

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1852.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

SAGA JÁTVARÐAR KONÚNGS HINS HELGA, udgiven efter islandske Oldböger i Grundtexten med dansk Oversættelse af C. C. Rafn og Jon Sigurdsson.

To af de engelske Konger af Navnet Edvard ere ophöiede i Helgenes Tal; den ene, som almindelig kaldes Edvardus martyr, og hvis Dödsaar angives at være 978, er i Helgen-Registrene hensat til 18de Marts; den anden, sædvanlig benævnt Edvardus Confessor, har i Helgen-Registrene to Festdage, den ene 5te Januar, den anden (translatio) 13de October; endogsaa til 19de Januar og 18de Februar erindres hans Navn, og de lærde Munke have været i Tvivl om, hvilken af disse tre sidstnævnte Dage der skulde gives Fortrinet, da de alle knytte Erindringen til Optagelsen eller Forflytningen af det hellige Legeme og de dermed forbundne Undergjerninger. Det er den sidste Kong Edvard den Hellige, hvis Levnet berettes i den fölgende islandske Saga.

Det er gaaet den hellige Edvard saaledes som de fleste andre kronede Helgene, at Dommene om deres Charakter og Færd i Livet have lydt ganske forskjelligt fra Politikernes og fra de Geistliges Mund. Men „Kundskab er Magt", og derfor har de Geistliges Stemme oftere og i den længste Tid beholdt Overvægten. Man har ogsaa Beretninger om enten 4 eller 5 forskjellige Behandlinger af hans Levnetsbeskrivelse fra geistligt Standpunkt, som de lærde Benediktinere have kjendt, muligen, ja sandsynligen, have der været endnu flere. De, som omtales, ere fölgende: 1) af Osbertus Clarentius, Prior i Westminster, som til Belönning for sit Arbeide blev befriet for

en Fjerdedags-Feber; 2) en Samling af S. Edvards Mirakler (de miraculis S. Edvardi); 3) en vita Sancti Edvardi, skreven paa Vers af den hellige Ealred til Laurentius, Abbed i Westminster; 4) en vita S. Edvardi af samme Forfatter i Prosa, i 2 Böger, og 5) den af Capgrave, Surius og siden i Bollandisternes store Samling af Acta Sanctorum udgivne Vita S. Edvardi, som af Udgiverne ogsaa tilegnes den hellige Ealred som Forfatter, men dog med nogen Tvivl, og kan ialtfald næppe være den næst foran anförte. — De engelske og normanniske Krönikeskrivere omtale ligeledes Kong Edvard mere eller mindre vidtlöftig, og især er den ærværdige Wilhelm af Malmesburys Charakteristik af ham interessant. „Den Mand var", siger han, „paa Grund af sine simple Sæder kun lidet skikket til at regjere, men han var hengiven til Gud, og derfor styrede Gud ham. I hans Tid var alt roligt, baade ude og hjemme, alt stille; noget der var saa meget mere forbausende, som han var selv saa fredsom, at han ikke engang kunde med eet haardt Ord stöde den usleste Stodder[1]". En fattig Almuesmand forstyrrede engang hans Jagtfornöielse — hans kjæreste og daglige Tidsfordriv — Kongen blev vred paa ham og sagde: „Ved Gud og den hellige Jomfru! jeg skal nok en anden Gang gjöre dig ligesaa megen Fortræd, hvis jeg kan". — Den ærværdige Munk finder dette Træk saa mærkeligt, at han udraaber: „Hvilken Mand! som saaledes kunde glemme sin kongelige Magt, at han kunde drage i Tvivl, om han kunde gjöre en simpel Bonde nogen Fortræd!" — Men desuagtet, siger han, var han

---

[1]) (Edvardus) Vir propter morum simplicitatem parum imperio idoneus, sed Deo devotus, ideoque ab eo directus. . . . . Omnia domi, forisque quieta, omnia tranquilla; quod eo magis stupendum, quia ita se mansuete ageret ut nec viles homunculos verbo lædere posset. *Wilhelm af Malmesbury* de gestis regum Anglorum, *hos* Savile fol. 44b.

dybt agtet blandt Undersaatterne, og höiligen frygtet i Udlandet[1]. — Vi tilföie Beskrivelsen af Kong Edvards Personlighed, som lyder saaledes: „Erat discretæ proceritatis, barba et capillis cygneus, facie roseus, toto corpore lacteus, membrorum habitudine commoda peridoneus"[2].

Forfatteren af den islandske Saga har ikke ligefrem fulgt nogen af de Kilder, vi nu kjende. Hans Bearbeidelse synes at være bygget paa Bekjendtskab med flere Kilder, hvoraf han efter Skjön, maaskee efter Hukommelse tildeels, har opskrevet hvad der forekom ham det mærkværdigste. Dette synes ogsaa antydet paa det Sted, hvor han omtaler sin Mangel paa nöiagtigt Kjendskab og Fjernheden fra Sagaens egentlige Hjem. Dog findes flere Træk at stemme i Hovedsagen, tildeels endog temmelig nöiagtig med den trykte vita S. Edvardi, som tilegnes den hellige Ealred, nogle med Beretningerne hos Wilhelmus Gemmeticensis og Ordericus Vitalis, og i Sagnet om de Syv Sovere (men ellers ikke) stemmer Sagaen paa en saa paafaldende Maade med Wilhelm af Malmesbury, at man maatte troe at dette Afsnit var ligefrem taget af ham.

Med Hensyn til Tiden og Stedet, hvor denne Saga er forfattet, da kunde man maaskee ved Paaberaabelsen af Gizur Hallsson († 1206) ledes til at antage, at Sagaen er skreven i det trettende Aarhundrede; men dette behöver dog derfor ikke at være Tilfældet, og selve Paaberaabelsen af Gizur, som en bekjendt Autoritet, kunde ligesaa let hidröre fra 14de Aarhundrede; men senere end 1350 synes den dog ikke at være skreven, hvilket saavel dens Sprog som Haandskrifternes Beskaffenhed vise. — De Haandskrifter, hvori den findes, synes med temmelig

---

[1]) Erat interea ejus apud domesticos reverentia vehemens, apud exteros metus ingens, *Wilh. Malmesb. paa anf. Sted.* — [2]) *Wilhelm af Malmesb. paa anförte Sted* fol. 51.

Sikkerhed at pege paa Stedet, hvor den er bleven til. Det ene Haandskrift er Flatöbogen, hvis Tidsalder er vis (henved 1387) ligesom ogsaa at den er skreven for den i sin Tid mærkelige Mand og store Ven af Literatur og boglig Dannelse, Jón Hákonarson i Víðidalstúnga, Húnavatns Syssel, i Island, Sönnesön af den i sin Tid ogsaa i Norge bekjendte Gizur galli[1]. Det andet Haandskrift er en Samling af de islandske hellige Biskoppers Sagaer (Jon, Gudmund og Thorlak), deriblandt den hellige Gudmunds, skreven, som man med Vished veed, af Broder Arngrim paa Thingeyrar-Kloster henved 1350. Vididalstungas Nærhed ved Thingeyrar gjör det höist sandsynligt, at Jón Hákonarson og hans afskrivende Klerke derfra have hentet det betydeligste af hvad de önskede at opbevare, og vi see af andre Træk, at Munkene paa Thingeyrar-Kloster (hvoraf nogle, som Gunnlaug Leifsson, Odd Snorrason, Karl Abbed o. fl. vare udmærkede Mænd og Forfattere) have været i Besiddelse af engelsk Literatur. Vi nöies kun med til Exempel at anföre, at Merlin er oversat af Gunnlaug Leifsson i Begyndelsen af 13de Aarhundrede, og den hellige Dunstans Saga bearbeidet af Broder Arne Laurentiusson henved 1330. Disse Facta gjöre det efter vor Formening höist sandsynligt, at Sagaen er forfattet paa Thingeyrar Kloster, næppe senere end 1350. P. E. Müller har i sit Sagabibliothek 3 D. 380-386 meddeelt et kort Uddrag af Sagaen, hvilken han betegner som „indeholdende en Blanding af Legender, uhjemlede Sagn og historiske Minder".

Vi have ved denne Udgave kun benyttet de to nys-

---

[1]) Af flere islandske Sagaer findes Exemplarer, hvori Slægtregistre föres til denne Jón Hákonarson; disse Exemplarer have nemlig hört til hans Bogsamling (see f. Ex. Flóamanna s. i Grönlands historiske Mindesmærker II, 175).

anförte Haandskrifter, da de övrige tydelig skjönnes at stamme derfra. Selv imellem disse to er der saa ubetydelige Afvigelser, at de tydeligen henpege paa een fælles Original.

1. Det Haandskrift, som her er lagt til Grund for Texten, er blandt „Islandica Nr. 5 i fol." i det Kongelige Bibliothek i Stockholm, som velvilligen er laant herhen til Afbenyttelse. Dette Haandskrift (her benævnt *S*), som er paa Pergament, bestaaer af 71 Blade i största Qvartformat, med 2 Spalter Text paa Siden, 40-52 Linier i hver Spalte. Bogen indeholder, som bemærket, Guðmundar saga góða Hólabiskups, Jóns saga helga Hólabiskups, Þorláks saga helga biskups í Skálholti. Edvards Saga er den sidste i Bogen, og synes skreven med en Haand fra 14de Aarhundredes Slutning, de foregaaende Sagaer maaskee lidet för. Den optager her kun 2 Blade og omtrent en Spalte, og har Capitelinddeling med farvede Begyndelsesbogstaver men aaben Plads for Overskrifter. En nyere Haand har tilföiet Capiteltallene 1-10. Haandskriftets Skrivemaade er her i de fleste Henseender fulgt, kun er ð brugt her, som ikke findes i Codex, i og j, samt u og v adskilte og Accenter og Interpunction sat, for at lette Læsningen saameget som kan forenes med Haandskriftets nöiagtige Gjengivelse. I Codex findes enkelte Accenter anvendte, men uden nogen fast Regel; saaledes finder man vel lâgu, men ogsaa Dânaher, framkvęmdâʀ, hvor Accenten over a ingen Betydning kan have; ligeledes anvendes ó *baade for* ó: tók, móti, bót, skógi, dóm, dó, abóte, stólkonungr, Glócester, *og for* o: bórde, kóma; *og for* ö: ónguan, hóndina, hófdingia, sógn; *hyppigst forekommer* ór, nockur, *men stundom ogsaa* ór, nóckur. Vi have derfor ikke taget i Betænkning at anvende de sædvanlig brugte Accenter og ligeledes forandret o til ö, hvor det er denne Lyd, som derved betegnes; derimod have vi beholdt au paa de en-

kelte Steder, hvor den samme Lyd betegnes saaledes: aull, aufundsamt, aufugr, Maurukaıra, Haurdaknut; á er meget ofte udtrykt ved aı, et enkelt Sted finder man også saa ú betegnet ved to u: uut; æ skrives stundom med ę. Fremdeles ere enkelte andre fornödne Ændringer foretagne, f. Ex. naar herr og ger findes skrevne h''ʀ og g''ʀ, hvilke Ord altsaa, om man vilde oplöse Abbreviaturen efter de sædvanlige Regler, maatte skrives med 3 r.

For at oplyse Skriftens Beskaffenhed i denne Oldbog have vi tilföiet (tab. I) et nöiagtigt Fascimile, taget af fol. 69a, förste Spalte, Linie 1 til 32; begyndende i Cap. 1 med Ordene *Emma drottníngh dótter* Rikarðar hertoga af Normandí og sluttende med: hljóp hann síðan á hest sinn ok reiþ *brott skyndiliga.* Sagaens Titel findes ikke i *S*.

De övrige Haandskrifter, som kunne henföres til denne Classe, ere: a) Nr. 55 i folio blandt Papirshaandskrifterne i det Kongelige Bibliothek i Stockholm, skreven af Helge Olafsson (Præst til Stad i Hrutafjord 1689 til sin Död 1706) i Aaret 1688; Sagaen er her deelt i 10 Capitler og har Titelen: „Þáttr af Vilhjálmi bastarði og Englakonúngum". — b) Nr. 663a i den Arnamagnæanske Samling med lignende Overskrift (Þáttr af Vilhiálmi bastarði og nokkrum öðrum Englakonúngum), og fra omtrent samme Tidsalder, skreven med god og tydelig Haand (fljótaskript) og inddeelt ligeledes i 10 Capitler med Overskrifter, öiensynlig dannede af Afskriveren. Ifölge Arne Magnussons egenhændige Vedtegning er den „af membranâ eptir sögu Þorláks helga í Svíaríki", altsaa uden Tvivl en Afskrift, som Helge Olafsson har medbragt fra Sverige og siden overladt Arne Magnusson. Afskriften er iövrigt unöiagtig, og skjönt Arne Magnusson overalt har tilföiet afvigende Læsemaader mellem Linierne, har Texten kun lidet vundet derved, da disse Læsemaader kun ere tagne af Nr. 663b. — c) En latinsk Oversættelse af denne Bearbeidelse findes, endog in

duplo, i det Kongl. Bibliothek i Stockholm Nr. 26 i folio paa Papir, med Titelen: „Vilhelmi bastardi et quorundam aliorum in Anglia regum res gestæ", inddeelt i 9 Capitler.

2. Den bekjendte saakaldte Flatöbog (Flateyjarbók) i det store Kongelige Bibliotheks Gamle Kongelige Samling Nr. 1005 i fol. (her benævnt *F*). Sagaen findes her paa Spalte 852-856, med Capitelinddeling, röde Overskrifter og farvede Initialer. Dette mærkelige Haandskrift er flere Gange saa nöie beskrevet, at vi her ikke finde Gjentagelse nödvendig; kun bemærkes, at dens afvigende Læsemaader her anföres fuldstændigen, for saavidt de ansaaes at være i en eller anden Henseende af Betydning. Da der kun meddeles Varianter af dette ene Haandskrift, var det ikke fornödent ved disse overalt at tilföie Mærket *F. u.* bemærker *udelader; t. tilföier; s. saaledes.*

Haandskrifterne i den Arnamagnæanske Samling Nr. 663c med Asgeir Jonssons Haand; i Rasks Samling Nr. 29 med Provst Magnus Snæbjörnssons († 1783) Haand; i den Nye Kongelige Samling Nr. 1148 i folio og 1733 i qvarto, samt i Kallske Samling Nr. 249 i folio, ligesom ogsaa to Afskrifter i Oldskrift-Selskabets Haandskrift-Samling ere saa ligefrem tagne af Flatöbogen, at de ere uden al selvstændig Betydning; derimod har Afskriften i den Arnamagnæanske Samling Nr. 663b med Jon Gizurarsons Haand, altsaa fra omtrent 1630-40, endeel Afvigelser i det enkelte, som gjöre det ikke usandsynligt, at den kun middelbart stammer fra Flatöbogen, muligen gjennem en yngre Membran; men disse Afvigelser ere ligesaalidt som de övriges af nogen Betydenhed for Texten.

Blandt Anmærkningerne ere de enkelte Parallelsteder i de engelske og normanniske Kildeskrifter efterviste.

SAGA JÁTVARÐAR KONÚNGS HINS HELGA.

HINN HELGI JÁTVARÐR konúngr í Englandi[1] var son Aðalráðs konúngs Etgeirssonar[2], [er fyrstr var einn konúngr yfir Einglandi[3]. Af honum heyrði hinn helgi[4] Dunstanus biskup eingla söng í lopte á hans burþartíma[5] meðr þeim hætti, at á hans döghum munde heilogh kristne fá frið ok framgáng í Einglandi. Móþer [hins heilagha Játvarðar[6] var Emma drottníngh, dótter Ríkarðar[7] hertoga af Norðmandí; hon var syster Roþberts[8], er kallaþr var diabol*us*[9]; hann lèt hertogadóm *ok* gekk í heremítalíf. [Hinn helgi Játvarþr[10] elskaþi þegar á únga alldri helga kirkju ok tíþagerð, [11]klaustra at vitja, ok þá múnka at elska, er honum þótto helgaster ok siþsamazster, [svâ ok ágætar ölmusur at gjöra[12] þeim er voro fátæker ok þurftuger[13]; hann [hafði jafnan ákall til almáttigs guðs í sínum bænum, ok hans heilagra manna[14]; en þó tignaþi hann framarst[15] næst guþe vâra frú, *sanctam* Maríam[16], þar næst Petr[17] p*osto*la sem sinn einkanlegan[18] fóstrföþur, ok Joh*anne*m[19] ewangel*istam* sv*â* sem gæzlumann þess hreina lifnaþar, er hann hèllt alla sína æfvi, þvíat svo segia san*n*fróþer menn, at þær þrjár meyjar, sem hann fèkk sèr til eiginkvenna, hverja epter aþra, hèlldu hreinlífvi af hans fortölum[20] alla sína daga. En epter[21] Roþbert, móþurbróþ*ur*[22]

---

[1]) Edvarðr konúngr hinn helgi, *Begyndelsen i F.* — [2]) Edgeirssunar, *F.* — [3]) *[fra u. F.* — [4]) heilagi, *F.* — [5]) burþardegi, *Födselsdag, F; — Det er en Misforstaaelse, naar P. E. Müller henförer dette til Edvards Födselsstund, thi den hellige Dunstan var död nogle Aar för Edvards Födsel; her maa menes ved Edgars Födsel, under hvis Regjering Dunstan spillede en vigtig Rolle.* — [6]) [Eðvarðar. — [7]) Ríkgarðar. — [8]) *skrives* roþb''r *i S;* Roðbertz, *F.* — [9]) d^tt^baul (*d. e.* drabaul *el.* diabaul), *F.* — [10]) [heilagr Eðvarðr. — [11]) hann fór, *t.* — [12]) [hann gerði

KONG EDVARD DEN HELLIGES SAGA.

Den hellige Edvard, Konge i England, var Sön af Kong Edelred Edgarsson, den förste Enekonge over England. Det var om ham (Edgar), at den hellige Biskop Dunstan hörte Englene synge i Luften, i hans Födselsstund, saaledes, at i hans Dage vilde den hellige Kristenhed nyde Fred og Fremgang i England. Den hellige Edvards Moder var Dronning Emma, Datter af Hertug Richard af Normandiet; hun var en Söster af Robert, som kaldtes Diabolus (Djævel); han nedlagde Hertugværdigheden og blev Eremit. — Den hellige Edvard elskede allerede i en ung Alder den hellige Kirke og Tide-Tjenesten; han holdt af at besöge Klostrene, og at elske de Munke, som forekom ham at være de helligste og sædeligste, samt at skjænke rigelige Almisser til de Fattige og Nödlidende. Ideligen paakaldte han i sine Bönner den almægtige Gud og hans hellige Mænd; men höiest, næst Gud, ærede han vor Frue, Sancta Maria, dernæst Apostelen Peter, som sin særegne Fosterfader, og Evangelisten Johannes, som Bevogter af det rene Levnet han overholdt saa længe han levede; thi paalidelige Mænd berette, at de tre Möer, som han tog til Ægtehustruer, den ene efter den anden, overholdt Kydskheden alle deres Dage, efter hans Tilskyndelse.

---

margar ölmosur. — [13]) Frequentare ecclesiam dulce habuit, crebrius orationibus incumbere, sacris missarum interesse solemniis, visitandis monasteriis operam dare, et quos sanctiores sciebat sibi monachos in amicitiam copulare, *Vita s. Edvardi confessoris, tilegnet St. Ealred i Bolland. Acta Sanct. (5te Januar) Vol. I. Tom. I. p.* **293**. — [14]) [kallaði jafnan á almáttigan guð ok hans helga menn í bænum sínum. — [15]) umfram alla aðra. — [16]) guþs móður, *t.* — [17]) Petrum. — [18]) *u.* — [19]) postola ok, *t.* — [20]) um, *t.* — [21]) þ̄t er, *t. S*, *u. F.* — [22]) *s. F*; móþurbróþer, *S.*

hans, er sik hafði frá skilit ríkino, tók hertogadóm í Norðmandí Viljálmr[1], son hans, er kallaþr *var* bastharð[2], en hann var þó eiginkonuson, ok hèt móðer hans Gunnhilldr, [dótter Etgeirs konúngs, ok[3] var syster Aþalráðs konúngs; en aller hertogar í Norðmandí f*yri* hann voru frillusyner; ok var hann því bastharðr kallaþr sem aller hans forellrar. Þeir gjörðu frið sín í millum Viljálmr bastharðr ok Balldvin[4] hinn[5] millde, greifvi af Flandr, ok hèt greifvin*n* at gipta honum dóttur sína Matthillde; ok sem[6] hertoghin*n* kom til greifvans at sjá júng[7]frúna, ok hann talaðe til hennar blíðliga ok kallaðe hann hana [sína amio[8]; þá svarar júngfrúin: ær*r* ertu vallare[9], er þú hyggr at ek, komin af konúnga ætt, munu vilja giptaz einum basth*arðe*. Þá reiddiz [þessi hinn úngi[10] hertoghi, ok tók í hár henne, ok felldi hana til jarðar, ok trað hana under fótum, [svâ mælandi[11]: *eigi* er ek[12] basth*arðr* nema at auknefne; hljóp hann síðan á hest sin*n*[13], ok reiþ brott[14] skyndiliga. Greifvin*n* ok hans kona hugguþu júngfrúna ok hèto henne, at þau skylldo gipta hana innan mánaþar hertoga af Saxon. Júngfrú svarar: eingum skal ek giptaz á mínum lífdöghum[15] nema þeim er ek var heitin, þvíat eingi má at [mínum dóme[16] vit hann jafnaz. Epter þetta [sendu þau[17] greifvin*n* m*enn* epter hertoganum at kalla hann aptr. Hertogin*n* hugðe at þeir mundu vilja taka hann aptr með forz, ok af því hjó hann einn þeirra sundr í miðjo eino hauggi; en þeir sögðu at greifvin*n* villdi honum [ekki nema gott[18], [ok festo honum þar til trú sína[19]. Snere hertoghinn þá aftr með þeim [í borgina, ok fagnaþe greifvin*n* honum vel, ok gerþi hann í þeirre ferð Matthillde dóttur sína festar-

---

[1]) Vilhjálmr, *stedse i F og senere i S.* — [2]) bastarðr, *overalt i F.* — [3]) [hon. — [4]) Ballduini. — [5]) *u.* — [6]) er. — [7]) júm- — [8]) [unnastu sína. — [9]) þinn, t. — [10]) [*u.* — [11]) ok mælti svâ. — [12]) *t. F.* — [13]) ok menn hans, *t.* — [14]) siþan, *t. S;*

Men efter hans Morbroder Robert, som frasagde sig Riget, tog hans Sön Vilhelm Hertugværdigheden over Normandiet; han kaldtes Bastard, skjönt han dog var en Ægtehustrues Sön, og hans Moder hed Gunnhild, Datter af Kong Edgar og Söster af Kong Edelred; men alle Normandiets Hertuger för ham vare Frillesönner, og derfor blev han kaldet Bastard, som alle hans Forfædre. Vilhelm Bastard og Baldvin den milde, Greve af Flandern, gjorde Fred imellem sig, og Greven lovede at gifte ham sin Datter Mathild, og da Hertugen besögte Greven, for at see Jomfruen, og han talte blidt til hende og kaldte hende sin Elskede, da svarede Jomfruen: Tosset er du, din Stodder, at tro at jeg, som er udsprungen af Kongeslægt, vil gifte mig med en Bastard. Da blev den unge Hertug vred, og greb hende i Haaret og trak hende til Jorden og traadte hende under Födder med disse Ord: Jeg er ikke Bastard uden af Tilnavn; derpaa sprang han paa sin Hest og red bort i en Hast. Greven og hans Frue tröstede Jomfruen, og lovede hende at ville gifte hende inden en Maaned med Hertugen af Saxen. Jomfruen svarede: Med ingen skal jeg gifte mig i mine Dage uden med den jeg var fæstet til, thi ingen kan efter min Dom lignes med ham. Derpaa sendte Greven og Grevinden Sendebud efter Hertugen, for at kalde ham tilbage. Hertugen tænkte, at de monne ville tage ham igjen med Magt, og derfor hug han et af Sendebudene midt over med eet Hug; men de sagde, at Greven vilde ham ikke andet end godt, og gave ham derpaa deres Æresord. Hertugen vendte da om med dem, tilbage til Borgen, og Greven tog vel imod ham, og gjorde den samme Gang sin Datter Mathild til Hertugens Fæstemö,

---

u. F. — 15) lífsdögum. — 16) [minni hugsan. — 17) [sendi. — 18) [gott eina. — 19) [*u.*

kono hertogans[1], ok veitti brúðhlaup þeirra með hinne mesto vegsemd[2], ok fór *hertoginn*[3] síþan heim í Norðmandí[4].

2[5]. Nú er at [segja frá hinum helga Játvarðe konúngi, at aull kristne í Einglandi gladdiz af því frelse, er þeir höfðu feingit[6] efter Knút konúng[7] at taka Játvarð til konúngs[8], er kominn var af[9] fornri [konúngaætt í Einglandi[10]; [því at í hans kórónan[11] fèkk heilögh kirkja frealse, ok höfðingjar framgáng, en alþýþan friþ ok frelse[12], [13]víkingar ok ráns[14]-menn niðran ok refsíng. Marger luter urðu merkiliger[15] í hans lifnaðe[16] um [jarteiknagerðer hans[17] ok spádóm, [þótt vjer kunnom fátt frá at segja saker fáfræði[18] ok fjarlęgðar[19]. Þat [bar til[20] á einn hvítasunnodag, [21]at Pètrs kirkju í Vestmyst[22], [er hinn helgi Játvarðr hlýddi þar hátíðligri messo[23], skrýddr öllum krúnuklæþum, [at þá er *prestrinn* upphèllt vârs herra líkam[24], kom at honum[25] hlátr *svâ* mykill, at aller undruþuz er hjá voro. Efter messuna spurþu [hann menn[26], hvat er volldi þeim fáheyrþa hlátri. Konúngr svarar: Danakonúngr bjóz með útalligum her ok skipafjölda at herja á vârt land, ok svo[27] sem hann skylldi

---

1) *rettet;* greifvans, *S.* — 2) [ok í þessi ferð gerði Vilhjálmr bastarðr brúðkaup til júmfrú Mathilldar. — 3) *tilföiet.* — 4) *Hermed fortjener at jevnföres fölgende Sted hos Wilhelm Gemmet.:* „Jam duce juvenili robore vigente, transcensis annis adolescentiæ coeperunt optimates ejus de successione prolis cum eo attentius tractare. Audiens autem Baldvinum Flandris comitem quandam habere filiam regali ex genere descendentem, nomine Mathildem, corpore valde elegantem, animoque liberalem, hanc suorum consultu missis legatis, a patre petiit uxorem. Ex cujus proposito animi Balduinus satrapa admodum gavisus, non modo petitam dari decrevit, verum etiam cum muneribus innumeris eam ad usque Oucense castrum adduxit. Ubi dux militum stipatus catervis advenit, illamque sibi jure conjugali despondit, et cum maximo tripudio ac honore Rotomagi moenibus intulit", *Wilh. Gemmet. Hist. Norm. VII, 21, Duchesne VI, 277-8.* — 5) Frá Eðvarði konúngi, *Capiteloverskrift i F.* — 6) [vikja söghunni til ens heilaga Ethvarðar konúngs, at þá glöddust allir höfðíngjar með alðýðu í Englandi, er þeir

og holdt deres Bryllup med den störste Pragt, hvorefter Hertugen drog hjem i Normandiet.

2. Nu er at fortælle om den hellige Kong Edvard, at hele Kristenheden i England glædede sig ved den Frihed de havde vundet efter Kong Knud: at vælge Edvard til Konge, som var af Englands gamle Kongeslægt; thi i hans Kroning fik den hellige Kirke Frihed og Hövdingerne Fremgang, men Almuen Fred og Lykke, Vikinger og Ransmænd Nederlag og Straf. Mange mærkelige Tildragelser skete i hans Liv, med Hensyn til hans mange Mirakler og Spaadomme, skjönt vi kunne kun lidet berette derom, paa Grund af vor ringe Kundskab og Fjernhed. Det hændte engang en Pindsedag i Peterskirken i Vestminster, da den hellige Edvard hörte der en höitidelig Messe, ifört fuldstændig Kroningsdragt, at da vor Herres Legeme blev oplöftet, kom over Kongen en saa stærk Latter, at alle Nærværende undrede sig derover. Efter Messen spurgte man ham, hvad Aarsagen var til denne sjeldne Latter. Kongen svarede: Danekongen rustede sig med utallig Hær og Flaade til at hærge vort

---

höfðu þat frelsi. — 7) hinn ríka ok sonu hans, *t.* — 8) í Englandi, *t.* — 9) rèttri ok, *t.* — 10) [Englakonúnga ætt. — 11) síðan var hann kórónaðr, ok þar af. — 12) farsælu. — 13) útlendir, *t.* — 14) vondir. — 15) þeir. — 16) lífi. — 17) [hans jarteinir. — 18) *rettet efter F;* fráfræði, *S.* — 19) [at sannfróðir menn hafa rita látið á bókum, en fyrir fáfræði vitum vèr varla, hvat fyrr eða síðar hefir verit á hans dögum, ok því segjum vèr þat fyrst er oss þikkir mestrar frásagnar vert, *som sandkyndige Mænd have ladet forfatte i Böger, men af Mangel pau Kundskab vide vi neppe hvad der i hans Dage har tildraget sig för eller senere, og derfor berette vi först det som os forekommer mest værd at fortælle, F, som her har Capitelskif.e med Overskrift:* Frá synum Eðvarðar konúngs. — 20) [var. — 21) [á einum hvítasunnudegi, sem enn heilagi Jathvarðr konúngr var staddr. — 22) Vestmusteri. — 23) [*u. F.* — 24) [ok hlýddi messu, ok í þann tíma er upp var haldit líkam vors herra Jesú Christi. — 25) konúnginum. — 26) [menn hans. — 27) *s.*

stíga upp í skip sitt af [1] báte, þá fèll hann á kaf ok druknaðe efter [2] rèttum guðs dóme. Þá voru [gerfver sendiboðar[3] sem skjótaz til Danmerkr, ok prófvaðiz[4] þetta allt satt, [efter því[5] sem konúngr hafði sagt[6]. En með því at þesse Danakonúngr er eigi nefndr, þá þikkjaz fróðer menn í Noregs konúngs velldi[7] eigi[8] vita, hverr þesse konúngr hefver verit, nema þat er[9] sagt frá orþum Gizurar Hallzs*onar*, [eins hins vitrazta m*ann*z[10] á Íslandi, at þesse konúngr hafvi verit Svein*n* son Knútz konúngs hins ríka ok Alfífu. Svo bar til enn einn þriþja d*ag* [í jólum[11] á hátíð Jóhannis ewang*eliste*, sem konúngrin*n* gekk í processione, skrýddr krúnuklæðum, þá sá hann hjá sèr svo sem einn pílag*rí*mr af Jórsölum komin*n*, í fögrum búnínghi[12], ok sá pílagrímr bað konúngin*n* gefa sèr nokkut; en konúngrin*n* kveðz þar ekki til hafva þat, sem hann mætti gefva honum. Pílagrímrinn m*æ*l*t*i: gef mèr nokkut saker[13] þers heilags manns, sem þú ellskar mest; þá mintiz konúngrinn á Johannem ewangelistam[14], er þá var hátíð af[15] halldin, ok gaf pílagríminum krúnugull sitt, ok þá hvarf pílagrímrenn[16]. Nęstu nótt efter birtiz hin*n* heilagi Jóh*an*nes einum göfgum manni enskum herteknum, er þá[17] hafði ix vetr[18] verit hertekin*n*[19] af Saracínum[20], ok bauð honum at segja Einglakonúngi, at seálfr Jóhannes ewange*lista* hafði vitraz honum á [sínum hátíþardegi[21], ok bað hann fá[22] konúngi fíngrgull sitt, at [þetta væri satt, ok hann skylldi því síðr ifva[23] er hann sagðe. Þá færði hinn helgi Jóhannes hann á einni [svipan ok skamre[24] stundu heim í Eingland [á sjálfs sín*s* eign[25], ok hann

---

[1]) einum, *t.* — [2]) at. — [3]) [menn sendir. — [4]) reyndist. — [5]) [*u.* — [6]) *Denne Begivenhed berettes paa samme Maade i den Vita S. Edvardi som tilegnes den hellige Ealred, see Vita S. Edvardi c. 3 § 11 i Bolland. Acta Sanct. (5te Jan.) vol. I, t. I, p. 295.* — [7]) ríki. — [8]) víst, *t.* — [9]) helzt, *t.* — [10]) [er vitrastr lögmaðr var. — [11]) [jóla. — [12]) slagníngi. — [13]) fyrir skyld. —

Land, og som han skulde bestige sit Skib fra Baaden, faldt han i Söen og druknede efter retfærdig Guds Dom. Der bleve da i al Hast Sendebud afsendte til Danmark og alt dette viste sig at være sandt, saaledes som Kongen havde sagt det. Men fordi at denne Danekonge ikke nævnes, tykkes sagnkyndige Mænd i Norges Konges Rige ikke at vide, hvem denne Konge har været, kun at det berettes som Yttringer af Gizur Hallsson, en af de kyndigste Mænd i Island, at denne Konge har været Svend, Sön af Kong Knud den Mægtige og Alfifa. Det hændte sig en tredie Juledag, paa Evangelisten Johannes's Festdag, som Kongen gik i Procession, iført Kroningsdragt, da saae han hos sig som en Pilegrim fra Jerusalem, ankommen i en smuk Dragt, og denne Pilegrim bad Kongen give sig noget; men Kongen sagde at han havde der ikke noget ved Haanden, som han kunde give ham. Pilegrimen sagde: Giv mig noget for den Helgens Skyld, som du elsker höiest. Da erindrede Kongen sig Evangelisten Johannes, hvis Höitid dengang holdtes, og skjenkede Pilegrimen sin Kroningsring; og Pilegrimen forsvandt. Den paafölgende Nat aabenbarede sig den hellige Johannes for en engelsk Krigsfange af höi Byrd, som da havde været ni Vintre fangen hos Saracenerne, og befalede ham at sige til den engelske Konge, at selve Evangelisten Johannes havde aabenbaret sig for ham paa sin egen Höitidsdag, og bad ham give Kongen sin Fingerring, til Tegn paa Sandheden heraf, og for at han saa meget mindre skulde tvivle om, hvad han sagde. Derefter förte den hellige Johannes ham med Et og paa en kort Stund hjem til England paa hans egne Godser,

---

14) postola. — 15) *u.* — 16) at sýn, *t.* — 17) *saaledes F;* þar, *S.* — 18) *u.* — 19) í fánghelsi. — 20) Saracínis. — 21) sinni hátíð. — 22) færa. — 23) [hann efaði ekki at þat væri satt. — 24) [*u.* — 25) [til sinna eigna.

war skjótt kendr af sinne húsfrú[1], börnum [ok frændum ok hyski[2], ok hvílldiz hann þann dag hjá þeim. En um morguninn efter fór hann til[3] konúngs, ok [tjáþe konúnginum[4], svo aller menn máttu heyra, þeir er inne voru, þau orð er hinn helgi Jóhannes hafðe boðit at hann skylldi konúnginum segja; hann sagðe ok inniliga frá því, hversu hinn helgi Jóhannes hafðe fært hann ok leyst hann á einne mómentu af grimmum Saracina[5] þræld́óme. Þetta undruþuz aller, er heyrðu, ok kveyktust einkanliga af þessum hinum fáheyrða atburð til lofs ok ástar vit [hinn helga[6] Johannem postola ok guðspjallara[7] ok til heilagrar[8] hlýðne vit hinn helga Játvarð konúng[9].

3[10]. [Þat var enn einn tíma á einum páskadegi í Vestmust, þá er hinn helgi Játvarþr konúngr satt under borði[11] kórónaþr í mille margra höfðíngja[12]; en þesser voro ágætaster, Haralldr jarll ok biskup einn ok ábóte einn volldugr. Konúngrinn[13] hugsaþe meir um himneska lute enn jarðneska[14], svâ sem[15] sæi í einn spegil þá undarliga lute, er hann fèkk mykinn hlátr af; ok þá er borðin voru í brott tekin, spurþu höfðíngjarner, at hverju hann hefði hlegit; ok svâ sem þeir höfðu leingi at[16] spurt, þá svarar hann: sjö sofvendr, er hvíla í fjallinu Celio[17], ok nú hafa legit .cc. ára[18] á hægri[19] hlið, en er ek tók at hlæja[20], snèruzt[21] þeir á vinstri[22] hlið, ok svâ munu þeir þar[23] liggja [fjögur ár ok lxxx (tigi) ára[24], ok hefver þetta at merkja mikla úhamíngo dauþlighum mönnom, þvíat á þessum [lxxx (tigi) ok iiij[25] árum munu þeir luter[26] fram

1) húsfrú, F; ok, t. F. — 2) [u. — 3) Jathvarðar, t. — 4) [náði at tala við hann. — 5) Saracinis. — 6) [sælan. — 7) evangelistam. — 8) sannrar. — 9) *Denne Beretning om Ringen og om Evangelisten Johannes's Aabenbaring staaer ogsaa, men noget anderledes, i Vita S. Edvardi, som tilegnes S. Ealred cap. IX § 31 i Bollandisternes Acta Sanct. (5te Januar) vol. I, tom. 1 p. 300.* — 10) Fyrirburðir, *Capiteloverskrift i F; i S er intet Capitelskifte.* — 11) [Jathvarðr konúngr var einn tíma

og blev han snart kjendt af sin Hustru, Börn, Slægtninge og Folk, og han tog den Dag Hvile hos dem. Men den fölgende Morgen gik han til Kongen, og fortalte ham, saa alle kunde höre som der vare inde, de Ord som den hellige Johannes havde befalet at han skulde sige Kongen; han berettede fremdeles omstændeligen, hvorledes den hellige Johannes havde fört ham og löst ham i eet Öieblik af Saraceners grusomme Trældom. Over dette forundrede sig alle, som hörte det, og opmuntredes især af denne sjeldne Tildragelse til at lovprise og elske den hellige Apostel og Evangelist Johannes, og til en sand Lydighed mod den hellige Kong Edvard.

3. Engang paa en Paaskedag i Vestminster, da den hellige Kong Edvard sad tilbords med Kronen paa, imellem mange Hövdinger, hvoraf disse vare de ypperste: Jarlen Harald og en Biskop og en mægtig Abbed, tænkte Kongen mere paa de himmelske Ting end paa de jordiske, og det var som han saae i et Speil slige underlige Ting, som fik ham til at lee stærkt; og da Bordene vare borttagne, spurgte Hövdingerne, hvoraf han havde leet, og da de havde længe spurgt derom, da svarede han: Syv Sovere, som hvile i Bjerget Celius, have nu ligget to Hundrede Aar paa höire Side, men da jeg begyndte at lee, dreiede de sig paa venstre Side, og saaledes ville de ligge der i fire og firesindstyve Aar; men dette betyder en stor Ulykke for de dödelige Mennesker, thi i disse fire og firesindstyve Aar ville saadanne Ting hænde, som Gud

---

í Vestmyst ok sat yfir borð. — [12]) þat var á páschadag, *t. her F.* — [13]) Jathvarðr konúngr. — [14]) jarðlega. — [15]) hann, *t.* — [16]) eftir. — [17]) Chelio, *F;* Coelio, *Wilh. Malmesb.* — [18]) *saaledes ogsaa Wilh. af Malmesb.; Vita S. Edvardi siger kun* „multos annos". — [19]) *u.* — [20]) *s. F;* hlea, *S.* — [21]) snæruzst. — [22]) *s. F;* hæg, *S.* — [23]) *u.* — [24]) [lxx ok iiij ár, *F; saaledes ogsaa Wilh. af Malmesbury.* — [25]) [*u.* — [26]) allir, *t.*

koma, er guð hefver fyrir sagt, at verða munu v*it* heims enda, at þjóð man upp rísa í móte þjóð[1], ok ríki í móti ríki, ok verða stórer landskjálptar ok drepsótter, hallæri ok himneskar ógner, þvíat nú verðr úfriðr ok o*rrost*or [með[2] heiðnum mönnum ok kristn*um* mönnum[3]; en kristner menn skulu vinna stundum sigr á heiðnum mönnom. Marga lute sagði [hinn helgi Játvarðr[4] þeim, þá þeir undruþuz, hversu hann mátte vita bæði af pínu .vij. sofenda[5] ok álitum þeirra, ok flest þat sem í öngum bókum stendr áþr[6] af þeim ritað, ok sagði [þeim frá[7] svâ inniliga, sem [hefði oftliga hjá seu[8] sofvindum verit staddr[9]. En [þrír höfðíngjar, er þetta heyrðu ok fyr*r* var getið, Haralldr ok biskup ok ábóte, gjörðu[10] sína sendiboða, jarlinn[11] riddara, biskup klerk, ábóte múnk til keisarans í Miklagarðe; þeir höfðu með sèr brèf ok p*re*sent*ur* Játvarðar [12]konúngs [til keisarans í Miklagarðe. Miklagarðz[13] keisare tók sæmiliga við þeim, ok sendi[14] til biskups[15] af Effeso[16] með [sínu brèfvi[17], er Girker kalla sakram[18], at hann sýndi sendiboðum[19] Einglakonúngs líkame [hinna helgu[20] .vij. sofara[21]. Ok biskup gerði svâ, ok prófazist sendiboþum[22] allt [efter því[23] sem hinn helgi Játvarðr konúngr h*a*fði þeim sagt. Þat kvóðuz ok Gr*i*kker sverja mega, at þeirra forellrar höfðu svâ sagt, at .vij. sofvarar[24] lægi á hina hægri hlið; en nú sem [prófvaþiz fyrir saker þessa enskra höfðíngja sendiboða[25] lágu þeir á vinstri hlið[26]. Efter þetta kom þat fram skjótt, sem hinn helgi Játvarðr konúngr[27] hafði fyrir sagt um ófrið[26] ok önnur veralldar áfelle, þvíat Agarene,

---

1) þjóðu. — 2) *s.* — 3) [af heiðnum mönnnm á kristna menn, *som Hedningerne paaföre de Kristne, F.* — 4) [konúngr. — 5) sofendra. — 6) *u.* — 7) [frá þeim. — 8) *saaledes.* — 9) [hann hefði optliga seet þá. — 10) [er þessir þrír höfðíngjar höfðu þetta heyrt, gerðu þeir. — 11) *skrevet* jallrlin *i S.* — 12) Engla, *t.* — 13) [*u.* — 14) þá, *t.* — 15) erchibiskups. —

har forudsagt at ville komme henimod Verdens Undergang, at Folk vil staae op imod Folk, Rige imod Rige, og der blive store Jordskjælv og Pestsygdomme, Uaar og himmelske Rædsler, thi nu kommer der Ufred og Krige mellem Hedningerne og mellem de Kristne. Mange Ting sagde den hellige Edvard dem, da de forundrede sig over, hvorledes han kunde vide saa vel om de syv Soveres Pine og deres Udseende, og for största Delen hvad ikke forhen staaer skrevet i nogen Bog om dem, og fortalte dem det saa omstændelig, som om han havde ofte været hos de syv Sovere. Men de tre fornævnte Hövdinger, som hörte dette, Harald og Biskoppen og Abbeden, afsendte deres Sendebud: Jarlen en Ridder, Biskoppen en Klerk, Abbeden en Munk, til Keiseren i Miklagard. De förte med sig Breve og Foræringer fra Kong Edvard til Keiseren i Miklagard. Keiseren i Miklagard modtog dem hæderlig og sendte dem til Biskoppen af Ephesus med sit Brev, som Grækerne kalde „sacram", at han skulde vise den engelske Konges Sendebud de hellige syv Soveres Legemer. Biskoppen gjorde saa, og det viste sig for Sendebudene alt saaledes som den hellige Kong Edvard havde sagt dem. Grækerne bevidnede ogsaa, at de kunde sværge paa, at deres Forfædre havde sagt at de syv Sovere laae paa den höire Side; men nu laae de paa den venstre, saaledes som det viste sig for disse Sendebud fra de engelske Hövdinger. Derefter indtraf snart hvad den hellige Kong Edvard havde forudsagt om Ufred og andre Verdens-Ulykker, thi Agarener,

---

16) *s. F;* Efresu, *S.* — 17) sín brèf. — 18) sacram. — 19) sendimönnum. — 20) [*u.* — 21) sofenda. — 22) *u.* — 23) [*u.* — 24) sofendr. — 25) [prófat var fyrir þá ensku menn, þá. — 26) *Beretningen om de syv Sovere fortælles omtrent som her i Vita S. Edvardi, som tilegnes S. Ealred cap. IX § 30 i Bolland. Acta Sanct. (5te Jan.) vol. I, tom. I p. 300.* — 27) *u.* — 28) þann, *t.*

Arabes ok Tyrker gerðu mykin*n* úfrið í Siría[1], Licía ok minni Asía ok eyddu þar[2] margar borger, Efþesum, Jerúsalem[3] [.vij. ár, ok efter þat næst á öþrum .vij. árum andaþizt páfar[4]: Victor, Stefan*us*, [5]Nicholaus[6].

4[7]. Þat [var einum tíma á miklum[8] hátíðar d*egi*, ok[9] Eðvarþr[10] konúngr heyrði[11] m*esso*, ok stóð nær[12] einn biskup, ok þá er upp var halldet líkama vârs herra, sýndiz konúnginum sem[13] veri einn[14] úngr sveinn harla fagr; [hann bendi þetta biskupi, þá sem konúngi sýndiz honum ok svâ, en eingum fleirum þeim sem nær voro[15]. [Þat var ok annan tíma[16], at J*átvarðr* konúngr sat í hásæti sínu, at einn kryppill[17] lá fyrer herbergissdyrum hans ok sagðe svâ, at Petr p*osto*le hefði hann þángat sent[18] ok kveþ*it* á at sjálfr konúngr skylldi bera hann til Petrs kirkju, ok hann mundi þá[19] heill verþa. En er þetta var sagt Eðvarþi[20] konúngi, gekk hann til hans, ok heyrði seálfr af [hans munne[21] þessi hans[22] orð. Ok fyrer saker trúfesti ok lítilætis [þá tók hann[23] krypplínginn í faðm[24] sèr, ok [bar hann[25] til Petrs kirkju í Lundúnum, ok setti hann[26] þar niðr; [krypp*ill*inn var þá heill ok rèttr sem laukr[27]. Aller lofuðu guð, [er sá[28] þessa jarteikn[29]. [Svâ bar at ok[30] einn hátíþar d*ag*, þá er Játvarþr konúngr sat yfver borði, at í herbergit komu þrír m*enn*, ok voru ij blinder, en einn hafði eitt auga, ok sá þó lítið [með því[31]; þeir

---

1) Syría. — 2) *u.* — 3) *saaledes F;* Erúsalem, *d. e.* Èrúsalem, *S.* — 4) [ok vij ár eftir þetta anduðust iij, á öðrum vij árum. — 5) ok, *t.* — 6) „Agareni, Arabes et Turci, alienæ a Christo gentes, Syriam et Liciam et minorem Asiam . . . multas urbes, inter quas et Ephesum, ipsam etiam Hierosolymam depopulati", *o. s. v. Wilh. Malmesb. hos Savile fol. 52; strax efter omtaler han ogsaa de tre Pavers Död:* Victor, Stephanus, Nicolaus. *Af disse Paver döde* Victor II *i 1055*, Stephanus X *1057 og* Nicolaus II i *1061*. — 7) Frá Edvarði konúngi, *Capiteloverskrift i F.* — 8) [bar at á nockurum. — 9) er. — 10) Jath-

Araber og Tyrker gjorde megen Ufred i Syrien, Lycien og Lille-Asien og ödelagde der mange Stæder, Ephesus, Jerusalem, i syv Aar, og der næst efter i andre syv Aar döde Paverne: Victor, Stephanus og Nicolaus.

4. Det var en Tid paa en stor Höitidsdag at Kong Edvard hörte Messen, og der nær ved stod en Biskop; og da vor Herres Legeme blev oplöftet, syntes Kongen som der var en ung Dreng, overordentlig skjön. Han gjorde Biskoppen opmærksom derpaa ved at pege derhen, og saae han da det samme som Kongen, men ingen flere af de Nærværende saae det. Det var og en anden Gang, som Kong Edvard sad i sit Höisæde, at en Kröbling laa udenfor hans Kammerdör, og sagde at Apostelen Peter havde sendt ham derhen, og erklæret, at Kongen selv skulde bære ham til Peterskirken, og da vilde han blive helbredet. Men da dette blev sagt til Kong Edvard, gik han til Kröblingen, og hörte selv disse hans Ord af hans Mund. Og formedelst den stærke Tro og Nedladenhed, tog han Kröblingen i sin Favn og bar ham til Peterskirken i London og satte ham der ned; Kröblingen var da sund og saa rank som en Lögstængel. Alle priste Gud, da de saae dette Jertegn. Det skete og en Höitidsdag, da Kong Edvard sad tilbords, at ind i Salen kom tre Mænd, hvoraf to vare blinde, men den ene havde eet Öie, og saae dog

---

varðr. — 11) hlýddi. — 12) honum, *t.* — 13) þat, *t.* — 14) *u.* — 15) [konúngr vísaði biskupi til þessa stórtákns; sýndiz honum þá svâ sem konúngi, en eingir sá fleiri þessa jarteikn. — 16) [Sá atburðr varð. — 17) kryplíngr. — 18) sendan. — 19) *t. F.* — 20) Játvarð. — 21) [honum. — 22) *u.* — 23) [tekr konúngr. — 24) fáng. — 25) [berr. — 26) *u.* — 27) [þá varð hann þegar alrèttr. — 28) [þeir er sá ok heyrðu. — 29) *Denne Beretning om Kröblingen staaer ogsaa, men noget anderledes, hos S. Ealred cap. VII § 24. Acta Sanct. anförte Sted S. 298.* — 30) [þat var. — 31) *u.*

báðu konúng miskuna sèr, ok sögðu honum vanheilsu sína[1]. Eodvarþr[2] konúngr bað fá sèr[3] handlaugina[4], er hann hafðe tekit epter mat, ok bað þá strykja um augu sèr; ok er þeir höfðu þetta gjört, urðu þeir skjótt heiler, ok fóro fegner íbrott, ok höfðu af[5] heilagleik konúngsins feingit .v. augu. Jafnan[6] feingu *menn* heillsubót af handlaugh hans, ok af því er hann fór höndum um [þá, er sjúker voro[7].

5. [8] Í þann tíma er andaþar voro .ij. eigin[9]konur *Játvarðar* k*onúngs*, [þær er[10] báðar höfðu halldet [sínum meydómi[11] at hans fortölum, [hann fèkk[12] hin*n*ar þriðjo ok var sú dótter Guðina jarls Úlfnaðar[13]sonar, syster þeirra Haralldz[14] ok Tosta[14] ok annara Guþina[15]suna. Tóku þeir[16] feðgar þá virðíngar miklar í Einglandi[17] ok höfðu aller hinu bezto jarlldóma [í Einglandi[18]. Svâ segja einsker[19] m*enn*, at Haralldr[20] Guðinason hafe fræknazstr maðr fæz[21] í Einglandi ok bezstr riddare [hafi verit[22] bęði at fornu ok nýjo[23]. Játvarþr konúngr átte[24] bróður sammæðra, en vèr kunnum *eigi* at nefna föður sveinsins[25], en hann var þó ágætr[26] höfðíngi; en þesse sveinn[27] var kallaþr[28] næst konúngdómi í Einglandi efter Já*tvarð*[29], ef hann dæi[30] sonlaus. En er Guðine jarll varð þess varr[31] af dóttur sinne, at hon hèllt hrein-

---

1) *t. F.* — 2) *eller* Eddvarþr, *S.*; *u.* F. — 3) þeim. — 4) handlaug sína. — 5) fyrir. — 6) opt. — 7) [sjúka menn. *Helbredelser med Vadskevandet fortælles hos S. Ealred c. VII § 27, Acta Sanct. anf. St. S. 298; ligeledes, men mindre omstændelig, i Wilh. af Malmesburys Gesta regg. Angll. hos Savile fol. 51 verso.* — 8) *Capitelskifte i F med Overskrift:* Líflát Guðina jarls. — 9) *u.* — 10) [ok. — 11) [skírlífi. — 12) [þá fèck hann. — 13) Ulfnaðrs. — 14) jarls, *t.* — 15) *s. F*; guþin ſ, *S.* — 16) þá, *t. S.*; *u. F.* — 17) Englandi. — 18) [*u.* — 19) enskir, *F.* — 20) jarl, *t.* — 21) verit. — 22) [*u.* — 23) „Erat enim multum audax et probus, toto corpore pulcherrimus, eloquentia lepidus et

kun lidet dermed. De bade Kongen om Hjelp, og sagde ham deres Sygdom. Kong Edvard bad række sig Skaalen med Vadskevandet, hvori han havde vadsket sig efter Maaltidet, og bad dem stryge deres Öine dermed; og da de havde gjort dette, bleve de snart helbredede, og gik glade bort, og havde for Kongens Helligheds Skyld faaet fem Öine. Tit fik man Helbredelse af hans Vadskevand, og deraf, at han med Hænderne befölede de Syge.

5. Den Tid da Kong Edvards to Ægtehustruer vare döde, som begge efter hans Tilskyndelse havde bevaret deres Kydskhed, giftede han sig med den tredie, som var Datter af Jarlen Godvin Ulfnadsson, Söster til Harald og Toste og de andre Godvins Sönner. Faderen og Sönnerne fik da store Værdigheder i England og havde alle de störste Jarledömmer i Landet. Engelske Mænd berette, at Harald Godvinssön har været den mest fuldendte Krigsmand som nogensinde er födt i England, og den bedste Ridder saavel i ældre som nyere Tid. Kong Edvard havde en Broder af samme Moder, men Ynglingens Fader vide vi ei at nævne, skjönt denne var dog en udmærket Hövding. Men denne Yngling blev anseet for at staae nærmest til Kongedömmet i England efter Edvard, hvis denne döde uden Sönner. Men da Jarlen Godvin fik at vide af sin Datter, at hun bevarede sin Kydskhed formedelst Kong Edvards Tilskyndelse, og at de ikke monne avle nogen Sön, som kunde arve Riget

---

affabilis omnibus". *Wil. Gemmet. VII, 35*; *Duch. VI, 287*; *Order. Vital. l. III, Duch. VI, 500.* — Erat enim idem Anglus magnitudine et elegantia viribusque corporis, animique audacia et linguæ facundia, multisque facetiis et probitatibus admirabilis". *Order. Vital. L. III, Duch. VI, 492.* — 24) úngan, *t.* — 25) hans. 26) mikill. — 27) maðr. — 28) *u.* — 29) bróður sinn, *t.* — 30) andaðiz. — 31) víss.

lífvi af fortölum *Játvarðar*[1] k*onúngs*[2], ok þau mundu öngvan son eiga[3] til *ríkis* efter hann[4], þá villde hann[5] þar til ráðum ráða, at Haralldr son hans yrði konúngr, er þá þótte mestr atburþar[6]maðr af öllum enskum höfðíngjum. Ok í þann tíma fèkk konúngs bróþer bráþasótt ok dó, ok var hèr um margtalat[7], h*vat* [sv*eininum* yrþi at skaþa[8]. Þat var einn hátíðardagh, at *Játvarðr* k*onúngr* sat yfver borði, ok sat Guðine jarll [á aþra hönd honum[9], en á aþra hönd honum sat einn[10] biskup; ok er m*aðr*[11] bar inn vist[12] fyrer konúng, drap hann fæti ok rasaðe[13] til fallz, ok þá stakk hann niðr öþrum fætinum hart ok studdi sik svâ. G*uðine* j*arll* [tók til orða ok[14] mælti: hlífðe þar nú bróþer bróður; k*onúngr* svarar: eigi hlífer minn bróðer mèr svâ, segir hann. [Guþini svarar[15]: svâ láte guð mik njóta þessa morsels[16], er nú [et ek[17], sem ek rèð eigi dauþa bróður þíns[18], þóttú gruner mik [þar um[19] jafnan; [tók hann síþan morselit[20] af diskinum ok ætlaðe at eta, en konúngr tók [höndina hans[21] um úlfliðinn, ok rètti til biskups ok mælti: [22]lávarþr biskup, blezaþu[23]! biskup gjörði svâ. Síþan lagði Guðine jarll bitann í munn sèr ok át; ok er hann villdi svelgja, stóð bitinn[24] í hálse honum, svâ hvorki gekk upp nè ofan[25], ok þar af[26] dó hann[27] þegar

---

1) *u.* — 2) „Ferox dolique commentor Godvinus eo tempore comes in Anglia potentissimus erat, et magnam regni Anglorum partem fortiter tenebat, quam ex parentum nobilitate, seu vi vel fraudulentia vindicaverat. Edvardus itaque, metuens tanti viri potentia lædi, dolove solito, Normannorum consultu, quorum fido vigebat solatio, indignam Aluredi fratris sui perniciem ei benigniter indulsit. Ac ut inter eos firmus amor jugiter maneret, Editham filiam ejus uxorem nomine tenus duxit. Nam revera, ut dicunt, ambo perpetuam virginitatem conservaverunt. Edvardus nempe vir bonus erat, mitis et humilis, jocundus et longanimis, clemens, pauperum tutor, et Anglicarum legum legitimus restitutor. Multotiens divina mysteria vidit, et vaticinia quæ rerum eventu post-

efter ham, da vilde han oplægge Raad til, at hans Sön Harald maatte blive Konge, da han ansaaes for den mest udmærkede Mand af alle engelske Hövdinger. Og ved samme Tid fik Kongens Broder en pludselig Sygdom og döde, og herom blev der talt meget, hvad den unge Mand var död af. Det var en Höitidsdag at Kong Edvard sad til Bords, og Jarlen Godvin paa hans ene Haand, men en Biskop paa den anden; da nu en Mand bragde Maden ind for Kougen, stödte han an med Foden og styrtede fremad og var nær falden, han satte da den anden Fod fast til Jorden og stöttede sig saaledes. Da talte Jarlen Godvin og sagde: „Nu hjalp da den ene Broder den anden". Kongen svarede: „Ikke hjelper min Broder mig saaledes", sagde han. Godvin svarede: „Saa lade Gud mig nyde denne Bidling jeg spiser nu, som jeg raadede ikke din Broders Död, skjönt du stedse har mig mistænkt derfor"; derpaa tog han Bidlingen af Disken og vilde spise, men Kongen greb hans Haand ved Haandledet og rakte til Biskoppen, og sagde: (Herr) Lord Biskop, velsign!" Biskoppen gjorde saa. Derpaa lagde Jarlen Godvin Bidlingen i sin Mund og spiste; og da han vilde svælge den, stod den ham fast i Halsen, saa den gik hverken op eller ned, og deraf döde han strax paa Stedet, og

---

modum comprobata sunt, deprompsit, regnumque Anglorum fere XXIII annis feliciter rexit. *Wilh. Gemm. a. St. VII, 9. Duschesne. VI, 271.* — 3) *t. F.* — 4) sik. — 5) Guðini jarl. — 6) ágætis. — 7) margrætt. — 8) [sveini þessum mundi at bana hafa vorðit. — 9) til annarar handar konúngi. — 10) *u.* — 11) skutilsveinn, *Bordsvend.* — 12) disk. — 13) náliga, *t.* — 14) [*u.* — 15) [þá svarar jarl. — 16) morsel-it, *er uden Tvivl ligefrem taget efter det latinske* morsellum, *dimin. af* morsum, *en Bid*, = bitlíngr. — 17) [ætla ek at eta. — 18) þínum. — 19) [um þat. — 20) [síðan tók jarl morsel. — 21) [hönd jarls. — 22) herra, *t.* — 23) sagði konúngr, *t.* — 24) hann. — 25) niðr. — 26) *u.* — 27) jarl.

í stað, ok var dreginn [uut[1] or hásætino aufugr[2] fyrer hræfugla; en þó var hann grafinn síþan til kirkju at bæn frænda sinna ok vina[3].

6. [4]*Játvarðr konúngr* hugsaþe svâ epter, at honum þótte hertogi Viljálmr[5] bastharð[6] næst konúngdómi í Einglandi efter sik, bęði fyrer þess[7] saker, at hann var kominn frá Einglakonúngum[8] ok náinnar frændsemi, er var í mille *þeirra*. Þat var [einn tíma[9], er Já*t*varðr átte samtal[10] við alla [hina stęrstu[11] höfðíngja[12], lèt hann alla[13] sverja sèr [, fyrst Guðina s*onu* ok alla þar með[14] aþra, at þeir sk*ylld*u öngvan konúng taka epter hann[15] nema Viljálm bastharð. En þat var nokuru síþar, er H*aralldr*[16] *Guðinason* fór at er*endum* sínum suþr um sjó, ok gaf[17] eigi aftr[18] fyrer andviðrum[19], þá kom hann [á fund[20] Vilh*jálms* her*toga*[21], ok dvaldiz með honum um hríð; þá veitti [hann ok[22] V*ilhjálmi* svardaga til þess, at hallda eigi ríki móte honum[23], þá er *Játvarðar* k*onúngs* miste við. Þat er ok sumra[24] manna sögn, at þá festi hann[25] dóttur h*ertogans*[26], ok rauf [sjálfr þau[27] festarmál. Þá er Já*tvarðr* k*onúngr* hafði ráðit Einglandi [.iij. ár ok .xx.^gu^ hann var staddr í Lundúnum, þá tók hann sótt[28] á jólum, ok kallar þá til sín marg*a* höfðíngja, ok lýsti þá enn því, at Vilhj*álmr* sk*ylldi* k*onúngr* vera efter hann í Englandi[29]; en er sóttin tók at þreyngja[30]

---

[1]) *s.* — [2]) [öfugr or hásæti ok út. — [3]) *Godvins Död af Mundbiden berettes paa en meget lignende Maade i Ealreds vita S. Edvardi c. VIII, § 29, Acta Sanct. anf. St. S. 299. Henrik af Huntindon Hist. libr. VI hos Savile fol. 210 omtaler ligeledes denne Begivenhed i Kong Edvards 12te Aar. — Richard af Hovedene beretter kun at Godvin er död under Maaltidet. Andre Krönikeskrivere bruge dunkle Udtryk, kun Ingulphus siger ligefrem:* „Anno dom. MLIII cum Godwinus comes in mensa regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta tandem per buccellam deglutiendam abjuravit; et buccella gustata continuo suffocatus interiit". *Ingulphus Hist. Croyland. i Rerr. Anglicc.*

blev dragen ud fra Höisædet baglængs til Rovfuglene; men dog blev han siden begraven i Kirke efter hans Frænders og Venners Bön.

6. Kong Edvard var af den Tanke, at han ansaae Hertug Vilhelm Bastard for den nærmeste Arving til Kongedömmet i England efter sig, baade paa Grund af at han nedstammede fra de engelske Konger, og paa Grund af det nære Slægtskab, som var imellem dem. Det var engang, som Edvard havde Samtale med alle de ypperste Hövdinger, da lod han alle sværge, först Gudines Sönner og dermed alle andre, at de skulde ingen tage efter ham til Konge uden Vilhelm Bastard. Men noget senere skete det, at Harald Godvinsön reiste i Forretninger syd over Havet, og kunde ikke komme tilbage for Modvind; da besögte han Hertug Vilhelm og opholdt sig hos ham en tidlang; da aflagde han og til Vilhelm den Ed, ikke at ville holde Riget imod ham, naar Kong Edvard faldt fra. Det berettes og af nogle, at han forlovede sig da med Hertugens Datter, og slog selv op dette Giftermaal. Da Kong Edvard havde raadet for England i tre og tyve Aar, opholdt han sig i London; han faldt da i en Sygdom i Julen, og kaldte til sig mange Hövdinger, og erklærede da fremdeles, at Vilhelm skulde være Konge efter ham i England. Men da Sygdommen havde grebet ham saa

---

Scriptores, ed. Fell. Oxon. 1684 fol. S. 66. — 4) Enn heilagi, *t.* — 5) Vilhjálmr, *stedse.* — 6) bastarðr. — 7) þær. — 8) ætt Englakonúnga. — 9) eitt sinn. — 10) tal. — 11) [*u.* — 12) í Englandi, *t.* — 13) þá. — 14) [eiða syni Guðina jarls ok þar með alla. — 15) í Englandi, *t.* — 16) jarl, *t.* — 17) honum, *t.* — 18) til Englands, *t.* — 19) mótviþri. — 20) [*t.* — 21) bastarðar. — 22) [Haraldr. — 23) í Englandi, *t.* — 24) nokkura. — 25) sèr júmfrúna. — 26) Vilhjálms. — 27) *s. F*; [þau sjálfr, *S.* — 28) [xx ok v aar tók hann sótt í Lundúnum. — *23 Aar, 6 Maaneder, 27 Dage ifölge vita Edv. c. XI, § 36, Acta SS. S. 301.* — 29) *saaledes skrevet her og flere Steder.* — 30) þröngva.

h*onum svá*, at [lítið var[1] mál, segja menn at Haralldr[2] lýste yfver hann, ok skírskotaþe þá síþan[3], at k*onúngr* hefði[4] gefit h*onum*[5] [*ríkit* efter sik[6] í Einglandi. *Jatvarðr* k*onúngr* andazist[7] litlu síþar, ok var grafinn[8] [í Englandi[9] í Lundúnum [í Pálskirkju[10]. H*ann* skein þegar jart*einum* efter dauþa sinn sem áðr, ok lá í jörðu allt [til þess[11] er [hinn helgi[12] Thomas er*kibiskup* tók hann upp ok lèt[13] leggja [í virðoligt[14] skrín.

7. [15] Með því at Haralldr[16] Guðinason var stórættaðr í E*nglandi*, [en sjálfr[17] mannaþr forkunnar[18] vel, en l*an*dzstjórnarm*önnum*[19] þótti þúngt at gánga under *ríki* útlendra höfðíngja, þá tóku þeir Har*alld* til konúngs, ok var hann vígðr undir kórónu, sem [siðvenja var[20] til enskra höfðíngja[21]. [Hèr var ekki vit hafðr[22] Toste[23] bróðer hans, [en var[24] ellri, ok þóttiz[25] hann því nær k*onúng*dóme, fann hann þá Har*alld* b*róður sinn*, ok beiddiz at vera jafn vit hann; en er[26] H*aralldr*[27] synjaði þess, þá fór hann[28] or landi ok fyrst til Danmerkr á fund Sveins konúngs Úlfssonar, frænda síns, ok bað hann [fara til Einglandz ok vinna l*andit*[29] under sik, sem[30] gjört hafa[31] ener fyrre Danakonúngar. En Sveinn konúngr[32] var þess eigi búinn. Fór þá Toste[33] norþr í Noregh, ok eggjaðe Har*alld* k*onúng* S*igurðarson* at fara til E*nglands* ok vinna l*and*i*t*[34] undersigh. Ok þetta sama[35] sumar efter fóro þeir H*aralldr* k*onúngr*[36] ok T*oste*[37] t*il* E*nglands* með her, ok felldu í Jórvík Maurukœra jarl Guðinason, en Gyrþr jarl, bróðir hans, flýþe or þeirre or*rosto*. En fám nóttum

---

1) [lítill var máttr hans ok. — 2) jarl Guðinason, *t.* — 3) þegar. — 4) þá, *t.* — 5) *u.* — 6) *fra* [*saal. F*; ríki, *S.* — 7) *s.* — 8) jarðaðr. — 9) [*u.* — 10) [*t. F.* — 11) [þar til. — 12) heilagr. — 13) *t. F.* — 14) [hann í. — 15) *intet Capitelskifte i F*; En, *t.* — 16) jarl, *t.* — 17) [ok. — 18) *u.* — 19) landzmönnum. — 20) [siðr er. — 21) konúnga. — 22) [Við þetta var

baardt, at han kunde næppe tale, siger man at Harald erklærede höit for ham, og derefter angav at have Vidner paa, at Kongen havde skjenket ham Riget i England efter sin Död. Kort efter döde Kong Edvard og blev begravet i London i England. Han straalede strax efter sin Död ved Jertegn, ligesom för, og laa i Jorden indtil den hellige Erkebiskop Thomas tog ham op og lod ham lægge i et prægtigt Skrin.

7. Paa Grund af at Harald Godvinsön havde en stor Slægt i England, og var selv i Besiddelse af de mest glimrende personlige Egenskaber, tilmed, at de ypperste i Landet vilde nödig underkaste sig udenlandske Hövdingers Regjering, toge de Harald til Konge, og blev han kronet under kirkelig Indvielse, som der var engelske Hövdingers Sædvane. Man havde ikke kaldet hertil hans Broder Toste, men denne var ældre og ansaae sig derfor som nærmere Kongeværdigheden; han henvendte sig da til sin Broder Harald, og bad om at være lige med ham; men da Harald nægtede dette, drog han af Landet og först til Danmark til Kong Svend Ulfssön, sin Frænde, og bad ham drage til England og underkaste sig Landet, „saaledes som de forrige Danekonger have gjort". Men Kong Svend var ikke belavet derpaa. Toste drog da nord til Norge, og æggede Kong Harald Sigurdssön at drage til England og underkaste sig Landet. Og den samme fölgende Sommer drog Kong Harald og Toste til England med en Hær, og fældede i York Jarlen Mörkar Godvinsön, men hans Broder Gyrd Jarl flygtede fra det samme Slag.

---

ekki. — [23]) jarl, *t.* — [24]) ok var hann þó þeirra. — [25]) þótti. — [26]) *u.* — [27]) konúngr, *t.* — [28]) Tosti jarl. — [29]) [vinna England. — [30]) *rettet;* ok sam, *S.* — [31]) höfðu. — [32]) *t. F.* — [33]) jarl, *t.* — [34]) [vinna England. — [35]) *u.* — [36]) Sigurðarson, *t.* — [37]) jarl, *t.*

síðar baurðuz þeir [vit Stafnfurðu bryggjur vit H*aralld* k*onúng* Guð*inason*[1], ok fèllu þeir þar báðer[2], sem [sagt er[3] í æfvi[4] Noregs k*onúnga*[5].

8. Þá er Vilh*jálmr*[6] spurði andlát Játvarðar k*onúngs*[7] ok þat er H*aralldr*[8] hafðe látið t*aka* sig t*il* k*onúngs* [í Einglandi[9], líkaðe honum stórilla, ok þótti H*aralldr* hafa rofit særi sín ok einkamál við sigh; samnaðe hann þá þegar[10] öllum höfð*íngjum* þ*ei*m er hann fèck ok [11]miklum öðrum her; bjó hann [lið þat[12] út í England[; kom hann þar[13] þann tíma, er þeir höfðu bariz Haralldarner; tók hann þegar at herja, er hann [var landfastr[14], ok lagði under sik landit[15], hvar sem hann fór[16]. En er Haralldr Guð*ina*son spurþi þetta, fór hann í mót honum, ok varð fundr þeirra suðr við Helsíngjaport, ok höfðu hvorirtveggju[17] allmykinn her. Þá talaðe Gyrðr jarll [til Har*allds* bróður síns[18]: [19] uggir mik at þèr takiz*t* eigi at hallda [or*rosto* við hertoga Vilh*jálm*[20], því at þú ert eiðsvare hans, ok [hefir þú[21] svarit honum[22] at hallda e*igi* E*nglandi*[23] fyrer honum. Haralldr konúngr svarar: vera kann svâ[24], bróðer[25], at þèr[26] sè betr hent at berjaz við Vilhjálm[27], en [e*igi* vil ek láta[28] þat spyrja, at ek þore eigi at seá hann. Epter þat lèt

---

[1]) [Haralldr konúngr Guðinason ok Haraldr Sigurðarson ok með honum Tosti jarl við Stafnfurubryggjur. — [2]) Haralldr ok Tosti, *t.* — [3]) [segir. — [4]) æfisögum. — [5]) *Jvfr. Fornmanna Sögur 6 B. S. 410-423;* Fagrskinna *S. 137-142.* Pugna utrinque acerrima commissa est, in qua nimius sanguis ex utraque parte effusus est, et innumerabilis hominum bestiali rabie furentium multitudo trucidata est. Denique instantibus Anglis victoria cessit, et Heraldus Noricorum rex cum Tostico et omnibus copiis suis occubuit. Locus etiam belli pertranseuntibus evidenter patet, ubi magna congeries ossium mortuorum usque hodie jacet, et indicium ruinæ multiplicis utriusque gentis exhibet. *Ord. Vit. Hist. Eccl. III, Duch. VI, 500.* cfr. 492-494, ed. Prevost II, 119-121, 123-124; Will.

Men faa Nætter senere sloges de ved Stamfordbrygge med Kong Harald Godvinsön, og der faldt de begge, saaledes som berettes i de norske Kongers Levnet.

8. Da Vilhelm hörte om Kong Edvards Afgang, og at Harald havde ladet sig vælge til Konge i England, blev han meget misfornöiet, og ansaae Harald for at have svigtet sine Eder og höitidelige Löfter til ham; han samlede da strax alle de Hövdinger han fik og en stor Hær desuden; denne Hær rustede han til England, og kom der til samme Tid som de to Haralder havde kæmpet; han begyndte da strax at hærge, som han satte Fod i Land, og underkastede sig Landet, hvor han drog hen. Men da Harald Godvinsön fik dette at vide, drog han imod ham, og mödtes de ved Helsingeport, og havde begge en betydelig Hær. Da sagde Gyrd Jarl til sin Broder Harald: „Jeg frygter det vil ikke lykkes dig at gaae i Kamp mod Hertug Vilhelm, thi du er edsvoren til ham, og har svoret ham ikke at holde England for ham". Kong Harald svarede: „Det kan være, Broder, at det var bedre, om du gik i Kamp mod Vilhelm, men jeg vil ikke at det skal spörges, at jeg ikke vover at see ham". Derefter lod Kong Harald reise sin Fane for sig, og red til

---

Gemm., St. VII, 32-35, Duchesne VI, 285-287. — [6]) bastarðr hertugi, *t.* — [7]) frænda síns, *t.* — [8]) Guðinason, *t.* — [9]) [*u.* — [10]) til sín, *t.* — [11]) stór, *t.* — [12]) her þann allan. — [13]) [í. — [14]) [varð landfastr vorðinn. — [15]) land. — [16]) kom. — [17]) hvârtveggi. — [18]) [við Haralld konúng, bróður sinn. — [19]) þat, *t.* — [20]) [bardaga móti Vilhjálmi bastarði. — [21]) [*t. F.*; *u. S.* — [22]) þat, *t.* — [23]) England. — [24]) þat. — [25]) sagði hann, *t.* — [26]) *s. F.*; þat, *S.* — [27]) enn mèr, *t.* — [28]) [ekki hefir ek vanr verit at liggja í hreysum, þá er aðrir menn hafa barizt; ok ecki skal Vilhjálmr bastarðr; *jeg har ikke været vant til at ligge inde i Hytter, naar andre Mænd have gaaet i Kamp, og ikke skal Vilhelm Bastard o. s. v.*

Haralldr konúngr setja upp merki sitt [fyrer sik [1], ok reið [2] til orrosto í móte Vilhjálme, ok var [3] þar [hinn mesti [4] bardagi, ok þótti þat [5] ósýnt [lánga stund [6], hvorr sigrinn [7] mundi fá [8]; en er [9] á leið orrost*una*, snèri [10] mannfallinu á hendr enskum mönnum, ok fèll þar mykill her, ok [11] aller flýðo, þeir er lífit þágo; þar fèll Haralldr konúngr [12] ok Gyrðr [13] bróðer hans [14]; en Valþjófr [15], b*róðer þeirra*, flýðe or orrosto. Vilhjálmr bastharðr [16] lèt brenna hann síþan í skógi einum ok með honum .c. manna. Þat er sögn enskra manna [17], at [um nóttina efter orrosto þeirra V*ilhjálms* ok H*arallds* [18] hafe nockurer viner H*arallds konúngs* farit til valsins ok leitað efter líke hans, ok fundu hann lifanda, ok fluttu til lækníngar [; var hann [19] græddr á laun. [Ok er hann [20] var heill [, villdi hann eigi stríða m*eð* Vilhjálme til ríkis [21] ok er þat margra manna sögn, at hann [22] hafe lifat allt [23] á daga fram Heinnreiks [24] hins [25] gamla [26].

9 [27]. Vilhjálmr basth*arðr* [28] lagði under sik allt Eingland, ok lèt taka sik til konúngs ok vígja [29] under kórónu [; gerðiz hann hinn mesti [30] höfðíngi [31], en hans ríki var þó mjög aufundsamt af mörgum mönnum ok höfðíngjum í Einglandi; ok gjörðu [þeir hiner ensku höfðíngjar, [32] er

---

1) [*u.* — 2) rèð síðan, *beredte sig derpaa.* — 3) varð. — 4) [allmikill. — 5) *u.* — 6) [lengi. — 7) sigr. — 8) hafa. — 9) *t. F.*; *u. S.* — 10) þá tók at snúa. — 11) en. — 12) af mæði ok af frábærri sókn, *t.* — 13) jarl, *t.* — 14) *u.* — 15) jarl, *t.* — 16) *u.* — 17) sannorðra, *t.* — 18) [á næstu nótt eptir bardagann. — 19) [ok var síðan. — 20) [En er Haralldr konúngr. — 21) [vorðinn, þá var honum boðit af sínum vinum at stríða á Vilhjálm ok fá landit, hvat er kostaði; en Haralldr konúngr villdi þat ekki ok kvað*st* undirstanda at guð í himinríki unti honum ekki ríkisins: enda má vera at svâ sè betr; tók konúngr þá upp æskiligt ráð, at fyrirláta þessa heims metnat ok geck í stein ok var einsetumaðr, meðan hann lifði, þjónandi svá almáttigum guði úaflátliga bæði nátt ok dag, *bleven (helbredet), blev der tilbudt ham af hans*

Slag mod Vilhelm, og der blev den stærkeste Kamp, og en lang Tid syntes det tvivlsomt, hvem der vilde seire; men da Slaget havde staaet en tidlang, blev Mandefaldet större paa den engelske Side, og der faldt en stor Mængde, og alle flygtede som reddede Livet; Kong Harald faldt der og Gyrd hans Broder, men Valthiof, deres Broder, flygtede af Slaget. Vilhelm Bastard lod ham siden brænde i en Skov og med ham et Hundrede Mand. Det er Sagn hos engelske Mænd, at om Natten efter Slaget mellem Vilhelm og Harald ere nogle af Kong Haralds Venner gaaede til Valen, og have sögt efter hans Lig, og fundet ham levende og fört ham til en Læge, og at han er bleven hemmelig helbredet. Og efter at han var helbredet, vilde han ikke kæmpe med Vilhelm om Riget, og mange sige at han har levet lige til i Henrik den Gamles Dage.

9. Vilhelm Bastard underkastede sig hele England, og lod sig vælge til Konge og krone; han blev en mægtig Fyrste, men dog var hans Herredömme forhadt af mange Mænd og Hövdinger i England, og de engelske Hövdinger,

---

Venner at bekrige Vilhelm og vinde Landet, hvad det end kostede, men Kong Harald vilde det ikke og sagde, at han forstod at Gud i Himmerige undte ham ikke Riget: kan og være at det er bedre saaledes; Kongen fattede da en önskelig Beslutning, at forlade denne Verdens Tant, og gik i Kloster og var Eremit, saa længe han levede, tjenende saaledes den almægtige Gud uafladeligen baade Nat og Dag. — [22]) Haralldr konúngr. — [23]) *s. F.*; at, *S.* — [24]) Heinriks. — [25]) *u.* — [26]) *Order. Vital. (l. III, Duch. VI, 502) beretter omstændelig om Haralds Fald og Begravelse:* „Heraldus quibusdam signis est, non facie recognitus et in castra Ducis delatus: ac ad tumulandum propè litus maris, quod diu cum armis servaverat, Guillelmo agnomine Maleto, victoris jussu traditus". — [27]) Vilhjálmr varð konúngr, *Capiteloverskrift i F.* — [28]) bastarðr. — [29]) lèt vígja sik. — [30]) [ok var. — [31]) allmikill, *t.* — [32]) [enskir menn, þeir.

eigi villdu þjóna Vilhjálmi [1], orðsendíngar [Sveini Úlfssyne, Danakonúngi [2], at hann [skyllde koma [3] til Einglands með Danaher, ok þeir [mundo berjaz [4] í móte V*ilhjálmi* [5], ok gánga under S*vein* k*onúng*. En er Vilh*jálmr* [spurði þessar orðsendíngar, [6]sendi hann þá [7] til Danmerkr Guðina únga [8] Guðinason [9], ok með honum einn ágætan b*isku*p; þeir fóro með [stórum gjöfum til [10]Danakonúngs, ok bað [sik undan, at hann [11] skyllde eigi herja í ríki hans, ok fyrer þetta [sama settiz Sveinn konúngr aftr [12], at fara með her í Eingland, ok [gekk því [13] nöckur ár, at Vilh*jálmr* [14] sendi Dana [15]*konúngi* gjafir, ok frelsti svâ r*íki* sitt; ok þat hafa Daner til þess [16] er þeir segja [17] at Sve*inn* [18] k*onúngr* hafi ráþ*it* Einglandi epter Haurð*a*knút ok [19] Ját*varð* [20] hinn góða [21].

10. Þá [22] er höfðíngjar enskir urþu víser [23], at [Daner villdu [24] ekki liðsinna [25] þeim móte Vilh*jálmi*, en þeir voro ráðner til [26], at þeir villdo eigi under hans ríki búa, þá lètu þeir óþull [27] sín ok flýðu brott af lande [28] með mykinn her; þar voro fyrer [29] .iij. jarllar ok .viij. bárúnar, [30]var mest fyrir þeim Sigurðr jall af Glócestr [31] en þeir höfðu hálft fjórða .c. skipa ok þar á bæði mikit lið ok frítt. Þeir fóro fyrst suþr um sjó, ok síþan vestr fyrer Mattheus [32]nes, ok svâ út fyrer Galizuland [33], en þaþan fóro þeir til Norfasundz [34] ok út yfer sundin til höfutborgar þeirrar, er Septe*m* [35] h*eitir*; þeir veittu [atg*au*ngu borginne [36]; þeir drápu [37] fjölda m*anna* heiðinna,

---

[1]) bastarði, *t.* — [2]) [til Sveins konúngs Úlfssonar Danakonúngs. — [3]) [kæmi. — [4]) mundu þá gánga til handa honum ok berjazst með honum. — [5]) bastarði. — [6]) [vissi þessa orðsendíng, þá. — [7]) *u.* — [8]) júnga. — [9]) Baldvinason jarls. — [10]) [stórgjöfum af Vilhjálmi til Sveins. — [11]) [at Sveinn konúngr. [12]) [lattizst Sveinn konúngr. — [13]) [fór svâ. — [14]) konúngr, *t.* — [15]) Sveini. — [16]) *u.* — [17]) kalla. — [18]) Úlfsson Dana- — [19]) eptir. — [20]) Játhvarð konúng. — [21]) helga. — [22]) En. —

som ikke vilde tjene Vilhelm, sendte Bud til Danekongen Svend Ulfssön, at han skulde komme til England med en dansk Hær, og at de vilde kæmpe mod Vilhelm og underkaste sig Kong Svend. Men da Vilhelm hörte om disse Sendelser, sendte han Godvin den unge Godvinssön, Sön af Baldvin Jarl, til Danmark, og med ham en udmærket Biskop. De reiste med store Foræringer til Danekongen, og bad Vilhelm om, at han ikke skulde paaföre Riget Krig, og just for det samme lod Kong Svend det Forsæt fare, at drage med Hær ind i England, og saaledes gik det nogle Aar, at Vilhelm sendte Danekongen Foræringer og frelsede saaledes sit Rige; denne Sandhed ligger til Grund, naar Danske sige at Kong Svend har raadet over England efter Harde-Knud og Edvard den Gode.

10. Da de engelske Hövdinger erfarede, at de Danske ikke vilde understötte dem imod Vilhelm, men de vare fast bestemte paa, at de ikke vilde være under hans Regjering, da forlode de deres Godser og flygtede ud af Landet med en talrig Hær; Anförerne vare tre Jarler og otte Baroner, og den fornemste blandt dem Jarlen Sigurd af Glocester; de havde halft fjerde Hundrede Skibe, og paa disse en talrig og tapper Hær. De seilede först syd over Havet, derpaa vest forbi Matheusnæs, derpaa ud forbi Galizialand, derpaa til Norvasund, og ud over Sundene til den Hovedstad, som hedder Septem; de gjorde Angreb paa Staden, og dræbte der en Mængde hedenske Folk, og

---

23) vissir þess. — 24) Danakonúngr villdi. — 25) lið veita. — 26) í því. — 27) óðul. — 28) Englandi. — 29) formenn. — 30) ok, *t.* — 31) Glaucestr. — 32) Mhts. — 33) Galiziam. — 34) Niorfasunda, *F.* — 35) Septē, *S*; Septen, *F*; *her menes Byen* Septum, Septa, *senere benævnt* Ceuta, *opkaldt efter* Septem fratres Ἑπταδελφοι, *Bjerge i den nordligste Deel af Mauritania Tingitana, ved hvilke Strædet ved Gibraltar er smallest.* — 36) [þar atsókn mikla ok fengu unnit borgina. — 37) þar, *t.*

[en tóku[1] svâ mikit fè í gulle ok silfri, at þat var [allt meira enn þeir höfðu brott or *Einglandi*[2]. Þaþan hallda[3] þeir austr efter Norfvasundum, ok komo til eyjanna, ok unnu hvâratveggju[4] Majork ok Minork. Epter þat fóro þeir til Sikileyjar, ok er þeir voro þar komner[5], þá spurðu þeir úfrið mikinn or Miklagarðe, ok sat um staðinn heiðit fólk bæði á skipum ok á landi; þá var stólk*onúngr* Kirialax[6] hinn mikle, ok hafðe nýtekit við r*íki*; þetta var nockurum [.xv.][7] vetrum efter fall Harallds k*onúngs* G*uðinasonar*. [8] En er ensker menn spurðu úfrið[9] or Miklagarðe, ventu[10] þeir sèr framkvęmdar mikillar, því at lángan tíma áþr h*öfðu* N*orð*m*enn* þar [stórmiklar semder[11], þeir er málam*enn* gerðuz. [12]Hèlldu þeir þaþan[13] austr efter hafeno[14] ok svâ norðr til Miklagarðz, ok kvomo til staðarins um nátt, ok var á túngls ljós nockut[15], lögðu þeir þegar til orrosto [vit þá er á skipunum lágu, ok var þar[16] hinn mesti[17] bardage, ok höfðu þeir miklu meira her[18] er fyrer lágu[19], en ensker m*enn* lögðu at svâ dreingilega[20], at þeir náðu[21] uppg*au*ngu á þau skipin, er yz[22] lágu [ok first lágu landinu ok borgarveggjum; en ruðu þeir hvert, svâ sem þeir gengu á, en[23] fólkit var[24] drep*it*, en sumt hljóp á kaf; [sumer hljópu[25] á önnur skip, ok geck svâ skip af skipe flóttinn, [þar til er[26] þeir h*öfðu* unnit öll skipin, þau eigi flýðe undan[27]. Þat fólk, er á land komz[28], hljóp í *h*erbúðernar ok sögðu at óflýjande herr var kominn, sá er ecki vetta [mátte rönd vit reisa[29]; ljópu[30] þá upp aller þeir, er í her[31]-

---

[1]) [þeir fengu. — [2]) [meira fè enn allt þat er þeir höfðu áðr, ok var þat stórfè af því at þeir höfðu í lausa fè varit öllum eignum þeim er þeir höfðu í Englandi, *mere Gods end alt hvad de havde för, skjönt dette var særdeles meget, da de havde solgt for Lösöre alle de Eiendomme de havde i England.*
[3]) hèlldu. — [4]) báðar. — [5]) *u.* — [6]) Κυριος ᾽Αλεξιος, d. e. Alexius Comnenus. — [7]) *s. t. S.* — [8]) Frá Engilsmönnum, *Capitel-*

fik et stort Bytte i Guld og Sölv, saa at det endog var mere, end hvad de förte bort fra England. Derfra holdt de öster efter Norvasundene, og kom til Öerne Majork og Minork og indtoge dem begge. Derefter gik de til Sicilien, og da de vare komne der, hörte de en stor Ufred fra Miklagard, og at Hedninger beleirede Staden baade til Sös og Lands; dengang var Kyrjalax den Store Stolkonge, og havde nylig overtaget Regjeringen; Dette var nogle (femten) Vintre efter Kong Harald Godvinssöns Fald. Men da de Engelske hörte om Ufred fra Miklagard, ventede de sig en stor Fremgang, thi Nordboerne havde i lang Tid för nydt der stor Ære, de som gave sig der i Sold. De holdt da derfra öster over Havet og derpaa nord til Miklagard, og kom til Staden om Natten; da var det maanelyst, og begyndte de strax Angreb paa dem der laa paa Skibene, og der blev den heftigste Kamp, da de, som laae der forud, havde en meget större Hær, men Englænderne gjorde et saa skarpt Angreb, at de kom op paa de Skibe, der laae yderst og fjernest fra Landet og Borgmuren; de ryddede da hvert som de kom paa, men Besætningen blev dræbt og endeel sprang i Söen; nogle sprang paa andre Skibe, og gik Flugten saaledes fra Skib paa Skib, indtil de havde taget alle de Skibe, som ikke toge Flugten. Det Folk, som kom i Land, löb ind i Leiren, og sagde at en umaadelig Hær var ankommen, som ingen Skabning kunde staae sig imod; da sprang op alle de som vare i Leiren, og der blev da ikke noget andet Raad for, end at enhver

---

overskrift i F. — 9) mikinn, *t.* — 10) væntu. — 11) [stórsæmdir fengit. — 12) Síðan, *t.* — 13) *u.* — 14) hafi. — 15) mikit ok. — 16) [þar varð. — 17) hardazsti. — 18) lið. — 19) voru. — 20) fast. — 21) þegar, *t.* — 22) yzst. — 23) [; þeir ruddu skipin, svâ sem komuz upp. — 24) sumt, *t.* — 25) [sumt. — 26) [unz. — 27) *u.* — 28) hafði komizst. — 29) stóð við. — 30) lupu. — 31) *u.*

búðunum voro, ok [var ekki ráð*it* tek*it* annat enn hver flýðe sem kom*inn* var, með slíct sem hann fèck munu*m* á komit [1]. En um morguninn er ljóst var [orðit, sá fólkit af borginne [2], at herinn var [3] á brottu allr, sá er setið hafðe um staðinn, en þar voru komin skip mörgh [4] ok ger á [annan vegh allt [5] enn þau [hinu fyrre höfðu [6] verit. Gerðu [7] borgarm*enn* þá m*enn* [8] til skipam*anna*, ok [hèr efter [9] fundu þeir konúnginn, ok tók hann [þá forkunnar [10] vel við [11] þeim, ok þakkaðe þeim sigr þann hinn myckla, er þeir höfðu unnit honum [12] til friðar ok frelsis. Þeir dvölduz um ríð í Miklagarðe, ok frelstu [13] ríki G*ri*ckjakonúngs [af úfriðe [14]. Kirialax konúngr bauð þeim þar at staðfestaz, ok gęta [15] lífs síns, svà sem [siðvenja Veríngja var til, þeirra sem á mála g*ein*gu [16]. En S*igurðe* jarlle ok [17] öðrum höfðíngjum [18] þótte þau [19] oflítil forlaugh sín at elldaz þar með því móte, at þeir hefði ecke ríki til forráða, ok beiddu k*onúng* fá sèr borg nockura *eðr* stað [20], þann er þeir mętte eiga *eðr* [21] *þeirra* erfvíngjar; en k*onúngr* þóttiz eigi mega taka aðra m*enn* af óðulum sínum; ok er þeir átto þetta at tala, s*egir* K*irialax* k*onúngr* þeim, at hann visse land eitt liggja til norðrs [22] í hafvit [23], þat er legit hafðe [24] at fornu under Miklagarðs-keisara, en síðan [höfðu heiðíngjar unnit under ok bygt [25]. Ok er þetta [heyrðu ensker m*enn*, tóko þeir heimilld af K*irialax* k*onúnge*, at þetta land sk*yllde* *þeirra* vera, ef þeir feingi unnit, skatta laust ok skyllda; en

---

1) [varð ekki annat ráða tekit, enn herinn flýði þaðan sem hann var, hverr er mátti, færandi með slíkt er hann gat með komiz, *blev ikke taget andet Raad, end at Hæren flygtede fra det Sted den nu var, hvem der aarkede, förende med sig det meste han kunde.* — 2) [fengu borgarmenn sèt. — 3) af, *t. S feilagtig.* — 4) ok stór, *t.* — 5) allan annan hátt. — 6) [er

flygtede som han stod, med alt hvad han kunde overkomme at före med sig. Men om Morgenen, da det var blevet lyst, saae Folk fra Staden at hele den Hær var borte, som havde beleiret dem, men at der vare komne mange Skibe, af heel forskjellig Form fra de andre, som havde været der för. Stadens Indbyggere sendte da Bud til dem paa Skibene, og derefter fandt de Kongen, og han tog særdeles godt imod dem, og takkede dem for den store Seier, som de havde vundet, ham til Fred og Frelse. De opholdt sig en tidlang i Miklagard, og frelste den græske Konges Rige fra Ufred. Kong Kyrjalax indböd dem til at nedsætte sig der og blive hans Livvagt, som der var Sædvane for de Væringer, som gik i Sold. Men Sigurd Jarl og andre Hövdinger syntes det for ringe en Skjæbne for sig at ældes der paa en saadan Maade, at de ikke havde et Rige til at raade over, og bad Kongen overlade dem en Borg eller en Stad, som de eller deres Arvinger kunde beholde som Eiendom; men Kongen sagde at han kunde ikke jage andre Mænd bort af deres Odel. Og da de samtalte herom, siger Kong Kyrjalax dem, at han vidste et Land, som laa mod nord i Havet, og tilforn havde ligget under Keiseren i Miklagard men siden var erobret og bebygget af Hedninger. Og da Englænderne hörte dette, toge de Hjemmel af Kong Kyrjalax, at dette Land skulde være deres, hvis de fik det vundet, frit for Skatter og Afgifter; og det tilstod Kongen dem. Derefter droge Englænderne

---

þar höfðu áðr. — 7) sendu. — 8) *u.* — 9) [síðan. — 10) [harðla. — 11) *s. F.*; með, *S.* — 12) ok hans liði, *t.* — 13) friðaðu. — 14) [*u.* — 15) vel, *t.* — 16) [siðr er til þeirra manna er á mála gongu. — 17) mörgum, *t.* — 18) enskum mönnum. — 19) *u.* — 20) nockurn, *t.* — 21) ok. — 22) landnorðrs, *nordost.* — 23) haf — 24) hefir. — 25) [unnu heiðíngjar þetta land ok bygðu.

k*onúngr* játaðe þeim því [1]. [Hèr efter [2] fóro ensker [3] m*enn* brott or [4] Miklagarde ok [5] norðr í hafit, en efter dvölduz [í Miklagarðe [6] nockurir höfðíngjar [7], ok g*ein*gu þar á mála. Þeir Sigurðr jarll komo til landz þessa, ok átto margar orrostur þar, ok feingu unnit landit, en ráko á brott allt fólk þat er [áðr bygðe [8]. Síðan bygðu þeir [þat land [9], ok gáfo nöfn, ok köll*uðu* Eingl*and* [10]; borgum þeim er [11] í landinu voro ok [12] þeim er þeir reistu [13] gáfu þeir nöfn staðanna af [14] Eingl*andi*, [15] köll*uðu* [bęði Lundunam [16] ok Jork ok annara höfuðborga [17] í Einglandi. Þeir villdu ekki hafa Pálzbók, sem gengr [18] í Miklagarðe, ok sóttu [19] b*isku*pa í Úngaría [20] ok aðra kennim*enn*; landit [21] liggr sex dęgra haf [22] í ætt austrs [23] ok landnorþrs frá M*icla-garðe*, ok ęr [þat hinn bezsti landkostr, ok [24] hefer þetta fólk [þar jafnan síðan byght [25]; explic*it* [26].

---

1) [vissu enskir höfðíngjar, báðu þeir keisarann heimilldar á þessu landi, at þat skal vera eign *þeirra* ok þeirra erfingja skatta laust ok skyllda í alla staði, ef þeir fengi landit unnit undir sik af heiðnum mönnum; þessa játtar keisarinn þeim, *engelske Hövdinger fik dette at vide, udbade de sig af Keiseren Hjemmel for dette Land, at det skulde være deres og deres Arvingers Eie uden alle Skatter og Afgifter, hvis de kunde vinde Landet under sig af Hedningerne; dette tilstod Keiseren dem.* — 2) [Efter þetta. — 3) enir ensku. — 4) af. — 5) hèldu, *t.* — 6) [þar. — 7) af liði þeirra, *t.* — 8) [þar bygði áðr. — 9) [land þetta. — 10) England. — 11) þar, *t.* — 12) svâ, *t.* — 13) gerðu. — 14) or. — 15) þeir, *t.* — 16) [þar Lundún. — 17) nöfnum, *t.* — 18) geck. — 19) þeir, *t.* — 20) Úngariam. — 21) þetta land. — 22) siglíng í hafit. — 23) beggja austr. — 24) [þar hinir bezstu landzkostir. — 25) *Hermed fortjener at jevnföres* Order. Vital. Eccl. Hist. libr. IV. (Duchesne VI, 508, ed. Prevost II, 172—3): „Amissa itaque libertate Angli vehementer ingemiscunt, et vicissim qualiter intolerabile jugum sibique hactenus insolitum excutiant subtiliter inquirunt. Igitur ad Svenum regem Danorum dirigunt, atque ut regnum Angliæ, quod Svenus et Canutus avi ejus armis obtinuerunt, reposcat, expetunt. Ultro in exilium aliqui profugiunt, quo extorres

bort af Miklagard og nord over Havet, men nogle Hövdinger bleve tilbage i Miklagard og gave sig der i Sold. Sigurd Jarl og hans Fölge kom til dette Land, og kæmpede der i mange Slag, og underkastede sig Landet, men fordreve alt det Folk, som der boede för. Derefter beboede de dette Land, og gave det Navn og kaldte det England; de Borge, som vare der i Landet, saa vel som dem, de byggede, gave de samme Navne som Stæderne i England havde, de kaldte dem baade London og York, og efter andre Hovedstæder i England. De vilde ikke have Pauls-Bog, som gjælder i Miklagard, og hentede Biskopper og andre Lærere fra Ungarn. Landet ligger sex Dögns Seilads i ost-nordost fra Miklagard, og er et fortræffeligt Land, og der har dette Folk stedse boet siden den Tid.

---

vel a potestate Normannorum sint liberi, vel opibus alienis aucti contra eos ad recidivum certamen revertantur. Quidam autem ex eis pulchræ juventutis flore vernantes longinquas regiones adierunt, et militiæ Alexii imperatoris Constantinopolitani sese audacter obtulerunt. Erat enim multum sapiens, et miræ dapsilitatis: contra quem Rodbertus Wiscardus Apuliæ dux cum suis omnibus arma levaverat in auxilium Michaëlis, quem Danai de throno imperiali expulerant, indignatione Senatoriæ potestatis. Exules igitur Anglorum favorabiliter a Græcis suscepti sunt et Normannicis legionibus, quæ nimium Pelasgis adversabantur, oppositi sunt. Augustus Alexius urbem, quæ Chevetot dicitur, Anglis ultra Byzantium coepit condere, sed nimium infestantibus Normannis eos ad urbem regiam reduxit, et eisdem principale palatium cum regalibus thesauris tradidit. Hac itaque de causa Saxones Angli Ioniam expetierunt, et ipsi ac hæredes eorum sacro imperio fideliter famulati sunt: et cum magno honore inter Thraces Cæsari et Senatui populoque cari usque nunc perstiterunt", cfr. Torfæi Hist. Norv. III, 386-7. *Villehardouin kalder den ovennævnte By Chivetot, græsk* Κιβωτος. *Den skulde ifölge Villehardouin ligge ved Bugten ved Nicomedia i Nærheden af Nicea.* — [26]) [ok þeirra synir þar bygt síðan.

GEOGRAPHISKE OPLYSNINGER OM DE I SAGAERNE FOREKOMMENDE SKOTSKE OG IRSKE STEDSNAVNE; VED P. A. MUNCH.

Nærværende geographiske Afhandling vil omfatte tre Hovedafsnit: I, ORKNÖERNE med KATANES; II, HJALTLAND; III, SYDERÖERNE og MAN samt IRLAND og SKOTLAND. Ethvert af disse Afsnit agtes nöiere oplyst ved et historisk Kort, som optages i „Atlas for nordisk Oldkyndighed". Det er Bestemmelsen i en anden Afhandling at lade fölge historiske Undersögelser betræffende Nordboernes Forbindelser med disse Lande.

I. ORKNÖERNE.

1. Orknöerne, i den oldnorske [1] Form ORKNEYJAR, kaldes allerede hos Plinius *ORCADES* [2], hvilket altsaa til-

[1]) Forfatteren har, i sine forskjellige til nærværende „ANNALER" meddelte værdifulde Afhandlinger, for Nordens paa Island ligetil vor Tid temmelig uforandret bevarede fælles Oldsprog tidligere anvendt Benævnelsen OLDNORDISK, men her, „Oldnorsk". Red. foretrækker at vedligeholde en fælles Benævnelse for vort fælles Oldsprog, og har dertil, i Overeensstemmelse med den store Sprogforsker Rask, valgt Benævnelsen OLDNORDISK som den udtryksfuldeste og tillige med Selskabets Stilling som en almeennordisk Stiftelse med et almeennordisk Formaal bedst stemmende. Det er Selskabets Opgave at fremme Samvirken til det fælles Maal og til dette Öiemed tjener den fælles Benævnelse for det for alle Nordboer fælles Oldsprog, der i den tidligste Periode ofte benævntes DÖNSK TÚNGA *(dansk)*, hyppig ogsaa NORRŒNA *(norsk*, oprindelig *nordisk)*, senere ÍSLENZKA *(islandsk)*. De særskilte Benævnelser anvendes bedst passende paa Oldsprogets forskjellige Dialecter. — [2]) Man skal læse *Orcădes* (p. b.) ligesom *Strophădes*, *Pleiădes*, o. s. v., ikke *Orcādes*, hvilken feilagtige Udtale höres som oftest, uagtet *a* i Endelsen *ades* altid er kort. Derfor er *Orcades* ogsaa en Daktylus hos de romerske Digtere f. Ex. Juvenal:

- - - - arma quidem ultra
litora Juvernæ promovimus, et modo captas
Orcadas, ac minimâ contentos nocte Britannos.

strækkeligen viser, at Navnet ikke er opstaaet hos de norske Kolonister, der ankom over 700 Aar efter Plinius's Tid, men at det i sin norske Form kun er en Tillempning af den gamle keltiske Benævnelse, som Öerne vistnok bar fra den förste Tid, de fik keltisk Befolkning. Det væsentlige, saavel i „*Orkneyjar*", som i „*Orcades*", er nemlig Stavelsen „*Ork*". Endelsen *-ades* i den græsk-latinske Form, er kun en sædvanlig Afledningsendelse, ligesom i *Strophades, Symplegades,* og *-ides* i *Kassiterides; Orkn*, som bliver tilbage, naar man borttager Sammensætnings-Ordet *eyjar*, ɔ: Öer, er en Sammendragning af *Orkan*, thi i Angelsaxisk kaldes Ögruppen *Orcan-íg*, og dette *-an* viser sig saaledes kun som en Afledsendelse, der endog hörer til de sædvanlige i de oldgermaniske Sprog. I de bedste Haandskrifter af Nennius kaldes Ögruppen desuden *Orcania*, ikke *Orcadia* (cap. 2), og Ff. af *Ystoria Norwegie* antager endog at de have faaet Navn efter en *comes Orchanus* (fol. 4 a). Ogsaa Forbjerget Dunnethead, der strækker sig ud mod Orknöerne, kaldes hos Ptolemæos *Tarvedum* eller *Orcas;* i det förste Navn gjenkjende vi det gaeliske *Tarbet*, der bruges aldeles paa samme Maade, som vort *Drag*, nemlig om et Eid, saa smalt at man kan drage Baade derover; det andet er kun *Orcades* i Enkelttal. Paa Irsk eller Gaelisk kaldes Öerne „innsi h Orcc" ɔ: Öerne Orc[1]. Undersöger man nu Betydningen af det gaeliske *Orc*, saa erfarer man, at det er „en Hval", eller rettere et eget Slags Delphin, (Delphinus orca) der, rimeligviis efter dette gaeliske Ord, allerede af Plinius kaldtes *orca*, og ifölge Naturhistorikernes Vidnesbyrd især hörer hjemme i Ströget mellem Skotland og Island. At Ögruppen har faaet Navn efter disse Cetaceer, der vistnok i den fjerneste Oldtid

[1]) Annales Ultonienses, i O'Connors Rerum Hibernicarum Scriptores, IV, p. 303.

fandtes i Mængdeviis ved dens Kyster, kan derfor ikke betvivles. Man vil idetmindste erkjende Urigtigheden af at udlede Navnene af det oldnorske *erkn*, Sælhund, og af at skrive „Örkenöer", der giver en aldeles falsk Forestilling om Navnets Etymologi.

Orknöernes nuværende Navne ere egentlig de samme som de, vore Forfædre gav dem, men forvanskede derved, at Skotterne, ubekjendte med deres Betydning, og vel ogsaa ude af Stand til ordentligt at kunne opfatte den norske Udtale, udtrykte Navnene baade i Skrift og Tale saaledes som det forekom dem nærmest at stemme med deres egen Udtale. Der herskede i denne Henseende ikke engang, og hersker ikke engang nu, nogen bestemt Regel. Det oldnorske *-ey*, der heftes i Enden af ethvert af Navnene, skrives undertiden *-a*, undertiden *-ay;* det udtales *æ* eller *e*, og man kunde for den Sags Skyld gjerne vedblive at skrive *ey*, da Udtalen deraf vilde blive den samme [1]. Bogstavcombinationen *-alp* eller *olp*, *-alb* eller *-olb*, der, efter hvad der ogsaa paa flere Steder i Norge, navnlig i Setersdalen, finder Sted, udtales med udeladt *l*, skrives undertiden efter Etymologien, undertiden efter Udtalen; man finder saaledes det ældre Navn *Skálpeið*, der nu udtales *Skape*, snart skrevet *Scalpa*, snart *Scapa;* Öen *Kolbeinsey* skrives *Colbansay*, *Cobesa*, *Copinsay*, og paa endnu flere Maader. *Hj*, der i den norske Udtale næsten klinger som *zhj* (hvorfor ogsaa Hallager i sin Ordsamling skriver *sjaa* istedetfor *hjaa*, oldn. *hjá*) gjengives med *sh*, hvorpaa endog *Shetland*, istedetfor den sædvanlige norske Udtale, *Hjetland*, giver et Exempel.

[1]) Efter hvad vi erfare, ville ogsaa Öernes Navne paa de Sökarter over Orknö, det britiske Admiralitet nu lader udgive ved Lieutenant Thomas, blive anförte med *-ey;* jeg har derfor ikke taget i Betænkning, paa det Kart, der optages i Oldskrift-Selskabets „Atlas for nordisk Oldkyndighed", at skrive dem paa samme Maade.

Denne Forvanskning er dog ikke först indtraadt efter Öernes Afhændelse til Skotland. Allerede i et latinsk Diplom af 1ste April 1289 i Anledning af Underhandlingerne ved Thronarvingen Margretes Död kaldes den hjaltlandske Magnat Hr. Thorvald Thoressön „*Thorvaldus de Shetland*", hvilket viser at Brevet er skrevet af en Skotter [1] og at Udtalen af *hi* allerede da opfattedes saaledes. Baade fra Orknö og Hjaltland har man fra det 14de og 15de Aarhundrede ikke faa, i den sædvanlige skotske Mundart forfattede, Breve, der ei alene vise, at Skotsken for en stor Deel havde fortrængt Norsken som offentligt Forretningssprog, men ogsaa, ved at nævne mange Personer med skotske Familienavne, lægge for Dagen at en stærk Indflytning fra Skotland havde fundet Sted, og at Denationaliseringen allerede for længe siden havde begyndt. Denne kan man vel og især regne fra den Tid, da den orknöiske Jarleværdighed ved Arv var kommen i skotske Adelsfamiliers, först Stratherne-Jarlernes, siden Clairernes, Hænder. Det gik da rimeligviis paa Orknö, som det gik i Slesvig, da det var kommet under tydske Hertuger; det var den umiddelbare Herskers, ikke Overlensherrens eller Moderlandets, Nationalitet som blev den herskende. De faa norske Breve, der findes fra denne Tid, bære ogsaa stærke Præg af Denationaliseringen. Mærkeligt er det ellers at Hjaltland, der siden Kong Sverres Tid var skilt fra Orknö og stod umiddelbart under Norges Konge, ogsaa, hvorvel ei i den Grad som Orknö, paavirkedes af den skotske Sprog-Indflydelse. Men man maa erindre, at dets kirkelige Forbindelse med Orknö vedblev, og Biskoppernes saavelsom de fornemste Geistliges Navne i det norske Herredömmes sidste Tid viser at ogsaa disse fordetmeste var Skotter, der vel og til Præste-Embeder

[1]) Brevet findes i Rymers Fœdera s. A. 1289.

rundt om i Stiftet især foretrak Landsmænd. De have vist ikke bidraget lidet til at fremhjelpe det skotske Sprog-Element. Da man dog veed, at det norske Sprog som Talesprog, om end kummerligt, vedligeholdt sig indtil forrige Aarhundrede, maa der i flere Aarhundreder have holdt sig for hvert Navn tvende Former, en skotsk og en norsk, ved Siden af hinanden; hvilket ogsaa Diplomerne synes at lægge for Dagen. Og saa længe den judicielle og commercielle Forbindelse med Norge vedblev, — hvilket, idetmindste for Hjaltlands Vedkommende, synes at have været Tilfældet indtil Slutningen af det 16de Aarhundrede, — maae de norske Navneformer idetmindste hos de med Öerne i Forbindelse staaende Nordmænd have vedligeholdt sig.

2. Man har ingen fuldstændig Fortegnelse over de enkelte Öer, af hvilke Orknö-Gruppen bestod, fra de Tider, da Sproget taltes i sin Reenhed. I sin Beskrivelse over Norge meddeler Peder Claussön en Liste, men denne Liste er baade ufuldstændig og unöiagtig. Den lyder saaledes:

Rinarsöi, Sandaöi, Papöi, Strimsöi, Eidöi, Feröi, Vesteröi, Egilsöi, Hrosöi, Grosföi, Öien helga, Vigr, Gareksöi, Damnisöi, Gialpandisöi, Hinsöi, Kolbeinsöi, Borgaröi, Grimsöi, Kalfaöi, Færöi, Dimoröi, Flaröi, Ragnvaldsöi, Dunöi eller Dinöi, hun ligger i Petlandsfyrde.

Man bemærker her ved förste Öiekast store Feil som *Strimsöi* istedetfor *Strjonsey*, *Damnisöi* istedetfor *Daminsey*, *Flaröi* istedetfor *Flatey* o. s. v. Da Listen imidlertid indeholder Navne, som tilfældigviis ikke forrekomme i Sagaerne, f. Ex. *Gialpandisöi*, *Kolbeinsöi*, kan han ikke have bragt den istand ved at fremsöge Navnene af Orkn. Saga, men maa have fundet den særskilt optegnet, rimeligviis i een af de Membrancodices, som man veed eiedes og benyttedes af ham, men siden ere forsvundne. Denne Fortegnelse er saaledes, med alle sine Feil, ikke uden Værd.

I Orkneyínga Saga, de övrige Sagaer og alle hidtil opdagede norske Diplomer vedkommende Orknö forekomme disse Navne:

Rinansey, Sandey, Papey minni, Strjónsey, Papey meiri, Vestrey, Egilsey, Hrólfsey, Hrossey, Eyin helga, Vígr, Gáreksey, Damínsey, Hellisey, Borgarey, Grímsey, Háey med Vågar eller Vågaland, Rögnvaldsey, Svíney, Straumsey, Petlandssker.

Den ældste skotske Fortegnelse over Öerne, hvor disse Navne endnu ikke ere saa forvanskede som senere, findes hos Fordun (Scotichronicon II, cap. 11), der skrev mod Slutningen af det 14de Aarhundrede. Den lyder saaledes:

Insula major earum Pomonia dicitur vel Orcadia, in qua est principalis civitas Kyrkwaw, ubi habetur nobile collegium et castrum. Insula Revaldisay. Papeay major. Papeay (hos Gale Papey) minor. Stromesay (efter Gale's Udgave Stromisay). Sanday. Ouskery. Etheay Stromeholme. Werteray (hos Gale Westeray). Fareay (hos Gale Fereay). Eglisay. Rolusay (hos Gale Rollisay). Were. Inhelaw. Goresay (hos Gale Gorisay). Swynay. Scalpandisay. Heleneholme. Colbanysay. Lameholme. Glowmysholme (hos Gale Glonusholm), Borowray. Ronaldisay. Flatay. Swynay minor. Grymsay. Rysay minor. Swytay. Waywis (hos Gale Wawis). Hoy. Fareay minor. Calfay. Claff (hos Gale Calf) de Flatay. Pentelandiskery. Sowliskery. Borch de Brysay. Borch de Dernes. Papeay tertia.

Ved at sammenligne de af disse Navnformer, hvis oprindelige Form kjendes, med de nuværende, vil man finde at de, skjönt de allerede have antaget den skotske Form, dog nærme sig hiin langt mere. Ved Hjelp af denne og Peder Claussöns Fortegnelse kan man derfor restituere endeel af de i Sagaerne og Diplomerne ikke forekommende Navne. Den nuværende *Eda* eller *Edey* bliver saaledes *Eiðey*, hvilket Navn passer særdeles vel paa Grund af

det Eid, der forbinder Öens begge Hoveddele. *Fara* eller *Farey* bliver *Færey* (ɔ: Faare-Ö). *Shapinsa* eller *Shapensey*, der i den gamle Oversættelse af Sir David Sinclairs Testament (Bannatyne Miscellanies vol. III, S. 108) kaldes *Schalpandsaye*, svarer, efter hvad der forhen er viist angaaende Udeladelsen af *l* foran *p* og *b*, til Peder Claussöns *Gjalpandisöi*, hvorved dog er at bemærke, at da det gamle Hj, som ovenfor viist, regelmæssigt i Skotsk-Engelsk er gaaet over til *Sh*, medens dette aldrig er Tilfældet med Gj; da man desuden oftere i Haandskrifter finder H (G) forvexlet med G [1], og da endelig „*Hjálpandi*", der har en bestemt Betydning (hielpende), frembyder en bedre Etymologi, end det betydningslöse *Gjalpandi*; bliver det ej alene sandsynligt, men og saagodtsom vist, at den rette oldnorske Form af Navnet var *Hjálpandisey*. *Copensey* eller *Cobesa*, hos Fordun *Colbanysay*, bliver naturligviis, som ovenfor viist, *Kolbeinsey*, og har ikke, som flere have troet, og vel endnu troe, det mindste med „kaupmaðr", „koopman", at bestille [2]. *Cavey* eller *Cava*, hos Fordun *Calfay*, bliver *Kálfey*; *Farey* eller *Fara*, hos Fordun *Fareay minor*, bliver *Færey (minni)*, *Rysay* bliver *Hrísey*, *Flotay* eller *Flota*, hos Fordun *Flatay* og hos P. Claussön urigtigt *Flaröi*, bliver *Flatey*. Ved P. Claussöns „*Dimoröi*" maa en Skrivfejl have indsneget sig, da der ej findes en eneste, paa hvilken dette Navn kan passe. Da det i hans Fortegnelse ligeledes heder at

---

[1]) saaledes i det hos Wallace, i Orkn. Saga og Barry's History aftrykte orknöiske genealogiske Diplom, hvor der læses Thurwyder *Gedelevar* istedetfor *Hedelevar*; der staaer nemlig i Manuskriptet virkelig *Hedelevar*, og saaledes er det ogsaa gjengivet i Aftrykket i Symbolæ ad hist. ant. reg. Norv. S. 22. Ligeledes sees det, at P. Claussön i den foranförte Fortegnelse har skrevet *Hrosöi* og *Grosföi* istedetfor *Hrósöi* (ɔ: *Hrólfsey*) og *Hrossöi* (d. e. *Hrossey*). — [2]) dette troer Barry, S. 49.

Dunöi eller *Dinöi* ligger i Petlandsfjorden, ved hvilket Navn man allene kan tænke paa *Swona*, hos Fordun *Swynay minor*, i Orkn. Saga *Svíney*, synes det som om der i det Haandskrift, P. Claussön fulgte, maa have været saadan Lighed mellem *Sv* og *D*, at han stundom forvexlede dem; istedetfor „Dimoröi" maatte man derfor læse et Navn, der begyndte med S, eller Sv. Da P. Claussöns Fortegnelse temmelig nöje fölger Öernes Beliggenhed, ligger det her nærmest at tænke paa *Switha*, der findes strax söndenfor Flatey. Denne *Switha* skrives af Fordun *Swytay* og i en Jordebog fra 1515 *Swethay*, men i den Beskrivelse over Orknöerne, ved Joh. Ben, 1529, der er aftrykt i Barry's history of the Orkneys, kaldes den *Southay* quasi *the south Isle*. Her ere altsaa flere Gisninger om Navnets oprindelige Form mulige; den kan nemlig have været „*Suðrey*", „*Sviðurey*", „*Sveitey*", det er umuligt at sige hvilket, hvis ikke uformodentlig et Diplom desangaaende skulde kunne findes. *Straumsey*, nu *Stroma*, regnes, og med rette, mere til Caithness end til Orknöerne, skjönt det rimeligviis er den, som fra först af fortrinsviis er kaldet *Orcas*.

Fordun lægger an paa den störstmulige Fuldstændighed, og giver derfor Navnene paa en Deel Smaaholme og Skjer. Af disse ere *Ouskery*, nu *Auskery*, enten *Austrsker* (det östligste Skjær) eller *Útsker* (Ud-Skær); *Stromeholme* mellem *Eiðey* og *Vestrey* maa være *Holm of Farey* og fordum have heddet *Straumshólmr*; *Swynay*, i Modsætning til hvilken han kalder Sagaens *Svíney* „Swynay minor", maa være *Swainholm* nærved *Gáreksey*; den har altsaa baade været kaldet *Svínhólmr* og *Svíney*. *Heleneholme*, ogsaa kaldet *Hellierholm* og *Ellerholm*, maa være Sagaernes saakaldte *Hellisey* (Hule-Öen), i hvis Huler Sven Aasleifssön skjulte sig for Harald Jarls

Efterstræbelser [1], og hvor der endnu findes Huler, i hvilke Vandet ved Flodtid strömmer ind [2]. Den har saaledes baade været kaldet *Hellisey* og *Hellishólmr*. Peder Claussöns Hinsöi synes at være Skriv- eller Trykfeil istedetfor Hellisey. *Lameholme*, nu kaldet *Laman*, maa have hedet *Lambhólmr*, *Glowmysholme*, nu Glimsholm, *Glimshólmr* [3]. *Souliskery*, der her, saavel som i Jordeböger, regnes til Orknöerne, er det i Haakon Haakonssöns Saga c. 319 omtalte *Súlnasker* eller *Súlnastapi* vestenfor Orknö. *Borch de Brysay* og *Borch de Dernes* ere de to smaa Holme Brugh of Birsa strax vestenfor Birsa *(Birgisherað)* vestligst paa Mainland og Brugh of *Deerness* strax ved *Deernes (Dýrnes)* östligst paa Mainland [4]. Hvad Fordun forstaar ved Papeay tertia, er vanskeligt at sige. Papeay major, nu Papa Westra, er *Papey meiri*, nærmest *Vestrey*, og Papeay minor *Papey minni*, nu Papa Stronsa, nærmest *Strjónsey*; men et tredie Papa eller Papey findes nu ikke blandt Orknöerne.

Der gives enkelte Smaaholme, hvilke Fordun ei omtaler, af hvilke man kan mærke *Calf of Edey*, hvis Navn fordum maa have været *Eiðeyjarkálfr*, ligesom i Syd *Calf of Flotey*, fordum *Flateyjarkálfr*; det var nemlig og er endnu saare almindeligt i Norge at kalde en mindre Ö ved Siden af en större en Kalv af denne, f. Ex. Loppen og Loppekalven i Finmarken, Malmöen og Malmökalven tætved Christiania, o. s. v. Ved Sandey ligge *Holms of Iye*, fordum maaskee *Eyjarhólmar*; ved Stronsey *Holm of Huip*, i ældre Fortegnelser *Siegleholm*, i Oldtiden rimeligviis *Sigluhólmr*, ligeledes store og lille *Lingholm*, fordum vistnok *Lýnghólmar*. Mellem Edey og Shapensey ligger

---

[1]) Orkn. Saga S. 368. — [2]) mundtlig Underretning af Lieutn. Thomas. — [3]) efter en Mands Navn *Glúmr*. — [4]) Ordet *Brugh (borg)* synes paa Orknöer og Hetland oftere at anvendes om smaa Klippeholmer.

Greenholms, hvis ældre Navn maa have været *Grœnuhólmar.* Strax vestenfor Burrey er *Hunda* eller *Hundey*, hvis ældre Navn saaledes er bevaret uforvansket. En lille Ö nordenfor Cavey kaldes nu paa Sökortene *Barrel of Butter*, men kaldes i en Fortegnelse af 1502 *Carling-Skerry*; dens ældre Navn altsaa *Kerlíngarsker.*

Opstille vi Navnene i deres nuværende Form med de tilsvarende oldnorske, blive begge Rækker altsaa fölgende:

North-Ronaldsey	Rinansey.
Papa-Westra	Papey meiri.
Westrey	Vestrey.
Farey med Holm	Færey med Straumshólmr.
Sandey med Holms of Iya	Sandey med Eyjarhólmar.
Edey med Calf	Eiðey med Eiðeyjarkálfr.
Stronsey med Siegleholm og begge Lingholms	Strjónsey med Sigluhólmr og Lýnghólmar.
Papa Stronsa	Papey minni.
Auskery	Austrsker.
Greenholms	Grœnuhólmar.
Egilsey	Egilsey.
Rowsey	Hrólfsey.
Enhallow	Eyin helga.
Wire	Vígr.
Gairsey med Swainholm	Gáreksey med Svínhólmr.
Shapensey med Ellerholm.	Hjálpandisey med Hellisey.
Damsey	Daminsey.
Mainland	Hrossey.
Gremsey	Grímsey.
Cavey med Barrel of Butter	Kálfey med Kerlíngarsker.
Laman	Lambhólmr.
Glimsholm	Glúmshólmr.
Burrey med Hunda	Borgarey med Hundey;
Hoy	Háey.
Walls	Vágar;

Rysey	Hrísey.
Farey	Færey.
Flotey med Calf	Flatey med Flateyjarkálfr.
Swithay	uvist.
South-Ronaldsey	Rögnvaldsey.
Swona	Svíney.
Pentlandskerries	Petlandssker.
Stromey	Straumsey.
Sulisker	Súlnasker.

Torfæus, der i sin Orcades S. 4 og 5 anförer Öernes Navne efter Buchanan og Peder Claussön, tager Feil i enkelte Sammenstillinger; saaledes gjör han *Valis*, d. e. *Walls* eller *Waes*, det gamle *Vâgar*, til det samme som *Kálfey*, maaskee fordi det engelske *veal*, det franske *veau*, har foresvævet ham; Fara forvexler han med Fair isle mellem Orknö og Hetland; P. Claussöns Dunöi forklarer han ved Daminsey, og Hinsöi, upaatvivlelig *Hellisey*, med *Háey*.

3. Flere af de her anförte Navne röbe umiskjendelig en keltisk, tildeels endog en keltisk-christelig Oprindelse. Dette er især Tilfældet med Øerne af Navnet Papey. Om Oprindelsen til lignende Navne paa Island siger Landnáma i Indledningen: áðr Ísland bygðisk af Noregi, voru þar þeir menn er Norðmenn kalla Papa, þeir voru menn kristnir, ok hyggja menn at þeir hafi verit *vestan* um haf, því at fundusk eftir þeim bækr *írskar*, bjöllur ok baglar, ok enn fleiri hlutir, þeir er þat mátti skilja at þeir voru *Vestmenn*, þat fansk í *Papey* austr ok í Papýli, ok er þess getit á bókum enskum, at í þann tíma var farit milli landanna". Og i Are Frodes Íslendíngabók heder det cap. 1. „þá voru hèr menn cristnir, þeir es Norþmenn calla *Papa*, en þeir fóro siþan á braut, af því at þeir vildo eigi vesa hèr viþ heiþna menn, oc lèto eptir bœcr írscar oc bjöllor oc bagla; af því mátti scilja at þeir voro menn *írscir*". I „Ystoria Norwegiæ", hvor der tales om Orknöernes ældste Beboere,

de saakaldte *Peti* og *Papæ*, heder det: „Papæ vero propter albas vestes, quibus ut clerici induebantur, vocati sunt, unde in teutonica lingua omnes clerici *Papæ* dicuntur; adhuc quædam insula *Papey* ab illis denominatur". At virkelig irske Geistlige nogen Tid för de norske Nybyggeres Ankomst til Island havde opholdt sig der, erfarer man af det bekjendte Sted i den irske Geistlige Dicuils Skrift „de mensura orbis terræ", c. VII, § II, 6, hvor han fortæller at nogle Geistlige for 30 Aar siden — han skrev i Aaret 825, altsaa henved 795 — fortalte ham at de fra 1ste Februar til 1ste August havde opholdt sig paa den Ö, man antog for Thule, hvor Solen ved Sommersolhvers-Tid om Natten kun ligesom skjulte sig lidt bag en liden Höjde, men hvor det forresten paa den Tid var ganske lyst, og hvorfra man ved en Dags Sejlads mod Norden kunde komme til det sammenfrosne Hav. Det skjönnes let, at hiint Thule ikke kan være noget andet Land end Island (thi paa det nordlige Norge kan man her ej tænke), og at maaskee endog Dicuils Skrift er meent med „de engelske Böger", i hvilke det nævnes, at der i den Tid skete Reiser mellem Landene. Dicuil beretter ogsaa i samme Capitels § III, at der ere nogle andre Öer i det nordlige Britanniske Ocean, der ligge to Dögns Reise med gunstig Vind nordenfor Britanniens nordlige Öer, hvilke en troværdig Munk selv fortalte Dicuil at han havde besögt; at der tillige er en anden Ögruppe, bestaaende af smaa, ved trange Sund adskilte Öer, paa hvilke henved i en hundrede Aars Tid endeel skotske (det vil sige irske) Eremiter havde boet, men som ved Nordmændenes Vikingstog bleve forladte af Eremiterne, og derfor nu kun afgav Bolig for en utallig Mængde Faar og Söfugle [1]. Vi gjen-

[1]) Da min Forklaring af dette Sted afviger fra Dicuils lærde Commentator Letronne's, vil jeg anföre det i sin Heelhed: Sunt aliæ insulæ multæ in septentrionali Britanniæ oceano, quæ a septem-

kjende her baade Hetland og Færöerne, hvilke altsaa ligeledes have haft en midlertidig Befolkning af Paper fra Irland, og af hvilke ogsaa idetmindste Hetland endnu har flere Stedsnavne, som minde derom, nemlig tre Öer af Navnet Papa (fordum Papey), og Gaarden Papill (fordum Papilia). Navnet „Papey" antyder saaledes bestemt et Opholdssted for irske Geistlige, hvilke de norske Colonister enten have truffet bosatte der, eller efter hvilke de have forefundet Levninger. Paa Orknö maatte dette endog hyppigere være Tilfældet, da Öerne vare bekjendte siden

trionalibus Britanniæ insulis duorum dierum ac noctium rectâ navigatione, plenis velis, assiduo feliciter vento, adiri queunt. Aliquis probus religiosus mihi retulit quod in duobus æstivis diebus et una intercedente nocte navigans in duorum navicula transtrorum in unam illarum introivit. Illæ insulæ sunt aliæ parvulæ, fere cunctæ simul angustis distantes fretis, in quibus in centum ferme annis eremitæ ex nostrâ Scottiâ navigantes habitaverunt; sed, sicut a principio mundi desertæ semper fuerunt, ita nunc, caussâ latronum Nortmannorum, vacuæ anachoretis, plenæ innumerabilibus ovibus, ac diversis generibus multis nimis marinarum avium. Numquam eas insulas in libris autorum memoratas invenimus." — Letronne (S. 134) anvender det Hele paa Færöerne, idet han, og med Rette, viser, hvorledes det ej kan gjælde Orknöerne, der deels laa Skotland for nær, deels allerede forlængst vare bekjendte, og at Udtrykket „smaa Öer, adskilte ved trange Sund", ei kan passe paa Hetland, der bestaaer af een stor og sex mindre Öer. Men han har overseet, at Udtrykket: „illæ insulæ sunt *aliæ* parvæ" nödvendigviis maa oversættes: „der er ogsaa en *anden* Gruppe af smaa Öer" o. s. v., og at der altsaa er Tale om *tvende* Ögrupper, af hvilke den sidste umiskjendelig er Færöerne, men den förste ogsaa ligesaa utvivlsomt er Hetland. Det er ligeledes mindre Adæqvat, naar L. oversætter „in centum ferme annis" med „il y a près d'une centaine d'années"; thi Ordene betyde kun „i henved 100 Aar", og Tidspunktet, da de bleve forladte af Eremiterne, behöver derfor ikke, hvad L. troer, at rykkes op til 725.

Romernes Tid, og Christendommen allerede af St. Cormac havde været prædiket der i det 6te Aarhundrede [1].

Rinansey röber ligeledes keltisk Indflydelse. Undertiden finder man ogsaa Læsemaaden *Rinarsey*, men som synes at være mindre rigtig, deels fordi de fleste Codices have *Rinansey*, deels fordi den senere Forvanskning til *Ronaldsey* viser, at man ogsaa maa have sagt „*Ronansey*", med andre Ord, at Öen er opkaldt efter den bekjendte Helgen *St. Ninian*, der af Skotterne kaldes Ronan. Allerede Torv-Einar, Öernes förste Jarl, nævner „Rinansey"; altsaa er Navnet ældre end hans Tid, eller ældre end Nordmændenes Christendom paa Orknö: det hidrörer altsaa fra keltiske Christne [2]. Forvanskningen til Ronaldsay har senere gjort det nödvendigt at skjelne mellem North- og South-Ronaldsay.

Daminsey er ligeledes et Navn, der ikke röber nogen nordisk Oprindelse. Man maa ogsaa her tænke paa et Helgen-Navn, nærmest St. Damian, maaskee ogsaa den keltiske Helgen St. Adomnan.

Egilsey synes ved förste Öjekast at være dannet af det norske Mandsnavn *Egill*. Og vistnok have Nybyggerne og deres Efterkommere tænkt sig en saadan Etymologi, men, som vi skulde være tilböielige til at formode, alene ved en Misforstaaelse. Paa Egilsey staar nemlig endnu en ældgammel Kirke, hvis Bygningsmaade viser at den er ældre end Nordmændenes Ankomst til Orknö, eller at den i alle Fald er at tilskrive den ældre christne keltiske Befolkning; thi baade i dens Ydre og i dens indre Indretning har den saameget tilfælles med de gamle Kirker paa Irland fra det 7de eller 8de Aarhundrede, at den aldeles bestemt maa antages opfört paa den Tid af irske Geistlige eller

[1]) Fordun, Scotichronicon IV, 12. — [2]) St. Ninian omtales af Beda, Hist. eccl. l. III, c. 4, ved Aar 394 som Stifter af Galloway Kirke, kaldt „Candida Casa", af Anglerne siden *Hwit-ærn*.

„Paper". (See herom især Wilson's Archæol. and Prehistoric Annals of Scotland S. 587-591). Da man ej finder Spor af flere lignende Kirker paa Öerne, maa man formode at det var den förste af de faa, der fandtes paa den tyndtbefolkede Ögruppe, og Öen, paa hvilken den stod, kunde derfor med Rette kaldes Kirke-Öen. Men det irske, af Latinen formede *ecclais* (Kirke), kunde let af vore Forfædre forvexles med Gen. Egils, og give Anledning til den Tro, at Öen virkelig havde sit Navn efter en Egill. Mærkeligt nok, forklares Navnet i den föromtalte Beskrivelse fra 1529 som „insularum ecclesia".

Endelig er der baade paa Mainland og paa South-Ronaldsey Distrikter af Navnet *Paplay* eller *Pappley*, i Orkn. Saga kaldte Papule eller Papuley, i et Diplom fra 1369 Papplay, upaatvivlelig det samme Navn som det paa Island forekommende *Pappýli*.

Saavel Fællesnavnet „Orkneyjar" eller „Orcades" i og for sig, som de her nævnte Special-Navne *Rinansey*, *Papey*, *Daminsey* og *Papley* ere altsaa umiskjendelige Levninger fra Öernes ældre keltiske Befolkning.

4. De övrige orcadiske Ö-Navne ere alle af nordisk Oprindelse, eller idetmindste saaledes norvagiserede, at intet unordisk Element i dem kan spores, med Undtagelse af det Navn, der saa ofte tillægges Mainland, nemlig *Pomona*. Dette besynderlige Navn, aldeles eensklingende med den romerske Afgröde-Gudindes, har været underkastet forskjellige Fortolkninger, medens det ikke er faldet nogen ind at betvivle dets Egthed. Barry siger derom (S. 22): „This appellation has been traced, ridiculously enough, to a word in the Roman language, that implies the core or heart of an apple, in allusion to the situation of this with regard to the rest of the islands. Two British words, *pou, mon, parva patria,* or small country, have also been assigned as the origin of this name". I sin geographiske

Indledning siger Buchanan: „Orcadum maxima multis veterum *Pomona*" vocatur". Heri har han dog strengt taget Uret, da man ikke vil finde Pomona nævnt, förend paa det ovenanförte Sted hos Fordun, altsaa mod Slutningen af det 14de Aarhundrede[1]. Desuagtet er der ingen Tvivl om, at man, vildledet af en urigtig Læsemaade, har troet at finde Navnet *Pomona* allerede hos Julius Solinus. Torfæus siger nemlig (Orcad. p. 5) om Mainland: „A Julio Solino polyhistore *Diutina* appellatur". Men efterslaar man Stedet hos Solinus, vil man ikke finde noget saadant Navn. Det lyder saaledes i sin Heelhed (c. 22); „Secundam a continenti stationem Orcades præbent . . . vacant homine, non habent silvas, tantum junceis herbis intorrescunt. Cetera earum nudæ arenæ. Ab Orcadibus Thylen usque 5 dierum ac noctium navigatio est; sed Thyle larga et diutina pomona copiosa est". Da nu Torfæus udtrykkeligt melder, at Solinus kalder Mainland *Diutina*, maa der ganske vist have været Haandskrifter eller Udgaver, der tage Ordet *diutina* som et Egennavn, eller som læse saaledes: „*sed Thyle larga, et Diutina pomona copiosa est*" d. e. „Men Thyle er frugtbar, og Diutina giver rigelig Afgröde", istedetfor „men Thyle er frugtbar og rig paa langvarig Afgröde". Men er det saaledes et ubestrideligt Faktum, at Ordet „*diutina*" har været læst af Torfæus, og fölgelig har kunnet læses som Egennavn, da maa ogsaa „*pomona*" baade have kunnet læses og virkelig af andre have været læst som Egennavn, saaat Sætningen löd: *Sed Thyle larga et diutina, Pomona copiosa est*, eller *Sed Thyle larga, et diutina Pomona copiosa est*. Det gjör her, som man vil see, intet til

[1]) „I Monumenta historica Britanniæ" ere alle de Steder hos latinske og græske Forfattere, der handle om Britanniens Geographi og Historie (Skotlands iberegnet) omhyggeligt samlede; men Navnet „Pomona" findes ikke paa et eneste af dem.

Sagen, at begge disse Læsemaader ere insipide og urimelige, saalænge som den Kjendsgjerning er forhaanden, at den ene af dem endog har kunnet finde Indgang hos Torfæus. Deraf slutte vi med Sikkerhed, at ogsaa den anden har været anvendt, og vi have her saaledes ganske vist Nöglen til den hele Hemmelighed med dette ellers saa besynderlige og uforklarlige Navn. Naar Buchanan for „Pomona" paaberaaber sig gamle Forfattere, maa han altsaa have Solinus for Öje, thi andensteds forekommer ikke „*pomona*" i Forbindelse med „Thyle" eller „Orcades". Nu var Solinus gjennem hele Middelalderen et stort Orakel. Allerede Dicuil benytter ham idelig; Adam af Bremen, og Forfatteren af „Ystoria Norwegiæ" citere ham ligeledes. Det er derfor ej alene rimeligt, men og i höieste Maade sandsynligt og næsten aldeles utvivlsomt, at ogsaa de, der i Middelalderen gave sig af med at studere Orknöernes Historie og Geographi, ligeledes fulgte ham, og at Navnet Pomona for Mainland hidrörer fra en Misforstaaelse af hans Ord, der sees at have vedvaret lige til Torfæus's Tider. Maaskee endog Fordun selv er den förste, som har indfört „Pomona". At den, som hidrörende fra en aabenbar Misforstaaelse, ej er at ændse, men reentud at afskaffe, ligger i Sagens Natur.

5. Denne saakaldte Pomonas sædvanlige Navn *Mainland* svarer til det oldn. *meginland*, d. e. Fastland eller Hovedland, og betegner den kun som den störste og fornemste blandt Öerne. Dens rette Navn under Öernes norske Periode, det, hvorunder den sædvanligt forekommer i Sagaerne, nemlig *Hrossey* (d. e. Heste-Ö) antyder maaskee, at de förste norske Nybyggere forefandt Heste der — hvad der, paa Grund af Öernes tidligere Beboelse, ei er saa usandsynligt; dog kan man intet med Bestemthed slutte derom, da vore Forfædre i at give Steder Navne ofte be-

stemtes af de allerubetydeligste Omstændigheder[1]. Af de övrige Öer have begge *Færeyjar* (Faare-Öerne), *Lambhólmr*, (Lammeholmen), *Kálfey* (Kalvöen), *Hundey* (Hunde-Öen) og begge *Svíneyjar* (Svinöerne), ligeledes Navn efter Huusdyr; *Vestrey* (den vestlige Ö), *Austrsker* (det östlige Sker) og *Suðrey* (den sydlige Ö) — de to sidste, forsaavidt vor Gisning om den ældre Forms Udseende er rigtig, have Navn efter Beliggenheden. *Sandey* (den sandige), *Eiðey* (den med Eidet), *Grænuhólmar* (de grönne Holme), *Hrísey* (Riis-Öen), *Háey* (den höie Ö, af *hárr*, höj), *Vâgar* (Vaage Öen, af *vâgr*), og *Flatey* (den flade) have faaet Navn efter deres physiske Beskaffenhed eller Höide over Havfladen. Ved *Háey* og *Vâgar* er det forresten at mærke, at de tilsammen danne een Ö, men ligefra den ældste Tid have været anseete som to forskjellige. *Háey*, den nordligste Deel, svarer til sit Navn, fordi den har de höieste Bjerge, som findes paa Orknöerne; *Vâgar* er ligeledes dybt indskaaren af Vaager eller Bugter[2]. *Hrólfsey* (af *Hrólfr*), *Gáreksey* (af

---

[1]) f. Ex. naar et Nes paa Island blev kaldet *Kambsnes*, fordi Aud Ketilsdatter der tabte sin Kam, Landn. II, 16. Saaledes kan maaskee en Hest fra et Nybyggerskib være dreven i Land paa Hrossey, og dette have givet Anledning til Öens Navn. Paa lignende Maade kan man forklare sig Navnene paa Færey, Svíney, Hundey, Kálfey. — [2]) Det maa her engang for alle anmerkes, at det oldn. *vâgr*, der ofte skjödeslöst udtaltes „*vaa*" — en Udtale, som især var egen for Dialekten paa Vesterhavs-Öerne, hvorfor ogsaa Ordet endnu paa Færöerne lyder som „*vaa*" — i den skotsk-engelske Bogstavering gradeviis gik over til *waw* — *wall*, og at derfor Navnet eller Endelsen — *wall* paa Orknö overalt svarer til det oldn. *vâgr*. For den, som kjender Udtalen af det engelske *l* efter en lang Vokal, fornemmelig naar en Konsonant fölger efter, (f. Ex. *talk*, læs *taak*), bliver denne Overgang let begribelig. Saaledes skrives *Kirkjuvâgr* i ældre skotske Diplomer og hos Fordun *Kyrkwaw*, siden *Kirkwall*; ligeledes skriver Fordun istedetfor Walls „*Wawis*" eller „*Waywis*", ligesom man endnu oftere finder

Gárekr)[1], *Kolbeinsey* (af *Kolbeinn*), *Glúmshólmr* (af *Glúmr*), *Grímsey* (af *Grímr*) og *Rögnvaldsey* (af *Rögnvaldr*) have faaet Navn efter Personer, rimeligviis Hövdinger blandt de förste Nybyggere; ved *Rögnvaldsey* maa man tænke paa Öernes förste Ejer, Ragnvald Mörejarl. Om *Egilsey*, der ogsaa ved förste Öjekast synes at maatte være dannet af Mandsnavnet *Egill*, er forhen talt. *Vígr* er et besynderligt Navn: Ordet *vígr* betyder „Landse"; der maa være noget ved dens Udseende eller en anden, os ei længer bekjendt, Omstændighed, der har givet Anledning til Navnet. Ogsaa paa Söndmöre i Norge er der en Ö af samme Navn (Vigerö), maaskee den orknöiske *Vígr* er befolket fra den söndmörske. *Hjálpandisey* har maaskee sit Navn af dens beleilige Beliggenhed og gode Havn for Skibe, der komme ind fra Havet. Hvad der har givet Anledning til Navnet *Eyin helga* (den hellige Ö) er uvist; rimeligviis inde-

Skrivemaaden *Waas* eller *Wals*. Det tilföiede *s* er kun Fleertals-Endelsen. Den samme Tilböjelighed til at opsluge *l* i en foregaaende lang Vocal spores ogsaa i Overgangen *Hrólfsey* (der i et Diplom af 1369 skrives *Rollisey*) til *Rousey*, *Rowsey*, og flere Exempler ville i det fölgende forekomme. Paa samme Maade udtaler Skotlænderen *gold* som *gowd*, og ved en misforstaaet Contra-Analogi finder man derfor undertiden i orknöske og hetlandske Diplomer *fold* istedetfor *fowd* (d. e. Foged). Hvad Navnet *Vágar* ellers angaar, da er det mærkeligt, at der i Norges Kystdistrikt gives flere af dette Navn, og at her altid Pluralformen er vedligeholdt. Den ved sit Fiskeri bekjendte Ö *Vaagen* i Nordland, eller rettere de to ved et smalt Sund adskilte Öer, som man nu har fundet paa at kalde Öst- og Vest-Vaagen, kaldtes i Oldtiden altid *Vágar*, og den nu saakaldte *Vaagö* blandt Færöerne ligeledes, see Norges gl. Love II, S. 13. I Orkn. Saga kaldes Walls *Vágaland*, det vil sige — *land* er tilföjet, men Formen „Wawis" ɔ: *Waw-s* viser, at *vágar* maa have været det sædvanlige.

[1]) *Gárekr* er forresten et meget sjeldent Navn. Det forekommer ikke i Landnáma. Maaskee en keltisk Form skjuler sig derunder.

holder ogsaa dette Navn en Reminiscens fra den ældre piktiske Befolknings Tider. *Straumsey* og *Petlandssker* forklare sig selv. At *Strjónsey* er dannet af det samme Ord, der forekommer i det norske Stedsnavn *Strjón*, nu *Stryn*, er tydeligt nok. Dette Ord, der i Oldn. er gaaet af Brug som Appellativ, forefindes endnu i Angelsaxisk, *streón*, *gestreón*, og i Oldsaxisk: *gistriuni*, det betyder: Skat, Ejendom, egentlig noget forhvervet, det græske κτῆμα, hvoraf og angels.: *gestrýnan*, erhverve; og deraf er ogsaa det danske Stedsnavn *Strynö* dannet. Men det bliver altid et Spörgsmaal, om *Strjónsey* har faaet Navnet paa Grund af dets Beskaffenhed, eller om den maaskee allerförst er bleven coloniseret af Folk fra *Strjón* i Norge, der opkaldte deres gamle Hjem, ligesom Gaarden *Vorsabœr* paa Island skriver sig fra Colonister fra *Vors*, og *Gaulverjabœr* fra Folk, komne fra *Gaular* i Söndfjord [1]. *Borgarey* har sit Navn af Ordet *borg*: der maa altsaa have staaet etslags Befæstning eller Borg paa denne Ö i ældre Tider.

6. Vi ville nu gjennemgaae hver enkelt Ö og de paa den i Sagaer og Diplomer omtalte Stedsnavne særskilt.

Rinansey (North-Ronaldsey), den nordligste af Öerne, meget flad, nævnes allerede paa Torf-Einars Tid, altsaa ved Begyndelsen af Öernes norske Periode, som den Ö, paa hvilken Halfdan haalegg, Harald haarfagers Sön, blev fangen [2]. Öens nordlige Beliggenhed gav Anledning til, at Paal Jarl, da han (henimod 1135) ventede sig Angreb af Ragnvald kall, her lod oprette en Varde, der skulde correspondere med en paa Fridarey (Fair Isle) midtveis mellem Rinansey og Hjaltland. Naar Skibe saaes komme ud fra Hjaltland, skulde först Varden paa Fridarey tændes; naar

---

[1]) Landnáma, V, 8. — [2]) Snorre, Har. haarf. S. c. 31, (Olaf Tryggvasons S., udg. i Skalholt (Flatöbogen) c. 179).

man paa Rinansö saae den brænde, skulde man fölge Exemplet, og derefter skulde Varderne paa de söndenfor liggende Öer sættes i Brand [1]. Da det var Fridarö-Varden, paa hvilken det ved denne Leilighed kom an, og da det lykkedes Ragnvald, ved List at hindre dens Antændelse, kom Paals Foranstaltning denne ikke til nogen Nytte. Orkn. Saga omtaler en mægtig Enke, Ragna, og hendes Sön Thorstein, der ved denne Tid boede paa Rinansey. Gravhöie paa Rinansey omtales hos Barry, saavelsom en opreist Steen paa Midten af Öen, dog uden at noget Minde dertil knytter sig.

Vestrey og *Papey meiri* omtales oftere i Orkn. Saga, tilligemed den saakaldte *Vestfjorðr* (Westra Firth), der adskiller Vestrey fra Hrólfsey. Paa Vestrey nævner Orkn. Saga en Gaard ved Navn *Reppisnes*, hvor der paa Paals og Ragnvalds Tid boede en mægtig og anseet Mand ved Navn Kuge. Gaarden kaldes i Orkneyinga Sagas Text, hvor den förste Gang nævnes [2], *Gefsisnes*, men Varianten har *Reppisnes*, og da der nu paa Öen findes en betydelig Gaard ved Navn *Rapness*, medens der ingen findes, hvis Navn paa nogen Maade kan siges at ligne *Gefsisnes*, er

[1]) Orkn. S. p. 148, 186, 214. Det kunde maaskee forekomme mangen en mindre sandsynligt, at man fra Rinansey skulde kunne see Varden paa Fridarey, eller fra Fridarey til Hjaltland. Det er dog saa langt fra, at der herved er nogen Vanskelighed, at man endog fra Fitty Hill paa Westrey tydeligt kan see Fitfoulhead sydligst paa Hjaltland. Lieutn. Thomas, der har optaget de nyeste Korter over Orknöerne, har selv underrettet mig om, at den Triangel, hvorved det hetlandske Triangelnet forbindes med det orknöiske, dannes af de tre Punkter: Fitty Hill paa Westrey, Fitfoulhead paa Sydspidsen af Hetland, og den höieste Spidse af Klippeöen Foula vestenfor Hetland. I Orkn. Saga antydes at det var Sandey, hvis Varde nærmest corresponderede med Rinansey's. Havde man haft Varde paa Vestrey, vilde man maaskee kunne have været uafhængig af Fridarey og Rinansey. — [2]) Orkn. S. S. 148.

det klart, at denne Læsemaade er urigtig, og *Reppisnes* det ene rigtige. Gaarden ligger paa den sydöstlige Side, den kaldes ogsaa *the bull (ból) of Rapness.* Paa den nordlige Kant ligger *Rackwick*, maaskee Orkn. Saga's *Rekavík*, hvor Thorljot, Ölver Rostas Fader, boede, skjöndt dette dog snarere har været Rackwick paa Hoy. Ligeledes nævnes et „Thorp" ved Navn *Höfn*, hvor Bonden Helge boede; Udtrykket „Thorp" synes at antyde en tættere Bebyggelse, som om her var en Art af Strandsted. Den eneste sikkre Havn paa Westrey, og fölgelig det eneste Sted, der fortrinsvis kunde faa Navnet „Höfn", er den lille Bugt ved Gaarden Wall, hvilken ogsaa kaldes *Pier o' Wall*, d. e. Havnedæmningen ved Wall, uden at der nu er Spor af nogen kunstig Havnedæmning. I Nærheden af dette Sted, paa de saakaldte *Links* (oldn. *lykkjur*, Lökker, Indhegninger) *of Pier o' Wall* opdagedes i 1849 en mærkelig Samling af nordiske Grave fra Hedendommens sidste Tider, da en heftig Storm fra Östen spredte Sandet, som dækkede dem, tilside. En Beskrivelse over dem findes i Wilsons Archæologia etc. S. 552-555. Det sees heraf, at den ene Gruppe bestod af 4 Grave i en Række fra Nord mod Syd tætved Havbreden; den anden, bestaaende af 5, omgiver en Forhöining af Sand og Smaasteen længst oppe fra Kysten. Den förste Grav i den förste Gruppe lod til at have været undersögt för; af Skelettet fandt man kun Hjerneskallen, der lod til at have været klövet för Begravelsen, og enkelte Smaastykker; tætved laa en lille Jernöxe, noget af en Hjelm og nogle smaa Stykker Jern. I den anden fandt man en Deel af Skelettet tilligemed Skelettet af en Hest af liden Race, samt nogle faa Levninger af Jernvaaben. Den tredie indeholdt ogsaa Levninger baade af Mand og Hest, tilligemed en lille Dolk og andre Stykker af Jernvaaben; den 4de kun et Skelet uden Spor af Vaaben. I den förste Grav af den anden

Gruppe fandt man et langt mandligt Skelet, omgivet af en rektangulær Steensætning, tilligemed Jernbulen *(rönd)* af et Skjold, et fire Fod langt (?) Jernsverd, en stor Brynesteen, en Kam, nogle Glasperler, og Træstykker med Spor af at have været jernbeslagne. I den anden Grav laa et mindre, efter al Rimelighed kvindeligt Skelet, med et Par af de for Nordboerne characteristiske skaalformede ovale Brystspænder, samt længer nede, et klöverbladformet. I den tredie Grav fandtes ligeledes et mindre Skelet tilligemed et Par store skaalformede Brystspænder (afbildede hos Wilson S. 554), en Kam, og en liden Bronce-fibula. I den femte (den 4de var allerede forstyrret) fandtes ligeledes et kvindeligt Lig, med et Par skaalformede Spænder, et Par Kamme (een af dem afbildet hos Wilson S. 554) og en lille Fibula. Alle disse Grave ere aabenbart nordiske, og kunne blot hidröre fra de förste nordiske Beboere af Öen. De mange Begravelser antyde en forholdsviis stærk Befolkning paa Gaarden, ligesom Gravenes Indhold aabenbart vidner om at de Begravede have været anseete og mægtige Folk. Det gamle „Höfn" kan derfor neppe söges andensteds. Ved en anden Gaard lidt nordenfor Pier o' Wall, Tranaby, er der, ifölge Wallace's Account of the Isles of Orkney, fundet flere nordiske Grave, hvoriblandt een, der indeholdt et Skelet med et Sverd paa den ene og en Öxe paa den anden Side, foruden andre, hvor der ved Siden af Skelettet laa „Hunde (?), Kamme og Knive". Begge Begravelsessteder kaldes tilsammen af Indbyggerne „the bloody Tuacks" („de blodige Tuer")[1], hvilket Navn synes at vidne om Kampscener i Oldtiden. Muligt, at en Sværm Vikinger her have kæmpet med de paa Öerne allerede bosatte Nordmænd.

---

[1]) Statistical Account of the Orkney islands 1842, S. 126.

En anden og ikke mindre mærkelig Alderdomslevning paa Vestrey er det prægtige, men aldrig fuldendte Notland castle, der er opfört ved en liden Indsö, ej langt fra Pier o' Wall. En Afbildning deraf findes hos Barry, S. 63; man seer deraf dets rektangulære Form, med to massive Taarne og en buet Indgang. Murene ere overvættes tykke, og forsynede med Skydehuller; Indgangsportalens Bue er prydet med udhugne Forsiringer; indvendig förer en prægtig Vindeltrappe op til de övre Rum [1]. Det ligger nu tildeels, forsaavidt den stærke Bygningsmaade ej har kunnet gjöre Modstand, i Ruiner, og at det aldrig har været færdigbygget, sees af de mange Bygningsmaterialier, som endnu findes stablede omkring. Allerede Jo. Ben, der i 1529 beskrev Orknöerne, siger herom: „est excellentissima arx sive castellum, sed nondum tamen adhuc completa". Man skulde næsten formode, at Bygningen skriver sig fra en af de sidste Jarler af Huset Sinclair. Stedets Navn, der deels skrives Notland, deels Noltland, deels Noutland (efter den ovenfor paapegede Udtale), maa oprindelig have været *Nautaland*, da *nowt* endnu i den skotske Dialekt svarer til det oldn. *naut*.

Papey meiri, der efter hvad ovenfor er viist, har sit Navn efter Paperne eller irske Geistlige, der ved de norske Colonisters Ankomst opholdt sig paa Öerne, var, som det af Orkn. Saga [2] sees, Begravelsessted for Jarlen Ragnvald Brusesön. Han blev dræbt paa den mindre Papö, heder det, men hans Lig blev flyttet til den större Papö og der begravet. Da Ragnvald var en ivrig Christen, maa der paa Papö have været en mere end almindelig anseet Kirke, hvis Hellighed bevægede hans Venner til at lade ham begrave der. Denne Kirke kan neppe have været nogen anden end den nu saakaldte St. Tredwalls Kapel, af hvilken der

[1]) Nærmere Beskr. see „Statistical Account" S. 123, 124. —
[2]) Orkn. Saga S. 78.

endnu findes Ruiner paa en Holm i en Indsö paa den sydlige Kant af Öen. „Saa stor Ærbödighed", heder det i den sidste statistike Beskrivelse over Orknö, „havde Indbyggerne for denne gamle Helgeninde, at den förste presbyterianske Prædikant i Sognet kun med Möie formaaede at holde dem fra, hver Söndag först at forrette deres Andagt ved Ruinen, förend de indfandt sig til den reformerede Gudstjeneste i Sognekirken. Man fortalte ogsaa om mange Mirakler, som Helgeninden skulde have udfört, bestaaende i Helbredelse for legemlige Sygdomme"[1]. Denne St. Tredwall, som hendes Navn i den skotske Fordreielse udtales, heder egentligt *S.ta Triduana*, og kan næsten siges at have været en skotsk Nationalhelgen. Legenden fortæller om hende, at hun i det 4de Aarhundrede kom fra Achaia med St. Regulus; at hendes Skjönhed lokkede en gallisk Fyrstes Begjerlighed, men at hun, for at undgaa denne, selv skar sine Öine ud, at hun endelig kom til Skotland, og döde i Restalrig nærved Edinburgh, hvor hun blev begraven, og hvor der ved hendes Grav skete mange Mirakler, især ved Helbredelse af Öiensygdomme. Den gamle skotske Digter Lindsay taler derfor om Pilegrimme, der „vandre til St. Tredwall for at faae deres Öine lægede[2]". Der kan saaledes ingen Tvivl være om, at denne St. Tredwall eller Triduana er den samme, som i en norsk eller orknösk Forvanskning kaldes *Tröllhæna*, og til hvis Begravelsessted, ifölge Orkneyinga Sagas Fortælling, Biskop Jon af Caithness, da han var bleven blindet af Harald Jarl, lod sig bringe, for ved hendes Hjelp

---

[1]) Statist. Account of Orkney p. 117. — [2]) D. Wilson, Memorials of Edinburgh in olden times. II, p. 178. Her citeres ogsaa et Par Vers af Lindsay i hans Opregnelse af den Tids Helgener:

Sanct Tredwall, als, thare may be sene,
quhilk on ane prick has baith her ene.

at faae sit Syn igjen, hvilket han ogsaa virkelig fik [1]. Var saaledes St. Triduana lige fra Christendommens Indförelse i Skotland en saa anseet Helgeninde, er det rimeligt at hendes Kapel paa Papö ogsaa hidrörer fra Orknöernes keltiske Periode, og at det endog er dette Kapel og een eller flere Geistliges Residens i dets Nærhed, som har givet Öen sit Navn. Det er heller ikke usandsynligt, at den mindre Papö, paa hvilken Ragnvald blev dræbt, har tilhört de Geistlige paa den större Papö, eller at de der have haft et Kapel, og saaledes strax have været ved Haanden for at sysle om Jarlens Lig og före det over til deres Hovedkirke [2]. Ifölge Barry (S. 63) skal til Grundvold for St. Triduanas Capel paa Papö være benyttet et saakaldt Pikts-Huus. Der ere ogsaa Ruiner af en anden Kirke fra Katholicismens Dage, kaldet *Kirk of How (Kirkja at Haugi)*, omringet af en liden Kirkegaard. Nord-Enden af Öen hæver sig til et höit Forbjerg, kaldet *the Mull of Papey (Papeyjarmúli)*, og i dette findes en stor Hule, der betragtes som en af Egnens störste Naturmærkværdigheder; den kaldes *Habrahelia*, i hvilket Navn man strax gjenkjender det oldn. *Hafrahellir* (Bukkehulen). Baade paa Westrey og Papa-Westrey findes mange Piktshuse eller underjordiske Celle-Huse fra den allerældste, rimeligviis förkeltiske Tid. Et saadant, paa den lille Holm strax östenfor Papö, og et andet nærved Pier o' Wall paa Westrey ere nylig blevne undersögte af Lieutn. Thomas, og beskrevne og afbildede i Archæologia, vol. 34.

---

[1]) Orkn. S. p. 414. Tröllhæna, udtalt *Trödlhæna*, er ikke uligere „Triduana" end det skotske „Tredwall"; det er desuden meget muligt at Navnet i Flatöbogen paa dette Sted er urigtigt skrevet og at det oprindeligt endnu mere har nærmet sig den rette Form. — [2]) Hvorledes Barry (S. 151) kan fortælle, at Ragnvald blev dræbt paa Papa Westrey og begravet paa Westrey, er ubegribeligt.

Eiðey nævnes ei i Orkneyínga Saga, ligesaalidet som de den omgivende Calf *(Kálfr)*, Farey *(Færey)*, Holm of Farey, og Greenholms *(Grœnuhólmar)*. Derimod omtales Sandey oftere. Man maa antage, at det var her, hvor Haavard Gunnesön, en af Jarlen Paal d. 2dens fornemste Mænd, boede. Det heder nemlig i Orkn. Saga S. 214, at Ragnvald Jarl sendte Bud efter Thorstein Haavardssön (Haavard Gunnesöns Sön) fra Sandey, ligesom ogsaa tidligere (S. 186) Bevogtningen af Varden paa Sandey betroedes til Magnus Haavardssön, Thorsteins Broder, medens Thorstein sattes til Varden paa den nærliggende Rinansey. Sandey og en Gaard ved Navn *Völunes*, der dog ikke nu gjenfindes paa Öen, omtales senere, hvor der fortælles om Svein Aasleifssön's Flugt fra Gáreksey for Harald Jarl [1].

Saavel paa Edey som paa Sandey findes flere Oldtidslevninger. Det heder i den statistiske Beskrivelse (S. 135), at der ere talrige Levninger af skandinaviske Bygninger paa Sandey, fornemmelig paa Næs og Landspidser, men der meldes ikke synderligt om disse „skandinaviske Ruiners" Udseende. Det heder at den störste Deel af Toftsness, den nordligste Spids af Sandey, har været aflukket ved en Række af Befæstninger, forbundne med en Steenvold, og at der indenfor disse findes flere Steensætninger, nemlig

---

¹) Her maa det dog engang for alle bemærkes, at Sagaens Angivelser af Öernes Navne slet ikke altid ere rigtige, men at Feillæsning, Feilskrift eller Misforstaaelser stundom have givet Anledning til at Navne ere ombyttede. Det er saaledes heel muligt, at Völunes kan have ligget paa en anden Ö. Da Svein seilede derhen lige fra Hellisö, kunde det maaskee være Waltness paa Shapinsey, som er meent. Det maa heller ikke glemmes at et Sted ved Eidet, som forbinder Deerness (Dýrnes) paa Mainland med den övrige Deel af Öen, kaldes *Sanday*, fordum rimeligviis *Sandeið*; maaskee ogsaa dette kan være forvexlet med *Sandey*.

Steenringe med en opstaaende Centralsteen, og talrige Grave dannede af flade Stene, og omringede af smaa Steencirkler; i flere af disse Grave har man fundet Aske og Dyrehorn. Der er neppe nogen Tvivl om at disse Grave ere norske. Navnet, Toftsness, og det nærliggende Tofts, oldn. *túptir*, ɔ: Huus-Tomter, vise at Stedet har været mere end almindeligt bebygget; dog i Sagaerne omtales det ej. Hvad de saakaldte Befæstninger angaar, da er vel deres nordiske Oprindelse mere tvivlsom. Lignende Befæstninger ere ogsaa fundne paa Elsness, fordum Hellisnes, paa Öens Sydside, og paa Tressness (maaskee *Trèsnes*), i Sydöst. Befæstningen paa Tresness kaldes Augmunds Howe, hvilket Navn i vort Oldsprog vel maatte svare til *Ögmundarhaugr*. Af de talrige, i Nærheden værende, Begravelser ere flere undersögte, og har man i dem fundet brændte Stene, Aske, Been og Sömuslinger. I nogle af dem har man fundet smaa Gravkamre eller rettere Gravkister indrettede af flade Stene, hvilket igjen synes at vidne om keltisk Oprindelse. I een skal man have fundet en Öxe af Been (?), og en Spyd- eller Pilespids af Steen. Overalt paa Nesset findes Steenringe af omtrent 12 Fods Diameter, med opretstaaende Centralsteen. Enkelte mindre Hobe eller Höje ere dannede af en rödlig Materie, omtrent af samme Slags som den, der danner Affaldet i Glasovne; det forklares derved at man som Brændematerial har brugt Tang, hvis Aske er bleven liggende og tilligemed Sand og Steen udsat for nye og gjentagne Opglödninger. Dette viser, at en Forbrændelsesproces i længere Tid maa have fundet Sted paa et saadant Punkt. Skulde det Hele kun være Levninger af raa Forsög paa Salttilvirkning?

Ved Newark, paa Östsiden af Öen, har man for ikke lang Tid tilbage opdaget Ruinerne af en större cirkelformig Bygning, som det synes, af det samme Slags, som Mousa-Borgen paa Hetland. Lidt længer mod Nord findes

en Gravhöj, kaldet *Ivars Knowe* d. e. Ivars Höjen, et Navn, om hvilket man næsten skulde antage at det minder om den Ivar, Ragnvald Jarls Sön, som faldt paa Harald Haarfagers Tog til de vestlige Öer, og i Erstatning for hvis Död Kongen skjenkede Ragnvald Orknöerne og Hjaltland.

Den störste af Höjene paa Tresness er egentlig en Dysse eller Steenrör, opfört af store flade Stene, 15 Fod höj og omtrent 180 Fod i Omkreds; den kaldes nu „Wassa".

I Snorre Sturlasöns Fortælling om Halfdan Haaleggs Död heder det, at Morgenen efter at Slaget mellem ham og Einar havde staaet, lod denne lede efter de Flygtende, og sagde endelig: „Jeg veed ikke, hvad det er jeg seer derude paa Rinansö, om det er en Mand eller Fugl; snart hæver det sig op, snart dukker det sig ned"; man drog derhen, og fandt Halfdan Haalegg, som strax blev dræbt. Flatöbogen fortæller, at Halfdan under Slaget löb overbord, men blev funden nord paa Rinansö og dræbt. Dette viser, at Slaget maa have staaet i Nærheden af Sandö, rimeligviis tætved Toftsness, thi alene fra dette Punkt, der ligger nærmest Rinansey (kun i omtrent to Meridianminuters eller ikke fuldt 6000 Skridts Afstand fra Stromness paa Rinansö, kan man antage det muligt for Einar at have opdaget Halfdans Bevægelser. Einar maa altsaa have ligget ved Toftsness, og her maa han da ogsaa, som Sagaen fortæller, være kommen uforvarende over Halfdan; med andre Ord, Halfdan maa have opholdt sig paa Toftsnes, da Einar overfaldt ham. Dette kunde maaskee forklare Befæstningerne og Gravhöjenes Mængde. Det fortælles, at Einar, efterat have dræbt Halfdan, lod „kaste en Höj over ham", og i det Vers, han derom kvad, heder det ogsaa: „Kaster, mine raske Svende, Steen over Höjfoden" (verpit, snarpir sveinar, at Háfœtu grjóti). Dette viser, at denne over Halfdan opkastede *(orpinn)* Höj var en af de i Norge saa brugelige Steendysser. Da nu, saavidt vides, ingen

saadan findes paa Rinansö, og det heller ikke i Sagaen udtrykkelig siges, at Halfdan blev dræbt her, medens det i sig selv er langt rimeligere, at Einar, efterat have fanget ham, strax roede tilbage til Sandö, hvor hans övrige Folk laa, især da den Maade, paa hvilken han dræbtes, nemlig ved den saakaldte Blodörns-Ristning, synes at have foregaaet under visse höjtidelige Ceremonier: saa skulde man næsten formode, at Halfdans Höj er at söge ej paa Rinansö, men paa Sandö. Den store Steendysse Wassa paa Tresness kunde heel vel svare til den Forestilling, man maatte gjöre sig om en saadan Höj. Overhoved give de saa hyppige Begravelser og Befæstninger paa Sandö i Forbindelse med Navnet „Ivars-Höjen" Anledning til at troe at denne Ö i den förste Tid efter Nordmændenes Ankomst var deres Hovedsæde, eller at denne idetmindste fremfor de övrige var et yndet Ophold for de mange Vikinger, der satte sig fast paa Öerne.

Strjónsey, nu Stronsa, nævnes oftere i Orkn. Saga, men forvexles stundom i Haandskrifterne med *Straumsey* (Stromey) i Petlandsfjorden. Den paa denne Ö i Orkn. Saga nævnte Gaard *Brekkur* (eller á *Brekkum*), gjenkjendes ej blandt de Stedsnavne, Öen nu for Tiden indeholder. Derimod maa det *Hofsnes* paa Strjónsey, hvor Jarlen Erlend Unge ved sin Tilbagekomst fra Norge (Orkn. S. p. 214) traf Svein Aasleifssön, være *Huipsness*, Öens nordligste Spidse. Huipsness har sit Navn af den nærliggende Gaard Huip eller Hupe, der svarer til det oldn. *hóp*, saaat det er et stort Spörgsmaal, om man ikke snarere skulde læse *Hópsnes* end *Hofsnes*. Paa den sydl. Kant af Strjónsey findes flere Pictshuse. Den sydvestlige Deel, der kaldes Rousholm eller Rothisholm, maa i Oldtiden fölgelig have hedet *Rauðshólmr*.

Hjálpandisey eller *Shapensey* (Schalpandsaye) nævnes ikke udtrykkeligt i Sagaerne, uden forsaavidt Havnen

Elliðarvík paa Sydsiden, nu Ellwick, (i 1595 Ellavick) omtales. Her var det, hvor Kong Haakon Haakonssön laa en Stund med sine Skibe paa Toget til Syderöerne et Par Dage (fra 28de til 30te Juli 1263)[1]. Paa Nordsiden af Öen findes en stor Steen, der kaldes „the black stone of Odin"; en opreist Steen findes i Nærheden af Vardehöjen midt paa Öen., af samme Slags, som Stenene ved Stenness. Strax söndenfor Ellwick ligger den lille Ö Ellerholm eller Hellierholm (Hule-Öen), hvorom forhen er talt. Paa denne Ö vises Levningerne af et lidet Kapel, maaskee dette har staaet i Forbindelse med de „Munke", Orkn. Saga nævner som Ejere af det Fragtfartöj, paa hvilket Svein sejlede fra Öen, efterat have skjult sig selv og sit eget Skib i Hulen for Harald Jarl. Hvilke Munke disse forresten kunne have været, er vanskeligt at sige, da hverken Orkn. Saga eller Sagnet forresten omtaler Munke eller Klostre paa Orknö. Og dog maa der have været et Cistercierser-Kloster etsteds paa Öerne, der har staaet i Forbindelse med Melrose Kloster i Skotland. Fordun beretter nemlig (VIII, 25) at i Aaret 1175 en vis Laurentius, „quondam abbas in Orcadia, monachus Melrosensis", den 14de Mai udvalgtes til Abbed i Melrose. Skulde maaskee den af Thorfinn Jarl oprettede Krist- eller Kathedralkirke i Birgisherred have staaet i Forbindelse med et Convent af Cistercienser-Munke fra Melrose, ligesom Biskopsstolen paa Man en Tidlang stod i Forbindelse med eller betragtedes som tilhörende Cistercienserklostret i Furness i York Bispedömme?

Gáreksey nu Gairsey, en smuk lille Ö, hvis grönne Skraaning, seet fra Kirkevaag af, tager sig smukt ud imod Rouseys höje graalige Land, er bekjendt som den mægtige, i Orkneyinga Saga saa meget omtalte, Svein Aasleifssöns

---

[1]) Saga Hákonar Hákonarsunar c. 319.

Hjem. Svein maa her have haft et stort Huus, thi Orkn. Saga fortæller, at hans Drikke-Stue eller Skaale var större end nogen anden paa Öerne, og at han om Vintrene plejede at sidde her med 80 Mænd paa sin Kost. Stuen blev efter hans Död af hans Sönner Olaf og Andres forsynet med et övre Stokverk. Der findes dog ikke nu, saavidt vides, nogen Ruiner af Bygningen. Rimeligviis har det ligget paa Sydvestsiden, hvor nu Gaarden *Langskeal* ligger. Navnet Langskeal *(Lángiskáli)* har maaskee endog Hentydning til Sveins store „Skaale".

Vígr, nu Weir, var den anseede Orknöing Kolbein Hruga's Herresæde. Han lod her (omtrent i Midten af det 12te Aarhundrede) opföre et Steen-Kastel, der skal have afgivet et godt Værn *(öruggt vígi)*[1]. Dette Kastel omtales ogsaa i Haakon Haakonssöns Saga, hvor der fortælles, at Snækoll Gunnesön, efterat have dræbt Jarlen Jon Haraldssön, kastede sig ind i Kolbein Ruga's Kastel paa Vigr, hvilket Jarlens Venner ikke vare istand til at indtage[2]. Af dette Kastel har der lige til de sidste Tider været Levninger; nu ere de dog næsten udjevnede. Endnu paa Barrys Tid faldt de strax i Öjnene, naar man nærmede sig Öen, paa hvis Midte det laa; det dannede, siger han, en Fiirkant, 15 Fod lang paa hver Side, Væggene, bestaaende af store, stærkt sammenkalkede Stene, vare 7 Fod tykke. Dette kan dog neppe forholde sig saaledes, med mindre man antager at hine 15 Fod gjelde Væggenes indvendige Længde, thi ellers vilde man for hele det indre Rum kun faae een Qvadratfod. Beboerne af Öen kalde det endnu „Kolbein Ruga's Kastel", dog saaledes at de paa den ovenfor (S. 2) omtalte Maade have sammendraget „Kolbein" til „Copi" eller „Cobe", og „ruga" til „row";

[1]) Orkn. S. p. 258. Det staar ikke her udtrykkeligt, at Castellet opförtes paa Vigr; men dette siges S. Hákonar H. s c. 171. — [2]) see det anförte Sted.

Navnet lyder saaledes „Copi Row" eller „Cobe Row"[1]. Kolbein selv er ogsaa i deres Sagn gaaen over til at blive en Fabelfigur, en Jette, der kaster Stene og Klippestykker efter Kirker. Der har ogsaa gaaet et Sagn om at Öen er bleven til af St. Magnus's Baad, da han flygtede over til Egilsö[2].

Om Egilsey, og Navnets sandsynlige Oprindelse, ej af Personsnavnet *Egill*, men af det latinske *Ecclesia*, forvansket paa Irsk til *Ecles*, er der ovenfor talt. Kirken, der saaledes maaskee har givet Öen Navn, staar endnu, og er nöjagtigt afbildet i Wilson's „Antiquities and Prehistoric Annals of Scotland, S. 590, hvor der ogsaa findes en udförlig Beskrivelse derover, som viser, hvor nöje denne Bygning stemmer overeens med de lignende paa Irland fra det 8de Aarhundrede. Egilsö synes en Tidlang at have været Biskoppens Residens; saaledes heder det flere Gange, at der „sendtes Bud til Egilsö til Biskop Viljam", ligeledes heder det at den skotske Biskop Jon, der kom til Orknö, begav sig til Egilsö og opholdt sig fire Dage hos Biskop Vilhjelm. Og dog existerede allerede paa denne Tid heelt siden Thorfinn Jarls Dage Christkirken og Biskopsstolen i Birgisherad. Man kan ikke vel antage at Biskoppen ved alle disse Leiligheder tilfældigviis opholdt sig paa Egilsö, thi den sidste Gang var det i selve Julen, paa hvilken Tid det synes besynderligt, at Biskoppen skulde være borte fra sit Sæde. Man skulde derfor næsten formode, at Biskoppen har staaet i etslags Opposition mod Jarlerne, eller at han ej har villet anerkjende Thorfinns Oprettelse af Biskopsstolen i Birgisherad. I Magnus Jarls Saga S. 536 fortælles en Legende, ifölge hvilken Biskop Viljam, efter en foregiven Dröm af en Bonde paa Vesterö, lod

---

[1]) Barry kalder Kolbein med sin sædvanlige Skjödeslöshed Kolbein Kranga istf. Hruga. — [2]) Jo. Ben's Beskr. over Öerne, i Barry's History of the Orkn. S. 442.

St. Magnus's Lig flytte fra Birgisherad til Kirkevaag. Drömmen har vistnok været fingeret, og man kan ikke andet end antage, at Biskoppen selv har været den, der fra först af bragte Sagen i Gang. Men han maa fölgelig have haft særegne Grunde, hvorfor han önskede Helgenen flyttet eller, med andre Ord, Biskopsstolen oprettet i Kirkevaag, ikke i Birgisherad. Hermed staar det vel ogsaa i Sammenhæng, at Ragnvald Kale, rimeligviis for at sikkre sig Biskoppens Medvirkning, efter sin kloge Fader Kols Raad aflagde det höjtidelige Löfte, hvis han fik sin Arvelod, at opbygge en Steenkirke i Kirkevaag for St. Magnus. Indtil Kirken og rimeligviis ogsaa Biskopsgaarden var kommen i Stand, har Biskoppen sandsynligviis endnu opholdt sig paa Egilsö. Hvis der, som vi ovenfor yttrede, har været et Cistercienser-Convent fra Melrose indrettet paa Orknö, er der störste Sandsynlighed for, at dette har haft sit Huus tilligemed Biskoppen, paa Egilsö, og har da vel ogsaa Biskoppen hört til deres Samfund, medens Abbeden var deres egentlige klosterlige Foresatte. I dette Tilfælde bliver det saameget begribeligere, hvorfor Biskoppen önskede Kathedralkirken oprettet i Kirkevaag; dette Sted var nemlig nærmere Egilsö. Saavidt vides, findes dog ikke, eller omtales idetmindste ikke, nu nogen Ruin eller noget Spor af en Klosterbygning paa Öen, med mindre man skulde kunne antage Taarnet selv for en saadan.

Hrólfsey, nu *Rowsey* eller *Rousey*, i et Diplom fra 1369 samt hos Fordun *Rollisey*, ligger strax vestenfor Egilsey; dens höje Land begrændser Horizonten mod Nord ved Indsejlingen til Kirkevaag eller fra St. Magnus-Kirkens Taarn. Den nævnes ej saa sjelden i Orkn. Saga, men i Udgaven af denne er den ofte forvexlet med *Hrossey*, hvilket ogsaa for en ukyndig Afskriver, især naar han maaskee fandt Navnene abbrevierede (f. Ex. hr^ey), men og heelt udskrevne (hroſſey, hrolfſey), var meget let, paa

Grund af Ligheden. Saaledes heder det S. 146: *Þá bjó á Vestnesi í Hrossey göfugr maðr er Sigurðr heitir,* uagtet Vestnes, nu *Westness*, ligger paa Rolfsö, og udtrykkeligt omtales som beliggende der ved flere Lejligheder i Orkn. Saga selv, fornemmelig S. 178 og 216, sammenl. 214. Ligeledes staar „*Rossey*" f. *Rólfsey*, S. 376 Linje 6. Omvendt staar *Hrólfsey* istedetfor *Hrossey* S. 218, hvor det, efterat der er fortalt at Svein Aasleifssön sejlede over Pettlandsfjorden vestenfor Hrossey til Efjusund og derfra langs Sundet til Rolfsö, heder at han, da han havde fanget Paal Jarl, sejlede den samme Vej tilbage vestenfor „Hrolfsey", og saa mellem Háey (Hoy) og Grimsey. Man seer lettelig, at „Hrossey" her er meent. Ligeledes staar Hrolfsey istedetfor Hrossey S. 372, hvor det heder, at Svein fra *Bardsvík* (nu Barswick) sydvestligst paa Ragnvaldsö[1] kunde see Ragnvald Jarls Skib sejle fra „Rolfsey" til Ragnvaldsö; et Blik paa Kortet viser at dette er umuligt, og at man istf. „Rolfsey" maa læse „Hrossey". Endog med „Rögnvaldsey" er „Hrossey" forvexlet S. 408, hvor det heder at Lifolf Skalle drog fra Katanes over Pettlandsfjorden til „Rolfsey", og at man fra Katanes saa Harald Jarls Flode stikke frem bag „Rolfsey" (eller, som en Variant har, „Rinarsey"). Paa Rolfsö er det især det föromtalte *Vestnes* (Westness), der er historisk merkeligt som den Gaard, hvor Jarlen Paal II's ivrige Tilhænger Sigurd

---

[1]) I Sagaen staar vistnok paa dette Sted „Rinarseyjar", men dette er ej det eneste Sted, hvor „Rinarsey" eller „Rinansey" og „Rögnvaldsey" ere forvexlede, ligesom i senere Tider. At „Rögnvaldsey" (South Ronaldsey) paa dette Sted er meent, sees ej alene af Stedsnavnet *Barðsvík*, der kun findes paa denne Ö, men ogsaa deraf, at det siden (S. 374) fortælles, at Ragnvald og Svein, idet de sad paa Strandbredden her ved Barðsvík og talede sammen, saa, hvorledes Harald Jarl sejlede over fra Katanes til Vaagaland (Waas).

boede, og i hvis Nærhed Paal selv blev overrumplet og fangen af Svein Aasleifssön, da han just var paa Otterjagt nede ved Stranden. Vestnes beskrives hos Barry (S. 64) som romantisk beliggende ved Udlöbet af en lille Bæk, der kommer i smukke Vandfald ned af Bjergene, og med fri Udsigt over Sundet til Evie paa Mainland og den lille Ö Eynhallow. Omtrent en engelsk Miil vestenfor Gaarden, er der, ifölge Barry, en uhyre Hob Stene, der synes at være Ruiner af en gammel Bygning, omkring hvilken man finder „Grave dannede af Stene sat paa Kant"; i disse Grave har man fundet Sverd, Hjelme, Perler, Kamme m. m. Stedet kaldes nu *Swendrow*. At dette Navn, som Barry mener, skulde have sin Oprindelse fra den ovenomtalte Begivenhed, Paal Jarls Tilfangetagelse ved Svein, synes ikke rimeligt, især da det heder at Jarlen var gaaen *syd* paa Öen for at jage Otter, dette antyder en Beliggenhed sydöstenfor Westness, i Nærheden af en Gaard, hvis Navn nu skrives *Frotoft*, og som i Oldtiden maa have hedet *Freytúpt*. Nær ved denne Gaard, hvis Navn synes at antyde at den i Hedendommen tilhörte et Freys-Tempel, findes, ifölge Barry, nogle Gravhöje. Vestenfor Westness nævner Barry et Sted eller et Forbjerg kaldet *Skebrohead*, hvis ældre Navnform maaskee kunde være *Skeggbjarnarhöfði* og saaledes minde om det i Orkn. S. uden nærmere Stedsangivelse omtalte *Skeggbjarnarstaðir*. Vestnes maa have været en meget stor Gaard, thi allerede i Lord Sinclairs Jordebog fra henved 1502 finde vi „*Inner-Westness*, „*Utter-Westness*", „*Brugh in Utterwestness*", „*Quham* (oldn. *Hvammr*) *in Utterwestness*", og *Quendale (Kverndalr) in Utterwestness.* Af hiint „Quham" havde 2¼ Penningsland, og af „Quendale" 3½ Penningsland tilhört „*Sir Malis Sparris*", den i vore Diplomer og Annaler bekjendte Malis Sperra, der blev dræbt paa Hjalt-

land[1]. Ifölge Barry skal der findes flere Piktshuse og opreiste Stene, altsaa keltiske Oldtidslevninger, paa Rousey. Den lille i Sundet liggende *Eynhallow* eller *Eyin helga*, synes mere at have faaet dette Navn fra Traditioner om dens Jordbunds Hellighed, end fra nogensombelst derpaa opfört hellig Bygning eller Indretning. Det heder, at Rotter og Muus ej ville boe der, og at der her, naar Kornet blev skaaret efter Solnedgang, flöd Blod af Straaet. Paa denne Ö blev Olaf, Svein Aasleifssöns Sön, fangen af Jon Væng (Orkn. Saga S. 376).

Vi komme endelig til Hovedöen Mainland, fordum Hrossey, der ved det nu saakaldte Eynhallow Sound adskilles fra Rousey. Sundet kaldtes i ældre Tider *Efjusund* efter det paa Sydsiden liggende Distrikt eller Sogn *Efja*, nu *Evie*, hvilket igjen har Navn efter Strömmen i Sundet. Den Tilbageströmning, der i ethvert snevert Strömlöb, det være sig Flod eller Stræde, spores nærmest Siderne, og letter Roningen i modsat Retning af Hovedströmmen, kaldtes nemlig og kaldes endnu *efja*. I Enhallowsound er der en meget stærk Ström, endog med Hvirvler, der maa fölgelig være Evje, og Navnet er altsaa fuldkommen adæqvat. Evie Sogn indbefatter Kysten fra Costahead, den nordligste Pynt af Öen, östefter langs Sundet til Woodwick ligeoverfor Gairsey; dernæst fölger Rendal sydefter indtil Vaagen ved Isbuster. Begge Sogne danne eet Prestegjeld. De grændse mod Vest til Birsa og Hara Sogne.

I Prestegjeldet skal der ikke være færre end 9 Piktshuse eller rettere Pikts-Borge, langs Stranden; i Evie ere flere Gravhöje, i hvilke man har fundet Hellekister med Aske, Kul og brændte Beenstumper, altsaa intet, hvoraf

---

[1]) Peterkin's Rentals, S. 76, S. 74, nævner her og en Gaard paa Rowsey, ved Navn *Awaldschaw (Ögvaldsskagi)*, af hvilken Jarl Villjam havde givet Sir Hugh Randale 4 Peningsland for hans Livstid, „quhen he send him in Norroway".

man sikkert kan slutte, til hvilket Folk de Begravede have hört. *Efja* nævnes allerede i Fridthjofs Saga som Jarlen Angantyrs Bolig, men denne Saga, idetmindste det af den der angaar Orknö, er vistnok opdigtet Hvad den ældre Form har været af *Costa*, Navnet paa den nordligste Gaard, efter hvilken Costahead har sit Navn, er vanskeligt at gjette. Man kunde tænke sig *Kolstaðir*. *Woodwick*, den sydligste Gaard i Evie, skrives ogsaa i ældre Skrifter *Weidwick*, dette synes at vise, at den ældre Navnform var *Viðvík*. *Randale* eller *Rendale* er Sagaernes *Rennadalr*, der baade omtales i Orkn. Saga (S. 362), hvor der handles om Erlend Jarls Drab, og i Haakon Haakonssöns Saga cap. 171. Det ældre norske eller norröne Sprog *(Norse)* synes at have holdt sig længer i Rennadal end andensteds, thi Forfatteren af Beskrivelsen af 1529 siger om Beboerne af dette Sogn: Utuntur idiomate proprio, veluti quum dicimus „guid day guidman", illi dicunt „goand da boundæ" (d. e. *góðan dag, bóndi!)*. En Gaard i Rendal kaldes i Jordebogen af 1502 *Tyngwale*, dens ældre Navn maa altsaa have været *Þíngvöllr*, hvilket viser at dette Sted maa have været en Thingplads.

Af Prestegjeldene *Birsa* og *Hara*, der i Öst grændse til Evie og Rendal, danner det förste Kyststrækningen mellem Costahead i Nord og Höjden Westrafiold i Sydvest, og omgiver desuden et Vandlöb af to med hinanden forbundne Indsöer, der ved en kort Ström falde ud i Havet nærved en liden Holme, kaldet Burgh of Birsa. Hara ligger længer inde i Landet, og begrændses mod Vest forstörstedelen af den betydelige Indsö Loch of Hara, der ved en smal Landtunge adskilles fra den söndenfor liggende Loch of Stenness, med hvem den ved en kort Ström er forbunden. Det nu saakaldte Birsa kaldes overalt i Orkn. Saga *Birgisherað*. Men dette er aabenbart Benævnelsen

paa det hele Hered, ikke paa det enkelte Sted, og det synes heller ikke ganske at være det Navn, der ligger til Grund for det nuværende Birsa. Dette Navn synes at have samme Oprindelse som det norske „Börsen" i Nærheden af Throndhjem, fordum *Birgsa* eller *Birgsá*, egentlig *Birgisá*, og det bliver sandsynligt, ja saagodtsom vist, at Strömmen, der ved Birsa faldt ud i Havet, har haft det samme Navn (*Birgisá*, Birgers-Aa), der siden ogsaa er blevet den derved byggede Gaards Navn. Egnen omkring den egentlige Birgs-Aa kalder man nu *the Barony* eller Herregaards-Distriktet; et tilsvarende Navn havde man rimeligviis ogsaa i Oldtiden, da Birsa allerede dengang var Herregaard eller Jarlesæde; det indre Landdistrikt har man da maaskee, istedetfor at bruge det lange Navn „*Birgisherað*, kaldet slet hen *Herað* (Heredet), hvoraf det nuværende Hara *rimeligviis* er opstaaet. Paa Birsa staa der endnu betydelige Ruiner af det gamle Jarleslot, der forstörstedelen er opfört af Jarlen Robert Stuart, en naturlig Broder af Dronning Marie [1]. Der er imidlertid tydelige Spor af at en ældre Bygning har staaet paa samme Sted, og rimeligviis var det her, hvor allerede Thorfinn Jarl byggede sit Huus, da han opslog sin Residens i Birgisherad. Den nuværende Kirke i Birsa er opbygget i 1760, men iflölge George Petrie's Udsagn, der i Aar besögte Stedet, kunne Levninger af den gamle Kirkes Mure endnu opdages i den nuværende Bygning. „Det synes", siger Hr. Petrie, „som om en betydelig Deel af den nordlige Væg endnu stod, da den nuværende Kirke opförtes, og at den kun forhöjedes. Jeg undersögte Ydersiden meget

[1]) Robert Stuart lod over Porten indhugge den Indskrift: „Dominus Robertus Stuartus, filius Jacobi quinti, regis Scotorum, hoc opus instruxit", tilligemed hans Vaaben, og Mottoet: „sic fuit, est et erit". Stenen skal endnu være i Jarlen af Morton's Besiddelse. Statist. Account, S. 151.

nöje, og var heldig nok til at opdage i Midten af Nordvæggen et lancetformet Vindue omtrent 1 Fod bredt og, saavidt jeg kunde skjönne, 3½ Fod langt; det var tilmuret og overkalket, men jeg kunde see, at Kanten var omgiven med röd Sandsteen. Rimeligviis er det et af de Vinduer, der tilhörte den samme Kirke, hvori St. Magnus allerförst begroves"[1]. Denne Kirke blev, som Orkn. S. beretter (S. 86), opfört af Thorfinn Jarl (för 1064); men et Spörgsmaal bliver det, om man paa den Tid brugte tilspidsede Vinduer; dog kan jo vistnok Thorfinns Kirke have modtaget senere Udvidelser. I den sydlige Kirkemur findes indsat et Brudstykke af en Steen med fölgende, af Hr. Petrie ved samme Lejlighed copierede, Indskrift, rimeligviis fra 13de Aarhundrede: S‡BELLVS ; Wallace slutter deraf i sin Beskr. over Öerne, at der i gammel Tid herskede en Konge paa Orknö, ved Navn *Belus* (!). Hvad Indskriften skal betyde, er vanskeligt at sige; *Bellus* er, saavidt vides, intet Helgennavn, og man synes derfor heller ikke at kunne læse „*Sanctus Bellus*". Lige udenfor Slottet og Kirken ligger Holmen Burgh of Birsa, med Spor af Befæstninger. Det bliver altid et Spörgsmaal, om ikke den ældste Jarlresidens, for Sikkerhedens Skyld, var her.

I Nærheden af Birsa er der en Gravhöj, paa hvilken der skal have staaet en Steen med en Örnefigur, men uheldigviis fandtes Stenen ikke mere, da George Petrie i 1851 besögte Stedet. Höjen selv synes, ifölge Hr. Petries Undersögelse, först at have været et Piktshuus, men siden at være bleven anvendt til Begravelsessted. Et stort Antal Grave ere opdagede paa dens Top.

Den sydligste Deel af Birsa Sogn kaldes *Marwick* efter en ved Stranden liggende Gaard, hvor en lille Bæk gjennem et eget Dalföre kommer fra nogle Indsöer. Stedets

---

[1]) Brev fra George Petrie Esq. af 1ste Juli 1851.

ældre Navn maa have været *Marvík*. Her er Höjden *Vestrafjold (Vestrafjall?)*, der mod Syd begrændser Sognet, og paa hvilken der findes flere Cromlechs eller urigtigen saakaldte Steen-Altere.

Birsa Sogn grændser mod Syd til *Sandwick* mellem Hara-Söen og Havet. Sit Navn har det af *Sandwick*, hvis oldn. Form maa have været *Sandvík*, i Nordvest. Det kan dog ikke være dette *Sandvík*, hvor Aamunde, Thorkell Fostres Fader, boede; det maa söges paa Östsiden af Öen. Til Sandwick Sogn hörer den lange Halvö, der strækker sig mod Sydvest, skillende mellem Hara-Söen og Stenness-Söen, og endende i en Spids, paa hvilken Gaarden *Brogar* [1] ligger, og som med en Bro er forbunden med et mindre Næs, det saakaldte *Stenness*, efter hvilket Stenness Sogn har sit Navn. Paa disse to Næs findes de store keltiske Steensætninger, der med Rette ere blevne saa berömte som nogle af de stolteste Oldtidslevninger af dette Slags, de britiske Öer have at opvise. De have oftere været beskrevne, men ingensteds bedre og nöjagtigere, end af Lieutenant Thomas i *Archæologia* vol. 34, til hvilken vi derfor her kunne henvise. Den störste Steensætning findes paa Brogar-Næsset, oprindelig bestaaende af 60 opretstaaende Stene, der, i omtrent 18 Fods Afstand fra hinanden, nöje betegnede Peripherien af en Cirkel, hvis Diameter udgjör 340 Fod. Af Stenene ere nu kun 13 uskadte og staaende; 10 andre ere tildeels uskadte, men nedfaldne; af 13 andre findes Stumper, i alt 36. Stenene ere raae utilhugne Blokke af forskjellig Höjde og Form, den höjeste omtrent 13 Fod, den laveste halvsjette Fod, Breden varierer mellem 7 Fod og 1 $\frac{6}{10}$ Fod; Tykkelsen overhoved omtrent een Fod.

---

[1]) Den oldn. Form af dette Navn er öjensynligt *Brúargarðr*, formedelst Broens Nærhed.

Steenringen indslutter en ved Kunst gjort og noget hævet Plads, der i en Afstand af omtrent 13 Fod udenfor Stenene omgives af en concentrisk rundt om löbende Grav, 6 Fod dyb og 29 Fod bred. Paa to Steder, diametralt modsatte, er Graven afbrudt ved en henved 18 Fod bred Jord-Vej eller Dæmning, der saaledes forbinder den indre Flade med den ydre Mark. Den ved disse to Afbrydelser antydede Retning fölger ingen af de fire Hovedcompasströg, men er omtrent ligelöbende med Næsset eller Halvöen selv, paa hvilken Steensætningen er opfört. En anden Ring, omgiven med en Grav, men uden Steensætninger i Peripherien, dog med Spor af Forhöjninger og enkelte Centralstene, den saakaldte Bukan-Ring, findes omtrent en engelsk Miil længer i Vest; en meget liden Cirkel, ligeledes uden Stene, findes omtrent midt imellem dem, lige ved Söbredden. Lidt nordenfor denne ere der svage Spor af to andre smaa, til hinanden stödende, Cirkler. Paa det östre Næs, det egentlige Stenness, er der en Ring af samme Construction som Brogar-Ringen, nemlig bestaaende af en cirkelrund Plads omringet af en Grav og med Stene opreiste i Peripherien, men Cirkelens Diameter er kun 104 Fod, medens Stenene, der oprindelig synes at have været tolv, men af hvilke nu kun fire ere tilbage, to staaende, en nedfalden og en Stump, ere större end Brogar-Ringen, de ere nemlig omtrent 18 Fod höje. Inde i Cirkelen er der, hvad der ej findes i Brogar-Ringen, en nedfalden Cromlech eller keltisk Grav. Aarsagen, hvorfor denne Ring er mere forstyrret end Brogar-Ringen, er den, at den udgjör en Deel af Gaarden Stenness's Agerland, hvorfor den oftere har været opplöjet, og et Segment af den er endog ganske udslettet. Lidt östenfor selve Broen, og vestenfor Stenness-Ringen, staar en enkelt Steen, der nu kaldes Vagtstenen *(watchstone)*, og omtrent 200 Skridt nordenfor stod indtil for et Par Decennier siden

en enkelt opreist Steen med et Hul igjennem, kaldet Odins-Stenen, om hvilken der gik flere Sagn, blandt andet hed det at elskende Par undertiden tilsvore hinanden ubrödelig Troskab ved at række hinanden Hænderne gjennem Hullet paa Stenen. Ogsaa lidt vestenfor Broen, paa Brogar-Siden, er der et Par fritstaaende Stene.

At alle disse Steensætninger ere keltiske Levninger ældre end Nordmændenes Ankomst, er tydeligt nok. Men ogsaa fra disse er der Levninger her. Rundt omkring Brogar-Ringen, især paa Östsiden, vrimler der af större og mindre Höje, af hvilke een elliptisk, maaskee en Skibshöj, i hvilken der skal have været fundet en Sölv-Fibula; ved Stenness-Ringen findes ogsaa en stor Höj, kaldet *Bighow*, d. e. den store Höj; længer nordöstligt en anden stor Höj. Höjene ere enten mindre, bolleformige, eller större, tilspidsede. Det förste Slags, der er det almindeligste paa Orknö, tilhörer maaskee, skjönt det dog ingenlunde kan paastaaes med Sikkerhed, den keltiske Befolkning, og indeholder Levninger af brændte Lig; de sidste, der indeholde ubrændte Lig og stundom Sölv-Sager, maa tilskrives Nordmændene. En saadan Höj lidt söndenfor Bukan-Ringen blev for faa Aar siden undersögt af Lieutenant Thomas m. fl.; man fandt deri tre særskilte Gravsteder, bestaaende af Steenheller; det fjerde vilde vel have været fundet, hvis man havde kunnet aabne Höjen paa den endnu uundersögte Kant. En af Gravene indeholt Skelettet af et kvindeligt Lig, de to andre Benene af et voxent og af et halvvoxent Mandfolk, alle ubrændte; det synes saaledes som om denne Höj har været en Ættehöj eller Familiebegravelse.

At det hele Sted i den keltiske Tidsalder maa have været anseet som helligt, kan neppe betvivles. Og af Navnet *Stenness*, eller, som det i ældre Tider löd, *Steinsnes*, seer man at allerede de norske Colonister have fundet

Steensætningerne saa merkelige, at de derefter have givet Stedet dets Urnavn *(örnefni)*. Dog fölger ikke heraf, at de og have anseet det for helligt, og dette kan heller ikke sluttes deraf at der her findes saamange Gravhöje. Der kan have været tilfældige Omstændigheder, f. Ex. et Slag, der har givet Anledning til at flere nordiske Kæmper ere blevne begravne paa dette Sted. Et saadant Slag omtales ogsaa udtrykkeligt i Orkn. Saga; det heder, at Jarlen Haavard Aarsæl, Thorfinn Hausakljufs Sön, just opholdt sig paa *Steinsnes*, da han blev overfaldt af sin Systersön Einar, og dræbt efter et kort Forsvar. Det Sted, hvor Kampen stod, kaldes nu, siges der, *Haavardsheig*[1]. Og endnu den Dag idag bruge de i Nærheden boende Bönder denne Benævnelse om det Sted, hvor Stenness-Ringen staar[2]. Det er derfor ikke usandsynligt, at de fleste af Gravhöjene hidröre fra dette Slag, og at maaskee en af de större er Haavard Jarls. Rimeligviis har han endog benyttet sig af Steensætningen med dens Grav som etslags Forskandsning. Og man kunde vel ogsaa antage, af Steenringene selv ved denne Lejlighed have maattet afgive enkelte af Stenene til Bautastene, thi nogen Pietet for det keltiske Oldtidsminde og nogen Tanke om at bevare det have Nordmændene neppe haft. Stenen ved Östenden af Broen synes saaledes at være en fra Stenness Ringen rövet Steen, anvendt som Bautasteen over en falden Nordmand.

I Sandwick Sogn findes forövrigt en Mængde Gravhöje, mindst hundrede. Paa Vestkysten have allerede nogle været aabnede ved Sir Joseph Banks, Solander og Troil, paa deres Tilbage-Reise fra Island. Man fandt i een tre Hellekister med Menneske-Skeletter, der, som det lader, ej vare brændte; i andre fandtes mindre Hellekister,

---

[1]) Olaf Tryggv. S. Skálh. Udg. 1. S. 221. — [2]) Ifölge Meddelelse fra George Petrie Esq.

med Urner, hvori Aske og Beenstumper, eller Aske og Beenstumper uden Urner. Opreiste Stene findes ogsaa hist og her, fornemmelig ved Quoyloo *(Kvíló)*, hvor flere staae sammen, og derfor af Folket kaldes *the holy Kirk*. Ruiner af en virkelig Kirke skulle findes nær ved det til Gaarden Yeskenaby (Oldformen uvis) hörende Baadnaust; paa et andet Sted ved Vestkysten sees Ruinerne af en stor Bygning, som Indbyggerne kalde *Castle of Snusgar*[1]. Og endelig findes i Sognet Levninger af mindst fem *broughs* eller raa Befæstninger.

Den sydvestlige Spidse af Öen, mellem Stenness-Söen, og den til denne indgaaende Bugt paa Östsiden, Havet i Vest, og Gremseysundet i Syd danner *Stromness* Prestegjeld, der har sit Navn efter Stromness, som nu er en ret trivelig lille Stad, der dog ikke skriver sin Oprindelse fra det norske Herredömmes Tider, men fra de sidste Aarhundreder. At Gaarden, paa hvis Grund Byen ligger, i Oldtiden kaldtes *Straumnes*, kan der ej være nogen Tvivl om, og man skulde vel deraf ogsaa kunne slutte at Sundet mellem Rossö og Háey her har været kaldet *Straumr* eller *Grímseyjarstraumr*. Den gode Havn paa dette Sted har dog rimeligviis allerede i ældre Tider fremkaldt etslags bymæssigt Huse-Anlæg eller idetmindste et af nogle faa Hytter bestaaende Strandsted. I Nærheden af Stromness ligger en Gaard ved Navn Karston, tidligere Karstane, hvilken man kunde fristes til at antage for den samme som det i Orkn. Saga p. 334 nævnte *Kjárekstaðir*, hvor Harald Jarl havde lagt sine Skibe, og hvor der var et Kastel, rimeligviis for at bevogte den gode Havn; thi Havnen ved Karston ansees endnu som en af de bedste paa Mainland[2]. Til Sognet hörer ogsaa den

---

[1]) Statistical account, S. 53, *sqq.* — [2]) Af Jo. Ben's Beskr. over Orknö (hos Barry S. 446) seer man at Navnet Kairstan ogsaa

lille venlige Ö *Gremsey*, fordum *Grímsey*, der oftere nævnes i Orkn. Saga. Af Antiqviteter synes Sognet ikke at have mange at opvise.

Den sydligste Deel af Mainland, eller *Orfer* Prestegjeld, indslutter nogle af de i historisk Henseende merkeligste Punkter paa Öen. Navnet Orfer er en Fordrejelse af det gamle *Orfjara*, hvilket i de ældre Tider synes at have været Navnet paa den hele Kyststrækning fra Holm ved Houston til Udlöbet af Elven ved Waukmill. Navnet *Orfjara* eller det deraf afledede *Orfyri* brugtes i ældre Tider om et Sted, hvor Vandet ved Flodtid bedækkede en betydelig flad Strækning, som ved Ebben var tör. Saaledes er der i Nordland tvende Öer, der nu kaldes *Offersö*, men i ældre Diplomer *Orfyris-ey*; den ene er ved den sydlige Ende af Hindöen, den anden ved Sydspidsen af Alsten Öen (fordum *Álöst*); begge ere ved Ebbetid landfaste med disse större Öer, medens de ved Flodtid ere adskilte derfra. Ogsaa i Orfer var der hidtil en betydelig Strækning, som ved Ebbetid er bar, men ved Flodtid bedækket af Vandet, som löber ind og danner en temmelig vid Bugt. Dette Sted er dog ikke der, hvor den nuværende Orfer Kirke staar, men længer mod Öst, nær ved Gaarden Swambuster, hvis virksomme Ejer nu har sögt ved Kanaler at give Flodvandet Aflöb, og saaledes at vinde hiin store Strækning til Agerland. At vi imidlertid i denne Strækning have det egentlige *Orfjara*, som har givet hele Districtet Navn, for os, er tydeligt deraf, at Indbyggerne endnu i dets Nærhed, lidt nedenfor det nuværende Swambusters Huse, paapege Tomten for det Jarlesæde, der ifölge Orkn. Saga fandtes i Orfjara, og som efter Beskrivelsen synes at have indbefattet betydelige

---

udstrakte sig til Havnen ved det nuværende Stromness. Det gamle Kjárekstaðir er saaledes vel nærmest at söge der.

Bygninger, hvoriblandt en Kirke. Sognekirken kan senere være bleven opfört længer mod Vest, og har da naturligviis faaet Navn efter Distriktet, medens den Omstændighed, at Stedet, hvor Jarlesædets Tomt paavises, ligger paa Gaarden Swambusters Grund, ikke derfor gjör Angivelsen selv mistænkelig, eftersom „Swambuster", hvis ældre Navn maa have været *Sveinsbólstaðr*, kun antyder en s eregen Deel eller Byggeplads af det större Territorium, der kaldtes Orfjara.

Jarlesædet beskrives saaledes i Orkn. Saga: Husene vare mange og stode paa en Skraaning; bagenfor den var en Höjde, og naar man kom överst op paa denne, laa Aurridafjorden (Frith) nedenfor, ... Drikkebygningen var stor, med Dör paa östre Tvervæg mod Sydsiden. Ligefor denne Dör stod en prægtig Kirke længer nede. Ved Indgangen i Bygningen var der til venstre en Helle, og indenfor den mange og store Ölkar; ligeoverfor den yderste Dör var Stuen. Dette er vel saaledes at forstaa, at det særskilt til Drikkestue bestemte Huus har haft en Forstue, hvis venstre Side var afdeelt med en Helle og brugtes som Ölkjelder. Men da den hele Gaard indeholdt mange Huse, kan det naturligviis ikke paastaaes, at den Tomt, der paavises, just har været denne Drikkestues. Snarere maa denne söges længere oppe, omtrent hvor Swambusters Bygninger nu ligge, da der jo maa have været nogen Afstand mellem Stuen og Stranden, siden Kirken laa nedenfor; medens den nu paapegede Tomt ligger nær ved Stranden. Der paavises ogsaa længer mod Vest en anden Tomt, der foregives at være efter det gamle Biskoppe-Palads. Snarere har dette været den i Orkn. Saga omtalte Kirke; og den anden Tomt, som paavises, derimod en af Jarlegaardens Udhuus-Bygninger. — Den Höjde, der ifölge Orkn. Saga laa bagenfor Husene og, som man af Sagaens Ord kan see, skillede mellem Öens sydlige og

nordlige Skraaning, kan ej være nogen anden end den nu saakaldte *Wardhill of Orfer*, der skal være den höjeste paa hele Mainland (omtr. 700 Fod over Havfladen), og som behersker en vidtstrakt Horizont, baade mod Nord og Syd; man seer nemlig mod Nord lige til Edey og Westrey, medens man mod Syd seer over til Caithness og Fjeldene i Sutherland. Dog er det at merke, at man ej, hvad Sagaens Ord giver at forstaa, seer lige ned til Aurridafjorden eller den nu saakaldte Bay of Frith, med den deri liggende Damsey. En Række af Höje, de saakaldte *Keely lang hills (Kilir löngu?)*, ligge imellem, og kun over dem seer man hen til de fjerne Öer mod Norden.

Allersydligst i Orfer Sogn, ligeoverfor Hoy og Cavey, ligger en lille Holm, der ved Ebbetiden er landfast paa den vestlige Side, og saaledes danner en Bugt, hvortil Indsejlingen fra Öst altid, endog ved laveste Vandstand, er mulig for ikke altfor dybtgaaende Skibe. Denne Bugt, der saaledes danner en god Havn, og i Oldtiden maa have kunnet modtage alleslags da brugelige Skibe, kaldes efter en nærliggende Gaard sædvanligviis *Houton* eller *Houston bay*, ligesom Holmen kaldes *Holm of Houston*. Dog finder man Havnen ogsaa efter en anden Gaard i Nærheden kaldet *Midland harbour*, og heri gjenkjendes strax den i vore Sagaer omtalte *Meðallandshöfn*. Den nævnes f. Ex. i Haakon Haakonssöns Saga c. 328, saaledes at man ikke et Öieblik kan tage feil af at det er denne, som der menes. „Fra Ragnvaldsö", heder det, „drog han til Kirkevaag; Skibsstyrerne sörgede derpaa hver for sit Skib; nogle bleve satte op i Maðallandshöfn, andre inde ved Skálpeid (Scapa). Löverdag för Mortensmesse red Kongen ud til Meðallandshöfn .... og bestemte, hvor hans Skib skulde opsættes ... derfra drog han ind til Skalpeid og videre til Kirkevaag".

Det er ikke usandsynligt at denne Meðallandshöfn ogsaa har været kaldet *Höfn* simpelthen, og Vaagen, som dannede Havnen, *Hafnarvâgr*. Det fortælles nemlig i Orkn. Saga S. 338, at da Jarlen Harald Maddadssön agtede at overfalde Svein Aasleifssön, sejlede han först til *Grimsö*, hvor han laa to Nætter (Texten i Orkn. S. har her urigtigt „Gáreksey"); derpaa landede de i *Hafnarvâgr* ved Rossö, og gik over til Fjörd (d. e. Frith), idet de dog paa Vejen opholdt sig en Stund paa en Gaard kaldet *Orkahaug*. Dette Orkahaug gjenkjendes i det nuværende *Orkhill* eller *Orquill*, en Gaard i Orfer Sogn lidt nordenfor Houston; at Vaagen ved det sidstnævnte Sted er *Hafnarvâgr*, kan der saaledes ej være nogen Tvivl om; muligt endog at „*Houston*" eller „*Houton*" er en Levning af *Hafnartún*.

Til Orfer Sogn hörer foruden *Cavey*, det gamle *Kalfey*, ogsaa det lille Skær kaldet *Barrel of Butter*, fordi, som det hedder, Forpagterne af Orfer Hovedgaard betalte en Fjerding Smör aarligt for Retten til at dræbe Sælhunde paa dette Skær. Men i Jordebogen af 1502 finder man det kaldet *Carling Skerry*; dets oprindelige Navn maa saaledes, som ovenfor bemerket, have været *Kerlíngarsker*[1].

Orfer Sogn grændser i Öst til St. Olafs Sogn, der indbefatter det midterste smaleste Strög af Öen, fra Kyst til Kyst. Her ligger den ældste og fornemste Stad, Kirkwall, fordum *Kirkjuvâgr*, ved en fra Norden indgaaende Bugt, der har givet Stedet Navn. Fra Kirkevaag til den sydlige Kyst gaaer der et fladt, kun to engelske Mile bredt, Eid, der er det i Sagaerne saa ofte omtalte *Skálpeid*, og nu kaldes *Scapa;* særskilt kaldtes saaledes en, nu to Gaarde, der ligge ved Bunden af den Vej, som her dannes derved at Kysten, der fra Midlands-Havnen af

---

[1]) Peterkins rentals I. p. 41.

gaaer i Nordost, pludselig drejer næsten lige mod Syd. Efter Scapa kaldes ogsaa det Bassin af Havet, der indsluttes af Mainland, Burrey, South Ronaldsey, Flotey og Hoy, *Scapa Flow*, og har saaledes i Oldtiden uden al Tvivl hedet *Skálpeiðsflói*, ligesom man paa Island har *Húnaflói, Strandaflói*, o. fl. Dette Skalpeid afgav i Fortiden, og afgiver tildeels endnu, en ret bekvem Rhed og Landingsplads for Skibe, der komme söndenfra og bringe Passagerer eller lettere transportabelt Gods til Kirkwall, thi derved spares den lange Omvej omkring Dyrnesmulen. I Oldtiden var den derfor en saare sögt Ankerplads for Krigsskibe, især naar det gjaldt at forsöge et Overfald, og Jarlerne synes derfor ogsaa at have haft etslags Befæstning her, eller idetmindste en Gaard, hvor de meget ofte opholdt sig, for at være paa sin Post mod Fjender, der kom söndenfra. Denne Gaard kaldes *Knarrarstaðir*, og nævnes meget ofte i Orkn. Saga. Den forekommer ogsaa i ældre Gaardfortegnelser under Navnet *Knarstane*, hvilket endnu ikke ganske er glemt, skjönt det nu er almindeligere at udstrække Navnet *Lingrow (Lyngruð?)*, der oprindelig kun synes at have tilhört en Deel deraf, til det Hele. *Knarrarstaðir* laa ikke lige ved Siden af Gaarden Skalpeid, men paa en lille Banke noget længer sydvestligt, med en meget smuk og temmelig vid Udsigt. Navnet selv (af *knörr*, Handelsskib) vidner noksom om, at Skibe plejede at lægge til her. Kysten ligeoverfor, paa Östsiden af Eidet, er temmelig höj; her er især en Höjde, kaldet *Gatnip* eller *Gaitneip*, fra hvilken Udsigten maa være overordentlig vid, og som derfor i ældre Tider maa have været særdeles skikket til Vagtpost. Det heder ogsaa i Orkn. Saga, efterat det S. 148 er fortalt, at Jarlen Erlends Datter *Jatvar* tilligemed hendes Sön *Borgar* boede paa *Knarrarstad*, at den samme Borgar boede paa *Geitaberg* og havde seet det Skib, med hvilket Svein Aasleifssön var

dragen fra Skotland for at röve Paal Jarl, baade komme sejlende nordefter, mellem Haaey og Rossey, og, da Foretagendet var heldigt udfört, den samme Vej tilbage igjen. Dette *Geitaberg* er öjensynlig det samme som *Gaitnip*, hvis Navn har vexlet med flere ligetydende Former *Geitanipa, Geitafjall* o. s. v. Naar det heder, at Borgar og Jatvar boede der, medens det ovenfor siges, at de boede paa Knarrarstad, da er Meningen vel den, at *Geitaberg* (Gatnip) har været deres egentlige Bopæl, og ligesom Lingro været betragtet som en Deel af Knarrarstad, eller og er Udtrykket kun unöjagtigt, og betyder kun at Borgar har været oppe paa Bjerget for at see sig om, og derfra opdaget Sveins Skib paa Hen- og Tilbage-Reisen.

t. Olafs Sogn har sit Navn af St. Olafs-Kirken, som tidligere stod i Byen Kirkevaag længere nordligt end Domkirken, og var den egentlige Sognekirke, medens Domkirken var den biskoppelige. Enkelte have antaget at Olafskirken först er bleven opbygget af Biskop Reid i Midten af det 16de Aarhundrede; men allerede Navnet viser, at den maa have været meget ældre, og man har desuden paa det Sted, hvor den stod, fundet en Steen, der aabenbart har tilhört den, med Biskop Thomas's Vaaben, altsaa fra Begyndelsen af 15de Aarhundrede; den var saaledes under enhver Omstændighed ældre end Biskop Reids Tider. Byen selv, som nu i en lang slangeformig Gade strækker sig langs Östsiden af den inderste Deel af Vaagen, adskilt ved en Dæmning fra den ydre Deel eller Havnen, og kun med den nordlige Ende af denne Gade kommer i Berörelse med den ydre Deel af Vaagen og Bryggerne, har i den ældre Tid vistnok ikke indbefattet mere end hiin nordlige Ende, hvor Olafskirken laa, og hvor Adgangen til Bryggerne var let, medens det sydligere Strög, der nu danner den bedste Deel af Byen, ej har haft andre Bygninger end Domkirken, Jarlepaladset, og de

dertil hörende Huse. Thi ved de ældre By-Anlæg i Norden sögte man, saavidt muligt, at faae Kongs- eller Jarle-Gaardene og Domkirkerne med tilhörende Gaarde udenfor Byernes Trængsel og Travlhed. Det samme var Tilfældet i Nidaros, i Bergen, i Stavanger; og det er ligeledes öjensynligt, at i Kirkevaag Byen kun efterhaanden har draget sig sydefter forbi Kirken, saaledes som det nu er Tilfældet.

I de Ruiner af det ældste Jarlepalads, der endnu ere tilbage, har man saaledes et haandgribeligt Vidnesbyrd om at Byen i en vis Tid idetmindste ej strakte sig sydligere end dette. Disse Ruiner, sædvanligviis benævnte „Kongsgaarden" *(Kings castle)*, findes nu næsten midt i Byen, snarere paa den nordlige, end paa den sydlige Kant, paa vestre Side af Gaden. Man kan af Levningerne endnu see, at det maa have været af vid Udstrækning og betydelig Styrke. Det er nu saa forfaldent, at man vanskelig kan gjöre sig nogen Forestilling om dets ældre Udseende; dog synes Bygningsmaaden at bære det 14de Aarhundredes Præg, og det er derfor ikke usandsynligt, at det er opfört af Jarlen Henrik I. St. Clair, hvilket sædvanligviis antages. Det heder rigtignok, at der paa dets Forside skal have staaet indhugget et Vaabenskjold kronet med en Bispehue, og i saa Fald synes det engang at maatte have været Biskopsgaard. At det i alle Fald var Jarleslot eller betragtedes som Byens Citadel i Middelalderens sidste Aarhundreder, indtil det nye Jarleslot opförtes længer borte, östenfor Bispegaarden, er vist. Og man erfarer i alle Fald, at Byen ikke engang i det 15de Aarhundrede kan have strakt sig hid.

Den Bygning, som næst efter det ældste Jarleslot har oplevet at see Byen rykke sig forbi, er Domkirken, der ligger paa en fri Plads östenfor Gaden, omtrent midt i Byen, sydostlig for Kings-castle. Dens nærmere Be-

skrivelse kunne vi her spare os, da den allerede paa flere Steder har været fuldstændigt beskrevet og afbildet. Med Hensyn til dens architectoniske Historie kunne vi især henvise til Worsaaes: „Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland" S. 308 fgg. Dog maa det bemerkes, at naar det her (S. 315) heder at de yderste Piller af Kirken mod Öst og Vest ere tilföjede i det 16de Aarhundrede, da er dette, hvad den östre Deel af Kirken angaar, en Misforstaelse og grunder sig paa den hidtil sædvanlige Antagelse, at det var Biskop Stewart, c. 1520, hvem denne Forögelse af Kirken skyldes; medens de nyeste Undersögelser derimod have vist, at den skyldes Biskop Thomas Tulloch (c. 1450), hvis Grav ogsaa findes i denne Deel af Kirken. Ligeoverfor Kirken, paa Sydsiden, ligge de udstrakte og ærværdige Ruiner af det gamle Biskop-Slot, afbildet hos Barry S. 236, og af hvilket idetmindste enkelte Dele allerede synes at maatte have været til, da Kong Haakon Haakonssön i Aaret 1263 opholdt sig og döde her. Længer henne mod Öst ligge Ruinerne af det i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede af den tyranniske Patrik Stewart opförte Jarleslot.

Der gives forövrigt i Kirkevaag ikke faa Levninger af ældre Privatbygninger, om hvilke dog Sagnet nu veed lidet eller intet at berette. Man seer disse Levninger, indbyggede i nyere Mure eller fritstaaende, men temmelig kjendelige ved deres særegne charakteristiske Udseende; de maa sikkert i sin Tid have hört til mægtige og anseete Mænds Huse, men disse Mænds Navne ere forsvundne som Husene selv, med den Generation de tilhörte; og den nye, skotske Slægt, der fulgte efter den nordiske, har kun i de færreste Tilfælde opbevaret dennes Huus- og Familie-Traditioner. Endogsaa Gaderne have forandret Navne. Thi Gade-Navne, som Wellington-Street og lignende, maae

ganske vist være nye, og vidne om, at man ej har taget i Betænkning, paa denne Maade at modernisere hvad der ellers burde have været fritaget for enhver saadan Forandring.

I Nord for Kirkevaag, ved Indlöbet til Bugten, ligger en liden Holm, nu kaldet Thievisholm; dens ældre Navn maa have været *Þjófahólmr*, og Navnet viser at den, ligesom lignende Holmer, har været brugt til Henrettelsessted. Paa den vestlige Side af Havnen er det lille Næs, kaldet Quanterness, hvis ældre Navnform hidtil ej har været opdaget Quanterness er merkeligt ved det betydelige og temmelig fuldstændige Piktshuus, som fandtes der paa Barrys Tid, og hvilket han har beskrevet og afbildet i sin Historie (p. 104). Vestenfor Quanterness aabner sig den lille Fjord, der nu simpelthen kaldes *Firth*, eller Bay of *Firth*, og har givet hele Kirkesognet Navn, men i Oldtiden kaldtes fuldstændigere *Aurrida-Fjörðr*, ɔ: Örrede-Fjorden, skjönt vistnok ogsaa Navnet *Fjörðr* alene undertiden forefindes. Her i denne Fjord ligge to smaa Öer eller rettere Holmer, af hvilke den störste, der er ganske flad og græsbevoxen, kaldes *Damsey*, fordum *Daminsey*, paa hvilken der i ældre Tider stod et Kastel, der oftere omtales i Orkneyínga Saga, og i hvilket Erlend Jarl blev dræbt (1157). Af Befæstningen findes nu ingen Spor tilbage. Fjorden begrændses paa Nordsiden af Sognet *Rendal*, det gamle, i Sagaerne oftere omtalte, *Rennadalr*.

Den höjeste Deel af Tungen mellem Aurridafjorden og Kirkevaag danner den nu saakaldte Wideford Hill, der begrændser Horizonten i Vest for Kirkwall, og fra hvilken man har en herlig Udsigt over det hele Archipelagus mod Nord, lige til Westrey og Stronsey. Den skraaner langsomt af lige ned til Quanterness, der selv er at betragte som dens nordligste Fod. For dette Sted maae Piktshusenes Beboere have haft en særdeles Forkjærlighed, da

man ogsaa oppe paa Höjden selv finder et Piktshuus af det temmelig vidtlöftige og veludförte Slags; det er först for faa Aar siden opdaget, og beskrevet af Lieut. Thomas i hans „Celtic antiquities" p. 39 fgg., ligesom af Wilson i hans Archæology p. 84 fgg. Hvad Oprindelsen er til Navnet „Wideford", har det hidtil ej lykkes mig at opdage. Egentlig tilhörer det, som man af Jordebögerne kan see, en i Nærheden liggende Gaard, og skrives i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede *Weidfuird*, men dog synes allerede her en Corruption at have fundet Sted. Endelsen *Fuird* kan neppe være det samme som „Fjord", da dette Ord, som vi have seet, just i denne samme Egn er gaaet over til *Firth* eller *Frith*.

Ligeoverfor den tregrenede Halvö, der paa Östsiden begrændser Kirkevaag-Bugten, og hvis östligste Spidse kaldes *Inganess* (i fordums Dage vistnok *Ínganes*), efter hvilken Inganess Bay har sit Navn, ligger den betydelige *Skapensey* eller *Hjálpandisey*, der tilligemed Svein Aasleifssöns Hjem *Gairsey* eller *Gáreksey* begrændser Indlöbet til Aurridafjorden og Kirkevaag. Paa Hjalpandisey's Sydside, ved det östre Indlöb til Kirkevaag, eller den saakaldte *String (strengr?)* laa den gode Havn *Elliðavík*, der oftere omtales i Sagaerne, fornemmelig i Haakon Haakonssons Saga c. 319; og endnu, under Navnet *Elwick*, ansees for at være meget tryg. I Sundet selv, ligeoverfor Elwick, ligger den lille Eller- eller Hellier-Holm, hvilken, som vi ovenfor have viist, ikke er nogen anden end den i Orkn. Saga p. 368 omtalte Hellisey.

Östenfor Inganessbay strækker sig en anden Halvö, hvis yderste Deel næsten afskæres ved to dybe Indsnit og en mellemliggende Sö; i Nærheden heraf staar St. Andrews Kirke, efter hvilken hele dette Sogn, der udgjör lidt mere end Halvöen, har sit Navn. Af Orkn. Saga S. 178-184 seer man, at denne Halvö, eller idetmindste

dens nordligste Spids, i gamle Dage kaldtes *Tannskárunes*; det heder nemlig, at Paal Jarl ved sin Fart fra Rolfsö östover for at möde Ölver Rostas Flaade, der kom fra Skotland östenom Öerne, allerede saa dennes Flaade komme frem bag Mule (Moulhead), da han selv var kommen östenfor Tannkaarunes. Der var ogsaa en Gaard af samme Navn, der maa have ligget ude paa Spidsen, thi der fortælles at Bonden Erling paa Tannskárunes böd Jarlen sin Hjelp og gik ham til Haande med at bringe Kastestene ombord paa hans Skib. Nuomstunder bruges ikke længer Navnet om Halvöens Spids, der paa Korterne findes benævnt Rerwick; men en Gaard, ved Navn *Tankerness*, i hvilken det gamle Tannskárunes gjenkjendes, ligger lidt indenfor, i Nærheden af en anden med det besynderlige Navn *Yensta*, *Yinsta* eller *Yinstaith*, hvis ældre Form man næsten skulde formode var *Járnstaðir* eller noget lignende. I dette Sogn, længer inde i det saakaldte Deersound, findes ogsaa en Gaard med det besynderlige Navn *Tob* eller *Tohop*; hvis sidste Deel öjensynligt nok er *hóp*, d.e. Havn, medens den förste vanskeligt kan gjettes; thi af *tó* (Græsplads) kan man dog neppe udlede den. Længer inde ligger Gaarden *Saba* eller *Sabay*, i hvilket Navn man let gjenkjender det gamle *Sæbö*.

Den östligste Halvö paa hele Öen er det saakaldte *Deerness*, der har givet Sognet Navn. Halvöen forbindes med Öens Hovedmasse ved et overordentligt smalt Eid, der nu kaldes *Sandaysand*, i hvilket Navn man letteligen opdager en Forvanskning af det ældre *Sandeiðs-sandr*; Eiden har nemlig rimeligviis hedet *Sandeið*, og den smaleste Deel deraf, der saavel af Navnet selv, som efter Korterne at dömme, alene bestaar i en lav Sandstrækning, har faaet det særskilte Navn *Sandeiðssandr*. Sandsteen er ogsaa her den forherskende Steenart, og denne Overflod paa Sand har givet flere Steder i Sognet Navn, nemlig

Sandaken paa Sydsiden af Eidet, *Sands*, strax paa Nordsiden, og længer ude paa Halvöen *Sandwick* og *Sandside*.

Navnet Deerness, hvormed den hele Halvö betegnes, forekommer ogsaa i Orkn. Saga under Formen *Dýrnes*. Det synes at tyde paa, at der i sin Tid, da Nordmændene nedsatte sig her, skulde have været stort Vildt paa dette Sted; imidlertid kan det ogsaa meget gjerne være muligt, at kun et enkelt Tilfælde, f. Ex at et dödt Dyr her er drevet i Land, kan have givet Anledning til Navnet, thi der mangler ikke Exempler paa lignende Navngivelser. Her ved Dyrnes stod ifölge Orkn. Saga (S. 32) det blodige Slag mellem Thorfinn Jarl og den skotske Konge Karl Hundasön, der ogsaa er besunget af Arnor Jarlaskald, i hvis Vers ogsaa Dyrnes udtrykkeligt nævnes. Forresten maa det ikke forvexles med et andet *Dýrnes*, det nuværende Diurness nærved Cape Wrath, Skotlands Nordvestspidse, der ogsaa nævnes i Sagaerne, f. Ex. i Haakon Haakonssöns Saga c. 318, hvorom nedenfor. Den yderste Nordspidse af Halvöen Dýrnes kaldtes i ældre Tider *Múli*, ogsaa *Dýrnessmúli*, nu *Moul* eller *Moulhead;* den danner en höj, brat Klippeklint, mod hvilken Bölgerne voldsomt bryde sig.

Vi have allerede ovenfor omtalt et Sted paa Halvöen Deerness, kaldet *Sandwick*. Det ligger paa Östsiden, strax ved Kysten; her staar ogsaa Sognets Kirke. Det er umiskjendeligt, at det er dette *Sandvík*, hvor den i Forhandlingerne mellem Thorfinn Jarl og hans Brödre saa bekjendte Thorkell Fostre boede. Imidlertid har den Omstændighed, at der paa Orknö gives flere Steder af Navnet *Sandwick*, givet Anledning til nogen Tvivl om den rette Beliggenhed af Thorfinns Hjem. Hvor hans Fader Aamunde allerförst omtales — Beretningen forekommer baade i Orkn. Saga og i de norske Kongesagaer, —

heder det: *Maðr hèt Ámundi, . . . hann bjó í Hrossey í Sandvík á Laupandanesi (Laufandanesi).* Dette kan enten tages saaledes, at *Sandvík* bliver Gaardens Navn, og *Laupandanes* kun Navnet paa Ströget, hvor den laa, eller omvendt, at *Laupandanes* er Gaardens, *Sandvík* Strögets Navn. Men nu findes der i Fortegnelserne over de mainlandske Gaarde intet Navn, der paa nogen Maade minder om „*Laupandanes*", medens der derimod paa Sandey findes et *Lopness*. Heraf kunde man fristes til at tro, at Laupandanes virkelig er Lopness, og at Afskriverne ved en Misforstaaelse have först sat *Sandvík* istf. *Sandey*, og siden endydermere tilföjet *í Hrossey*, fordi de vidste, at Sandvík laa paa denne Ö. Barry (S. 139) siger uden videre, at Thorkels Gaard laa i Sandwick Sogn, altsaa paa Öens Vestside. Og dog er det af de nærmere Omstændigheder. Sagaen selv meddeler, aldeles iöjnefaldende, at det her omspurgte *Sandvík* alene er Sandwick paa Deerness. Der fortælles nemlig udtrykkeligt (S. 30-36), at da den skotske Konge Karl Hundasön nær havde overrumplet Thorfinn Jarl paa Dungalsbö (Duncansby yderst paa Caithness), flygtede denne over Pèttlandsfjorden og *öster* langs Öerne, agtende sig til Sandvík; han lagde til Land under Dyrnes, og sendte strax Bud til Thorkell, der altsaa maa have boet i Nærheden, at han skulde samle Folk for at komme ham til Hjelp. Og strax efter Slaget, som Thorfinn imidlertid havde bestaaet med den ham forfölgende Kong Karl, indfandt Thorkell sig med de samlede Hjelpetropper. I Arnor Jarlaskalds samtidige Kvad heder det ogsaa udtrykkeligt, at dette Slag stod „söndenfor Sandvík". Der kan saaledes ingen Tvivl være om, at Thorkells Sandvík var Sandwick paa Deerness. Men det fölger da ogsaa heraf, at den Deel af Deerness, hvor Sandwick ligger, i ældre Tider maa have været kaldet Laupandanes. Dette Navn er nu forsvundet, idetmindste

opföres det ikke blandt Gaardfortegnelserne; maaskee det dog endnu forekommer blandt Almuen paa Stedet.

Til Deerness Sogn hörer ogsaa den lille Ö *Copinsey*, der danner et eneste Fjeld, som mod Östen falder stejlt af mod Havet, men mod Vesten skraaner mere langstrakt ned, saaat den her bliver beboelig for nogle faa Familier, der leve af Fædrift og Fiskeri. At Öens ældre Navn var *Kolbeinsey*, er allerede forben omtalt. Barry, og vistnok mange med ham, ere faldne paa den löjerlige Idee at udlede Navnet „*Copinsey*" af *kaupa*, som om det skulde betyde „Kjöbmands-Öen", fordi den som etslags Landmærke var Kjöbmandsskibene nyttig.

Den sydöstligste Deel af Mainland danner det nu saakaldte Holm og Papley Prestegjeld. Navnet Holm er dog urigtigt. Det udtales nemlig af Indbyggerne stedse „Hæm", og der kan saaledes ingen Tvivl være om, at dets ældre Form var *Heimr*. Dette *Heimr* synes nærmest at have været den vestlige Deel af Sognet. Papley var den östligste Deel, hvor nu Kirken staar, til Papley hörte den sydöstligste Spids af Öen, Rosness eller Rosneshead, hvis ældre Navn aabenbart maa være *Hrossanes* eller *Hrossnes*. Om det er dette Papley eller Papley paa South-Ronaldsey, som forstaaes ved det i Orkn. Saga forekommende *Papule* eller *Papuley*, er uvist, dog er der flere Omstændigheder, der tale for Papuley paa Mainland, fornemmelig den, at det er kun Mainlands Distrikter, der i Sagaen omtales uden udtrykkelig Tilföjelse af den Ös Navn, paa hvilken de ligge. I dette Papuley maae de norske Kolonister, efter Navnet at dömme, have forefundet Levninger fra Paperne, eller de keltiske Geistlige. Her laae ogsaa de Familiebesiddelser, der tilhörte Erlend Jarls Æt, eftersom det heder at hans Datter Gunhild bragte Kol Kalesön i Medgift flere Besiddelser paa Öerne og en Gaard i Papuley, ligesom og Erlends Frille, Magnus Jarls Moder,

boede i Papuley, rimeligviis paa en hende af Jarlen skjenket Gaard. Hvorvidt der nu findes Oldtidsminder i Sognet, er uvist.

Lambholm eller *Lamon*, der tilligemed Glumsholm ligger i Sundet mellem Burrey og Mainland, er liden og kun beboet af faa Folk; Burrey derimod er meget frugtbar og velbeboet. Dens Navn „*Borgarey*" viser, at Nybyggerne maa have forefundet eller bygget en Borg der, men hvorvidt der nu findes Levninger af nogen saadan, omtales ingensteds. Öen hörer nu til South-Ronaldseys Sogn.

NOGLE BEMÆRKNINGER OM „MÁLASPJÓT", „MÁLAJÁRN" OG DE BESLÆGTEDE ORD;

af G. Brynjúlfsson.

Det synes som den i Ordregistret til Viga-Glumssaga (Udg. 1786) fremsatte og i Björn Haldorssons Lexicon optagne Forklaring af det ikke ofte forekommende Ord „málaspjót", som et Spyd med indgravede Bogstaver eller Troldomsruner, har vundet etslags Hævd blandt Fortolkerne af de gamle Sagaer og Digte. Saavel K. Gislason, i Ordsamlingen til sin Udgave af Gisle Súrssöns Saga, som P. A. Munch, i sin interessante norske Historie (I, S. 782), have optaget denne Oversættelse, dog saaledes at den Förstnævnte ved et Spörgsmaalstegn har tilkjendegivet sin Tvivl om dens Rigtighed. Denne Tvivl er nu vistnok aldeles begrundet, thi Forklaringen, der i det citerede Ordregister oprindelig siges at stamme fra Arne Magnusson selv, er ikke desto mindre, trods den Vægt hans Navn har givet den, aldeles urigtig. Vi skulle her kortelig söge at vise dette, som ogsaa forsöge paa

at give en mere tilfredsstillende Udtydning saavel af dette som de dermed i Forbindelse staaende Ord.

Det förste vi her have at bemærke er, at den antagne Forklaring kun synes at grunde sig paa en unöjagtig Opfatning af Ordet „mál" i sin sædvanlige Betydning, som Sprog, thi, vel at mærke, dette betegner næppe nogensinde andet, end det mere aandelige i Sproget, Meningen selv, og rimeligviis oprindelig kun Lyden, ikke dennes synlige Tegn, Skriften. Det kunde saaledes i Sprogets bedste Tid aldrig forvexles med *indgravede* Runer — altsaa kun Skrifttegn, ikke i den oprindelige Betydning, Hemmelighed eller Viisdom — og Sammensætningen „málaspjót" vilde derfor i sproglig Henseende indeholde en ligesaa stor Urimelighed som om man paa Dansk kaldte et saadant Spyd et „Sprogspyd". Men, om vi nu end antoge at Ordet „mál" virkelig kunde bruges i den samme Betydning som skrevne Runer, saa er det dog lidet rimeligt at den paagjældende Benævnelse kunde udledes derfra. Det er nemlig paa alle de Steder, hvor „málaspjót" nævnes, aabenbart at der tales om en vis almindelig bekjendt *Art* af Spyd, der tydelig adskiller sig fra alle andre, og man indseer let at den tilfældige Omstændighed, at der fandtes Runer indgravede paa Spydet, umulig kunde bevirke at dette henförtes til en anden Vaabenart. En „bíldöxi" forblev en „bíldöxi" og en „atgeir" en „atgeir", hvormange forgyldte Udziringer og Runer der end fandtes paa Bladene, og Sværdet Sköfnung f. Ex., skjönt der sagdes at fölge med det en „lifsteinn" og en Giftorm at ligge skjult i Hjaltet, henförtes ikke *derfor* til nogen særegen Art af Sværd. Det, der bevirkede en saadan Forskjæl og bragte de Gamle til at bruge en ny Benævnelse, kan öiensynligt kun have ligget i Vaabenets Form, og de vilde sikkert have udtrykt sig langt tydeligere, hvis de virkelig med „málaspjót" havde meent et Spyd, der kun ved de indgravede Runer

adskilte sig fra de sædvanlige, tilmed da saadanne Spyd umulig kunde böre til de almindelige[1], der kunde forudsættes bekjendte for alle og enhver. Men dette forudsættes aabenbart paa alle de Steder, hvor „málaspjót" omtales; det nævnes kun som ethvert andet af de gængse Vaaben.

Men der ere andre Steder, der ligefrem vise, at man umulig ved hiint Udtryk kan have tænkt paa nogensomhelst Runer. Naar det i Gislasaga Súrss. (S. 11 og 93) heder, at de fire Venner satte et „málaspjót" under Jordstrimmelen, de skulde gaae under, saa indsees det ikke let, hvorfor dette netop fremhæves, hvis der kun meentes et Runespyd, thi Runer og Trylleformler havde intet med den foretagne Handling at bestille. Endnu tydeligere er dog Sagen, hvor der i samme Saga (S. 18), efter at der er fortalt, hvorledes Thorgrim Gode af Brudstykkerne af Graaside paa een Dag forfærdigede et Spyd, lægges til „mál voru í"; thi her er det klart at han umulig paa saa kort en Tid kunde baade have faaet Spydet færdigt og indhugget Runerne, der desuden rimeligviis skulde have været indlagte med Guld — ikke at tale om, at der, under den Forudsætning, at her virkelig mentes Runestaver, maatte have staaet „voru *á*", men ikke „*í*". Endelig kan det ogsaa tilföies endnu, at den poetiske Benævnelse paa et Sværd „málvitnir", hvis man her vilde fölge hiin Forklaring,

---

[1]) Det eneste Sted jeg nu erindrer, hvor et Spyd med Runer paa omtales, er det bekjendte Sted i Sigrdrífumál, hvor alt det opregnes, saavel Levende som Dödt, hvorpaa de oprindelige Runer, Urrunerne, som Odin „nam upp" fra Underverdenens Dyb, skulle have været ristede. Her siges det nemlig, blandt meget andet, at de ogsaa vare ristede paa „Solens Skjold, paa Sleipners Tænder, paa Granes Bryst og paa *Gungners Od*"; men det er öiensynligt at et saadant aldeles mythisk Udsagn intet beviser for Virkeligheden, skjönt det jo i sig selv langtfra ikke er usandsynligt at man i Oldtiden virkelig har haft saadanne Spyd med Runer paa.

maatte blive aldeles meningslös og slet ikke svarede til de övrige poetiske Omskrivninger, thi Ordet maatte da ligefrem oversættes ved „Sprogulven", hvilket Navn efter vore Forfædres Begreber — de forekomme nu Folk forresten saa forunderlige de ville — aldrig kunde være tillagt et Sværd.

Vi troe at de anförte Exempler ere tilstrækkelige til at vise at der aldeles ikke ved „mál" i hiin Sammensætning kan tænkes paa Runer eller andre Skrifttegn, og vi fremsætte det derfor strax, förend vi kunne udvikle Grundene, som den rimeligste Antagelse, at Ordet „mál" oprindelig kun betyder *Metal*, almindeligst maaskee kun Jern, og at „málaspjót" er et Spyd, der har en kort *Tværstang af Jern* mellem det egentlige Blad og den saakaldte „geirnagli", saaledes at denne Stang paa Spydet omtrent kommer til at svare til Hjaltet paa Sværdet. Af denne Slags Spyd haves der flere paa Museet for nordiske Oldsager, skjönt fra en senere Tid, og Udtrykket „málin" bliver herved i sproglig Henseende aldeles analogt med det meget almindelige Udtryk „járnin", der nu paa Islandsk sædvanlig bruges for at betegne enkelte mindre Stykker og korte Stænger o. s. v. af Jærn. Skjönt det derfor vel er muligt, at disse „mál" ogsaa vare skarpe i begge Ender og maaskee tillige bestemte til at hugge med (jfr. Víga-Glúmssaga, S. 46), saa kunne de dog aldrig blive det samme som de sædvanlige Hager, der ofte vare paa Spydsblade som paa Pilespidse, og Ordet burde derfor ikke som i Víga-Glúmssaga (l. c.) oversættes ved „acies hastæ". Dog synes det af Ordregisteret som om Oversætteren af denne Saga har haft en rigtig Anelse om den sande Betydning af Ordet „mál" i de forskjellige Sammensætninger, men han anförer ikke et eneste Beviis, og, som sædvanligt i mange af de ældre latinske Udgaver af Sagaerne, finder man her samlet et heelt Forraad

Meninger af forskjellige Doctissimi, Celeberrimi og Illustrissimi, hvoraf dog Resultatet bliver at man intet faaer at vide med Sikkerhed. Vi skulle derfor anföre de Grunde, der gjöre det utvivlsomt, at den her fremsatte Forklaring er aldeles paalidelig og, da Ordet ikke kan forklares rigtig paa mange Maader, den eneste rigtige.

Paa det ovenciterede Sted af Gisle Surssöns Saga hedder det, at der under Jordstrimmelen sattes et „málaspjót" saa höit, at en Mand med Haanden kun kunde række „til geirnagla", eller, som det i den anden Recension hedder „til fals", hvilket omtrent er det samme. Heraf er det öiensynligt at Forf. kun vil antyde, at Jordstrimmelen blev löftet saa höit fra Jorden, at en Mand let kunde gaae opreist hen under den, men det er tillige klart, at en tynd Jordstrimmel, der blev lagt ovenpaa en skarp Spydsod, nödvendigviis ved sin egen Vægt maatte blive gjennemstukket og glide nedad Spydsskaftet, hvis der ikke var noget der kunde standse den, og det saa meget desto heller som det i Fóstbræðrasaga siges, at Jordstrimmelen ved saadanne Leiligheder som den paagjældende skulde være fast til Jorden paa begge Ender. Her have vi derfor den egentlige Grund hvorfor det netop var et „málaspjót", efter den ovenfor givne Forklaring af Ordet, der ved slige Leiligheder maatte anvendes: det var for at den lille *Tværstang af Jern* („málin"), der jo netop var noget höiere oppe end „Geirnaglen" og „Falens" Ende, kunde holde Jordstrimmelen saa höit oppe at en Mand frit kunde træde under den. Dog maa det sikkert tillige antages for afgjort, at man ved Fostbrödrepagtens Afsluttelse ikke tog mindre Hensyn til den særegne Betydning, der maa have været den Slags Spyd tillagt, paa Grund af at de, som strax skal vises, fornemmelig maa antages at have været helligede til Thor, eller i det mindste have staaet i nöie Forbindelse med hans Dyrkelse — thi Lynildens Gud,

Miðgarðs vèorr, ansaaes jo, som bekjendt, for egentlig at indvie og befæste alle Pagter saavel blandt Mennesker som Guder („sá einn er gjöfir með goðum", „sif sifjaðr sjötum gjörföllum"), foruden at han var den trofasteste af alle Guder, og derfor særdeles skikket til at beskytte trofast Venskab. Det staaer rimeligviis ogsaa i Forbindelse med en saadan Tro, der dog stedse maa blive os dunkel, saa længe vi ikke have andre Oplyninger, at det Spyd, hvormed Thorgrim dræbte Vèstein, der næsten var bleven hans Fosterbroder, og hvormed han selv senere blev dræbt, ogsaa maatte være et „málaspjót", ligesom det i det Hele taget synes som om saadanne Spyd netop anvendtes, hvor det gjaldt om usædvanlige, forvovne Foretagender. Det var et „málaspjot", hvormed Víga-Glúm dræbte Sigmund paa Ageren, og det var igjen den samme Slags Spyd, hvormed Asbjörn Selsbane blev dræbt, og som hans höjhjærtede Moder siden opfordrede Thorer Hund til at gjennembore Kong Olaf med. Alt dette passer unægtelig meget godt til Troen paa Thor, hvem man fornemmelig paakaldte til alle „stórræði", men det kan ligesaa godt have haft sin Grund deri, at den Slags Spyd virkelig vare de drabeligste. Hvad der derimod staaer aldeles fast er, at Spydets Form har været den, vi her have angivet, og det bliver nu tillige heel forklarligt, hvorledes Thorgrim saa hurtigt kunde faa et saadant Vaaben færdigt, skjönt han tillige skulde tilsætte „Maalene", og Udtrykket „mál voru *í*" bliver nu ogsaa det eneste rigtige, da disse jo stak ud fra begge Sider. Udtrykket i Víga-Glúmssaga, at der var Blod „í málunum", d. e. i Vinklerne hvor disse stödte sammen med Bladet, bliver herved ogsaa meget forstaaeligt, og der findes overhovedet ikke eet Sted, hvor ikke denne Forklaring bliver den simpleste og naturligste.

Foruden de anförte Steder haves der endnu andre, der, foruden at de end yderligere bestyrke den antagne

Mening om Vaabenets Form, ogsaa fornemmelig, rigtigt forstaaede, give vigtige Bidrag til en tydeligere Anerkjendelse af de ovenfor antydede Forestillinger, der ellers hos vore Forfædre have knyttet sig til denne Slags Spyd. Det förste af disse Steder findes i Fornms. III, S. 223, og er, i Forbindelse med det næst citerede, af særdeles Vigtighed. Naar det nemlig her siges om Orm Stórólfssön at han lagde et „MÁLAJÁRN" i Huledören, hvor Jætten Bruse boede, saa siges det vistnok ikke udtrykkeligt at dette er det samme som „málaspjót", men dette maa dog paa Grund af det Fölgende antages for afgjort, og under alle Omstændigheder er det klart at „Jernet", enten det nu var et Spyd eller Sværd, maa have haft Korsform, thi Orm, der sagdes at være „primsigndr" i Danmark, lagde det netop i Dören, for at forhindre Jætten fra at undslippe over det hellige Tegn. Dette bevises dog end tydeligere ved en lignende Fortælling i den endnu uudgivne „Bergbúaþáttr". Det siges her i Indledningen til de saakaldte „Hallmundarvísur", et i mythologisk Henseende höist mærkværdigt og oldtidsagtigt Digt, at den ene af to christne Mænd, der i Uveir havde forvildet sig til en ellers ubekjendt Klippehule, lagde et „málajárn" i Hulens Aabning, naturligviis for at beskytte dem mod alt Ondt; og i en anden Recension af samme Indledning siges der, at han gjorde et Kors i Indgangen med sit Spyd, medens det dog senere heder, at han ved sin Bortgang igjen „borttog" Korset, ganske som om Afskriverne havde tænkt paa at det dog egentlig kun var det korsdannede Spyd, der her mentes. Betydningen af „málajárn", hvilket vi nu derfor antage for identisk med „málaspjót", og de Christnes Betragtning deraf i det mindste, er af disse Steder tilstrækkelig klar. Men for ligesaa sikkert kan det antages at Folk i Hedendommens Tid ogsaa have tillagt denne Slags Spyd den samme særegne Betydning, thi Korsets

og Thors Hammers Tegn var jo eet og det samme, og ligesom Christus var de Christnes bedste Beskytter mod Troldom og Hexeri, saaledes var ogsaa Jættefjenden Thor Hedningernes sikkreste Forsvar mod Jætter og Trolde. Interessant vilde det derfor ogsaa være, om man i de egentlige hedenske Sagaer fandt en Bestyrkelse for denne Anskuelse, og jeg troer at der virkelig i den fortrinligste af alle forhistoriske Sagaer, den mærkværdige Hervararsaga, findes et saadant Sted. Det kan nemlig efter min Mening kun have Hensyn hertil, naar der om Svafrlami siges at han viede Dvergene „utan steins með *málajárni*", thi Dvergene hörte, som bekjendt, snarere til de onde end gode Væsner, og Thors Tegn maatte derfor være dem frygteligt. De vare paa den ene Side et Mellemled mellem Mennesker og Jætter, ligesom Alferne paa den anden Side vare det mellem Mennesker og Guder, og Thor selv var paa Grund af denne deres Jættenatur heller ingen Ven af dem: han sparkede Lit ind i Ilden og forvandlede Alvis til Steen. Det rimeligste bliver derfor at man kun tænkte sig, at Svafrlami kastede sit „málaspjót" imellem Dvergene og Stenen og herved forhindrede dem fra at komme ind igjen [1]. Det Hele erindrer om Erik Seiersæl og Steindor af Eyri, der begge kastede et Spyd henover deres Fjenders Flok for at indvie dem til Döden [2]; og naar det her ikke siges at dette ogsaa var et „málaspjót", saa har det rimeligviis kun sin Grund deri, at det

[1]) Sagaens Ord ere her noget utydelige, og det synes endog som om dens Nedskriver har antaget „málajárn" for et Sværd, men da „mál" i begge Tilfælde maa betyde det samme, saa kan dette omtrent være ligegyldigt, og det rimeligste er ogsaa at man virkelig har brugt Ordet i begge Betydninger. [2]) Jfr. ogsaa Hervarars., hvor Gissur, efter at have udæsket Hunerne, maa have kastet en „flein" over i deres Hær, skjönt det siges ei udtrykkelig, og det ældste Exempel i Völuspá, hvor Odin „fleygði ok í fólk um skaut".

virkelig kun var en simpel Geir, der anvendtes, naar man indviede Folk til Odin, medens det Thors Hammertegn lignende Spyd brugtes imod Jætter og andre onde Væsner. Hvad derimod de Christnes Betragtning af Spydet angaaer, saa afgiver den kun et af de mange Beviser for, hvorledes hedenske Forestillinger tillempedes paa Christendommen.

Vi antage saaledes at Betydningen af „málaspjót" og „málajárn" nu maa være tilstrækkelig oplyst; men heraf fölger igjen at de beslægtede Ord ogsaa strax maa blive lettere at forstaae. Udtrykket „mæki málfán" i Skírnismál og Brynhildarkviða f. Ex., der hidtil har været anseet for dunkelt, bliver nu meget simpelt og klart; det betyder enten „Sværdet med det blanke Hjalt", eller dog maaskee snarere „med den blanke Klinge" af „mál-fáinn", og svarer ganske til Ragnars Udtryk i Krákumál, V. 1.:

„stakk ek á storðar lykkju
stáli bjartra mála" —

hvilket „stál bjartra mála" igjen aldeles svarer til Benævnelsen „málajárn" og afgiver et Beviis for at dette intet andet er end et Spyd med „mál". Ogsaa Ragnar maatte have et „málaspjót" for at bekæmpe Uhyret. Udtrykket „málvitnir" som Navn paa et Sværd bliver ogsaa efter den fremsatte Forklaring meget naturligt, thi det maa nu enten oversættes ved „Hjaltulven" eller „Malmulven", og Benævnelsen svarer i begge Tilfælde ganske til de övrige poetiske Omskrivninger paa et Sværd.

Efter at vi nu saaledes have seet, hvad Ordet „mál" i Sammensætninger betyder, have vi kun nöiere at betragte, hvorledes det selv, som för antydet, kan betyde *Metal* eller blot *Jern*. Det förste vi her bemærke er at Ordet „mèl" endnu paa Islandsk bruges om det egentlige Bidsel d. e. *Jernet* der gives Hesten i Munden, paa Dansk *Mile*, skjönt dette Ord forklares anderledes hos Molbech. Dernæst forekommer der i Vellekla Udtrykket

„*meil*regn" og i et af Hallfreds Digte „*meil*skúrar", der er aldeles synonymt med det ellers ofte forekommende „málmaskúrar" o. s. v., og „meil" betyder her altsaa Jern, eet og det samme som „mèl". Dette bliver ogsaa heelt naturligt, naar man betænker, hvor ofte è forandres til ei i det gamle Sprog og omvendt, som f. Ex. þèr for þeir o. s. v. de mange Exempler herpaa, der anföres i K. Gislasons Frmp., S. 140-41. Naar vi nu endvidere betænke, hvorledes ei og á meget ofte vexle, saaledes at der haves en dobbelt Form af mange Ord med disse Vocaler, f. Ex.: reik, rák — teikn, tákn — heilagr, hálugr — Þórleikr, Þórlákr — Ásleikr, Áslákr — Áleifr (Óleifr), Áláfr (Óláfr)[1] o. s. v. — saa indsee vi let at Overgangen fra „meil" til „mál" aldeles er begrundet i Sproganalogien, og de tre Ord „mèl"[2] „meil" og „mál", hvoraf det sidste dog rimeligviis er det ældste, komme saaledes meget naturligt til at betyde det samme — Jern eller Metal. Heldigviis haves der ogsaa i det mindste eet Sted, hvor Ordet „mál", foruden i de anförte Sammensætninger, forekommer uforandret i denne gamle Betydning.

---

[1]) K. Gislason har sikkert Ret, naar han, l. c., S. 183, mener, at Navnet *Ólafr* i Oldtiden udtaltes *Óláfr;* foruden den anförte Analogi, afgiver ogsaa den nu almindelige Forkortning af Navnet, *Láfi* (ikke *Lafi*), som *Láki* af *Þorlákr*, det bedste Beviis derfor.

[2]) Udtrykket „marir *mèl*greypir" betyder rimeligviis kun „jernbeslaaede, skoede Heste", thi havde Talen her været om Mundjernet, saa havde der staaet „greipir" af „grípa" (hvoraf „greip" paa Haanden), for at tilkjendegive at Hestene grebe om, bede paa Jernet; „greypr" derimod er beslægtet med „gróp", „grópa", der betyder at indlægge, indgrave noget. „Hjálmar aringreypir" og „bekkir aringreypir" er derfor ogsaa kun: Hjælme og Bænke der ere indlagte med Stene (Ædelstene); i den större Tristramssaga siges der om et kunstigt Værelse, at det var indvendigt „allt gylt ok *greypt*". —

Naar det nemlig i det ene af Steinun's (eller Steinvör's) bekjendte Vers imod Thangbrand, heder:

„hlífðit Kristr, þá er kneyfði
knarr, *mál*feta varra" —

saa skal „málfeti" her, skjönt Ordet har været taget anderledes, sikkert oversættes ved „(Havnens) *Jern*træder", og har Hensyn til, at Hedningerne kaldte Thangbrands Skib „*Járn*meis", rimeligviis paa Grund af en vis Analogi, de, skjönt den nu maa være os dunkel, troede at finde mellem dette og den „meis", Thor pleiede at bære paa Ryggen, naar han kom fra Jötunheim, og som næppe kunde tænkes anderledes end af Jern. Forresten kunde naturligviis ethvert Skib kaldes saaledes, ikke alene fordi Kjölen rimeligviis har været jernbeslaaet paa de fleste, men fornemmelig fordi „málfeti" er et meget naturligt og meget almindeligt Digterudtryk om enhver Hest, fordi disse bleve og blive beslaaede med Jernskoe[1]. At denne og ingen anden virkelig er den rette Etymologie, bevises i dette Tilfælde end yderligere deraf, at nogle Haandskrifter her virkelig skrive „*málm*feti", hvilket ogsaa fra et andet Synspunkt er aldeles rigtigt, thi „*mál*" er sikkert kun den egentlige Stamme til „*málmr*"[2]. Dette bevises paa det evidenteste ved Analogien med „*stál*" hvoraf Ordene „*stálmi*" og „*stálma*" paa samme Maade maa afledes, skjönt de nu have

---

[1]) Hvor urigtig den ældre Forklaring af Ordet som „perambulans *certis passibus*" o. s. v. sees bedst deraf, at en saadan afmaalt Gang slet ikke er noget særegent for Heste, hvorimod det, at de beslaaes med Jern, netop er det. „Málfeti" bliver under disse Omstændigheder aldeles synonymt med „mar mèlgreypr" og det ene Udtryk oplyser saaledes fortræffeligt det andet. [2]) Hvis Navnet *Mál*friðr virkelig skal forklares som *Málm*friðr, saa have vi ogsaa her et Ord, hvori „*mál*" har beholdt sin gamle Betydning; jfr. „*mál*hvettan" i Þórsdrápa, V. 6.

faaet den indskrænkede Betydning, kun at betegne *Stivheden* i en Koes Yver, der er fuldt med Mælk — thi at Grundbemærkningen i „*stál*" egentlig kun er den *elastiske Stivhed* (jfr. det danske Ord: steil?) sees blandt andet af at *stèl*, der oprindelig sikkert kun er det samme Ord, (som *mál* = *mèl*), er gaaet over til at betegne en Fugls Hale netop paa Grund af denne Stivhed. Men vi kunne her ikke videre forfölge de mange Analogier, der vistnok lade sig anföre, som f. Ex. álmr af ál (= ól), fálma (hvoraf felmtr o. s. v.), af fál, Stammen til fála, en Jættinde (ond Kvinde), gálm (hvoraf gelmir, ligesom skelmir af skálm) af gál, Stammen til gála, en Jættinde, hálmr af hál, Stammen til hála ogsaa en Jættinde, tálmi af tál o. s. v. — og vi maa derfor indskrænke os til endnu kun at gjöre nogle Bemærkninger om Ordet „mál" i dets ældste Betydning.

Vi yttrede i det Foregaaende at denne Betydning oprindelig kun var Lyd eller Klang, og dette bestyrkes, foruden at det giver os den egentlige Grund, hvorfor Ordet baade kunde betyde Tale og Malm, ogsaa ved Mythen om Guldet som „Jætternes Tale", thi kun ved at antage hiin Betydning finde vi den sande Nögle til Mythen. Efter vore Forfædres Begreber var nemlig Guldet et Urmetal, hvoraf der i Tidens Ophav kun tænktes at have været en Overflod hos Jætter og Guder, og hvoraf det, Menneskene vare i Besiddelse af, kun var en saare ringe Deel. Omskrivningerne paa Guld höre derfor i mythologisk Henseende til de vigtigste af alle, og man indseer tillige let, hvor naturligt det under den angivne Forudsætning maatte være for de Gamle blandt andet at kalde Guldet „Jætternes Malm", medens det paa den anden Side bliver ligesaa forstaaeligt, hvorledes Udtrykket senere kunde forstaaes saaledes som om Meningen her virkelig var „Tale" eller „Ord", og den löierlige Fortælling

om Thjasse og hans Brödre opkomme. Paa saadanne senere Misforstaaelser haves der, som bekjendt, flere Exempler, og, for kun at anföre eet, kunne vi her nævne Skildringen af Hel, der endog har givet Anledning til at hendes Billede hos nyere Kunstnere er blevet til en formelig Karrikatur, skjönt den oprindelige Forestilling kun har været, at hun var „hálf-blá ok hálf-hvít" d. e. en Mellemting af blaa og hvid, eller, med andre Ord, havde Ligfarve, hvilket vistnok var en meget naturlig Forestilling om Dödens Gudinde. Misforstaaelsen hvad Guldet angaaer, er heller ikke engang saa stor som denne, thi Grundbemærkningen af „mál" forblev dog stedse den samme, Klang[1], og det synes endog temmelig klart, at der her finder en ældre Overensstemmelse Sted med den oprindelige Betydning af selve Ordet „gull". Men dette kunne vi her ikke nærmere udvikle.

Den anden Bemærkning, vi have at gjöre, er angaaende Guden Meili, hvis Navn kun forekommer i det han nævnes som Broder til Thor, og forresten i en enkelt Sammensætning. Det vil af det Foregaaende være klart, at Ordet kun kan afledes af „meil", og altsaa maa sige saameget som „den Jernhaarde" eller desl., og det bliver saaledes mere en omskrivende Benævnelse paa en af de bekjendte Aser, end et egentligt Navn paa en ny særegen Guddom. Söger man nu mellem de Guder, der ansaaes for at være Thors Brödre, saa vil man næppe falde paa at tillægge enten Balder eller Vale[2] dette Navn, og man

---

[1]) Derfor kunde ogsaa Forvexlingen af begge Betydninger let findes i et saa gammelt Digt som Bjarkamál, hvis der i det Hele taget kan siges at finde nogen saadan Forvexling Sted ved Udtryk som „lǫ̈ja glysmál". [2]) Om den sidste af disse to kunde der vistnok være större Grund til at antage, at ogsaa han kunde kaldes Meili, thi han betragtedes jo tillige som Krigsgud, og Snorre

har altsaa kun at vælge imellem Viðar og Týr. Hvad nu den förste af disse angaaer, da vilde vistnok intet være

---

siger om ham, at han ansaaes for „djærf i Kampen". Men Spörgsmaalet er blot, om det ikke egentlig kun er Ali (ikke Ali), hvem dette gjælder, og om disse to virkelig ere een og den samme Person: om ikke Ali egentlig blot er et almindeligt Navn paa Krigsguden, eller et af Odins mange Navne, medens Vali, Baldrs Hævner, ikke egentlig sattes i Forbindelse med jordisk Krig, men snarere kun betegnede Odins höieste Aandelighed, den Odin, som, hævet höit over al Deeltagelse i Einherjernes Glæder, skuede udover den hele Verden fra det ophöiede Sæde i den hellige Himmelbolig, han i Tidens Begyndelse bestemte for sig alene — „Valaskjálf heitir, er vælti sèr áss í árdaga" — medens han i sin Egenskab af Tyr, Hroptr eller Freyr modtog de afdöde Helte i Valhal? I det mindste har jeg aldrig hos de gamle Digtere, de störste Authoriteter i denne Sag, seet Vales Navn benyttet til en Omskrivning af Strid, medens derimod „Ála-el" er en af de mest almindelige og skjönneste Benævnelser paa Kamp. Vistnok har man dog tillige rimeligviis altid sat Vali i en eller anden Forbindelse med Krig og Kamp, det viser Navnet (af samme Rod som valr, der dog oprindelig kun betyder et Udvalg); og ligesaa sikkert er det, at Odins höieste aandelige Egenskaber ofte, og det endog som oftest, sammenblandedes med hans Væsen som Krigsgud, netop fordi han i Krigen tænktes at „udvælge" de Ædleste og Bedste for at forsvare den fornuftige Verdensorden imod Mörkets Overmagt, — men en nærmere Undersögelse af alle disse Nuancer og fine Overgange vilde före altfor vidt, og jeg vil kun indskrænke mig til at vise, at Áli, hvad man saa end vil tænke om Vali, virkelig maa betragtes som Kampens Gud, som Odin eller Tyr. For det Förste maa jeg bemærke, at, naar man har forklaret „Ála-el" som „Sökongen Ales Uveir", saa grunder dette sig paa en Misforstaaelse, og en saadan Forklaring er de gamle Digtere meget uværdig. Dem kunde det aldrig falde ind at benævne Krigen efter en enkelt Mand, hvor berömt han end var, undtagen hvis der tillige laa en almindelig Betydning i hans Navn, der vistnok undertiden, dog ikke ofte, kunde være forglemt af de senere Digtere, men som var enhver fuldkommen klar, dengang Navnet

naturligere end at antage ham, Sönnen af Jernvidjen, Eieren af Jernskoen og, som R. Keyser meget rigtigt

förste Gang anvendtes. Man kunde saaledes ikke kalde Krigen Sigmunds, Sigurds (Fofnersbanes), Helges eller Rolfs Uveir, og naar Snorre alligevel siger, at Krigen kan benævnes efter Sökonger o. s. v., saa er dette kun almindeligt at forstaae: man kunde ganske rigtigt kalde den Krigeres og Sökongers Uveir, men ikke benævne den efter nogen enkelt af disse — den enkelte maatte da enten være en Gud eller have et almindeligt Krigernavn. Derfor er det ogsaa, at Kampen kunde benævnes efter Hedins og Högnes Navn, men vel at mærke, Högni betyder kun „den Huggende" og Hèðin „den med en Björne- eller Ulvehud Beklædte", ligesom han ogsaa er Sön af Hjarrandi, eet af Odins Navne, der kommer af „hjörr", og Hjadningernes Kamp er i det Hele taget meget langt fra at være nogen jordisk Kamp, ligesaa langt som Odin fra at være en asiatisk Fyrste, eller Hedin og Högne virkelige Konger, den ene i Serkland, den anden i Danmark. Det er kun Einherjernes Kamp, forflyttet fra Valhal til Jorden og der localiseret paa forskjellige Steder, thi ogsaa til Island havde man overfört den, som det tydelig sees af Beretningen om Thorstein Oxefod, der endelig siges at have gjort Ende paa dette saakaldte Uvæsen. Forskjellen imellem denne og den ældre Fortælling om Hjadningerne er aldeles uvæsentlig, og bestaaer fornemmelig deri, at de Kæmpende her ere Brödre og ikke kæmpe om en Mö, men om Guld. Derimod er Navnenes Betydning aldeles den samme, thi den, som man kunde kalde Hedins Stedfortræder, heder Brynjarr (den Brynjeklædte), Högnes derimod Oddr; og det underligste er, at der endog synes at herske etslags Consequents i disse Digtninger, thi det er netop Thorsteins foregivne Fader, Ívar Ljómi, der endelig siges at have gjort Ende paa det egentlige Hjadninge-Uveir. Det er öiensynligt at man har villet antyde Sagnenes Slægtskab ved at lade den hedenske Kamp i Island udryddes af Sönnen, i de övrige nordiske Lande af Faderen, eller maaskee snarere, dette Slægtskab har givet Anledning til at Sagnet, efter at have sat den ene i Forbindelse med Hjadningerne, ogsaa maatte gjöre det med den anden. Men under alle Omstændigheder maa det være klart at Hjadninge-Sagnet selv er saa aldeles mythisk og inderlig forenet med Gudetroen, at Anvendelsen

troer, i det Hele taget Personificationen af Naturens Uforgjængelighed, for denne Thors „jernhaarde" Broder, og

af Hedins og Högnes Navne umulig kan bevise, at det hos Oldtidens Digtere var tilladt at benytte virkelige Kongers Navne paa samme Maade, og „Ála-el" kan derfor ikke udledes af Sökongen Ales Navn. For saadanne Misforstaaelser maa man nöie tage sig i Agt, thi ingen Mytheforklaring er saa skadelig som den, der udleder det fra en enkelt Begivenhed eller Person, som i Virkeligheden hidrörer fra en ældgammel Tro og selvstændig Verdensanskuelse, thi derved gjör man det, som i sig selv er simpelt og naturligt, naar det betragtes fra det rette Standpunkt, til et intetsigende Ordspil. „Ála-el" er intet andet end „Kampgudens Uveir", og dette bliver end tydeligere, naar man etymologisk undersöger Navnet „Áli". Vi vide at Guderne kaldtes „höpt" og „bönd", fordi de ligesom sammenknyttede hele den skabte Verden, og Odin selv, for at bruge Sammenligningen, var den egentlige Hovedbjælke, den som bar det Hele op (*yppti*), den egentlige „Aas" i dette storartede Bindingsværk. Derfor ere ogsaa mange af Gudernes Navne og fornemmelig Odins, der dog meget ofte staae i nöie Forbindelse med Yggdrasilsmythen, dannede med Hensyn hertil, og, for igjen at komme til „Áli", saa er Roden dertil „ál", den ofte forekommende ældre Form af „ól", en Rem, et Baand. Det betyder altsaa simpelt hen „den Sammenknyttende", og udtrykker saaledes udmærket godt Gudens dobbelte Egenskab som den, der „sammenknytter" saavel Universet som den mindre storartede Kamp mellem Menneskene paa Jorden, thi denne var efter vore Forfædres Begreber kun en Afglands af den store Verdenskamp (eller Verdensudvikling), hvormed Guderne stedse vare beskjeftigede, og dette sidste maa man umulig oversee, hvis man tilfulde vil lære at skatte de hedenske Forestillinger om Odins Væsen. Hans Navne „Ofnir" og „Göndlir" betegne aldeles den samme dobbelte Virksomhed, saavel i det Store som i det Smaa: det sidste betyder den „Spindende" eller „Flettende" („að göndla band" er et dagligt Udtryk paa Islandsk, heraf „Göndul" Valkyriens Navn), det förste derimod den „Vævende", ligesom ogsaa Kampen selv kaldtes „Odins Væv", „vefr Darraðar" (af „dörr", ligesom „Hjarrandi" af „hjörr", skjönt dette ligesom saa mange af Odins Navne mangler

hertil kommer endnu at der i Sn. Edda udtrykkelig siges at han κατ' ἐξοχήν bör kaldes Gudernes Broder. Naar vi derfor desuagtet ere tilböielige til snarere at tænke paa Ty end Vidar, saa grunder det sig egentlig kun paa en af Thjodolf fra Hvin brugt Omskrivning for Hænir; han kalder ham nemlig i sin herlige Haustlöng, det smukkeste af alle mythologiske Digte, Fetmeili, og vi troe næppe at en saa udmærket Digter som Thjodolf, der aldrig anvender en „kenning" undtagen paa den simpleste og naturligste Maade, nogensinde vilde have tilladt sig denne Sammensætning, hvis ikke Ordet „meili" tillige havde haft én mere almindelig Betydning, der omtrent svarede til „áss" eller „týr". Under denne Forudsætning kunde det snarest som Egennavn gaae over paa Ty, ligesom det oprindelige Appellativum „týr" egentlig först ved ham var blevet til et Egennavn, og der er desuden meget andet,

---

i de forskjellige Fortegnelser over disse). Begge disse Ord betegne derfor omtrent det samme som „Áli", og til Beviis for at Digterne endog ligefrem brugte Udtryk, som „at sammenknytte Kampen" kunne fölgende Linier af Thord Kolbeinssöns smukke Erfidrápa (ikke Belgskakadrápa) over Erik Jarl tjene:

„Gullkennir lèt *gunni*,
græðishests, fyrir vestan,
þundr vá leyfðr til landa,
Lundún *saman bundit*".

„Guldkjenderen lod Kampen sammenknyttet (sammenkn.Kamp.) vesten for London, Söhestens lovpriste Styrer tilkæmpede sig Lande". — Betydningen af „Áli" maa nu af det Anförte være nogenlunde klar, ligesom det ogsaa maa være indlysende, at, enten det nu kun er et af Odins mange Navne eller identisk med Vali, der dog ogsaa kun er en forynget Odin, saa betegner det dog fornemmelig en Krigsgud, og denne kunde da som saadan meget godt tillige kaldes „Meili", ligesom Tyr, og det rimeligste bliver derfor ogsaa stedse, at Navnet virkelig har været brugt om flere.

der gjör det sandsynligt at ogsaa han kunde kaldes „den Jernhaarde". Ligesom Vidar var han en Sön af en Jernvidje (Jættekvinde) og maatte i det Hele taget som Krigens Gud have meget med Jern og f. Ex. „*meil*regn" og „*meil*skúrir" at bestille. Dog er det ogsaa muligt at man ikke engang har tænkt sig noget saa bestemt som en af disse Guder, og at Udtrykket aldrig toges anderledes end som ganske almindeligt: det var nok naar man kun fik ud at Thor var Broder til „den Jernhaarde", ligesom man havde gjort ham til Fader til Mod, Styrke og Uforsagthed (þrúðr). Den inderlige Forbindelse, hvori han stedse sættes med Jernet, maa dog i det mindste af alt det Anförte blive klar, og den af mange andre Grunde saa höist sandsynlige Antagelse om Jernkulturens overordentlige Ælde, i det mindste hos Nordmændene, bestyrkes herved paa det evidenteste; de omhandlede Urforestillinger, om vi saa maa sige, om Guldet og Jernet, synes næppe at kunde være meget yngre end Mythologiens förste Begyndelsesgrunde. Ikke alene at Thors Hammer, hans Handsker, Bælte og rimeligviis ogsaa hans „meis" sagdes at være dannede af Jern, men Ordet „Mjölnir" betyder oprindelig næppe noget andet end „Jernhammeren". Det skal nemlig vistnok ikke, som man har antaget, udledes umiddelbart af „mölva" eller „melja", men snarere af „*mjöl*" = „*mèl*" = „*meil*", ligesom man saa ofte finder de dobbelte Former „ket, kjöt" — „smèr, smjör" — „mèl, mjöl" o. s. v. Dette udelukker dog ingenlunde Muligheden af at „mölva", skjönt ikke umiddelbart, staaer i Forbindelse med Hammerens Navn, men det er tvertimod höist sandsynligt, at Ordene, *mál* (Lyd, Tale, Malm, Maal[1], Tid,

---

[1]) Jeg vil her kun erindre om Ordet „málvöndr", der egentlig skulde være et poetisk Udtryk om et Sværd, aldeles analogt med „hjaltvöndr" o. s. v.; — men Ordet bruges i Kormakssaga (Udg.,

Spise), *máli, mæla* (tale og maale), *meil, mèl, mjöl* (Jern og Meel), *mala, möl* (smaae Stene), *melja* og *mölva* — alle oprindelig ere radikalt beslægtede, skjönt Overgangene fra den ene Betydning til den anden nu tildeels maa være dunkle. Men en nærmere Undersögelse heraf vilde före ind paa Sproggranskningens mindst besögte Enemærker, og man maatte saa tillige tage tilbörligt Hensyn til andre Sprog[1], hvilket vi her ikke havde haft nödigt, da alle de paagjældende Ord lode sig forklare af det gamle Sprog aleue, hvortil de endnu höre[2].

S. 8) til at betegne det Maal, hvormed Ögmund afstak Grunden under sit Huus; hvad „málvöndr" her egentlig betyder er mig ikke klart.

[1]) Om der er noget Slægtskab mellem det franske „maille", hvoraf „cotte de maille" (*meil*serkr), tör jeg ikke afgjöre; heraf kommer det engelske „mail", der dog ogsaa har optaget Betydningen af det franske „malle"; i en lignende Betydning haves paa Islandsk „*mal*sekkr" om en Vadsæk. [2]) Ved i det Foregaaende at omtale, at det dog var meget rimeligt, at man i Oldtiden virkelig havde Vaaben med indhuggede Runer eller andre Forziringer, skjönt dette ikke stod i den allerringeste Forbindelse med „mál", erindrede jeg ikke, at der i Hervarars. (S. 64, i den lat. Udg.) virkelig forekommer Udtrykket „gröfnum geiri", og jeg tilföier det derfor her for Fuldstændigheds Skyld. Med det samme vil jeg dog ogsaa gjöre opmærksom paa, at Oversættelsen af det strax paafölgende „gota málum" er i Fölge det foran Udviklede aldeles urigtig, thi enten man saa her vil læse „málum" eller „málmi", hvilket sidste dog sikkert er det rigtige, saa maa dog begge Ord ligefuldt oversættes ved Metal eller Jern, thi Angantyr bebreider sin Datter her öiensynlig at hun gaaer med Vaaben, som egentlig kun tilkomme Mænd at bære, og det er disse han kalder „gota málm"; havde derfor Oversætteren villet gjengive dette Udtryk ordret, saa skulde han have oversat „ferrum" eller „metallum virile", ikke „runæ goticæ". Heller ikke er det sikkert at det var Runer, som vare indgravede paa Hervörs Geir, det kan ligesaagodt have været andre Forziringer.

HVOR STOD LYRSKOVSLAGET?

Af J. J. A. Worsaae.

Det er bekjendt nok, at den norsk-danske Konge Magnus den Gode med en forenet Hær af Nordmænd og Danske i Aaret 1043 kæmpede et stort og blodigt Slag paa Lyrskovs Hede mod en uhyre Sværm Vender, som paa dette Folks vanlige Viis vare rykkede ind over de danske Grændser, for at röve og plyndre, men som denne Gang bleve saa aldeles slagne, at Krönikerne endog lade 15,000 Vender være faldne i Kampen. Snorre Sturlesön siger, „at Ordet gik, at der aldrig var skeet saa stort Mandefald i Norden i Christendommens Tid, som det der skete af Vender paa Lyrskovs Hede". Ere nu end Krönikernes Beretninger om de dræbte Venders Tal noget udsmykkede og overdrevne, saa er det dog afgjort vist, at Nordmændenes og de Danskes Seir var af en saadan Betydning og Vigtighed, at Venderne for lang Tid maatte ophöre med deres Indfald og frygtelige Plyndringer i Danmark.

Men det er ikke saa vist, hvor dette blodige Slag egentlig stod. Allerede længe have Historieskriverne været usikkre om, hvorvidt de rettest skulde henföre Slaget til Sletterne ved Landsbyen Leirskov, omtrent en Miil vestenfor Kolding og tæt Nord for Kolding Aa, som ogsaa her af Almuen kaldes „Kongeaaen", eller til Egnen ved Landsbyen Lürschau (Lyrskov), der ligger en god halv Miil Nordvest for Byen Slesvig ved Ahrenholz Sö. Da netop denne sidstnævnte Egn nylig har været Skuepladsen for den danske Hærs hæderfulde Seir i Idstedslaget, er det ganske naturligt, at Spörgsmaalet om Lyrskovslagets Kampplads siden den Tid saa hyppig er kommet paa Bane og har vundet saa meget i almindelig Interesse, at

der ene heri maatte ligge en stærk Opfordring til, om muligt, eengang for alle at bringe denne Sag paa det Rene. I et tidligere Bind af dette Tidsskrift (Aarg. 1840-1841, S. 154) har jeg rigtignok sagt, at man „vel ikke med Bestemthed kan paavise Valpladsen, men der er dog overveiende Sandsynlighed for at antage, at den maa söges ved Lyrskov eller det nuværende Leirskov omtrent en Miil vesten for Kolding i Ribe Amt". Jeg henholdt mig her i Særdeleshed til Andres desangaaende anstillede Undersögelser (jfr. Annalerne 1838-1839, S. 15). Senere derimod, efterat jeg var gaaet nærmere ind paa en mere selvstændig Sammenligning og Dröftelse af de herhen hörende Kilder, tog jeg ikke i Betænkning i mit i Aaret 1848 udgivne Skrift om „Dannevirke" S. 62, ligefrem at udtale: „Hvilken Kreds af rige Minder omslutter ikke Egnen ved Byen Slesvig? — Paa Heden ved Lyrskov (Lürschau) stod det blodige Slag, i hvilket den dansk-norske Konge Magnus den Gode med sine tappre Nordmænd drev Venderne tilbage". Jeg for min Deel skylder altsaa ovenikjöbet baade mine Læsere og mig selv at udvikle de Grunde, der for nogle Aar siden have foranlediget mig til at frafalde min tidligere yttrede Mening og til nu tvertimod at hylde den bestemte Overbeviisning, at Valpladsen virkelig bör söges i Nærheden af Byen Slesvig.

Den egentlige Anledning til hiin ovenmeldte svævende Uvished have de islandske Sagaer givet. Den islandske Skjald Thjodolf siger nemlig i sit Digt om Slaget, at det stod

„Ved Hedeby mod Sönden
I Skodborgaaens Nærhed"

og Arnor Skjald qvad bl. A. til Ære for Kong Magnus:

„Du ved Skodborgaaens Vande
Skjoldung! Vender svart bedröved',
Dine Troppers knap det halve
Tal der fik navnkundig Lykke,

Af hin digre Konning Seir
Gaves Dig, og Elven fyldtes
Saa af Valen, at derover
Ulves Sværm for Bro den tjente[1].

Heraf seer man, at disse islandske Skjalde allerede dengang ikke have været ganske enige om Beliggenheden af Lyrskovs Hede („Hlýrskógs-heiði eller Lýrskógs-heiði"), idet Arnor Skjald uden videre henlægger den ved Skodborgaa, hvorimod Thjodolf siger, at den laa „ved Hedeby mod Sönden" i Nærheden af Skodborgaa, omendskjönt der, som bekjendt, i Virkeligheden mellem Hedeby eller Slesvig og Skodborgaa er en Afstand af over sexten danske Mile. Det er fölgelig heller intet Under, at de senere Sagaskrivere, som aabenbart fornemmelig have bygget deres Beretninger om Lyrskovslaget paa Skjaldenes Sange, maatte geraade i en lignende Modsigelse med Hensyn til Stedets Beliggenhed.

Snorre Sturlesön lader Kong Magnus være i Jylland paa den Tid, Venderne gjorde Indfald i Sönderjylland. Da Kongen havde spurgt denne Tidende, samlede han saa meget Krigsfolk sammen, som muligt, og fik desuden Forstærkning af sin Svoger Hertug Otto af Brunsvig, der kom til ham med et stort Fölge. Efter de danske Hövdingers Raad blev det nu besluttet, at Kongen skulde med sin Hær vende sig sydefter til Hedeby. Ved Skodborgaa paa Lyrskovshede traf han da Vendernes mandstærke Hær, som foer imod ham „söndenfra over Aaen".

I Magnus den Godes Saga (Fornmanna Sögur, vol. 7.) hedder det först i fuldkommen Overeensstemmelse med Thjodolfs ovenmeldte Qvad, at Slaget stod ved Skodborgaa og dog i Nærheden af Hedeby. Længere hen i Sagaen fortælles imidlertid, hvorledes den flygtende vendiske Hær

---

[1]) Oldnordiske Sagaer 6. Bind S. 55.

atter holdt Stand en Stund, da den kom frem til Skodborgaa, men saasnart Kongens Hær naaede derhen, bleve Venderne drevne ud i Aaen og der skete da et saadant Nederlag paa Hedningerne, at man paa de Faldnes Liig kunde gaae törskoet over Aaen. Ifölge dette maatte man næsten ansee det for rimeligst, at Slaget virkelig havde staaet ved det jydske Leirskov, der ligger i et Par Miils Afstand Nordost for Skodborgaa, med hvilken Aa dog ogsaa Kolding Aa, som löber tæt söndenfor Leirskov, kunde være bleven forvexlet. En yderligere Bestyrkelse paa Rigtigheden af, at Sagaernes „Hlýrskóg" og det jydske Leirskov maa være eet og samme Sted, har man fremdeles villet finde deri, at Leirskovs nærmeste Omegn er opfyldt af en ualmindelig stor Mængde Gravhöie, i hvilke man hyppig har antaget, at de i Lyrskovslaget faldne Kæmper maatte være begravne. Ja det tör nok siges, at netop Gravhöienes betydelige Antal og Störrelse har for Mange været det mest slaaende Beviis paa, at den gamle Valplads med Rette var at söge her.

Men for adskillige Aar siden lod jeg selv anstille Eftergravninger i en heel Mængde af disse Gravhöie paa Leirskovs Marker, hvorved det viste sig aldeles klart, at de hidröre fra en langt ældre Tid, end Aaret 1043, da Lyrskovslaget stod, idet de væsentlig gjemme Levningerne af brændte Liig tilligemed Vaaben og Smykker af Bronce, og idet de forresten fuldkommen stemme overeens med de andre Gravhöie her i Landet fra den saakaldte Broncealder, som maa være fuldstændig sluttet flere hundrede Aar för det ommeldte Lyrskovslag. I og for sig var det ikke sandsynligt, at de seirende Nordmænd og Danske, som ved Aar 1043 allerede i nogen Tid havde været Christne, skulde efter Slaget begrave deres faldne Krigere paa hedensk Viis ved at brænde Ligene og nedsætte Levningerne i Askekrukker i store Gravhöie. Af de faldne

hedenske Vender have Seirherrerne vistnok neppe gjort saamegen Stads, at de ene for dem skulde opkaste en Mængde store Kæmpehöie; rimeligere have de kun gravet een eller flere dybe Grave, og deri nedlagt Ligene af alle de Faldne i Forening. Heller ikke de i Höiene fundne Sager vare af en saadan Beskaffenhed, at man med nogensomhelst Grund kunde ansee dem for vendiske fra det ellevte Aarhundrede; thi ogsaa i Vendernes Land havde Broncealderen dengang alt i flere Aarhundreder været aflöst af Jernalderen[1].

I Gravhöiene paa Leirskovs Mark vil man fölgelig ikke længere kunne söge noget Stöttepunkt for den Mening, at det berömte Lyrskovslag har staaet i denne Egn. Tænker man sig endvidere, i Henhold til Sagaernes Beretninger, at Venderne vare rykkede ind i Sönderjylland, og at de over Skodborgaa droge ind i Nörrejylland, hvor de strax paa Leirskovhede traf Kong Magnus med sin Hær, vil der altid være nogen grundet Anledning til Tvivl. Det er da ikke ganske klart, hvorledes den brunsvigske Hertug Otto med sin Hær kunde fra Tydskland af vove sig op til sin Svoger Kong Magnus paa Leirskovshede i Nörrejylland, naar Venderne med en saa stor Hær sværmede omkring i Sönderjylland. I Magnus den Godes Saga siges ogsaa, at Hertugen traf sin Svoger Kong Magnus paa „*Lyrskovshede nordenfor Hedeby*", hvorved Tanken ledes fra Leirskovheden ved Kolding til Heden ved Byen Lürschau, tæt Nordfor Slesvig.

De indre Modsigelser i Sagaernes Beretninger ere let forklarlige, da disse Sagaer först ere nedskrevne mellem eet og to hundrede Aar efter Lyrskovslaget. Heldigviis haves dog endnu en anden Beretning fra en heel modsat Kant, som er nedskreven omtrent ikkun *fem og tyve Aar*

---

[1]) jfr. Annalerne 1838-1839 S. 154-161.

efter Slaget af den berömte tydske Historieskriver Adam af Bremen, og som lyder saaledes (Historia Eccles lib. II, cap. 59):

„Den vendiske Hertug Ratibor var bleven dræbt af de Danske. Ratibor, der var Christen og en mægtig Mand blandt Hedningerne, havde otte Sönner, som vare Hövdinger over Venderne. Disse forsögte at hævne deres Faders Död, men ogsaa de bleve alle dræbte af de Danske. For nu at faae Hævn, rykkede Venderne frem med en heel Hær og rövede og plyndrede lige til Ribe. Det traf sig, at Kong Magnus just dengang kom tilbage fra Norge og landede ved Hedeby. Saa hurtig som muligt, trak han allevegne fra danske Krigere sammen, og med dem mödte han Hedningerne, som nu vilde vende hjem igjen fra Danmark, paa Sletterne ved Hedeby, hvor han nedlagde 15,000 af dem. Siden havde de Christne fredelige og lykkelige Aar under hele Kong Magnus' Regjeringstid".

Denne Fortælling, som med klare Ord henlægger Valpladsen til Sletterne ved Hedeby og altsaa, da Islænderne eenstemmig sige, at Slaget stod paa Lyrskovshede, til Sletterne omkring Byen Lürschau ved Ahrenholz Sö, klinger i det Hele ulige troværdigere, end Sagaernes forvirrede Udsagn. Ligesaa naturligt som det var, at Venderne, der troede Kong Magnus langt borte og aldeles ikke ahnede Uraad, rask væk rykkede mod Norden gjennem Sönderjylland heelt op til Ribe, ligesaa rimeligt var det paa den anden Side, at Kong Magnus, efterat være landet i Hedeby, besluttede at benytte sig af de gunstige Naturforhold, som netop Slesvigegnen fremböd, for at tage imod Venderne, naar de atter vilde drage hjem. Endnu i vore Dage er Egnen ved Ahrenholz Sö og Langsö og det tæt nordenfor liggende Idsted, som bekjendt, et Pas af overordentlig militær Vigtighed mod en fra Nord fremtrængende Hær, idet begge Flankerne ere dækkede af Skove, Moser

og Aalöb. I Oldtiden var dette naturligviis i endnu langt höiere Grad Tilfældet, da baade Skovene, Moserne og Aalöbene vare af större Udstrækning og da i det Hele taget de fremkommelige Veies Antal, især for store Hære, har været saa indskrænket i denne Egn, at man vistnok tör sige, at Venderne noget nær vare nödsagede til paa Udmarschen fra Sönderjylland netop at passere den ommeldte smale Landstrækning mellem Ahrenholz Sö og Langsö. Hertil kommer, at ikke alene denne Strækning, men ogsaa hele det sandige og lyngbegroede Strög nordfor Ahrenholz Sö opad til Idsted og fölgelig et betydeligt Stykke af det senere Idstedslags Valplads, uden al Tvivl i Old tiden, ligesom tildeels endnu, af Almuen har været kaldet under Eet Lyrskovshede efter den nærliggende Landsby „Hlýrskóg", Lyrskov eller, som den ogsaa med fortydsket Udtale benævnes: Lürschau. Strengt taget har endog dette Navn Lürschau mere umiskjendelig Lighed med Sagaernes „Hlýrskóg" eller „Lýrskóg", end det nörrejydske Stedsnavn Leirskov, hvilket ovenikjöbet af Bönderne bestandig udtales: Lærskov; under omtrent samme Form, nemlig „lerskoff" forekommer Navnet ogsaa i et Tingsvidne fra Andst Herred af 1542 (blandt Ribe Stiftskistes Diplomer i det Kgl. Geheimearchiv [1]), hvoraf fremgaaer, at Udtalen ikke har forandret sig i de sidste tre hundrede Aar.

Vil man derfor holde sig til Lürschau ved Slesvig som den virkelige Valplads (hvortil der visselig alt nu er god Grund), bliver det fuldkommen forklarligt, at Kong Magnus, som stod dækket i en saa fortrinlig militær Stilling, kunde, skjönt med en langt ringere Hærstyrke, anrette et overordentlig blodigt Nederlag paa den vendiske Hær, som, for at komme sydpaa igjen, maatte vove Alt, for at forcere den kongelige Hærs faste Stillinger.

---

[1]) Meddeelt af Registrator Kall-Rasmussen.

Det bliver ligeledes fuldkommen klart, at den brunsvigske Hertug med sit Fölge, medens Venderne vare saa höit oppe i Sönderjylland i Egnen ved Ribe, rolig kunde drage gjennem Holsten til Kong Magnus, der som Sagaen selv siger: „*laa paa Lyrskovshede nordenfor Hedeby*". Hermed stemmer ogsaa saavel den korte Antydning hos Snorre, at Kong Magnus fra Jylland besluttede sig til at drage *sydpaa til Hedeby*, som Thjodolfs Ord, at Slaget stod „*sönder ved Hedeby*", hvilket i hans Qvad nævnes först som det Vigtigste ved Bestemmelsen af Stedet. Hans Tilföiende, at det var i Nærheden af Skodborgaa, hvilket, som vi have seet, oftere nævnes i Sagaerne, er ganske vist enten opstaaet af, at Islænderne, paa Grund af Ukyndighed i Sönderjyllands geographiske Forhold forkortede Afstanden mellem Hedeby og Skodborgaa, eller ogsaa muligen deraf, at de allerede dengang have sammenblandet det sönderjydske Lyrskov ved Hedeby eller Slesvig og det nörrejydske Leirskov ved Kolding i Nærheden af Skodborgaa. Da det hedder i Sagaerne, at Kong Magnus længe forfulgte de flygtende Vender, er det desuden meget rimeligt, at hans Hær har jaget de flygtende Vender ud i een eller flere af de sönderjydske Aaer, som dækkede den dansk-norske Hærs Flanker, hvoraf Fortællingen om de mange Vender, der deels bleve dræbte deels druknede i Skodborgaa, senere kan være bleven sammensat.

I Henhold til den paalidelige og samtidige Adam af Bremens klare og höist sandsynlige Beretning ligeoverfor Sagaernes vaklende Antydninger, er det saaledes neppe nogen dristig Slutning, *at Lyrskovslaget virkelig har staaet paa Sletterne ved det nuværende Lürschau, tæt Nordvest for Byen Slesvig, og fölgelig omtrent i den selvsamme Egn og muligen tildeels i de samme militaire Stillinger, i hvilke Idstedslaget nylig er blevet*

kæmpet. Men der er i saa Fald den Forskjel paa disse to, hver for sig glimrende Seire, noget nær paa eet og samme Sted, at de Danske i Forening med Nordmændene i Aaret 1043 vandt deres förste Seir ved sydfra at forsvare Passet eller dog Egnene ved Ahrenholz Sö og Lang Sö, hvorved de för Slagets Begyndelse havde de naturlige Fordele paa deres Side, medens de ifjor i Idstedslaget, som bekjendt, kommende nordfra maatte forcere disse samme faste Stillinger, der nu vare stærkt besatte af Fjenden.

Under Forudsætning af, at den her fremsatte Mening om Lyrskovslagets Kampplads fremtidigen deles af vore Historieforskere, vil man tilvisse med dobbelt Föie kunne paastaae, at Sletterne omkring det sönderjydske Lürschau (hvor bl. A. ogsaa den danske Hær bivouakerede Paaskedags Nat 1848 efter Slaget ved Slesvig) henhöre til de ikke alene i den nyere, men ogsaa i den ældre danske Krigshistorie mærkværdigste Egne.

Kjöbenhavn i Januar 1851.

OM GOTLANDS ÄLDSTA FORNLEMNINGAR.

AF CARL SÄVE.

(Föredraget i Kongliga Nordiska Fornskrift-Sällskapets möte den 26te Augusti 1852.)

Det finnes säkerligen icke i Sverige och väl knappast i hela Skandinavien något landskap, som i fornsakligt afseende erbjuder så mycket märkvärdigt som Gotland; särdeles om man ihogkommer, att dess ytvidd, när några obebodda holmar frånräknas, icke är mer än 24 Svenska eller 34 Danska qv. mil, samt folkmängden bara 45—46000. Och likväl är det kanhända intet landskap i Norden, som

i nämnda afseende blifvit så litet undersökt: åtminstone hafva de fornforskare, hvilke berest landet, icke eller blott sparsamt gifvit den större allmänheten del af sina iakttagelser; och när det skett, äro uppgifterna för det mesta magra och ofullständiga, och stundom vilseledande och oriktiga. Gotland är också ibland de få af Nordens landskap, som icke eger någon sjelfständig beskrifning, samt står således i detta fall till och med efter det folkfattiga och så litet märkvärdiga Herjedalen. Orsaken till detta ovanliga förhållande, moste väl dels sökas i landets afsides-läge, och dels i den jämnförelsevis ringa vigt, som det haft i afseende på handel och politik allt sedan reformationen, ja, redan långt förut och innan det 14de århundradets utgång hade öens välmaktsdagars sol nedgått, och dels sluteligen i den nästan totala bristen på källskrifter.

Man skulle således i vidsträcktare historisk mening kunna säga, att Gotland endast egt en heden forntid och en kristen medeltid, men saknar en nyare tid. Häfderna berätta oss likväl föga eller nästan intet äfven om bägge dessa äldre tidehvarf; ty om något derunder i den dunkla klosterkammaren eller annorstädes har upptecknats, så har det, ty värr, länge sedan sporlöst försvunnit, med endast få, högst få, undantag. Men redan den från andra håll hemtade kännedomen om den rastlösa vildhet, hvarmed man under de forna Östervägsfärdernas kämpatid tumlade sig på Östersjön, samt om det storartade handelslif, som under Hansans gyllne dagar utvecklade sig och yppigt blomstade rundt om detta hafs stränder, redan detta moste framkalla den förmodan, att det bördiga och så väl belägna Gotland icke kunnat lemnas oberördt af dessa hårda tiders väldiga strider, segrar och nederlag. Om således både sagan och munkarnes registraturer och torra annaler nästan intet säga oss allt detta, så tala landets många tusende egna fornlemningar ett tillräckligen

tydligt språk, för att till fullo bestyrka, att Gotland ej allenast deltog uti, men kanske under flere århundraden nästan utgjorde medelpunkten för en betydlig del af den Skandinaviska Nordens härnads- och handelsgemenskap med grannlanden kring Östersjön i öster och söder.

Det gifves endast tvänne verk, som uteslutande äro egnade åt Gotland, och dessa äro likväl mera af historiskt än fornsakligt innehåll, nämnligen Strelows Guthilandske Cronica (Kiøbinghaffn, 1633) och Wallins Gothländska Samlingar (I. Stockh. 1747 och II. Götheborg 1776). Den förra innehåller, jämnte en mängd af det 17de århundradets historiska surdeg, åtskilliga uppgifter från äldre tider, hvilka synas utvisa, att författaren haft tillgång till någon nu förlorad saga eller annalistisk fornbok; men dessa uppgifter äro uppblandade med så många påtagliga dikter, att man i allmänhet har svårt att sätta tro till något. Wallins arbete är väl för det mesta tillförlitligare, men dels är det skrifvet hundrade år sednare, då naturligtvis mången muntlig öfverlemning hade utdött, som ännu lefde i hans föregångares tid, och dels hann det aldrig blifva fullbordadt. Båda dessa arbeten sysselsätta sig också mera med den kristna tiden, än den hedna, utom när Guta-Sagan[1] afskrifves och utlägges. Ett och annat om Gotland ses ock i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare (Tom. I—III. Stockh. 1822—30), men ofta nog vanställdt på det förunderligaste sätt. Den flitige fornforskaren Hilfelings samlingar hafva aldrig blifvit utgifna, och begagnas föga,

---

[1]) En verklig Gotlands-Saga eller liten Gutnisk Landnamabok i endast 6 kapitel, skrifven på samma Gutniska eller Forngotländska tunga som Guta Lag, och derföre alltid tryckt tillhopa med denna. Likväl är sagans språk ovedersägligen något yngre än lagens äldsta hufvuddel, Kapp. 1—61. Hon kallas i Schlyters nyligen utkomna förträffliga upplaga af Gotlands-Lagen Historia Gotlandiæ, och finnes der sidd. 93—104.

oaktadt den redebogenhet, hvarmed de hållas hvarje forskare till handa af egaren, Hr. Revisionssekr. Lovén i Stockholm. Alla då kända Gotländska runinskrifter äro upptagna i Liljegrens Runurkunder (Stockh. 1833). Dessutom finnas åtskilligt angående öens fornsaker i Langebeks reseanteckningar från 1753 (i Langebekiana, Kiøbenh. 1794, ss. 137—162), i Danske Magazin, Antiqvariske Annaler, samt i några Svenska akademiska disputationer, m. m.

Det vore derföre högeligen att önska, att de isynnerhet försummade äldsta fornlemningarna på Gotland snart måtte varda undersökta och aftecknade af någon Nordisk fornforskare; ty vinsten deraf för vetenskapen skulle blifva ganska stor, och han skörda en rik lön för sin möda. — Denna afhandlings syfte är derföre allenast, att väcka en allmännare uppmärksamhet på denna ö, genom att gifva en antydan om de olika slagen af dervarande fornminnen, samt att lemna en och annan anvisning på de trakter och ställen, som i fornsakligt hänseende höra till de märkligare. Ingen bör till följe häraf i denna afhandling vänta sig något annat, än ett kortfattadt utkast, hälst mitt forskningsfält hufvudsakligen är ett annat, om ock närskyldt. Dessa anteckningar hafva nämnligen till större delen blifvit gjorda under en resa, som jag, enligt uppdrag af K. Vitt., Hist. och Antiqv. Akad. i Stockholm och med allmänna medel, företog år 1844, men hvilkens hufvudsyfte var att göra samlingar till en ordbok öfver Gotlands-målet: ett göromål, som då upptog nästan all min tid, och hvarmed jag sedan dess varit stadigt sysselsatt, såvidt andra närbeslägtade arbeten det medgifvit.

Ättehögar och Stensättningar äro utan tvifvel de fornaste af öens minnesmärken, och de flesta af dessa höra troligen till den hedna tiden. De äro af mångfaldiga slag och af sinsemellan vexlande former, samt finnas till

en otrolig myckenhet, likasom utströdda öfver all öens jord. Antingen ser man dem ligga enstaka, eller ock samlade i smärre eller större flockar, hvarvid de stundom intaga hela fält, till måhända tusende alnars utsträckning och mera. Denna talrikhet på vissa ställen synes vittna om stora forntida drabbningar mellan öfolket inbördes, eller mot manstarka vikingaskaror, som farit med härsköld öfver landet. Ehuru detta slags fornlemningar finnas spridna öfver hela Gotland, så märker man likväl, att de talrikast förekomma utmed kusterna, särdeles vid den östra, följande hafvet såsom ett bälte af en half mils bredd eller något mera. Detta förhållande bär ett ojäfaktigt vittne om, att antingen den äldsta befolkningen hufvudsakligen varit fiskare, som bott och fått sina fredliga grafvar i hafvets närmaste grannskap, eller ock om huru ofta kustboarne varit utsatte för främmandes strandhugg ock sköflingar. Nordens och östersjölandens forna folkförhållanden gör det ock sannolikt, att östkusten då skulle vara mera utsatt för slika plundringstog, än den vestra, enär åt den förra leden bodde de länge hedniska, vildt främmande och rofgirige Estar, Liver och Kurar. Och att detta tillstånd fortfarit långt in uti den kristna tiden, bestyrkes på ett afgörande sätt af de många kastell eller *Kastaler* — såsom de ännu heta på Gotländska —, hvilka endast finnas på den östra kusten. Då emellertid desse nästan alltid äro byggda alldeles invid kyrkorna, så moste det hufvudskakliga ändamålet med dem hafva varit att skydda dessa dyrbara byggnader för sköfling och brand.

Bland graflemningar äro ättehögar af hopade stenar de vanligaste. Jordhögar äro deremot så sällsynta, att jag icke sett mer än tvänne sådane, nämnligen *Gull-haug*[1]

---

[1]) D. ä. Guld-hög — emedan en guldskatt der skall hafva hittats.

vid allfarvägen mellan GRÖTTLINGBO och FIDE socknar i öens sydliga del, hvilken nu nästan är förstörd genom ingrafna källrar, samt *Hauen* eller *Haugen*[1] vid ANGELBOS gård i LÄRBRO socken i öens norra del. Denne hög är mindre än den förre, men har likväl 25 alnar[2] i tvärmått, och är 5½ al. hög, och han är vid foten omgifven med en krets af stora stenar till värn mot jordens nedrinning. Ett i toppen varande 2 al. djupt hol visar, att försök gjorts att komma åt den skatt, som tros der ligga begrafven, men det skall icke hafva lyckats att nedtränga nog djupt för att finna något, ty „*haugbrautrener blivu skrämdi burt av gastar u trull*" — sades det. Af det slags jordhögar med en af väldiga stenar innebyggd grafkammare, som så ofta träffas i Danmark, har jag hvarken sett eller hört omtalas en endaste på Gotland, troligen emedan så stora vräkstenar af granit der äro ytterst sällsynta. I HEINHEMS eller MARTEBO socken (jag minnes icke i hvilkendera) fanns likväl fordom en s. k. offerhäll, d. v. s. en mycket stor öfverliggaresten, hvilande på underlag, som möjligen kunnat utgjort lemningen af en sådan hög: hällen brast sönder, när vettgirigt folk för omkring 40 år sedan nedstörtade henne, utan att de fingo något för denna mödosamma obragd.

STENKUMLEN äro alla till skepnaden runda — aldrig aflånga — och bestå för det mesta af upplagda, runda gråstenar, från ett hufvuds storlek till en mansbördas. Dessa kummel äro vanligtvis helt små, 6—10 al. i tvärmått, och 1—3 alnar höga; några hafva dock 20—40, ja, ända till 70 al. i tvärmått, samt en höjd af 5—8 al., men jag har icke sett något uppnå 10 alnars lodrät höjd.

---

[1]) D. ä. Högen — för hans ensliga läge och storlek. [2]) Här brukas alltjämnt Svenskt mått: 1 Sv. aln= 0,916 Dansk el. Rhenl. aln.

Stundom äro de omslutna af en krans eller ring af större stenar till fotstöd, stundom omkransas de af en enkel eller dubbel ring af lagda stenar på temmeligen stort afstånd, såsom t. ex. på slätten vid Vallstena kyrka. Detta fält, som kallas *Vallstaina rum* och af folktron angifves för att vara en forntida valplats[1], är till kanske tusen alnars längd och till ansenlig bredd liksom öfversålladt med helt låga stenkummel af bara 12—18 alnars tvärmått, men hvilka nästan alla äro omkransade af enkla eller dubbla kretsar af lagda stenar, af 40—50 alnars tvärmått och således lemnande likasom en öppen gård eller bana mellan sig och kumlet af 12—16 alnars bredd. — Då gråstenskumlen äro så allmänna öfver hela landet, lönar det icke mödan att här upptaga rummet med att särskildt utpeka några af dem.

Ibland finner man dylika stenkretsar, som äro helt tomma och utan något midtuti liggande kummel, och ofta ser man slika liggande nära framför stäfven på en skeppssättning. Ibland äro dessa stenkretsar genomdragna med två i kors liggande diametrar, ibland äro de alldeles fyllda af ett enkelt lager tätt liggande stenar, likasom på en stengata. På ett par ställen har jag sett läggningar i qvadratform och en gång stjernfigurer. Treuddar eller treanglar har jag hvarken sett eller hört omtalas på Gotland, utom en (på Fårö), men af en högst ovanlig skepnad. Dock är det möjligt, att verkliga treuddar finnas på ett fält norr om Lau kyrka.

---

[1]) Om sockennamnet Vallstena, såsom det antages, har något att göra med *val*, i val-plats, är likväl osäkert, då det skrifves på helt annat sätt i en latinsk inskrift, från år 1350. Der står nämnligen på en grafsten i kyrkan med munkstil: Anno. Di. M. D. CCC. L. Obiit. Dns. Petrus. curatus. ecclesie. in Valgusten, etc. Jfr. Liljegrens Runurkunder Nr. 1432.

Skeppssättningar höra dock onekligen till de vackraste, och de förekomma, såsom man kan vänta sig, ganska talrikt på öen. Deras bredd omvexlar från 3 till 8 alnar, och längden är stundom bara 8—10 al., men går någon gång till 50 och derutöfver; ja, på skogen *Braidfloar* i Levide finnes ett sådant skepp, som är 72 al. långt. Merendels äro stenarne temmeligen små, liggande i en enkel, någon gång dubbel, rad och stundom tilltagande i storlek mot stäfvarne. Men stundom äro stenarne ganska stora, resta i tät rad, och ända till 3—4 alnar höga ofvan jord, t. ex. på *Gålrum* i Alskog, der en hel flotta af 7 skepp liksom segla fram i slagordning (jfr. s. 145 nedanf.) Emellanåt är skeppets inre tomt, emellanåt är det fyldt till sidostenarnes hela höjd med ditkastade stenar.

Enstaka stående Bautastenar äro sällsynta: en dylik, $2\frac{2}{3}$ al. hög och omgifven af stenar i fyrkant, finnas i Gothem mellan Nybingels och Bengtebingels och tre sådane förekomma i Burs, stående i rad, samt äfven tvänne mellan kyrkan och Smidsarfve i Rone.

Då jag icke sjelf företagit mer än några få gräfningar, så kan jag icke uppgifva något säkert till bestämmande af, huruvida någon öfverensstämmelse finnes mellan dessa fornlemningars yttre form och de qvarlefvor af brända eller obrända ben, af askokrukor, sten-, brons- eller järnsaker eller vapen, som uti dem finnas. Men då jag i alla fall gräfvit på några få ställen, och dessutom sett en stor myckenhet af detta slags Gotländska fornsaker, så är jag öfvertygad om, att landets forna innebyggare efter hvarandra hafva tillhört alla dessa tre åldrar. Derjämnte har jag tyckt mig finna en alldeles afgjord öfverensstämmelse emellan dessa och dem,

som finnas aftecknade i Bährs Gräber der Liven, och hvilket således förtjenar en närmare undersökning.

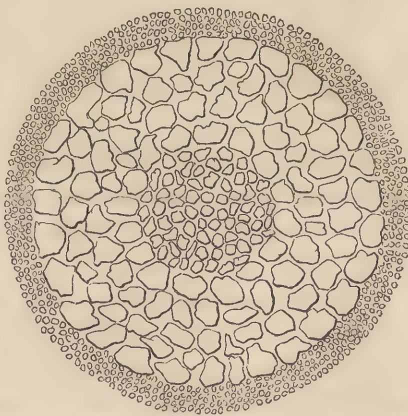
En märkvärdig egendomlighet vid dessa grafkummel förtjenar omnämnas och bör på det omsorgsfullaste undersökas. På hela Gotland finnes icke det minsta spor af gråberg eller granit i fast klyfta, utan hela öen består af en enda kalkklippa, hvoraf stycken i ofantliga klumpar och större och mindre flisor och skärfvor finnas spridda öfver all jord. Man skulle då också vänta, att alla dessa högar och kummel skulle vara bildade af detta, öfver allt i största ymnighet tillgängliga, material. Men sådant är icke förhållandet, utom med några få högst märkliga undantag, hvarom i det följande skall nämnas. Kumlen bestå nämnligen städse af hopade gråstenar, hvilke också till temmeligen stor myckenhet finnas strödde öfver hela öens yta. Desse rullstenar benämnas *Buldur-stain* (Engl. *boulder)*, liksom man hade någon aning om, med hvilket döfvande buller de en gång blifvit vräkte upp på landet. Orsaken härtill synes hafva varit, att man antingen tagit i betraktande gråstenes eviga oföränderlighet, eller att man, genom deras hopande på vissa ställen, befriade den odlade och odelbara marken från dem. Kumlens form är vanligtvis temmeligen flat och jämnrund, särdeles om de icke hafva någon betydligare vidd. Men ofta äro de så lagda, — särdeles om de äro större — att öfverst uti dem finnes en sänkning eller trattformig fördjupning i midten. Jag har betraktadt så många af dessa toppgröpta kummel, att jag är fullkomligt säker på, att detta hvarken är en följd af grafbrytares försök att nedtränga i dem eller af någon grafkammarens insjunkning; ty dertill är toppgropen både för jämnrund och ofta för stor, och de utkastade stenarne borde dessutom vara till finnandes i närheten, men deraf synes intet spor. Närstående teckning visar ett sådant

toppgröpt kummel i genomskärning. Det ligger i en hage *(Nöii hagin)* S. O. om LANDSNÄSA på FÅRÖ, samt är

märkeligt för den ovanligt stora toppgropen: då det nämnligen, med ett tvärmått nedan af 21 al., blott har en höjd af $3\frac{1}{2}$ al., så är toppgropen ofvan 7 al. i tvärmått, med ett djup af $2\frac{3}{4}$ al., samt nedtränger således till $\frac{3}{4}$ al. nära kumlets botten. Det hela liknar derföre mera en stor holk eller krans af uppstaplade stenar, än ett kummel. Hvad kan ändamålet hafva varit med dessa toppgropar? — har man möjligen genom regnvattnets samlande velat påskynda det begrafnas multnande?

GRÅSTENSKUMLENS innehåll med afseende på begrafningssättet är, så vidt jag vet, bara tvefald: antingen träffas askokrukor, brända ben och kol, eller ock finner man hela benrangel, inbäddade i sand eller jord, och således obrända, — men i bägge fallen ses intet spor af någon grafkammare. Under de besynnerliga, liksom en gata enkelt och tätt lagda stenkretsarne synes ingen egentlig begrafning hafva eget rum, utom att möjligen ett lik har blifvit brändt, hvilkets aska jordats annorstädes. Ty vid gräfningen under en sådan, belägen vid TJÄLDERS i BOGE, af 8 alnars tvärmått, som tydligen var

orörd, fanns hvarken askokruka, ben eller annan qvarlefva, — bara några kol och litet förströdd aska. Dessutom var sjelfva bergshällen så nära inunder och jordlagret mellan denna och stensättningen så tunnt (endast 2 tum tjockt), att hvarken ett helt lik eller en kruka med aska der kunnat rymmas. Kretsen bestod af stenar af 3 olika storlekar: ytterst ett smalt bälte af helt små, derefter ett bredare af ganska stora och innerst i midten lågo stenar af medelstorlek.

Ett slags små grafkammare eller rättare krukorum af alldeles egen beskaffenhet påträffade jag i Vänge, hvartill jag icke sett något liknande på något annat ställe. Uti en äng vid Gandarfve gård ligger ett vanligt, helt lågt, enstaka gråstenskummel af 20 alnars tvärmått, och utanför kumlet på den rena gräsvallen sågos tvänne små stenkistor, den ena på 5, den andra på 12 alnars afstånd från högens kant. De voro, ty värr, för länge sedan tömda, och den sednare nästan förstörd, men den förra nästan hel, dock

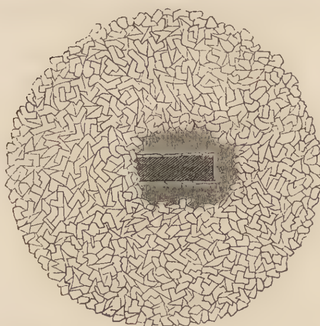
var täckstenen borta. Väggarne bildades af 4 kantställda kalkstensflisor och en dylik utgjorde bottnen. Rummet var 32 tum långt, 15 t. bredt och 18 t. djupt. Väggstenarnes öfverkant stod alldeles i jämnhöjd med gräsvallen, så att täckstenarne måtte hafva legat alldeles synlige ofvan jord, hvilket medfört deras tidiga upptäckande och förstöring. — Vet man förut af slika grafkistor utom kumlen, på hvilken fornsed häntyda de, hafva trälars eller främlingars aska, eller barn der blifvit jordade?

Grafkummel af Kalksten. Det omtalades nyss, att de allra flesta kummel på Gotland, tvärtemot hvad man borde vänta, alldeles uteslutande bestå af gråsten och nästan utan inblandning af äfven den minsta kalkstensskärfva. Detta gäller för hela södra, mellersta och långt

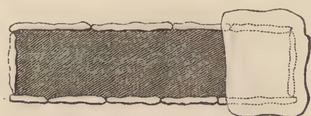
ut på det nordliga Gotland. Men på den nordligaste delen deraf, samt på den stora öen Fårö finnas, jämnte gråstenskummel, äfven dylika, som uteslutande bestå af hopade kalkstensflisor och skärfvor, utan att snart sagdt en enda gråsten kan upptäckas deribland: de kunna således med skäl kallas Flis-kummel. Denna egenhet kan icke annat än väcka uppmärksamhet och undran öfver orsakerna till deras uppkomst. Kunna de vara lemningar efter ett undandrifvet eller ett nyss ditflyttadt folk, som hade till sed att jorda sina döda i grottor eller grafkamrar af stora stenar med jordhögar öfver, och äro fliskumlen bara en nödhjelp för dessa, då stora vräkstenar äro temmeligen sällsynta och dessutom lös jord på dessa trakter blott sparsamt finnes (jfr. likväl hvad s. 135 yttrats om en offerhäll i Heinhem eller Martebo)? Ty det är dessutom det märkliga vid dessa fliskummel, att i dem städse finnes en ofylld stenkista, *i hvilken liken blifvit begrafna obrända;* likväl, såvidt jag har mig bekant, utan att någon särskild gång från sidan har ledt in till det inre. — Vid Tjälders[1] i Boge, på öens nordöstra kust, hade jag tillfälle att se ett sådant fliskummel, med en för icke länge sedan öppnad grafkista. Kumlet var helt lågt och 14 al. i tvärmått; och kistan 4 al. lång, 1 al. bred och 1 eller 1¼ aln djup. Hon egde blott qvar en täcksten orörd vid ena ändan och derunder voro infösta alla de ben, som grafbrytaren hittat. Den, som ledsagade mig dit, sade, att deribland skulle vara en varg- eller hundskalle; men jag fann der, utom några ben-

---

[1]) Gårdsnamnet Tjälders sättes af folktroen i förening med Gotlands förste upptäckares namn Thjälvar, efter Guta-Saga, som börjar: „*Gutland hitti fyrsti maþr þann, sum Þieluar hit.*" — Här finnes en dräglig hamn, så att vikingahöfdingar i forntiden nog här hafva kunna trifvits; åtminstone är det visst, att hela egnden i närheten är särdeles rik på borgar och grafvar af fornaste slag.

pipor, *en menniskoskalle*, samt delar af *tvänne fårskallar*, af hvilka en blifvit lemnad till K. Vitt., Hist. och Antiqv. Akademien i Stockholm. Föröfrigt sades intet annat hafva blifvit funnet der, än *två flintknifvar*, som „barnen lekt bort". Det tyckes således som att detta slags högar skulle höra till stenåldern.

Figuren visar kumlet med den öppnade grafkistan, samt denna sednare särskildt, efter ett större mått, med den qvarliggande täckstenen utprickad. — Nära omkring detta ställe finnas dessutom flere andra fliskummel.

Vid Vestö gård i Hall ses ett annat dylikt kummel, som har 40 al. i tvärmått och omkring 5 alnar i lodrät höjd. Grafkistan är 1½ al. bred, 2 al. djup, och nu endast omkring 5 al. lång; hon kan dock möjligen hafva varit längre, då ändarne nu äro alldeles förstörde. Hennes väggar bestå likväl icke af kantstående stenhällar eller flisor — såsom fallet är med den sist omtalade — utan de äro uppbyggde med beundransvärd jämnhet af temmeligen små och tunna kalkstensflisor, alldeles som en lagd mur, men utan allt spår af murbruk eller annan påklening. En vacker takhäll qvarligger ännu, alldeles orubbad med sin stenbetäckning, midt öfver grafkistan; hon är 3½ al. lång, 2 al. bred, men bara 2½ tum tjock. Kumlet bröts för icke så länge sedan nattetid af några på arbete varande Öländingar: de funno ingenting, säga somlige; andre, att der skulle hafva legat „några järnskenor i form af gamla tunnband" (hopböjda järnsvärd?). Men på de sväfvande ryktena kan intet omdöme grundas.

Vid Landsnäsa på Fårö, uti en hage, som derefter kallas *Stori haug* (store hög), finnes äfven ett fliskummel, af 27 alnars tvärmått och 3½ alnars höjd, men som ännu är alldeles orördt. Invid detta ligga tvänne skepp, det ena 32, det andra 15 alnar långt, samt en mindre tom stenkrets. Dessa grafskepp äro de enda på Gotland, som jag sett, i hvilka sidorna, som derföre äro rätliniga, bestå af kantsatta stora kalkhällar; ty eljest äro de alltid af gråsten. Den invid skeppen varande kretsen är dock lagd af gråstenar (se tab. III a.)

På den mot hafvet utskjutande strandhöjden, kallad *Gasamora Hamar*, vid Gåsemora på Fårö, ligger ett stort fliskummel. Det är nu brutet af skattsökare. „Ännu för 30 år sedan brann der öfver skatten alla högtidsaftnar; men nu icke mer."

Emot antagandet, att en viss folkstam skulle uteslutande hafva brukat endast kalksten till sina grifter, och likasom skytt gråstenen, synes det likväl strida, att på ett ställe på Fårö (söder om kyrkan, vid *Aines-torpet*) tvänne små kummel ligga, af 8 alnars tvärmått hvardera, af hvilka det ena består af *bara gråsten* och det andra af *bara kalkflisor*; hälst de ligga så tätt tillhopa, att de sammanfalla och beröra hvarandra på ett långt stycke, utan att för öfrigt de olika stenslagen hopblandas. Invid dessa bägge kummel finnes dessutom ett större med toppgrop af 24 alnars tvärmått, en öppen 5 alnars fyrkant med större hörnstenar, samt två enkelt och tätt lagda stjernkretsar, den ena 12-uddig och 14 al. i tvärmått, den andra 10-uddig och 9 al. i tvärmått. Allt består af bara gråsten, utom det ena af de först nämnda tvillingkumlen, som består af kalkflisor (se tab. III b.).

Fårö är särdeles rikt på kummel, grafskepp, stensättningar och fornminnen af mångfaldiga slag. Bland de märkligare ställena är *Skallu-haug*, på åkern *Lang-akur*,

tillhörande Friggårds[1] hemman, men liggande nära Värkegårds. Man ser här (se tab. III c.) på en kal, stenbunden och alldeles jordlös ås, icke mindre än 18 tätt samliggande, större och mindre lagda stenkretsar. Desse kretsar äro dels tomma inuti, dels diametralt genomskurna med ett kors af enkelt lagda stenar (och således fullkomligt liknande de genomkorsade ringfigurer, som ses på några Hällristningar!), och dels äro de mer eller mindre fyllda med ett enkelt lager af stenar. En krets har uti sig en radierand treudd, den enda af sådan beskaffenhet, jag någorstädes sett! Den största kretsen, som har nära 19 al. i tvärmått, har bestått af 8 stycken, 1—1½ al. höga,

---

[1]) På Gotländska: *Frigg-gards*. Namnet är märkeligt derföre, att det hör till de få bland Gotlands många eljest så forntrogna ortnamn, som påminna om de Nordiska gudanamnen. Tvänne gårdar, i Boge och Atlingbo, bära dessutom detta namn. Gårdsnamnet *Frigges* finnes i När och Hemse, och *Friggs-arve* (uttalas: Frix-arve) i Stånga, Rone och Gröttlingbo. Af andra gudanamn förekomma möjligen Thors uti *Thors* i Bro och i *Thorsburg*, samt Freys (som på Guta-Lagens språk skulle heta *Froir*) uti sockennamnet *Fråiel* el. Fröjel, Vales namn kanske uti *Vala* i Stenkyrka, men knappast Tys och Odins uti *Tyr-valds* i Klinte och i Otems el. Ot-hems socken, lika litet som i det flerestädes förekommande *Od-valds*, hvilket hänvisar på ett mansnamn (Isl.?) Óðvaldr el. Auðvaldr. Deremot skulle kanske några af Odins binamn kunna dölja sig uti *Här-fars* (Här-faders?) i Lye, *Härans* (Herjans?) i Hambra och *Sigars* i Aista; likaledes kunde Asanamnet ligga uti *Asa* i Låistad och *As-arve* i Ardre och Hemse, eller kanhända till och med i det på 4 ställen förekommande *Ansarve (?)*. Flere än dessa finnes icke qvar, åtminstone icke bland namnen på socknar och gårdar. Men troligvis hafva flere, som möjligtvis funnits, blifvit ombytta och utrotade vid kristendomens införande. Likväl torde ett och annat sådant hedet gudanamn ännu häfta vid vikar, uddar, berg, skogar, ängar eller åkrar, som ofta hafva egna sjelfständiga namn, bland hvilka en del äro högst märkvärdiga.

resta stenar, af hvilka 3 äro omkullgrafna, och som alle varit förenade med en kedja af små stenar. En annan krets, som dock nu nästan är förstörd, har 17 al. i tvärmått: de öfrigas tvärmått vexla från 13 till blott $2^1/_2$ alnar. Jämnte dessa finnas bara ett enda kummel, som är toppgröpt, omgifvet med en lagd enkel stenbana, som ytterst slutar med en ring af stora stenar, hvilkens tvärmått är 20 alnar. Markens oöfvervinnerliga ofruktbarhet på den stenbundna åsen, är troligen orsaken, att denna vackra fornlemning blifvit i så oskadadt skick bevarad allt intill våra dagar. — Hvad i Sjöborgs Saml. angifves härom, skall längre fram blifva berördt, när det kommer att talas om skeppssättningarna på Fårö.

Gål-rum i Alskog. — Allt ifrån Thorsborg till När sträcker sig på Gotlands sydöstliga fastland en egnd, som alldeles öfverflödar på detta slags minnesmärken, innefattande socknarna Östergarn, Gammalgarn, Ardre, Alskog, Garde, Lau och När. Här kan man knappast gå ett helt eller halft tusende alnar, utan att stöta på kummel, skeppssättningar eller stenkretsar, antingen enstaka, eller samlade i mindre och större flockar. Stensättningarna på *Gål-rum* vid *Guffrida* eller Gudfrida i Alskog intager här, liksom på hela öen, utan tvifvel den förnämsta platsen, och de hafva derföre städse ådragit sig fornforskares uppmärksamhet. När jag om sommaren 1844 besökte stället, hade jordens uppodling ganska nära omslutit fornmarken, men dock ännu ej inträngt derpå. Men vid mitt sista besök 1852, var nästan hela fältet inkräktadt af plogen och de mossiga stenarne uppstucko sina ärevördiga gråa hufvuden mellan rogens yppigt svallande axvågor. Likväl syntes det som om man ännu icke skridit till upprifning eller omstörtande af sjelfva minnesmärkena. Visserligen förbjudes också detta af lagen; men har plogbillen en gång hunnit så nära, så lär han väl icke stadna, innan

hans giriga tand småningom hunnit bortgnaga ända till de sista sporen af dessa kanske tusenåriga fornlemningar. Då den beskrifning och teckning, efter Hilfeling, som Sjöborgs Samlingar (I. s. 126, fig. 83) innehåller, är både ofullständig och missledande, så torde det vara af vigt att här bifoga en grundteckning af stället, efter den temmeligen noggranna uppmätning, som jag verkställde 1844 (se tab. IV a.)

Det är här, som de af mig ofvanföre omnämnde 7 kummel-skeppen finnas, hvilka synas vara en afbildning af en vikingaflottas framsegling till något märkeligt slag i forntiden. Fyra af dessa skepp ligga parvis, två och två efter hvarandra, och hvart och ett af de efterföljande går så tätt efter sin föregångare, att det ser ut som om mening varit att visa, att de båda efterstas framstammar varit sammanbundna (el. „*tengda*") med de förstas bakstammar. På half skeppslängd framför dessa går det 5te ensamt. Dessa 5 skepp hafva en längd från 15 til 22 alnar. Omkring 100 alnar framföre det främsta af dessa går ett skepp, som är bara 12 alnar långt, likasom en spejare-skuta, samt 2—300 alnar efter det sista af de fem går ett annat ensamt skepp af allenast 8 alnars längd (för att äfven detta skulle komma in på planchen, har det varit nödvändigt att förkorta afståndet mellan detta och det bakersta af de öfriga skeppen till en tredjedel, emot dess rätta läge). Detta, som således är det mindsta bland dem alla och som föröfrigt är det kortaste på hela Gotland, har likväl de väldigaste stenarne, nämnligen från 3 till 4 alnar höga, under det att de öfriga skeppens i allmänhet äro omkring 1 aln lägre[1]. Det är märkeligt, att alla

---

[1]) Beklagligtvis hafva skattgräfvares fåvitska försök ödelagt den vördnadsbjudande harmonien i dessa skepp, i det många stenar genom undergräfningar fallit omkull, andra luta till fall.

skeppen hafva en så ringa längd i detta för öfrigt så stor-artade fornminne; men detta torde haft sin grund i svårigheten att skaffa tillhopa ett större antal af så stora stenar. Fältet på ena sidan om skeppsflottan är till en bredd af 100 och längd af 170 alnar (d. ä. till öfver ett Sv. tunnelands vidd) öfversådt med 15 större och mindre stenkummel, af hvilka några, särdeles af de mindre, bestå af blandade stenar och sandgrus, liksom om det varit brist på de förre. Sju af dessa högar äro omgifna med dubbla eller enkla kedjeringar, hvilka gå på 6—10 alnars afstånd från deras ytterkant. Utom de nämnda högarne finnas äfven en dubbel stenkrets, som genast ådrager sig uppmärksamheten. Den yttre ringen har 26 och den inre 18 al. i tvärmått, hvarigenom en öppen bara af omkring 3 alnars bredd lemnas emellan dem. Och då stenarne äro just så höga, att de erbjuda makliga säten, så kunde det nästan se ut som om meningen varit att bereda plats för en dubbel ring af rådslående män. Det största af de nämnda kumlen är toppgröpt, har 24 al. i tvärmått och omkring 7 i höjd, samt är omgifvet med en enkel krets af temmeligen stora stenar, som har 44 al. i tvärmått, hvilket ses af den på planchen derinvid befintliga genomskärningen.

På omkring 100 alnars afstånd framför dessa samliggande kummel och skepp, men något åt sidan — och således nära nog invid det allra främsta skeppet — ligger ensamt ett väldigt kummel[1], hvilket är det största af dem alla. Sjelfva stenkumlet har 44 alnars tvärmått och är tätt omgifvet af en rad stora stenar till fotstöd. Dessutom synes jorden vara bortgrafven rundt omkring, så att det ligger på en jordförhöjning, och tages denna utvidgning

---

[1]) Det kallas i Sjöborgs Samlingar „Dikare-rör", ett namn, som jag icke hörde omtalas; monne en sammanblandning med Diger-rör ?

med i räkningen, så eger hela högen ett tvärmått af åtminstone 50 alnar, och hela lodräta höjden är mellan 8 och 10 alnar. Men det är eget med detta kummel, att det är alldeles snedt, d. v. s. att toppen icke ligger i medelpunkten, utan åt ena kanten, under det att en stor trattformig sänkning eller grop (således med den ena brädden betydligt högre än den andra) går ända ned till marken. Kumlet har sålunda antingen aldrig blifvit fullbordadt, eller ock har man derifrån tagit och bortfört en stor mängd sten, sedan det en gång var färdigt; ty i grannskapet finnes ingen sådan samling af utkastade stenar. Alla tecken visa dock, att om ett sådant borttagande skulle hafva skett, så kan det icke hafva gjorts i en yngre tid, utan redan i forntiden: och hvartill skulle man också bruka ett helt eller åtminstone ett halft hundrade vagnslass runda gråstenar, redan förut liggande rätt beqvämt på en öde plats och långt från bygden, och hvilke man ju snarare vill blifva fri från, der de finnas? Det synes derföre vara sannolikare, att den första uppläggningen af någon anledning blifvit afbruten. Således finnas på denna märkvärdiga mark åtminstone 16 högar med eller utan omgifvande kretsar, en tom dubbelkrets, och 7 kummelskepp, eller 24 särskilda forngrafvar, om man får antaga dem alla för att vara af detta slag. Kanske äro dessutom flere försvunna i de omkringliggende åkrarne.

Diger-rör i Garde, m. m. i denna trakt. — I den till Alskog gränsande Garde socken, och midt inne i vilda skogen, som utgör gränsmarken till grannsocknen Lau, ligger ett vida bekant stenkummel, kanske det digraste stenrör på hela Gotland, som derföre kallas *Digur-råir*, d. ä. det stora röret[1]. Detta väldiga kummel har icke

[1]) Folksägnen har efter sin sedvana deraf skapat en jätte, vid namn *Digur*, som derunder skall ligga begrafven, och om hvilken åtskilliga äfventyrliga sägner berättas.

mindre än 64 alnar i tvärmått, och är nu endast omkring 9 alnar högt. Det består af endast hufvudstora gråstenar, och är nederst omgifvet med en fotkedja till stöd af stora stenar, 110 till antalet. I mannaminne företog sig en prest, med hjelp af alla socknens karlar, att bryta sig ned i röret, ingalunda som fornforskare, utan som en simpel skattsökare. Min sagesman förtäljde derom: „*Digur-râir var da mike håigre änn näu, u dä sag äut summ att ingen skuddi ha' vari' dar förr, äi dä arundi, summ vör nå kåmu äi. U inte var dä gutt häldur; för när vör haddu kaste' upp a väid grop, av visst foire älnars diauplaik, så kåmm dar framm så mike mä årm u nidrur* (ɔ: ödlor) *u otöig, att dä aldri var läikt nåke, u all fålki blivu så rädd, så dai rändu burt dä äimeste dai kundu, u mange blivu siauke äi alle säine livdagar, sene.*" Detta skedde för något mera än 30 år sedan; man fick således intet, och försöket skall icke hafva blifvit omgjordt sednare.

Ett stycke nedom Mattsarfve gård i Lau finnes uti en hage en stor dubbel stenkrets, hvari den yttre ringen har 24 och den inre 12 al. i tvärmått; och inuti denna befinner sig en aflång fyrkant af större lagda stenar. På

50 alnars afstånd derifrån ses en annan mindre, äfven dubbel stenkrets, af blott 8 och 4 alnars tvärmått. — Vid Fie i samma socken träffar man en ålderdomslemning af ovanlig form, nämnligen en stenkrets af 36 alnars tvärmått, hvilken på de två motsatta sidorna har tvänne utifrån tillslutande bogar, så att det hela något liknar den figur, med hvilken planeten Saturnus afbildas, när hans ring visar sig allra mest öppen. Midt uti denna stora stenkrets finnes en helt liten, af allenast 4 alnars tvärmått (se fig. på föreg. sid.).

Skeppssättningar. — På samma stora skog, der det nyss omtalade *Diger-rör* ligger, och vid gångstigen ifrån detta till Lau (eller egentligen mellan Aikes-myr och Mattsarfve i nämnda socken) fann jag en annan fornlemning, vid hvilken åtskilligt märkeligt förekommer (se tab. IV b). Först kom jag till en stenkrets, 40 al. i tvärmått, hvilkens stenar till en del voro kastade ur sitt ursprungliga läge. En af kretsens stenar var vida större än de öfriga, och när jag i rät vinkel utgick ifrån denne, kom jag först till ett då nästan förstördt grafskepp af 18 alnars längd; 60 alnar framom detta träffades åter ett bättre bevaradt skepp af 14 alnars längd, samt 30 alnar framom detta ännu ett tredje, ehuru mycket förstördt skepp, som också varit 14 al. långt. Kretsen och de 3 skeppen ligga i en fullkomligt rät linie af omkring 200 al. i längd. Skulle kretsen kunna föreställa en hamn, dit de 3 skeppen insegla, eller dädan de utgå?

Det mellersta eller bäst bibehållna af de tre skeppen hade en för omkring 40 år sedan ännu stående, särdeles stor stäf-sten, som efter den tiden blifvit störtad af skattsökare. Han är i det hela 3½ al. lång eller hög, och nästan fyrkantig, med nära 2 al. breda sidor. Den en gång uppåt stående ändan är

också temmeligen jämn och likasom tvärt afstympad, utom det att en annan sluttande afstympning snedt afskär honom från sidan ofvantill, så att han något så när har liknat en skrifpulpet med skef sluttningsyta, när han fordom stod upprätt. Midt på denna sneda yta finnes ett 5 tum högt och 4 tum bredt hol, som rätvinkligt sänker sig rakt in uti stenen till 7 tums djuplek. Då alla vinklar äro fullkomligt räta och temmeligen skarpa, så har det hela formen af en parallelipiped eller (för att taga ett allkändt föremål) en tobakskardus. I anseende till sidornas jämna släthet och hörnens skarpa rätvinklighet, är det omöjligt att här antaga en naturens lek, utan moste denna urholkning hafva blifvit åstadkommen genom konst och medelst huggjärn eller mejsel; ehuru jag icke vår i stånd att märka några bestämda spor efter dylika verktygs användande. Sådana spor skulle dock möjligen kunna upptäckas, om ytorna blefve fullkomligt rensade från dam och påvuxna lafvar och mossa. Detta vore nämnligen af vigt att få afgjordt, emedan det först derigenom med full visshet läte sig bestämmas, om denna skeppssättning tillhör järnåldern eller icke; då man väl ej kan antaga, att urholkningen skett med flint- eller bronsmejsel, liksom icke att man i en långt sednare tid kan hafva roat sig med att utföra ett så mödosamt arbete. En då omkring fyrtioårig bonde ifrån grannskapet, som vid mitt besök 1844 var min ledsagare genom skogen, berättade, att i hans barndom och så länge stenen stod orörd var det ett gängse bruk, att ej allenast barn, utan äfven äldre folk, såsom offer inlade förstligen vid bärplockning, för att de skulle hafva lyckan med sig i sitt företag, eller ock efteråt såsom tackoffer för god fångst. Äfven brukade man på lika sätt offra en ulltott vid letandet efter vilsekomna får.

I en äng nära nyss nämnde Mattsarfve gård i Lau finnas några spridda lemningar efter trenne, tätt sammanliggande grafskepp.

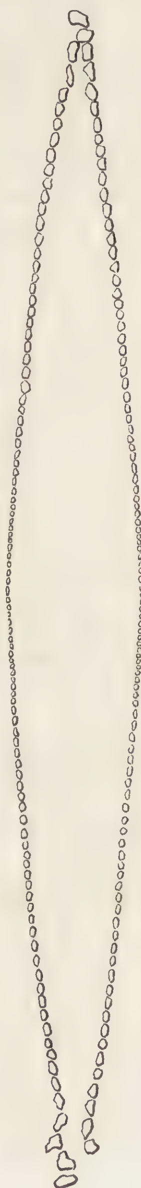
De två skeppen i Fröjel. — Helt nära Gotlands vestra kust och alldeles invid allfarvägen från Fröjel till Klinte finnas tvänne skeppssättningar, men från hvilka så många stenar blifvit bortvälta, att deras ursprungliga skepnad, särdeles hvad bredden angår, endast med stor svårighet kunde bestämmas. Det ena är 45 alnar långt och något öfver 6 al. bredt, och dess sidor hafva från början bildats af en dubbel rad af tätt sammanliggande stenar, den inre af större och den yttre af likasom till stöd ditkilade mindre stenar. Det andra skeppet är 50 al. långt och bredden har troligen varit 8 al., såvidt det kunde bestämmas, då blott den ena sidans stenar stå nära nog orubbade, under det att den andras äro försvunna till nästan hela längden. Således har bägge skeppens bredd varit i det allra närmaste $\frac{1}{7}$ af längden. Det längre skeppets sidor har bestått af en enkel stenrad, och i bägge skeppen tilltaga stenarnes höjd och storlek emot stäfvarne. De ligga bägge efter hvarandra, nästan i rät linie, men deras riktning är likväl något sned emot denna. Afståndet mellan deras stäfvar är 35 al., och ungefärligen midt emellan dem, dock något litet ur linien, ligger ett lågt stenkummel af 10 alnars tvärmått.

Skeppet på skogen Braidfloar i Levide. — Uti en skog som kallas *Braid-floar*, belägen mellan Sproge och Levide socknar, något längre från öens vestkust, finnas flere fornlemningar. Bland dessa fästes min uppmärksamhet förnämnligast vid en skeppssättning af större längd än någon annan mig bekant på Gotland. Skeppet är nämnligen ej mindre än 72 alnar långt, men bredden är allenast 8 al. och således blott $\frac{1}{9}$ af längden, hvadan det är ganska smalt och långspetsigt [1]. Stenarne ligga i

---

[1]) Möjligen är detta grafskepp det längsta i Sverige, kanske i Norden, då det med 2 alnar öfverskjuter det praktfulla graf-

enkel rad och äro jämnförelsevis ganska små, isynnerhet på midten, der de äro nästan öfvergrodda med mossa, så att man vid första ankomsten till stället bara varseblifver den ena stäfven och sedan äfven den andra, liggande långt borta i skogen, likasom han ej hörde dit. Sidostenarne tillväxa dock ifrån midten emot båda stäfvarne, så att sjelfva stäfstenarne äro omkring $1\frac{1}{2}$ al. höge. Dessutom inträffar det anmärkningsvärda, att stenarnes antal i hvarje sida är jämnt 100, de båda stäfstenarne oberäknade. Detta är kanske bara en slump, men eget ser det ut. Alla stenarne ligga i en tätsluten rad och synbarligen alldeles orörda, blott med undantag af några få närmast stäfvarne, som blifvit störtade vid skattsökares fåfänga rotande ytterst i snipan. Men då deras gräfning icke synes hafva sträckt sig längre in, än 3—4 al. från stäfstenen, så hafva de troligen icke hittat på askokrukan, som efter analogien ännu tör stå oskadad 10—12 alnar

skeppet, *Kämpestenarne* kalladt, i Ske socken i Bohuslän, ehuru detta sista i anseende till stenarnes vördnadsbjudande höjd (från $1\frac{1}{2}$ till $7\frac{1}{4}$ al.) alltid moste ådraga sig större beundran. Se Holmberg: Bohuslän Hist. o. Beskr. II. s. 192, samt Dybeck: Runa, 1845 s. 47, der äfven en vacker planch gör läsaren närmare bekant med detta herrliga fornminne.

inom stäfvarne. Hela skeppets inre tyckes vara lagdt med tätliggande smärre stenar.

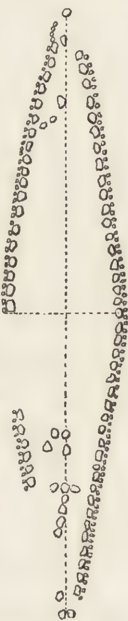
Ett litet stycke ifrån detta skepp ses TVÅ STENKRETSAR, den ena 15 och den andra 11 al. i tvärmått, och på bara 3 alnars afstånd från hvarandra. Kantstenarne stå tätt samman och äro omkring 1 al. höge; hela det inre är till lika höjd fyldt med sten och grus.

Ännu något längre ifrån det nämnda långskeppet, åt LEVIDE till, och tätt invid den dit löpande skogsvägen, ligger spetsen af ett annat skepp, som tyckes kunna hafva varit nästan lika långt som det förra. Det enda, som nu deraf är qvar, är ett 10 alnar långt stycke nära den forna stäfven, hvilkens yttersta stenar, liksom alla öfriga till skeppet hörande, blifvit bortförda. Men på sidan om, och blott på 1 alns afstånd ifrån stäfven, ligger en tom stenkrets, 6 al. i tvärmått.

SKEPPEN VID GANE I BÄL. — Uti en hage vid GANE i BÄLS socken (omkring $\frac{1}{2}$—$\frac{3}{4}$ mil från TJÄLDERS i BOGE vid östkusten norr ut) finnas tvänne skeppssättningar, liggande i rät linie och på 40 alnars afstånd från hvarandra. Det ena skeppet är 22 al. långt och $5\frac{1}{2}$ al. bredt, samt bräddfyldt med sten och grus, det andra, utan slik fyllning, är 19 al. långt och 5 al. bredt; och bägges bredd utgör således omkring $\frac{1}{4}$ af längden. Sidostenarne äro temmeligen store och alla jämnhöge. I rad med skeppen finnas efter hvarandra 3 mycket låga grafhögar med fotkretsar; två tomma stenkretsar befinna sig mellan skeppen, men nära det större, och en tredje krets ligger 12 al. framманföre samma skepp. Alla dessa, de 2 skeppen, de 3 högarne och 3 kretsarne, ligga uti en fullkomligt rät linie, som sträcker sig rätt i öster och vester.

SKEPP VID TJÄLDERS I BOGE. — Uti *Uppskog* nära TJÄLDERS i BOGE, uti den förut omtalade, på fornlemningar så rika egnden, finnes ett grafskepp, hvilkets längd

är 31 och bredd litet mer än ¼ deraf eller 8 alnar. Stenarne äro alla nästan jämnstore och från 1 till 2 al. höge. Grafbrytare hafva här hittat på och utplundradt det rum, der askokrukan stått. Detta rum är en liten stenkista, bildad af fyra kantställda kalkstensflisor, som är 21 tum lång och 10 tum bred (djupet kom jag ej att mäta), samt är belägen 4½ alnar inom den östra stäfven. Stenkistan vänder sina hörn emot skeppets längdlinie.

Skepp vid Friggårds och Landsnäsa på Fårö. — På en sandås i en åker, kallad Friggårds *Lang-akur* — och således helt nära intill den förut (s. 143—5) omtalade och märkeliga *Skallu-haug* — finnes en skeppssättning, 27 al. lång och 5 al. bred. Sidorna bildas af två tätt sammanliggande stenrader, den inre af större, den yttre af helt små, liksom till stöd ditkilade, stenar. Skeppet ligger i VSV. och ONO. Åt det först nämnda hållet finnes inne i skeppet en rad af 5 stenar och den ytterste af dessa har 2 sidostenar, liksom antydande en afbruten tvärrad. Men då bägge dessa afbrutna stenrader hafva en sned riktning emot såväl skeppets längd- som tväraxel, så kunna de icke gerna antagas vara qvarlefvorna af de tvärrader af stenar, som skolat gå öfver hela skeppet, hvarom Sjöborg talar i sina Saml. för Nordens Fornälsk. (t. II, s. 150). Dessa stenar, af hvilka denne författare förmodligen tagit sig anledning att rekonstruera sina „roddarebänkar", äro säkerligen intet annat än skeppets sidostenar, som just till ungefär till lika stort antal saknas på ett stycke i skeppssidan helt nära derinvid. Jfr. Sjöborgs förvirrade teckning, efter Hilfeling, (anf. st. fig. 82) der det smalspetsiga skeppet blifvit ovalt och så bredt, att det mera liknar en pråm

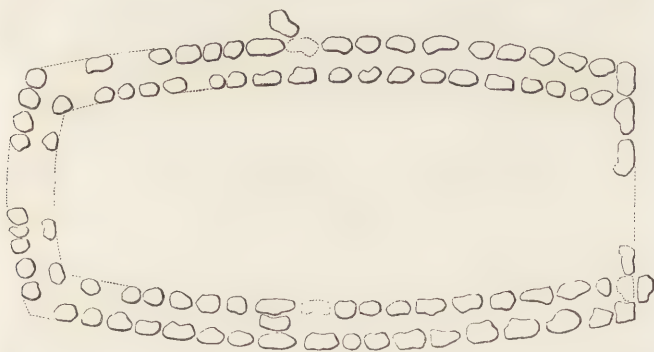
eller en brödkorg! Dessutom säges det, att „stenarne äro klumpformige, af en full mansbördas storlek", ehuru de i sjelfva verket äro föga större än ett menniskohufvud.

I sammanhang härmed kan det vara på sitt ställe att visa, huru ofullständiga samma författares uppgifter ofta äro. Han angifver nämnligen, att icke långt ifrån det nyss omtalade grafskeppet på FRIGGÅRDS Långåker (han nämner honom „Storåker") finnes en cirkel af 18 alnars diameter, bestående af 8 resta stenar. Härmed kan icke menas något annat, än de här ofvanföre (s. 143—5) beskrifna märkvärdiga stensättningarne vid *Skallu-haug*, der äfven en krets förekommer af 8 resta stenar med lika stort tvärmått. Men det moste väcka förundran, huru denna krets kan blifva omtalad, utan att det derjämnte med ett ord nämnes om de öfriga alldeles tätt invid liggande, så högst anmärkningsvärda stenkretsar och högar. Det är omöjligt annat än att tro, att den, från hvilken den första beskrifningen eller ritningen utgått, aldrig sjelf varit på stället, utan att han på fri hand uppgjort saken efter någon beskedlig prests eller bondes ofullkomliga berättelse.

Vid LANDSNÄSA på FÅRÖ, i en hage kallad *Neasti Häkti*, finns ett vackert och då alldeles helt och orördt grafskepp. Längden är 20 och bredden $4\frac{1}{2}$; stenarne äro jämnstora och ligga i enkel rad. — Å ett annat ställe under samma gård finnes dessutom en liten skeppssättning, endast 13 al. lång och 3 al. bred, som äfven var alldeles hel och orörd, och hvarom nedanföre skall ordas, när fråga blifver om *Ringen* vid LANDSNÄSA.

TUNNE-FORMIG STENSÄTTNING I HABBLINGBO. — Jag har sparat till sist beskrifningen på en stensättning af ett alldeles egendomligt slag, och hvartill jag icke funnit något iknande angifvet på något annat ställe hos oss. Hon är belägen i HABBLINGBO icke långt från kyrkan uti en äng,

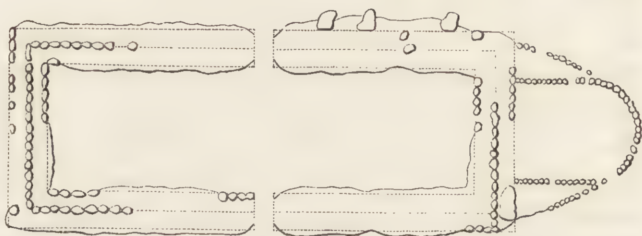
som kallas *Viksarve-änget*. Stensättningen sträcker sig i öster och vester och dess hufvudform är en aflång fyr-

kant af 32 alnars längd; största bredden är nästan på midten, nämligen 16 al., hvarifrån sidorna i jämn böjning sammandraga sig åt båda ändarne, starkast åt vester, så att då bredden vid östra gafveländan är 13½ al., är den blott 12½ al. vid den vestra, hvilkens stenrader likaledes gå i en bugt utåt, hvaremot den östra gafvelsidan är rak. Det hela har sålunda likhet med genomskärningen af en tunna. Denna raka östra gafvelsidan består af en enkel rad stenar, men de öfrige tre sidorna bildas af dubbla rader, i hvilka dock stenarne ligga på så stort afstånd från hvarandra, att man kan gå emellan dem. Uti denna lika vackra som ovanliga fornlemning, äro blott få stenar borta eller kastade från sin ursprungliga plats, utom det att man genom 3—4 stenars undanvräking i gafvelsidorna gjort sig öppningar, för att kunna köra in. Stenarne stiga omkring ½ till 1 aln öfver jorden, och några äro omkring 2 al. långa. — När jag kom till stället, ansåg jag stensättningen i början för en gammal grundval till ett för långliga tider sedan försvunnet hus; men sedan jag efter närmare beseende och noggranna mätningar öfvertygat mig,

att trenne af sidorna voro symmetriskt böjda, öfvergaf jag helt och hållet denna tanke. Den enda möjligheten att kunna inordna denna stensättning under de för sådana vanliga formerna, vore att anse det hela såsom blott ett fragment af en ofantligt stor skeppssättning af kanske 80 alnars längd eller derutöfver, af hvilken endast midtstycket nu återstode. Men de bägge tvärgående gafvelsidorna och särdeles att den ena också går i boge, samt hela ställets och fornlemningens beskaffenhet föröfrigt, göra, att äfven detta antagande synes föga rimligt.

Slutligen kan jag icke med tystnad förbigå en fornlemning af ett alldeles eget slag, om det också kan blifva svårt att med säkerhet afgöra, hvad som en gång varit dess egentliga bestämmelse. — Uti en äng, kallad *Kauparve-äng*, i När och alldeles indvid vägen som går till Lau, ses en styckevis stensatt jordvall af aflångt fyrkantig

form, som nästan har utseende af en gammal grundval efter en kyrka eller ett kapell. Man faller ock så mycket lättare på denna förmodan, som från den ena gafveländan framspringer en med en halfkrets slutande smalare förlängning eller ett utsprång, som alldeles har ett chors både läge och skepnad. Denna mindre afdelning, som ligger något högre än den större, utmärkes af en kantläggning af runda gråstenar, något mindre än de, som finnas i den förut omtalade vallen. Sjelfva långfyrkantens inre längd är 46 al., och det något högre liggande choret är omkring

13 al. långt och 10 al. bredt. Då jordvallarne med sina fordom öfverallt begränsande stenrader ursprungligen varit 4 al. breda, blifver således det helas längd utvändigt nära 68 al. och största bredden 21 alnar. Alldeles midt på långvallarne äro öppningar midt emot hvarandra, hvilka antingen motsvara de forna ingångarne, eller och i en senare tid blifvit grafna, för att bereda genomkörsel till det inre. Då det, som jag här kallat choret, är vida smalare än gafvelvallen, lemnas naturligtvis mellan dennes yttre hörn och chorets, från nämnde gafvelvall utgående, långsidor öppna vinklar på båda sidor. Men dessa blifva på visst sätt slutna genom tvänne flata bogar af satte stenar, som utgå, en från hvarje af gafvelvallens hörn (likväl omkring $1\frac{1}{2}$ al. innanför dem), och sträcka sig så långt ut som chorets sidoväggar äro raka, d. ä. 13—14 al., och ansluta sig der till och löpa samman med chorets gafvelkrets. På något öfver 20 alnars afstånd från denna krets, och i rak linie med det helas längdsträckning, — hvilken, såvidt jag minnes, går i norr och söder — finnes en fyrkant af lagde stenar (men utan någon jordvall) med 8—9 alnars sidor, af hvilka dock den sida, som vettar emot choret, nu saknas, om en sådan nämligen någonsin funnits. Denna fyrkant har, af brist på utrymme, ej kunnat få plats på hosstående figur.

Som denna förmodade grundval endast består af jord, samt af 3, likasom till förstärkning ditlagda, jämnlöpande rader af temmeligen stora gråstenar, hvilka dock nu icke öfverallt fullständigt äro tillstädes, samt utan alla spor efter murbruk eller ens kalkflisor, så kan häruppå icke hafva stått annat än en byggnad af trä. Detta hindrar emellertid icke, att vi här kunna hafva för oss en qvarlefva efter en af Gotlands första kristna kyrkor eller kapell. Ty till följe af det chorlika utsprånget, kan man icke gerna tro, att det varit ett boningshus. Detta oaktadt förefaller

det mig som om hela denna fornlemning hade ett allt för ålderdomligt och så till sägandes rått utseende, för att hafva kunnat tillhöra ett kristet tempel. Ty man kan väl knappast tänka sig ett sådants byggande, utan att någon munk eller prest haft sin hand med, och redan derigenom borde grunden fått en mera för ändamålet lämplig beskaffenhet, som t. ex. att grundvalen icke varit så öfverflödigt bred, att den bort bestå af bara sten, utan jord, m. m. Äfven den mellersta af de 3 jämnlöpande stenraderna synes ej väl rimma sig med fornkristen byggnadskonst. Att dörröppningarna äro midt på långsidorna, är också en anordning, som jag knappt tror förekommer på någon enda af Gotlands öfver hundrade kyrkor. De förr omtalade flata bogarne, som från den ena gafvelns hörn ansluta sig till det smalare chorets kretsformiga gafvelvägg, synas ock helt och hållet främmande för en kristen kyrka. Med ett ord: det hela har så mycken likhet med en stensättning kring en forngraf, det man har svårt att värja sig från den tanken, att det nödvändigt moste tillhöra ett folk, hos hvilket dylika stensättningar voro vanliga, och alltså ett hedet folk. Det starkaste inkastet häremot ligger måhända uti närvaron af den chorlika utbyggnaden. Men det är kändt, att äfven hedna gudahus eller *hof* ofta hade ett från det egentliga församlingsrummet afstängdt mindre utbygge, som kallades gudastuga *(goða-stofa)*, der gudens bild och altare *(stalli)* stodo, och der den heliga edgångsringen och blotskålarna m. m. gömdes. Det skulle derföre nog kunna vara möjligt, att ett forn-Gutniskt *hof* eller gudahus verkeligen en gång varit timradt på denna åldriga grundval. Detta kan visserligen för det första icke blifva något annat än en gissning, men hvilken dock möjligtvis kan få någon större sannolikhet för sig, ifall något liknande framdeles äfven på andra orter skulle upptäckas. Det är också närmast med tanken fästad på detta, som

jag härmedelst velat leda forskares uppmärksamhet på detta slags fornminnen.

Sedan sålunda några få af Gotlands många äldsta fornlemningar blifvit uppräknade och deras utseende i korthet beskrifvet, öfvergår jag på sistone till att med några ord omnämna öens fornförskansningar.

Fornborgar eller Förskansningar. — Under det att grannöen Öland, åtminstone fordom, har haft en stor mängd borgar, har dessas antal på Gotland varit ganska ringa, såvida man får döma efter de få lemningar, som äfven äldre underrättelser omtala. De Öländska tyckas också mera varit beräknade till stadigt uppehåll och beskydd för en enda krigshöfdinge med sin skara, då de ej äro särdeles stora. Och då de alla varit omgifna med murar eller vallar af lagda stenar, samt äro konstigt indelade i flere smärre rum eller afdelningar — ett slags Valundsverk — så tillhöra de utan tvifvel äfven en jämnförelsevis senare tid. De Gotländska borgarna[1] tyckas vara vida äldre, all den stund de oftast bestå af en ringformigt uppkastad jordvall, och detta bara med ett par undantag, der vallen är bildad af sammanvräkta stora gråstenar. Då det rum, de innesluta, oftast är ganska stort, så tyckas de också snarare varit ärnade till förskansade läger för en hel här, eller kanske en hel stridande befolkning, som most begagna sig af dem till skydd för någon kortare tid.

Thorsborg är den märkvärdigaste och största af alla slika fornförskansningar på Gotland, och torde äfven få söka

---

[1]) De kallas icke der borgar, troligen derföre att ordet bo[illegible] Gotl. *burg*, numera öfvergått till betydelsen af: bergshöjd eller bergskulle; man har till och med deraf bildat adj. *burgugur*, som betyder: bergig, stenig.

sina likar hvar som hälst annorstädes. Detta kalkberg — ty det är i sjelfva verket mera ett berg än en borg — ligger enstaka, ett stycke från öens östra kust, mellan Ardre, Ala, Kräklingbo och Östergarns socknar. Bergets sidor äro rundt omkring alldeles tvärbranta eller lodräta, och öfverst sträcker sig en temmeligen jämn, stenig och i hög grad ofruktbar slätt, som nu är bevuxen med skog, såsom hon förmodligen städse varit, utom att midt uti en liten myr finnes, hvilkens vatten aldrig sinar ut. Höjdslättens yta kan väl vara så stor som Köpenhamns inom vallarne, eller möjligen hälften större. Den omgifvande bergsbranten är från 10 till 30 alnar hög och alldeles lodrät, samt således för det mesta omöjlig att öfverklättra. Men på vissa kortare sträckningar sänker sig bergväggen mera, och försvinner på några ställen helt och hållet, emedan slätten stundom nedstiger eller den nedanföre liggande marken uppstiger. Alla dessa mer eller mindre lätt åtkomliga ställen hafva i någon forn tid med otroligt arbete af menniskohand blifvit befäste; dels mindre stycken med en lagd mur af kalksten, utan allt murbruk, dels långa sträckor med uppstaplade, nästan cyclopiska stenvallar. Alla de särskilda styckenas sammanlagda längd är icke mindre än 2520 Sv. eller 2384 Danska al., höjden omvexlar efter behof från 8 till 12 al., med en bredd ofvan af 7 till 9 och nedan af 30 till 40 al. Det antages att 3—4000 man behöft minst 3 år att fullborda detta jätteverk[1].

Det är derföre alldeles uppenbart, att vi här se ett minnesmärke efter någon stor och afgörande tilldragelse i Gotlands forntid. Det kunde synas antagligt att befästningen minner om en våldsam inflyttning af en främmande

[1]) Enligt en i Krigs-kollegii Fortifikationskontor befintlig beskrifning, författad 1811 af Överstlöjtn. Ljungberg, som anföres i Schlyters *Gotlands-Lagen*, Lund 1852, s. 317, art. *Þorsborg*.

folkstam, som landat på öen och här valt en beqvämlig fast ort, att i begynnelsen kunna försvara sig mot de tillstormande gamla innebyggarne, samt att de på sistone antingen segrande qvarstadnat eller blifvit bortdrifne. Men Gotlands enda historiska fornurkund förtäljer om en helt annan händelse, som sättes i omedelbart sammanhang med Thorsborg och dess befästning, med så tydliga ord, att det ej kan vara det minsta tvifvel underkastadt, att ju icke hennes ord äro fullt trovärdiga i hufvudsaken. Detta bestyrkes ännu ytterligare deraf, att man med temmelig sannolikhet kan påvisa äfven andra märken efter de händelser, som sagan ställer i sammanhang med hufvudtilldragelsen, och om hvilka längre fram skall ordas.

Sedan Gotlands förste upptäckare först blifvit omtalad, hans son och dennes tre söner såsom stamfäder för folket, lyda Guta-Sagans ord sålunda[1]: „Siþan af þissum þrim aukaþis fulk i Gutlandi so mikit um langan tima, at land efldi[2] þaim ai alla fyþa. Þa lutaþu þair bort af landi huert þriþia þiauþ[3], so at alt skuldu þair aiga ok miþ sir bort hafa, sum þair ufan iorþar attu. Siþan vildu þair nauþugir bort fara, men foru innan Þorsborg, ok bygþus þar firir. Siþan vildi ai land þaim þula, utan raku þaim bort þeþan. Siþan foru þair bort i Faroyna, ok bygþus þar firir. Þar gatu þair ai sik uppi haldit, utan foru i aina oy viþr Aistland, sum haitir Dagaiþi[4],

---

[1]) Schlyter: anf. st., ss. 94, 95. — [2]) Texten har *elpti*, förmädde. — [3]) Isl. *þióð*, men i betydelse af *hión*, hjon, äktapar, hushåll. — [4]) Isl. *Dag-eið*, hvaraf sedan gjorts Dag-ö, och möjligen så benämndt efter någon fornhöfdinge *Dagr*, eller af att man vid inseglingen till Rigaviken och Dyna hade till vana att der ligga en dag öfver på något ed eller näs. På Gotlands östkust, alldeles midt emot, finnes en hamn, hvilkens namn felaktigt skrifves Kylley, men som af allmogen uttalas *Kyllai*, och ännu af gammalt folk *Kyll-aid*, och der således samma slutord förekommer.

ok bygþus þar firir ok gierþu burg aina, sum en synis" m. m.

Man ser häraf, att den för hungersnöd bortlottade tredingen af Gutafolket först satte sig fast på Thorsborg, men jagades bort, och då begaf sig till Fårö, för att der åter förskansa sig; men att den ej häller der mäktade hålla stånd, utan vroks bort och då seglade till Dagö. Men det är märkvärdigt, att just på Fårö finnas två vidsträckta förskansningar: den ena närmare det sund, som skiljer öen från Gotland, och den andra längre bort i en mera afsides liggande egnd. Den först nämnda är betydligt mindre, än Thorsborg, men i alla fall af ansenlig storlek; den siste åter är af ännu ringare vidd. Det är således icke otroligt, att det varit samma stridande folkhär, som byggt alla dessa tre borgar, den ena efter den andra. När männen — kanske under en höfdinge vid namn Thor, från Thors i Bro (?) — efter lottningen samlades till den ånödgade bortseglingen, kände de sig så manstarke, att de kunde kringbygga och försvara hela Thorsborg. Men när landet icke ville tola dem, vordo de anfallne och slagne, troligen först efter en förtviflad och blodig drabbning, och moste begifva sig till sjös. Kärleken till fosterjorden tvingade dem likväl att landstiga på Fårö, i hopp att bättre kunna försvara sig på denna mera afsides liggande och då kanske folktomma ö, och det af manfallet och kanske af svält minskade antalet rymdes nu i ett förskansadt läger af vida mindre storlek. Den större förskansningen ligger på ett berg nära kyrkan, som kallas *Vardabjärget*, emedan der finnes en *Vardi* (vård-kas), och består af en ofantlig ringformig jordvall, hvilken jag likväl vid mitt besök icke hade tid och medel att mäta. De biltoge Gutarne blefvo åter angripne och slagne, och den nu ännu ytterligare sammansmultna skaran flydde snedt öfver Fårö, från öst- till vestkusten, omkring ½ mil, och sökte ännu en

gång att „bygga sig före" i ett fast läger på den nuvarande gården LANDSNÄSAS egor. Ändteligen vordo de äfven drifne ifrån denna sista tillflygt och nödgades då att för evigt öfvergifva Gotland.

Guta-sagan förmäler visserligen intet om två särskilda drabbningar på FÅRÖ [1]; men med den ordknapphet, som fornsagor, ty värr, så ofta iakttaga, är det nog tänkeligt att två strider, som töra hafva förefallit med föga stort mellanrum till tid och ort, kunna hafva blifvit behandlade under ett.

RINGBORGEN ELLER RINGEN VID LANDSNÄSA. — Denna borg, som blott kallas *Ringen*, är belägen på en ödslig mark ej långt från hafvet, nära *Austur-änget*, samt består af en låg ringformig jordvall med en rak sida, nämnligen på det sätt, att det ringböjda stycket deraf intager $\frac{7}{9}$ och det raka de öfriga $\frac{2}{9}$ af en hel cirkel. Denna afvikelse ifrån kretsformen har framkallats deraf, att den raka vallen på sådant sätt kan följa en liten bergsbrant. Borgens största tvärmått (vallen medräknad) är 220 al.; vallens hela längd är omkring 630 al. — det bogformiga stycket 490 och det raka 140 al.; hans bredd är vid basen 12 al. och den lodräta höjden knappt mer än 2—2½, högst 3 alnar. Denna ringa höjd har således icke kunnat lemna något särdeles starkt värn mot påträngande fiender, så att allt tyckes utvisa, att han i största hast blifvit uppkastad af ett jämnförelsevis föga stort antal menniskor, som icke haft för afsigt att försvara sig här någon längre tid. Ja, man skulle i anseende härtill snarare kunna tro, att det

---

[1]) Ordet utledes vanligtvis af FÅR (lam); men då detta ord är alldeles obrukligt på Gotland, och då öen ännu kallas *Far-di*, likasom i Guta-Lag *Far-oy*, så delar jag en bondes tanke, som mente att ordet komme af verbet *fara*. Af samma rot tör äfven namnet *Fær-öar* böra ledas, hälst ordet *får* ej häller der är kändt.

aldrig varit någon egentlig borg, ärnad till krigiskt försvar, utan fast hällre, att bara en fredlig fiskareby i den fornaste tiden här haft sitt läge, och att man genom den obetydliga jordvallen endast velat utmärka byens gräns. Man kan dock äfven tänka sig, att vallhöjden varit förstärkt med ett upptimradt bröstvärn eller VIRKE, hvarigenom försvaret kunnat vinna ökad styrka.

Det synes likväl som den förra meningen skulle hafva större sannolikhet för sig, då qvarlefvor af forntida hedna grafvar ligga högst uppe på vallryggen. I ett af hörnen, der den bogiga och raka vallen sammanlöpa, ligger nämnligen ett FLISKUMMEL af omkring 22 alnars tvärmått och ej obetydlig höjd, samt likaledes på ryggen af vallens bogiga del, snedt emot och ej särdeles långt från det andra vallhörnet, finnes en SKEPPSSÄTTNING med dubbelradade sidostenar, blott 13 al. lång och 3 al. bred. Efter skeppet följa 4 enkla STENKRETSAR, från 6 till 8 al. i tvärmått. De två sista kretsarna äro liksom åtskilda medelst en tvärgående rad af 4 lagda stenar. Skeppet och de fyra kretsarne äro lagda af gråsten och intaga en längd af omkring 80 alnar. Då här således på samma ställe finnas fornlemningar af gråsten och kalkflisor, som knappast kunna vara annat än samtidiga, så styrkes den tanke, som ofvanföre blifvit yttrad, när talet var om de bägge samliggande flis- och gråstens-kumlen vid *Aines-torpet*, att de bägge slagen icke kunna tillhöra skilda tider eller folkstammar.

Det kan således icke fela, att ju icke en drabbning eller rättare en stormning af denna ringborg någon gång förefallit, och efter min förmening passar detta temmeligen väl in med den i Guta-Sagan omtalade utflyttningen. Men detta kan i alla fall icke blifva något annat, än en mer eller mindre sannolik förmodan.

BORGEN SPINN-BJÄRG VID TJÄLERS I BOGE. — I den bergiga och högst oländiga skogen ofvanföre det ofta om-

talade fornrika Tjälders, icke långt från *Trull-klint* och i grannskapet af skogsvägen, som leder från gården till Gane i Bäl, ligger en fornborg, som i hög grad förtjenar forskares uppmärksamhet, samt en noggrannare undersökning, än jag vid mitt besök kunde egna henne. Vallarne bestå för det mesta af uppstaplade stenar och äro vida högre och tvärbrantare än Fårö-borgarnes, samt nästan liknande dem vid Thorsborg. Men borgens skepnad är icke som vanligt rund, utan långsträckt och smalspetsig, nästan som ett skepp — en följd af ställets beskaffenhet. Längden är ock ansenlig, nämnligen 1000, eller åtminstone 800 alnar; bredden kan jag ej uppgifva. Allt detta tyckes utvisa, att denna förskansning icke gerna kan hafva varit ett till nödvärn uppkastadt tillfälligt skydd, utan att någon krigshöfdinge här under längre tid har haft sitt tillhåll. Flere infallna grafkummel omedelbart i vallens grannskap synas också tala om de blodiga bardagar, som här utkämpats. Men isynnerhet fästes uppmärksamheten vid tvänne stora stenkummel, som ligga ofvanpå sjelfva vallen just vid dess spetsar, och hvilka således utgöra dess slutpunkter. Dessa bägge kummel äro, ty värr, brutna och genomrotade af skattsökare; men det vore en möjlighet, att någon upplysning kunde vinnas om fornsakernas beskaffenhet i något af stenrören i grannskapet. Borgen kallas *Spinn-bjärg*, hvilket ock i sin mon vittnar om ett fortlefvande dunkelt minne om hennes forna anseende och märkvärdighet. Stenkumlet vid det östra hörnet, hvilket är det ansenligaste och af betydlig höjd, i anseende till den brant hvarpå vallen här hvilar, benämnes Spinnbjergs hufvud.

Kastaler eller fasta Torn. — Om de fasta tornen, *Kastalerne* eller kastellen, har jag redan ofvanföre (s. 134) nämnt några ord. Jag har sjelf sett 7 sådana; men det har troligtvis funnits många flere, åtminstone har

man kunskap om ytterligare tvänne. Deras antal har således varit åtminstone 9. De ligga alla helt nära intill öens östra kust, och 6 af dem så omedelbart invid hvar sin kyrka, att afståndet dem emellan knappast på något ställe kan gå till 200 alnar.

1) Vid Lärbro kyrka. Denna kastal är ganska hög, och har sedan lång tid tjenat till klockstapel, då kyrkans torn blifvit så försvagadt af ett jordskalf i gamla tider, som det säges, att det ansetts allt för svagt att bära klockorna. Denna är den nordligaste på landet.

2) Vid Gothems eller *Gautums* kyrka. Denna är troligtvis den största och högsta.

3) Vid Gammalgarns kyrka. Denna är till det inre alldeles tom och utan mellanvåningar; men är öfverst försedd med ett starkt hvalf. — Denna, likasom de två föregående, äro fyrkantiga.

4) Vid Kräklingbo kyrka. Denna kastal har blifvit nedrifven på de sista 100 åren (troligtvis vid prestgårdens nybyggnad), så att intet spor nu finnes derefter. Man skulle kanske icke vetat att en sådan der funnits, om icke Langebek, i anteckningarna från sin resa på Gotland 1753, nämnt några ord om, att en sådan då fanns. Uti de af Nyerup utgifna Langebekiana (Kiøbenh. 1794) läses nämnligen, s. 152—3, följande: „Kræklingbo Kirke havde intet besynderligt at meddele os. Omendskiönt den, som de fleste andre Kirker, var ziret med Taarn og Spir, saa stod dog ved Siden deraf et gammelt höit Taarn ligesom ved Gamelgarn, hvilket vi siden fornam saaledes ogsaa at være ved Gothum og flere Kirker paa Gulland".

5) Vid Lau kyrka; deraf återstår nu blott ett stycke mur och det understa hvalfvet. Äfven denna tyckes hafva varit fyrkantig.

6) Vid Sundre kyrka. Denna kastal, den sydligaste på landet, är ett vackert rundt torn af slät huggen sten,

utan alla prydnader, men med ett par hvalf i det inre och en förbindande vindeltrappa i muren. En dörr sitter högt uppe på muren, och den nuvarande nere vid marken tyckes sednare vara bruten.

7) Vid Domararve gård i Öja, icke långt från kyrkan, ehuru ej i dess omedelbara grannskap, ligger ruinen efter en rund kastal, hvilkens inre tvärmått är $12\frac{1}{2}$ och yttre 19 alnar, hvadan muren är $3\frac{1}{4}$ al. tjock. Det högsta af den återstående muren reser sig ungefär 14 al. öfver marken, och dess yttre yta utgöres af släthuggen sandsten, men uti det inre af om hvarandra vräkta sand- och gråstenar med ett öfverflöd af murbruk deremellan.

8) Uti samma Öja socken, vid en annan gård ej långt från den föregående, finnes äfven ruiner efter en likaledes rundbyggd kastal.

9) Vid Kastale eller Kastelle gård i Vamlingbo skall, efter berättelse, finnas ruiner eller qvarlefvor efter en gammal byggnad, som uppgifves för att hafva varit en liknande kastal, hvarom ej häller lär kunna blifva något tvifvel vid betraktande af gårdens namn.

Dessa *kastaler* eller kastell höra således afgjordt till den kristna tiden, såsom i början af denna afhandling blifvit yttradt, och äro således från en mycket yngre tid, än borgarna. Detta bevises tillräckligen också deraf, att i dem finnes murbruk såsom bindningsmedel i murarne, att huggen eller åtminstone tuktad sten begagnats, samt, framför allt, af hvalfven — allt saker, hvaraf intet spor finnes i borgarne. Då de nu dessutom oftast stå som en skyddsvakt invid kyrkorna, är det klart, att de äro verk, uppförda med samnad hand af kristna menigheter, till dessa deras dyrbaraste byggnaders värn mot de från andra sidan Östersjön kommande hedningars röfvaretog. Men all den stund vi äfven se dem uppförda vid enskilda gårdar, så ligger deruti ett bevis, att Gotländingarnes makt och

rikedom på den tiden var så stor, att enskilde bönder eller höfdingar orkade uppbygga slika kostbara torn för sin egen trygghet. Om kastalen vid Sundre kyrka går den sägnen i orten, att hela församlingen der införde och förvarade sin dyrbaraste egendom vid fienders annalkande, äfvensom att qvinnor och barn der fingo en tillflygt. Derföre hafva dessa torn blott få och ganska små luftgluggar och dörren sitter högt uppe från marken. Så berättades ock om Sundre kastal, att sista gången den togs i bruk var, när konung Valdemar (år 1361) anföll Gotland. Man drog sig då inom kastalens skyddande murar och halade stegen upp till sig. Men detta passiva motstånd var icke tillräckligt mot denne fiende, ty han bröt sig in genom muren nedantill med tillhjelp af sina kanoner, „hvilka nu första gången sågos på Gotland". Derefter borträfvades allt, som fanns sammansläpadt i tornet, och det blef derefter uppbrändt.

Kastalernes byggnadsålder måste således tillhöra en tid, då Gutarne både voro kristnade och hade hunnit att bygga flere af de ännu stående kyrkorna, men då deras grannar på andra sidan Östersjön, Estar och Kurar m. fl., ännu voro hedningar. Deras tillvaro endast på östkusten bevisar ock, att Gutarnes kristnande icke kan hafva skett någon särdeles lång tid före kristendomens införande i Sverige, utan antingen samtidigt dermed, eller kanske till och med en god del sednare. För denna sista åsigt talar också i någon mon den omständigheten, att ingen af Sveriges öfriga landskapslagar har så afgörande inre bevis för att vara sammanfattad så kort efter hedendomen som Guta-Lag.

ALSKOGS-STENARNE PÅ GOTLAND,

af Carl Säve.

(Tab. V–VII. a.)

Medelst en särskild afhandling, införd här näst förut, Om Gotlands äldsta Fornlemningar, har jag sökt att fästa fornforskarens uppmärksamhet på denna ö och det rika fält, han der finner för sina iakttagelser. Men då öens äldsta historia ännu icke blifvit i sammanhang behandlad, och man icke ens har mer än en ganska ringa del af hennes många fornlemningar beskrifna och ännu färre aftecknade, torde det till en början vara mest nödvändigt att gifva dylika särskilda afhandlingar, såvidt möjligt är, åtföljda af trogna afbildningar. Ty det är först sedan en någorlunda tillräcklig samling af sådana blifvit allmänt tillgänglig, som forskare i allmänhet med framgång kunna behandla öens fornhäfder i deras helhet och anställa jämnförelser mellan dessa och den öfriga Nordens.

Det var för att i någon mon bidraga härtill, som jag i den förtjente fornforskaren Rich. Dybecks Runa, Antiq. Tidskrift för 1845, ss. 82—93, med Pl. 3 och 4, beskref den då nyfunna Tjängvide-stenen. Men då den nämnda tidskriften dels icke är känd så vida omkring, åtminstone utom Sverige, som hon förtjenar, och dels sedan i samma socken blifvit funnen ännu en högst märkelig sten, som tydligen hör till samma tid och art som Tjängvide-stenen, så har jag ansett det gagnligast att här på en gång beskrifva bägge de nämnde stenarne.

På Gotlands sydöstra kust finnes en rymlig och mot de fleste hafsvindarne temmeligen väl skyddad vik, som efter den tillgränsande socken kallas Laus vik, och i dess

botten den gamla hamnen Ljugarn (Gotl. *Liau-gan*). Viken skyddas mot söder af en temmeligen långt utspringande hammar eller bergsudde, kallad *Laus hamar*, och den nog breda öppningen mot hafvet stänges till endel af tre holmar, som till sammans benämnas *Laus holmar*, och hvilka således, på samma gång som de värja den innanföre liggande hamnen mot stormarne, tillika bilda många utlopp (Gotl. *gatt*), genom hvilka utseglingen lättas vid olika vindar. Sjelfva naturen tyckes således här hafva danat en trygg hamn till menniskornas gagn, hälst för de tider, då skepp och farkoster ännu byggdes så små, att de på lunnar kunde uppdragas på landet; ty numera anses denna hamn icke fullt säker, särdeles vid nordlig och nordostlig storm, sedan fartygen byggas större och således städse moste ligga för ankar.

Omkring Ljugarn ligga i en halfkrets socknarna Ardre, Alskog, Lye, Garde, Lau och, något sydligare, När. Hela den egnd, som upptages af dessa socknar, är en af de märkligaste på hela Gotland i forsakligt afseende, och allt synes utvisa att här varit en hufvudort för något manstarkt, rikt och mäktigt härad eller fylke i forntiden. Flere af Gotlands mest storartade fornlemningar ligga här liksom samlade. Norrut, just vid Ardre sockens landamäre, ligger Thorsborgs tvärbranta bergskulle, hvilkens stupande väggberg ytterligare blifvit befäste medelst uråldriga och digra stenvallar. I Garde ses Diger-rör, Gotlands väldigaste stenkummel, och i Alskog finnes Gål-rum, som med sina många kummelskepp, ättehögar och stenkretsar är ett af öens märkvärdigaste graffält. Dessutom stöter man öfverallt på större och mindre samlingar af forngrafvar i skepps- eller kretsform. Lau kyrka är den största och vackraste af alla landsbygdens nära hundrade kyrkor, och äfven kyrkorna i Alskog, Lye, Garde med annexet Etelhem (Gotl. *Aitelhaim*) utmärka sig för en

särdeles rik mångfald af sirligt utfördt stenhuggeri. Egnden har således en gång varit tätt bebyggd af en genom handel och vikingafärder rik folkstam, som i denna egenskap bibehållit sig långt ned i tiden; om man nämnligen får sluta detta deraf, att i Lye kyrka finnas Gotlands och hela Nordens två yngsta runstenar (af år 1449). Härtill kommer nu de båda i Alskog funna stenar, som skola blifva föremål för denna afhandling, hvilka troligen utgöra Gotlands äldsta af menniskohand huggna minnesmärken.

Redan allt detta bär tydligt vittne om denna orts vigt och betydenhet i Gotlands forntid. Men dessutom torde äfven i de båda namnen på socknarna *Lau* och *Lye*, som hufvudsakligen omgränsa *Lju-garns* hamn, ligga ett uråldrigt vittnesbörd om, att här varit en hufvudort, för en viss folkstämma, som antingen här först landat och bosatt sig eller ock blifvit af hamnens beqvämhet ditlockad från öens midland, samt sedan i grannskapet rest sitt vi eller gudahus och haft sin tingsstad. Det är nämnligen bekant, att sådana tingsstäder på flere ställen i Norden, och der den Nordiska stammen bodde, buro namnet *Lióð-hús*, d. ä. folk-hus, folkförsamlingshus, af Isl. *lióðr*, *lýðr*, folk, t. ex. staden Löd-öse (sedan förlagd till Göteborg), fordom Löd-hus, d. ä. Lyd-hus, eller egentligen dativ. *Lýð-húsi*; sammalunda bär en af de af Norrmän bebodda Vesteröarna, nu Hebriderna, namnet *Lióð-hús* eller *Liúð-hús*, hvilket ännu lefver i ordet *Lewis* (Ljuis). Men orden *liúðr* och *lýðr* moste enligt rådande ljudlagar hafva på Guta-lagens språk haft formerna *liauþr* och *lyþr*, och i nutidens Gotländska *liaud* och *löid*[1]. Namnen Lju-garn, Lau och Lye äro egentligen ett slags försvenskning af

---

[1]) *Löid*, m., folk, och sammansättningarna *ung-löiden*, ungdomen, *torpar-löidar*, pl., torparefolken, torparena, brukas ännu i dag på öen.

bondemålets *Liau-gan*, *Lau* och *Löie*. Af dessa namn förekommer det sista på en runsten (Liljegren: Runurkunder, Nr. 1765), der det står: *Kairvaltr i Lyum*. Skriften synes angifva stenens ålder till omkring år 1400. Sockennamnet LAU finnes på ett stenkors af år 1448, stående nära BURS kyrka, hvilkets inskrift dock, ty värr, är latinsk, ehuru för öfrigt egen nog. Hon lyder:

MCD: quatuor: X: ad: octo: die: michael*is*:
Omnipotens: o: rex: cui: p*s* (pius?): ecce: vel*is*:
......(?c)ruce: agnat*us*: loc*us*: qui: morte: grauat*us*:
.......: curat*us*; rangualdu*s* lau*que*: locat*us*:

Deremot har man icke namnet LJUGARN från någon äldre tid. Det kan visserligen med fog invändas, att i dessa ord icke någon stafvelse finnes, som utvisar den forna dervaron af slutordet *-hus*, lika litet som det utljudande *d* i hufvudordet *Liau-*, *Lau-*, *Ly-*; och jag erkänner derföre också gerna, att hela detta antagande ej är grundadt på just så starka skäl. Men eget är det i alla fall, att namnen på 3ne så godt som samgränsande orter skola begynna med nära nog samma rotord, som ofta har blifvit gifvet åt just det slags ställen, hvartill detta, efter alla andra tecken att döma, moste hafva hört.

1. Tjängvide-stenen.

(Tab. VI och VII. a.)

Det var i denna egnd af Gotland som jag några dagar uppehöll mig om sommaren 1844, då jag, med ett rese-understöd af K. Vitterh., Hist. och Antiqvitets-Akademien i Stockholm, företog en resa, med hufvudsyftet att forska uti det märkliga Gotlands-målet. Det blef mig då händelsevis berättadt, att man helt nyligen vid Tjängvide gård i Alskog påträffat en säkert mycket gammal sten, på hvilken funnos uthuggna besynerliga streck, som liknade sig till figurer, samt dessutom något, som såg ut som runor. Jag begaf mig oför-

töfvadt till ort och ställe, för att beskoda fyndet, begärlig att se, om det verkeligen skulle vara något anmärkningsvärdt, eller om oöfvade ögon hade tagit för figurer och runor, hvad som blott var en naturlek med fördjupningar och remnor, såsom det flere än en gång förut händt mig. Gårdens medegare, Jakob Tjängvide, — en utmärkt förståndig bonde, med ett godt öga och stor kärlek til sin hembygd och dess fornminnen och språk — förde mig till den utanför huset liggande stenen (tab. VI.), och förtäljde om sjelfva finnandet detta:

„För icke länge sedan skulle vi uti den lilla sten eller grusbacken, som ligger i trägårdstäppan här invid huset, gräfva en grop, för att deruti bygga en mindre källare. Sedan en hop grus och lösa stenar blifvit undanrödda, stötte vi på fastare grund, och ju djupare vi grofvo och bröto oss ned, desto tydligare sågo vi, att vi råkat på en gammal, fast grundval, som var ordentligen murad med vanligt murbruk. Vi, som nu sett denna grusbacke i all vår tid, hafva likväl aldrig förut vetat, att något dylikt fanns derunder, ej häller hafva vi äfven af de äldsta personer hört omtalas, att de sett eller hört, att något hus eller byggnad der förr i verlden skall hafva stått. Vi bröto oss djupare ned i murverket, och då en af oss med järnstören stötte i det nyss blottade lagret af murbruk under en bortvält större sten, lossnade derur på en gång en stor sammanhängande kaka, som efter stöten kom att ligga omvänd. Med förundran varsnade vi då tecken och ränder löpande i kors på den förut nedåt vända sidan af murbrukskakan, och vi slöto deraf, att den sten, på hvilken kakan legat, moste hafva motsvarande inhuggningar. Bruklagret borttogs varsamt, och vi hittade den här stora stenen, hvilken vi ock slutligen, ehuru med stor möda, lyckades få upp på jämna marken; ty vi ville intet lätta vårt arbete genom att slå sönder honom, hvilket varit en

lätt sak. Han ligger nu här alldeles hel, sådan han låg i muren, med undantag af att två mindre stycken sprungo af för stötarne med järnstören, innan vi fått reda på, att något fanns inhugget på honom. Men dessa två stycken togo vi till vara och inpassade på sina ställen, sedan vi fått stenen upp".

Stenen är ett väldigt block af Gotlands vanliga hvitgråa kalksten, och den öfre ytan är temmeligen slät och jämn, den undre skroflig och gropig, alldeles så som man stundom finner sådana block i öens berg, danade af naturen. Stenarten är temmeligen lös: kanske en följd af det långa liggandet i den fuktiga jorden. Stenens hela längd är 2 alnar och 22 Sv. verktum, största bredden (nedtill) 2 al. 6 t., mindre bredden (midt för hästens fötter) 1 al. 21 t. och tjockleken omkring 12 tum.

På stenens öfre yta äro inhuggna åtskilliga figurer, såsom ett skepp, menniskor, djur, m. m., fördelade i tvänne fält — ett öfre och ett nedre. Men det är anmärkningsvärdt, att denna yta icke först tyckes hafva blifvit planhuggen, utan att man åtnöjt sig med att taga en af naturen någorlunda slät stenhäll (slika äro icke sällsynta på Gotland, särdeles vid hafsstränderna) och derpå uthuggit figurerna; ty ytan har en mängd grunda urskålningar och långsluttiga upphöjningar, hvilka figurerna åtfölja upp och ned. Dessa figurer äro icke djuphuggna eller omskrifna med kantstreck, utan bottnen dem emellan är borthuggen, ehuru ganska grundt, så att hela teckningen framstår såsom en föga upphöjd bas-relief. Det öfre figurfältet åtskiljes från det nedre medelst ett tvärt öfver stenen gående, några tum bredt bälte, innehållande slingor i form af valknutar eller dubbla åttor. Hela stenens yttersta rand tyckes dessutom ursprungligen hafva varit omgifven af en likadan rand med valknutar, ehuru hon numera allenast är fullt tydlig på den öfre halfrunda och

den högra raka sidan. Vidare märkes, att huggningen till venster på stenen är svagast (eller mest utnött), samt att teckningen således tilltager i tydlighet, ju mera hon närmar sig högra sidan. Ja, det är tydligt att åtskilligt är bortslaget och rent af saknas på venstra sidan, och detta är i ännu högre grad fallet vid stenens hela undre kant, som måtte hafva mist betydligt af sin förra längd åt detta håll, då han under figurfälten moste hafva haft ett fotstycke att nedsätta i jorden; men denna skada har åkommit redan i forntiden. Vid de bildliga föreställningarnas närmare beskrifning faller det sig naturligast, att betrakta hvardera af de bägge fälten särskildt, samt att dervid gå från höger till venster — från det tydligare till det otydligare.

Det öfre fältet. — Detta intager stenens öfra hälft och har således formen af en något hög halfcirkel, samt är, såsom redan blifvit nämndt, omgifvet af den omkring 5 tum breda valknutsranden. Den figur, som här genast ådrager sig uppmärksamheten är en stor häst med åtta fötter. Ett par af bakfötterna äro lutade bakut och det andra paret är framsträckt, dock stående på marken, så att hvardera bakfotsparet har samma ställning som hvardera foten hos en häst, som är stadd i stark gång. Af de två paren framfötter är det ena stående på marken och starkt framsträckt, men det andra är högt upplyftadt, krökt och kastadt bakut såsom under häftigaste fyrsprång. Svansen är mycket smal, likasom om han vore lindad med band, och detta synes äfven bevisas af de 3 utstående taggar, som töra föreställa bandöglor. Detta har en särdeles stor likhet med den flätning och de rosettlika uppknytningar, hvarmed Gotlands allmoge ännu i dag utsira sina hästars svansar vid bröllopsridter och andra högtider. Under hästens buk och mellan framfötterna slingra sig hvarjehanda orm- eller drakskepnader. Afståndet

mellan hästens utsträckta fötter är så stort, att det griper in fältets halfva vidd, och hans höjd så ansenlig, att hon intager nära $\frac{2}{3}$ af hela höjden inom ramen. Hästens proportioner äro ock så jättelika, att han nu är nära dubbelt så hög som äfven den störste menniskofiguren omkring honom — men såsom riktigt stående skulle han vida öfverstiga detta mått.

På denna åttafotade springare rider en person, som med ena handen högt lyftad håller något, hvilket likväl ej så noga kan urskiljas. Personen bär en särdeles bred hatt, hvilkens brätten sträcka sig ut öfver axlarne. Bakom den ridande synes något, som antingen är en låg sadel eller en på länden hvilande börda. Den ridande är i öfrigt så liten i förhållande till hästen, att hans hufvud nu knappt hinner till jämnhöjd med dennes.

Ett stycke ofvanom hästen och midtöfver den ridande befinner sig en annan menniskofigur, sväfvande på tvären i liggande ställning, och klädd, som det ser ut, i en nedom knäna räckande rock. Dess bägge armar äro sträckte öfver hufvudet. Bakom, d. ä. öfver, figuren synes ett rakt föremål af större längd än dennes, som antingen är ett vapen, slutande nederst i en stor spetsig bill af half spadform, eller också kan det möjligen vara en stor harpa, all den stund likasom en arm eller gren från den öfversta ändan snedt nedlöper till personens ena hand: — är det en skald, som stämmer sin harpa?

En tredje menniskofigur står nära framför hästens längst utsträckta framfötter och på samma grund, samt är höljd i en fotsid kåpa eller mantel af betydlig vidd, under hvilkens nedre kant fötterna dock tydligen ses. På hufvudet tyckes en hätta hvila, som med en bred flik eller förlängning nedlöper längs ryggen till nära bältestaden. Personen håller i hvardera handen något, som han med framsträckta händer liksom offrande bjuder (till hästen eller hans ryttare?).

Denna menniskofigur är den största på detta fält, men är likväl icke högre, än att hon knappt skulle räcka mer än jämnt under hästens bringa, om han riktigt stode. — Ett trekantigt föremål, bredt nedan och afsmalnande uppåt med insvängda sidor, hvilkets form är så obestämd, att man ej kan se, hvad det skall föreställa (det har någon likhet med en nutidens kyrkoklocka), befinner sig mellan den nyss nämnda personen och hästens panna. Detta föremål är så ställdt, att det alldeles bortskymmer hästens öfre del för den sidkåpade personens blickar, såvida man icke tänker sig, att det befinner sig något bakom taflans plan.

I taflans venstra hörn, och på samma grund som den sist omtalade figuren och hästen, står ett fyrfota djur, med lång och mot spetsen starkt uppböjd svans. Det kan således icke vara en varg, emedan det just är en egenhet för en sådan att svansens spets är inböjd — om man nämligen får antaga en så stor noggrannhet vid djurs afbildande i forntiden. Djuret liknar mest en hund, då det ej gerna kan vara en räf, som har en så yfvig och rak svans, och än mindre en björn, då den smärta skepnaden alldeles afviker från dennes klumpiga former. Det står vändt mot venster och således från kåpfiguren; hufvudet är otydligt (då allt, som närmar sig stenens venstra kant, i samma mon blifver otydligare), men det har dock nästan utseende af att djuret vänder hufvudet bakåt och likasom under bortgåendet fäster ögat på kåpfiguren eller hästen.

Nära ofvanom detta djur och bakom kåpfiguren finnes en fjärde menniskofigur, som äfven vänder sig mot venster och således från den sistnämnda. Hon bär en kort och endast knäsid rock eller kjortel, och benens ställning visar att hon är gående. Med den ena handen, som är framsträckt, tyckes hon fatta i något framföre sig, och med

den andra, som hålles lägre, synes hon bära något trekantigt med hol uti (en hatt eller korg?); hufvudet ser ut att vara obetäckt. I jämnhöjd med och midt emot den nu beskrifna figuren, längre åt venster, skönjes ett bredt föremål, som, huru otydligt det är, kanske är en femte menniskofigur och då bärande en kåpa eller dylikt af betydlig vidd och sidd. Och är detta verkeligen en person, så visar ställningen tydligt, att hon står vänd emot och är stadd i någon gemensam förrättning med den ofvan beskrifna fjärde, kortrockade figuren. Bägge dessa figurer äro af lika höjd, men ansenligen mindre, än de först omtalade tre menniskofigurerna. För öfrigt synes här och der spår å fältets yta, att några flere föremål varit framställda, men de äro för mycket förnötta och orediga, att något särskildt skulle kunna igenkännas.

På fältet finnes likväl, utom det hittills omtalade, ännu ett annat föremål, om hvilket jag skulle önska att kunna säga något mera, än bara att det finnes der; ty kanske skulle vi eljest häraf hemtat upplysning om, hvad hela denna föreställning har att betyda. Detta är nämnligen en runrad af icke obetydlig längd, som från grunden under svag höjning stiger uppåt och öfverst hvälfver sig i en halfcirkelformig krökning. Men då hon just finnes allra längst åt venster, så är hon derföre också, ty värr, alldeles oläslig. Så mycket är likväl alldeles säkert, att hon till hela längden varit fullristad med tätstående runor — kanske till ett antal af 60 til 70 mynder! Runraden har, om man tänker sig henne uträtad, en längd af omkring 30 tum, samt är något litet upphöjd öfver stenens yta och runorna hafva blifvit ristade deruti. Hennes bredd nedan, der hon börjar mellan hunden och venstra kantramen, är 2 tum; men hon smalnar under uppstigandet, så att den öfversta nedkrökta ändan bara är 1 tum bred.

Det är en stor och oersättelig förlust, att denna runskrift skall vara så aldeles utplånad, att intet deraf står att inhemta. Ty annars hade vi säkert deraf kunnat erhålla någon upplysning om, hvad figurerna och framställingen föröfrigt skola betyda. Troligtvis är innehållet mythiskt — men hvilket?

Det nedre fältet. — Här ser man den temmeligen väl utförda bilden af ett skepp eller Fornnordisk vikingadrake, med mast, segel, stag, tog och flere mans besättning, stående på däcket. Draken är med sitt väldiga segel och tillbehör så stor, att han jämnt uppfyller hela detta fälts yta. Han är likväl uppenbarligen alldeles för kort, om man jämnför längden med de mäns höjd, som stå på däcket, samt med seglets vidd. Annars är formen temmeligen nära öfverensstämmande med de skepps, som vi finne på hällristningar, ehuru allt här är utfördt med vida större omsorg och prydlighet. Drakens hela längd på stenen är omkring $1\frac{1}{2}$ al. Skrofvet har alldeles samma skapnad och rundning både för och akter, och de båda stäfvarne likna hvarandra fullkomligt, samt resa sig till halfannan manshöjd (hvilket här motsvarar drakens halfva längd). Under deras första uppstigande luta de något in öfver däcket, afsmalna derefter hastigt och sulla högst uppe ut i ett stort snäckvridet hufvud, som bildar hvad man kunde kalla en stäfros. Midt från däcket reser sig masten, som dock i anseende till brist på utrymme är af ringa höjd; hon har nederst ett knä — likasom meningen vore att visa, att hon vore gjord att fälla ned, när så behöfdes — men är för öfrigt rak och ändar mot fältets öfversta rand. Från masttoppen nedlöpa tvänne stag eller vant i sned riktning, ett på hvarje sida, och sluta vid det ställe på däcket, der det begynner att kröka sig, för att uppstiga i stäfvarne.

På masten hänger ett segel, som företer flere egendomligheter. Högst anmärkningsvärd är dess utomordent-

liga storlek, särdeles hvad längden, eller rättare bredden vidkommer. Denna (1 al. 9 tum) går ofvan nära till hela drakens längd; men emedan man, som det tyckes, icke velat att dess nedre hörn eller skothalsar skulle bortskymma de prydliga stäfrosorna, så har man bortskurit ur dem ett rätvinkligt ingående fyrkantigt stycke, hvadan bredden nedan blifvit mindre (1 al. 2 t.). Såväl masten som de bägge stagen synas framföre seglet. Hela seglets yta är tecknad med ett snedgående, glest nät, i hvilket maskorna äro så vida, att en af de på däcket stående männen nästan skulle kunnat krypa derigenom. Detta nät företer desutom den egenheten att vara djuphugget (då deremot allt annat framstår såsom höghugget), likväl så, att der maskorna korsas intet är bortmejsladt, — hvilket tör betyda knutar. Om detta besynnerliga nät skulle man kunna hysa hvarjehanda meningar. Först kunde man dermed helt enkelt velat antyda, att seglet var af väfvet tyg; men dertill synes det likväl vara allt för groft tilltaget, särdeles då rätt fina huggningar för öfrigt finnas på stenen, och maskorna borde då icke gerna gå snedt, utan vara jämnlöpande med segel-liken. En annan förmodan kunde vara den, att man dymedelst velat afbilda ett randigt eller stafvadt segel, d. ä. ett sådant, som Erling Skjalgsson förde vid Svölder [1]; men förmodligen menade man i fordom timma med ett stafvadt eller randadt segel ett sådant, i hvilket dukvåderna voro af olika färgor, t. ex. hvarannan röd eller blå och hvarannan hvit, — dessa kunde dock endast löpa jämnsides åt ett håll, icke korsas. — En tredje förmodan vill jag här våga, ehuru jag erkänner, att jag ej i fornsagorna funnit något sådant antydt, utan har just denna nätteckning ledt mig på denna tanke. Då såväl hampa som lin äro i Norden införda och ortvanda

---

[1]) Se *Olof Tryggv. Saga*, Kap. 119.

växter, så följer deraf, att hamp- och linnetyg icke af ålder der funnits. Deremot måtte ull och ylletyg hafva varit i bruk mycket tidigare, och derföre nödgades man väl ock i den äldsta tiden åtnöja sig med vadmalssegel. Men då ylletyg har en så ringa styrka, hälst om det skulle användas i ett stycke af en slik vidd som ett helt segel, så skulle man naturligtvis snart ledas till försöket att på något sätt stärka dess hållbarhet. Något ändamålsenligare medel dertill kan man, under då varande förhållanden, knappt tänka sig, än att man spände ett glest förstärkningsnät af tog öfver hela vadmalsseglets yta; — ty tog eller rep, snodda utaf remsor af råblöta hudar, vet man att våra förfäder egde. Om åter ett dylikt nät skulle blifva rätt starkt, så borde det knytas der repen korsades; men tarfvade ej häller då att vara så synnerligen maskfint. Härigenom varder också repens här förekommande sneda riktning lätt förklarlig, enär eljest de rep, som skulle dragas parallelt med seglets långsidor, blifvit så långa, att en mängd skarfvar behöfts. — Skulle den här framställda gissningen befinnas vara sannolik, så är det tydligt, att vi här hafva framför oss en afbildning af ett af Nordens fornaste skepp, och Tjängvide-stenen kunde då måhända vara en af de äldsta runstenar, som finnes.

Efter denna afvikelse, återtager jag beskrifvandet. Bakom masten befinna sig 4 menniskofigurer, 1 sittande och 3 stående, och närmast framföre masten synas 2, äfven stående, och dessutom har det troligen funnits ytterligare 2 figurer mellan dessa och förstäfven, ehuru de nästan äro utplånade, då allt åt stenens venstra sida blifver allt otydligare. Längst bakuti skeppet är en figur i sittande ställning, som håller ena armen i sidan och som troligen är styrmannen, ty han håller med andra handen ett styre eller snarare en stor styråra — som väl var det enda brukliga roder i forntiden. Åran hålles i högt upp-

rest ställning och sträcker sig ett stycke utom bakstäfven, samt ändar i ett bredt årblad. Att åran hålles på detta vis lyft, visar oss antingen hennes ställning, när hon ej behöfdes till styrning, eller ock har hon blifvit så framställd på det att hon bättre måtte kunna ses. Inga flere åror än denna synas till på draken. Figuren har på sig en bredskyggig hatt, alldeles lik den, som hästens ryttare har på öfre fältet. Alla de öfrige figurerna äro stående och tyckas draga uti eller syssla med de från seglet nedhängande togen. Närmast styrmannen står en smal figur, som med båda händerna håller antingen i staget eller i ett af de från seglet nedhängande togen, och som på hufvudet bär en hätta eller mössa, hvilken posaktigt hänger ned ett stycke långs ryggen, något liknande den persons, som å öfre fältet står framför hästen. Denne person vänder sig framåt. Dernäst står en person, som åter vänder sig mot den sist nämnda, d. ä. mot aktern, och håller i ett hängtog. Denne tyckes vara hattlös, men i stället ses det tydligt, att han bär en till midt på låret räckande vid tröja eller kavaj, och derunder en knäsid, något mindre vid rock, samt ändteligen temmeligen vida byxor, som sluta tätt ofvanom fotvristen. Derpå följer en fjärde person, den siste bakom masten, som redan är något mindre tydlig, han har en likadan hatt som styrmannen, och det kunde förut ses, att fötterne vändes fram åt fören; något spetsigt sticker ut bakom honom, ungefär vid knäet, hvilket möjligen kan vara ett svärd. En femte person står näst framför masten, han är ännu något mindre tydlig, men synes vänd framåt, samt har på hufvudet något, som nästan ser ut som en hjelm. Så kommer en ännu otydligare sjette person, med bredskyggig hatt, och sist synes några nästan helt och hållet förnötta antydningar till troligen en sjunde och en åttonde person, emellan den sjette och förstäfven, af hvilka jag 1844 kunde ännu urskilja

åtminstone hufvudet på den sjunde: det återstående rummet medgifver ock, att två här kunnat stå, men icke flere.

Från seglets undre lik eller kant nedhänga små tog, af hvilka två och två sammanlöpa och förena sig till ett. Sådana till ett sammanknutna togpar nedhänga slakt emellan nästan alla personerna på däcket, och några af dessa synas hålla eller draga i dem. Dessa hängtog hänvisa således på någon inrättning vid Nordens äldsta segelföring, hvilken vi numera icke känna; men deras dervaro kan måhända förklaras sålunda: I ett tvärsegels öfre kant moste alltid finnas något styft, en rå, som håller det utspändt för vinden — och troligtvis skall den tvärlist, mot hvilken mosttoppen ändar på denna tafla, föreställa en slik rå —; men i den nedre kanten är en dylik, som kändt är, icke nödig. Ändamålet att hålla seglet utbredt och styft för vädret kunde nämnligen också nästan lika väl vinnas genom flere nedlöpande spänntog eller skot, hvilka man antingen fastgjorde vid däcket, eller i hvilka manskapet höll under seglingen. Utefter hela seglets kant synas nu ej flere än 4 slika hängtog, hvarje uppkommet af tvännes gaffelformiga förening; men när jag såg stenen, urskildes ännu ett längre förut, och möjligen har ännu ett 6te funnits längst akterut.

Genom den åt venster tilltagande otydligheten, kan man hvarken urskilja däckets främre del, eller det, som kan hafva varit afbildadt framom förstäfven, ehuru sjelfva stäfven någorlunda tydligt ses. Man märker äfven, att stenens yta här utanföre lidit skada, antingen emedan skifvor flagnat af medelst jordens fuktighet, eller ock att stycken blifvit afsprängda innan han nedlades i muren. Dock — stenen har väl lidit värre skada än så. Hela hans nedre ända är nämnligen helt och hållet borta, kanske till 1—1½ alns längd, om icke mera; enär en så stor sten har tarfvat ett icke så litet fotstycke åt detta håll för ned-

gräfning i jorden, för att kunna stå upprätt och stadigt. Skadan går, såsom det tyckes, långt in på det nedre fältet och nära upp emot drakens däcksrand, så att föga af skrofvet är qvar och intet af kölen synes. Det är alldeles tydligt, att detta skett på det sätt, att stenen blifvit med våld afbruten och vidare afslagen, och detta före nedläggningen i muren, ty brottet har samma åldriga färg och utseende, som stenens yta för öfrigt; hvaremot de två vid öfre ändan under uppgräfningen afslagna styckena visade ett helt färskt brott.

Sluteligen återstår att omtala ännu ett föremål, som finnes på nedre fältet. Detta är en Runrad (se tab. VII a., jf. tab. VI), som är omkring 1 aln lång, och hvilkens runor möjligtvis ännu kunna läsas, då händelsen så fogat, att hon befinner sig längst åt höger, och sålunda just der, hvarest den största tydligheten råder. Raden, som icke tyckes hafva varit en ormslinga, börjar nedan vid brottet och uppstiger nästan rakt i höjden emellan bakstäfven och den kringom hela stenen löpande valknutsranden, samt slutar i rummet mellan sagda rand och seglets öfversta kant till höger, invid fältets högsta gränslinie. Hon är nedan mellan 3 och 4 tum bred och afsmalnar öfverst till endast något mera än halfva denna bredd. Runskriften går åt samma led, och det återstående utgör alltså endast slutet af inskriften, hvaraf således efter all anledning åtminstone två tredingar gått förlorade. Betraktar man nämnligen den symmetri, hvarmed allt är ordnat för öfrigt, så blifver det ganska troligt, att denna runristning tagit sin början för om draken, d. ä. på venstra sidan uppe vid seglets öfversta kant, först gått rakt ned tätt förbi seglet och förstäfven, krökt sig åt höger efter skeppsbogen, samt, följande kölen, slutligen vid bakstäfven åter krökt sig uppåt och sist stigit rakt i höjden, ändande vid seglets öfversta hörn till höger. Det är detta sista rakt upp-

stigande stycke, som nu ensamt återstår. Denna förmodan styrkes än ytterligare derutaf, att emellan den vid mitt första besök ännu svagt igenkänneliga valknutsranden till venster och seglets kant ett tomt rum fanns, af lika bredd med det, som fylles af runraden på det motsvarande stället till höger. På det förstnämnda tomma rummet kunde likväl redan då inga spor efter runmynder upptäckas.

Om man, angående den på det öfre fältet synliga runraden, kunde vara benägen att gissa, att hon möjligen kunnat innehålla något till förklaring af detta fälts kanhända mythiska innehåll, så kan man väl med ännu större sannolikhet förmoda, att det nedre fältets stympade runskrift innehållit namnet på den sjökonung eller skeppskämpe, öfver hvilken vården fordom rests. På det qvarvarande stycket kan man således vänta sig namnen på den eller dem, som rest stenen eller ristat runorna, och möjligen, ifall stenen skulle tillhöra kristna tiden, en bön till Gud eller till Guds moder — detta vore således af allra högsta vigt att få reda på!

Sjelfva runmynderna äro, särdeles i runradens begynnelse, högst ovanligt smala, om man nämnligen jämnför deras höjd med qvistarnes kortlek; de stå också mycket tätt och orden äro icke skilda medelst punkter eller andra dylika tecken, hvilket följakteligen i hög grad försvårar läsningen. Myndernas stafvar äro icke riktigt rake, utan något böjde eller likasom våglikt svigtande hit och dit. Hela inskriften har derföre ett mycket åldrigt utseende, nästan fornt. Myndernas antal torde vara omkring 46 eller 48 — allt efter som man antager de halfva och tredingsstafvar för att beteckna runan *Sol* ([1]), eller möjligen såsom qvist tillhörande närmaste staf: *Knäsol* (ᛋ) finnes icke i hela inskriften. Hvarje mynds streck äro visserligen mycket fina, men likväl temmeligen djupgående, hvadan det icke ser ut som om de blifvit på vanligt sätt

inhuggna, utan snarare inskurna i stenen, eller att de åstadkommits likasom genom stark gnidning fram och tillbaka med ett uddhvasst verktyg af järn eller malm. Denna deres finhet gör likväl, att stafvarne och isynnerhet desses qvistar lätt kunna förblandas med fina sprickor i stenen, hvilket naturligtvis ökar svårigheten vid läsningen.

Jag genomgick och granskade inskriften på det noggrannaste, och tog deraf genast en afskrift med så stor omsorg och trohet som jag kunde åstadkomma. Tab. VII a är derutaf ett troget aftryck, utom måhända deruti, att runstrecken blifvit tecknade något gröfre eller tjockare, än de borde vara. Mindre säkra streck äro blott utmärkta med prickar. — Året derefter afritades hela stenen af min bror, Collega Scholæ i Visby P. A. Säve, för att i Stockholm stentryckas för afhandlingen i Runa, och sedan denna ritning på ett oförklarligt sätt å sjelfva stentryckeriet bortkommit, kunde den nya afritningen icke tagas förr än under den derpå följande sommaren (1846). När jag sedan jämnförde min ritning med den två år senare med lika trohet tagna, såg jag likväl, att stenen och hvad derpå blifvit inhugget lidit en icke ringa försämring till tydligheten under den förflutna tiden, kanske till en del genom den nästföljande ovanligt stränga vintern, då stenen icke hade den betäckning, som han sedan fick. Så skulle man t. ex., efter den äldre ritningen, möjligen i de 9 första mynderna kunna läsa: ᚱᛁ'ᛏ' 'ᛋᛋᚽ, *risti stan;* i det jag nämnligen anser den första tvekrökta runan vara ett ᚱ, från hvilket stafven är utplånad. Men af den yngre ritningen kan man icke få ut något sådant; ty mitt förmodade ᚱ är der likare ¦, och mitt derefter följande ᛁ' har der utseende af ett ᚠ. Det stycke, som ser ut att vara det tydligaste i hela inskriften, börjar der som styrårans blad hvilar på runraden, och man läser der ᛁᚠᛁᚱᚢᚦᚢᚱ, hvaraf dock den första och sista runan äro något osäkra, och

detta skulle kunna betyda: *ifir Uþur* eller *ifir Ruþur* eller *Ruþþur*, d. ä. *Hruþ-þur* = *Hróðþór*[1]; — eller kunde det vara: .... *i firuþur*, eller: .... *i firuþu r* .... (d. ä. *fiörðr* eller *fiörðu)??*

Från alla ytterligare försök att tolka denna svårfattliga inskrift afhåller jag mig helt och hållet. Men jag kan dock icke förmå mig att alldeles uppgifva hoppet, att någon annan skall vara lyckligare i denna frågas utredning, äfven om flere starke runläsare, hvilka på uppmaning öfvat sina krafter derpå, ännu icke kunnat hitta lösenyckelen. Jag behöfver icke fästa kommande forskares uppmärksamhet på, att man i denna inskrift troligen icke får söka ett språk, som fullkomligt öfverensstämmer med det vanliga Fornnordiska eller Isländska skriftspråket, utan ett som fast hällre liknar den Nordiska målbrytning, som vi läse i Guta-Lag eller å andra Gotländska runstenar[2] — ehuru kanske af ett ännu mera fornt skaplynne.

När man betraktar stenens framsida och de bägge nyss beskrifna fältens form, så visar det sig tydligt, att den högra långsidan icke från begynnelsen kan hafva varit så rak som nu, utan att hon fått denna jämna kant genom senare skedd afhuggning. Det nedre fältet är nämnligen något bredare nedan och afsmalnar uppåt emot tvärbältet med valknutarne; men just vid detta viker långsidans

---

[1]) Så väl runstenar som gårdsnamn utvisa, att ordet *hróð* (under formen *roþ*, *ruþ* eller *ro*) i forntiden varit mycket i bruk på Gotland. De förra hafva t. ex. Roþalf, Roþalfr, Roþaiþr, Roþar, Roþfos, Roþkutr, Roþvaltr, Ruþvi, Ruþviþr, Rofintr, m. fl.; samt i gårdsnamnen, som uppkommit af mansnamn: Roalds, Rovalds, Rodarve, Rotars, Rofinns, Rolaiks, Rommunds, Robbjänns (d. ä. Rodbjärns), Rudvier, m. fl. — [2]) Se Liljegren Runurkunder: 1570—75, 1590—94, 1613, 1693—1821, 1854—58, 1910—12, 1947, 1992, 1993, 2012, 2014, 2031.

valknutsrand snedt utåt, så att öfverfältets grundlinie är längre än nederfältets öfversta linie, hvarefter de båda sidoränderna under uppstigandet småningom kröka sig hop tills de råkas och dymedelst gifva öfverfältet formen af en halfcirkel. Om nu den hela stenen omgifvande valknutsranden parallelt följde denna utvikning, så uppstode ett utsprång eller hörn ungefär midt för hästens fötter; men då något dylikt nu icke finnes, så måtte det vara borthugget. Denna stenens jämnhuggning på kanten har troligtvis blifvit gjord, när han nedlades i muren, för att få en rät kantyta. — Stenens hela bakre sida är kulpig och skroflig, samt utan alla märken efter släthuggning.

Detta är en noggrann beskrifning på Tjängvide-stenen, dels efter min egen ritning, jämnförd med minnet, och dels efter min broders derefter verkställda afteckning. — Jag ansåg nämnligen den funna fornlemningen vara af så stort värde, att jag genast på stället försökte att taga en afteckning deraf så godt sig göra lät för mig, som ej är någon ritare, dels för att dermed väcka uppmärksamhet hos dem, som bättre förstå eller kunna låta utföra sådant genom en skickligare hand, och dels emedan äfven min ofullkomliga ritning kunde tjena till någon ledning för en efterföljande tecknare, ifall någon del af stenens yta under tiden skulle lida någon förändring af väderlekens inverkan; ty stenen är af ett mycket löst gryt och syntes benägen att smulna sönder. Ja, det var ju möjligt, att någon bygggnadslustig bonde rent af kunde få i sinnet att sönderslå honom, och då var ju alltid någon afritning bättre än ingen.

Det torde icke löna mödan att ännu söka att åstadkomma någon förklaring af detta märkeliga monument, då all sådan tills vidare icke kan leda till något annat än lösa gissningar. Ty ännu står det allt för ensamt i sitt slag, så att man vid tolkningen af dess betydelse icke

kan vinna några upplysningar af andra likartade minnesmärken. Men skulle några liknande framdeles uppdagas på Gotland eller annorstädes i Norden, så är det icke omöjligt, att vi kunna komma till en klarare insigt, af hvad så väl runraden som bildfälten innebära. Det kan måhända också då visa sig, huruvida den förmodan skulle vinna bekräftelse, som nästan sjelfmant infinner sig hos enhvar, som endast något gjort sig fortrolig med Nordiska mythologien, att den åttafotade hästen skall föreställa Sleipner. Om dennes ryttare med den breda hatten skulle vara sjelfve Síðhöttr el. Oden, är deremot kanske mindre sannolikt, i anseende till figurens litenhet emot hästen. Men man får väl i dylika ting icke vara så nogräknad med den tidens bildhuggare. Skulle något sådant kunna bringas till en högre grad af trolighet, så hafva vi här för oss en afgjordt heden fornlemning, och såväl runskrift som bildhuggning blefve då en hedendomens säkra tillhörighet. Fyndet vore då äfven ett af de allra märkeligaste! Så mycket är emellertid visst, att intet korstecken kunnat upptäckas på hela stenen.

Dessutom gifver oss denna sten den hittills kända bästa och fullständigaste teckning af ett Fornnordiskt skepp. Redan detta är en icke ringa vinst, under den beklagligtvis stora bristen på bildliga framställningar från vår forntid. Ty att skeppet är Nordiskt, derföre är runornas dervaro oss en borgen, jämnte det att stenen icke kan annat än vara huggen på Gotland och icke ditförd, då han består af öens vanliga öfvergångskalk, som knappast någon annorstädes finnes.

Fyndet är äfven i annat afseende upplysande. Man har nämnligen med skäl förundrat sig öfver att Gotland, ehuru det eger de bevisligen yngsta runstenar, nästan icke har att uppvisa några af de troligen allra äldsta upp-

rättstående runstenar[1], af hvilka Svealanden ega ett så utomordentligen stort förråd. Ett par af orsakerna till denna brist får man väl söka i kalkstenens lösa gryt och derföre mindre härdighet emot luftens och väderlekens inverkan (ty ingen enda huggen sten af granit finnes eller torde någonsin hafva funnits der), samt i Kristendomens tidigare allmänna införande; ty redan på 900-talet eller åtminstone år 1029 byggdes stenkyrkor på öen, som ännu stå[2] — om man i denna del får tro den eljest visserligen föga pålitlige Strelow. På denna långa tid hafva nog månge af desse stenar kunnat blifva sönderfrätte af tidens tand; men flere af dem töra väl ock hafva blifvit krossade af de förste kristnes förstörelseifver, samt i nyare tider.

Men det fanns äfven ett annat sätt att uppnå ändamålet för de nyomvände eller deras lärare, ett slags medelväg, att på samma gång de läto hedendomens qvarlefvor försvinna, tillika kunna undgå att helt och hållet grusa och till intet göra förfädernes grafminnen: detta var att begrafva sjelfva stenarne, eller att nedlägga dem i någon mur eller grundval. Vi hafva många exempel på ett slikt förfaringssätt. Skulle då på Tjängvide-stenen hafva funnits någon verkeligen hedet mythisk afbildning, så är det så mycket naturligare, att det nykristna nitet ville hafva hela den förargelse väckande stenen rödd ur vägen. Då det tillika af åtskilliga skäl är antagligt, att den tidens kristne, till trots för sin kristendom, ännu hade en icke obetydlig vördnad eller kanske snarare rädsla för de förre gudarnes makt; så är det troligt nog, att man med denna sten gått den antydda medelvägen att begrafva

---

[1]) De flesta runstenarne på Gotland äro liggande grafhällar; och der finnas endast omkring 12 runstoder (som Liljegren kallar dem), som huggits för att stå resta. — [2]) Den äldsta kyrkoklocka med årstal är den i Rone, som är guten år 1345.

honom, i stället för att sönderslå honom helt och hållet. Möjligt är ock, att stenens inmurning skett just på den tid, då kristendom och hedendom stridde om öfverväldet, samt att den, som ville undanskaffa honom, såsom allt för påtagligen minnande om de förre gudarne, icke vågat förinta stenen för de ännu manstarke hedningarnes skull, och då i stället nedmurat honom i grundvalen under sitt hus.

Tjängvide-stenen är således troligtvis ganska gammal eller forn. Likväl kunde någon med fog tycka, att den icke obetydliga konstfärdighet, hvarmed han blifvit huggen, strider emot en allt för hög ålder; särdeles om man jämnför honom med de råhuggna Uppsvenska runstenarne af gråsten. Men det är å andra sidan möjligt, att den Gotländska kalkstenens lätthandterligare beskaffenhet just kan hafva föranledt en större omsorg och finhet i utarbetningen, äfven med dåtidens ofullkomliga verktyg.

Upplysningsvis kan det äfven förtjena att här nämnas, att på Habblingbo kyrkogård på Gotland och helt nära intill kyrkans södra vägg (och derföre troligen från kristna tiden) står en runstod, som har ett visst tycke af Tjängvide-stenen. Denne är dock mycket mindre, bara 1 al. 19 tum hög och knappt 4 tum tjock, men huggen på båda sidor. Han finnes upptagen i Liljegrens Runurkunder Nr. 1575 (efter Hilfelings år 1799 gjorda anteckning), och der läses: „Framför en rustad man till häst, med lans i handen, synes en stående person jämnte en korg, i half-upphöjdt arbete. På andra sidan, i lika arbete, 3 personer på hvardera sidan om ett högt kors." Stenen tyckes hafva lidit mycket sedan denna tid, men ännu synes på den åt vester vettande sidan öfverst å det halfcirkelformiga stycket den omtalade hästen med sin ryttare; men om han är rustad eller icke kan nu icke ses. Likaledes ser man en person, som står framför hästen, och som tyckes erbjudande uppsträcka något med ena handen till hästen eller

ryttaren. Denne person är klädd i en vid och sid kåpa eller kjortel. Med ett ord: hela denna grupp (och flere figurer finnas ej på den sidan) har en viss likhet med den motsvarande å Tjängvide-stenen; likväl har den här varande hästen endast fyra fötter och är stående. Men utaf de 3 personerne på hvardera sidan om ett högt kors, om hvilka Liljegren talar, synas på stenens baksida endast några otydliga streck. Runskriften följer stenens kant på framsidan, men hon är så förnött, att man icke får ut något med säkerhet deraf, annat än att språket tyckes var det samma som på öens öfriga runstenar. Runmynderna likna ock alldeles de vanliga; orden äro åtskilda medelst punkter, men inga stungna runor förekomma.

Detta är hvad jag har att meddela om Tjängvide-stenen sjelf.

Under vidare samspråk med bröderne Johan och Jakob Tjängvide erfor jag, att man under gräfningen i backen hade råkat på ännu en annan stor häll, också af kalksten, som äfven hade „några inhuggna streck på sig". Denna hade man låtit ligga qvar i ro, emedan hon var ganska stor och efter som gropen till den tillämnade källaren icke skulle sträcka sig längre åt den sidan. Men, tillades det, ett hörn af stenhällen framsticker ännu undan muren nere i källaren, så att man der kan få se åtminstone en bit af henne. Det befanns också vara så. Men när min bror, af denna anledning, det följande året lät anställa vidare gräfning i backen och nedbryta källarmuren, så visade det sig, att denna sten väl var ett större stycke af en såsom en runstod danad och släthuggen sten; men att han för öfrigt var utan alla inhuggna figurer och sirater, med undantag af de få på den öfre bogformiga delen, som stuckit fram och varit synlig i källaren. Stenens största längd var 2 al. 9 tum och bredden 1 al. 15 tum.

Denna sten befann sig i liggande ställning, och omkring honom stodo i söder och vester förfärligt stora, kantresta stenblock, som dock voro fullkomligt ohuggna, och förmodligen hafva slika äfven varit resta i norr och öster, som vid källargräfningen blifvit undanvräkta. „Hela källarbacken" — yttrar min Bror —" är troligen bara en sammanfösning af dylika stenar, fordom måhända delar af ett eller flere monumenter af storartadt slag, som, efter dessas nedbrytning, blifvit använda till murbyggnad." — Monne således icke en noggrann undersökning, ånyo anställd genom hela backen, skulle kunna leda till någon vigtig upptäckt?

Uti en källare nära intill sågs vid samma tillfälle äfven en annan huggen sten af ovanlig form. Stenen är nämnligen hufvudsakligen qvadratisk, med omkring $1\frac{3}{4}$ al. långa sidor, men nederst utskjuta tvänne långa och smala, nästan hornformiga uddar eller hörn midt emot hvarandra, så att utsträckningen dem emellan är $3\frac{1}{2}$ aln. Dessa horn synas hafva uppkommit genom i en senare tid gjorda invinkliga borthuggningar. Midt på stenens yta ses ett fyrkantigt fält, som ursprungligen tyckes hafva varit 1 al. i qvadrat och begränsadt af dubbla linier, och hvilkets inre visar en svag uthuggning af korsgående rutor, likasom ett schakbräde. Mellan fyrkantens gränslinier och stenens brädd synes en 6 till 7 tum bred rand af dubbla, i zigzag spetsvinkligt gående linier, hvilken rand tyckes hafva lupit rundt omkring stenen, enligt hvad svaga märken utvisa.

II. Alskogs-stenen.

(Tab. V).

Under en af sina antiqvariska resor inom Gotland, hade min Bror den lyckan att år 1850 i sjelfva Alskogs

kyrka påträffa en förut icke anmärkt sten, full af inhuggna figurer, som i märkvärdighet på intet sätt står efter Tjängvide-stenen. Denne sten ligger nämnligen som en vanlig golfflisa inlagd i kyrkans golf, och kan derföre för korthetens skulle benämnas Ålskogs-stenen, till skillnad från Tjängvide-stenen. Stenens ena ända är alldeles öfverfylld af hvarjehanda figurer af menniskor och djur i ett särdeles svagt upphöjdt arbete, men den andra ändan är slät och alldeles ohuggen, och har derföre icke blifvit intagen på den här bifogade planchen, utan allenast antydd medelst en prickad linie. Just på denna jämna och ohuggna del har kyrkans dopfunt blifvit ställd, och har man troligtvis samtidigt dermed huggit ett trattformigt hol tvärs igenom stenen, för att derigenom nedhälla redan begagnadt dopvatten. Detta hol synes på planchen nära figurfältets nedre rand, nästan på dess midt. Medelst denna genomhuggning har dock föga eller intet blifvit till intet gjordt af der befintliga föreställningar. Stenens och således hela figurfältets bredd är 1 al. 20 tum, stenens längd är 1 al. 17 tum, hvaraf figurfältets höjd utgör 1 al. 4 tum.

Figurfältet är på 3 sidor omgifvet med en rand eller gördel af valknutar, af hvilka de på den högra sidan och på den öfre äro af alldeles samma slag som på Tjängvide-stenen. En liknande valknutsrand har förmodligen äfven utgjort gränsen till venster, men denna har, ty värr, blifvit borthuggen vid stenens inpassande i kyrkogolfvet. Någon del af figurfältet har dervid också fått följa med, huru mycket kan man väl nu icke med säkerhet afgöra, men troligtvis är det endast helt litet, om man får döma af den öfversta valknutsrandens form. Stenens kant åt detta håll är nämnligen nu huggen linierät, men detta är icke den ursprungliga formen, ty valknutsranden har tydligen från början stigit upp i en boge på midten, och sänkande sig åt båda sidor, svänger hon slutligen åter helt litet uppåt, i

det hon löper samman med sidoränderna. Genom stenkantens räthuggning har nu hela valknutsrandens mest utspringande bogiga del blifvit borthuggen, så att allenast de nedsänkta bogarne å bägge sidor äro qvar. Och då det är troligt, att bogens öfversta del stått midt öfver fältet, så kan det stycke, som af sjelfva figurfältet blifvit borthugget till venster, icke gerna hafva varit bredare än halfva valknutsranden. Den nedersta valknutsranden, som begränsar figurfältet emot stenens släta del, är icke fullkomligt lik de nyss nämnda. Hon innehåller nämnligen icke, som dessa, en enkel rad af valknutar, utan i stället två jämnsides löpande rader af mindre sådana, men icke dubbelslungna, utan enkla knutar, lagda som nutidens kringlor, hvikas slingor korsvis sammanlöpa och sålunda förena de båda kringelraderna. Denna rand utmärker sig dymedelst genom en prydlig sirlighet i anordning och utföring.

Ehuru figurerna på fältet icke äro genom några ränder eller dylikt fördelade i särskilda taflor, tyckes det hela likväl framställa två eller tre, kanske fyra, skilda uppträden eller handlingar. Längst ned till venster synes en troligtvis fyrhjulad vagn, som drages af en stor häst i gående ställning. De temmeligen små ringformade hjulen bära ett högt underrede och derpå hvilar vagnskarmen, som liknar en fyrkantig låda. Karmens bakre gafvel är borthuggen jämnte en liten del af bakhjulet. I karmen stå tvänne personer, af hvilka den främre kör eller styr hästen med något, som icke ser ut som en töm (helst det icke går till betslet), utan snarare som en stång, som hvilar på hästens rygg och ändar vid manken. Hästen är fyrafotad och temmeligen väl skapad, samt liknar eljest mycket den åttafotade på Tjängvide-stenen, ända till att svansen är lika smal och likasom hoplindad med band. En del af bringan och något af framfötterne har blifvit borthugget när dopvattensholet gjordes. Tisteln eller an-

spannet, med hvilket vagnen drages består af två stänger, som ligga öfver hvarandra, af hvilka den ena utgår från hjulaxeln och den andra högre upp från underredet, näst under karmens botten. Jag skall längre fram återkomma till detta märkvärdiga anspann, och likaså till en aflång ringformig krets eller tafla, som med sin kant hvilar på hästens rygg och länd, och som är så lång som två tredjedelar af hästen. Emellan denna krets och körsvennen synas ett par smärre figurer af otydlig form; den ena liknar temmeligen en fogel och den andra en liten man eller dvärg, som bär eller håller uti fogeln.

Framför hästen och således nästan midt öfver dopvattensholet ses ett stort och högt föremål, om hvilket det är omöjligt att säga, hvad det skall föreställa; mest liknar det en struts eller stork med lång hals och nedvänd näbb, samt af så jättelik höjd, att denna vida öfverstiger hästens (jag säger derföre icke, att det är en slik fogel, utan bara att dess form påminner derom). Derefter följer något, som dock är så oredigt och utnött, att man intet kan urskilja.

Sist i fältets högra hörn befinner sig en grupp af trenne tätt efter hvarandra gående män, som äro klädda i korta rockar, af hvilka den siste bär under armen tvänne käppar (spjut) eller korta stafvar. Det märkvärdigaste hos desse män är deras hufvuden. Den sist gående har nämligen ett tydligt fogelhufvud [1], hvilket dock möjligtvis kan betyda en hatt, med långt fram öfver anletet hängande skygge. Den mellersta mannen tyckes nästan vara hufvudlös, eller ock bär han ett dok eller kläde, som skyler hufvudet och nedhänger öfver bröstet, ända ned till midjan. Den tredje och främst gående mannens hufvud är

---

[1]) På originalritningen liknade det ändå mera ett sådant, än det visar sig på planchen.

ganska stort och skjuter så långt framåt, att det ganska mycket liknar ett apehufvud. — Dessa trenne män tyckas nästan vara de främst gående i en procession eller ett festligt tog, i hvilket den af hästen dragna vagnen utgör slutet. Det ser verkeligen ut som om det hela skulle föreställa en triumph eller ett segertog efter de strider, som framställas på fältets öfre del. Då figurerna emellan hästen och de trenne främst gående männen icke kunna urskiljas, så är det likväl icke alldeles säkert, att alla figurer höra till ett och samma tog, utan det är väl möjligt, att de bägge flockarne i sjelfva verket icke höra samman. Efter min mening synes dock det förra vara sannolikare.

Vi komma nu till fältets öfre delar, och begynna såsom förut till venster. — Midt öfver de båda i vagnen åkande synas två icke fullt tydliga menniskofigurer, af hvilka den ena blifvit något skadad vid stenkantens borthuggning. De äro vände mot hvarandra och tyckas vara stadde i strid, hälst den ene synes stående och den andre ligger fälld på knä.

Derefter följa två figurer, som äro stadda i tvekamp. De äro troligen hufvudpersonerne i hela framställningen. Den ene, som tyckes vara klädd i hjelm med långt ned på ryggen hängande hjelmbuske eller hjelmkam, är resligare och skrider med verkligen kunglig hållning in på sin mindre motståndare, som dervid synes vackla eller rygga tillbaka. Och på det att ingen skall misstaga sig om, hvem segren kommer att tillhöra, har den resligare kämpen en medhållare, som står bakom den andre personen, just i begrepp att gifva honom banehugget med sin högt upplyftade och tveäggade bredyxa. Denne tredje person befinner sig alldeles midt öfver hästens hufvud. Desse fem personer tyckas utgöra en flock för sig, sammandrabbande på samma stridsvall. De två fäktande

hufvudpersonerne föra i högra handen svärd eller spjut, högt svängda till hugg eller kast, och med den venstra hålla de temmeligen små och alldeles runda sköldar, som de afvärjande sträcka långt framför sig. Dessutom tyckas kastspjut och kolfvar eller andra skottvapen flyga tätt i luften öfver deras hufvuden, och flere sådana ligga på valplatsen; ja, tvänne dylika tyckas till och med hänga fast i den bakifrån hotade kämpens något sänkta sköld. Allt visar, att meningen varit att framställa en häftig bardage, ehuru kanske blott den del af striden, som föregått i här-drottnarnes närmaste grannskap.

Det stycke af fältet, som återstår ofvanom de kämpande, innehåller en oredig blandning af otydliga figurer, hvaraf intet kan igenkännas; möjligen skall det föreställa en fortsättning af striden i fjärran, eller kanske en skog.

Högst uppe på fältet och litet på sidan om den uppstigande valknutsrandens öfversta boge, samt omedelbart intill dennes kant, ligger en stor, icke fullt regelmätig femkant eller ett trapezium, som på ett märkeligt sätt liknar en skans eller fästning. Ja, hörnen hafva till och med runda utsprång, som alldeles likna bastioner eller hörntorn. Hela det inre är uppfyldt af en sammangyttring utaf orediga små figurer, som möjligen skola vara menniskor, boskap, hus eller tält? Det hela liknar, som sagdt är, så nära en nutidens skans eller befäst stad, att i den stora öfverensstämmelsen ligger nästan det största hindret att antaga det för en sådan; när man nämligen tänker på, huru långt tillbaka i tiden man moste gå, för att finna dess motstycke i verkligheten. Nära under skansen eller borgen — som jag ändock antager det vara — gå (eller simma?) 2 eller 3 foglar, och under dessa, längre ned på fältet, befinna sig åter 2 slika öfver hvarandra, som äro halslånge och nästan se ut som gäss.

På det återstående stycket af figurfältet, d. ä. på det öfre hörnet till höger, synes först och främst en öfverst flatrund boge, som temmeligen liknar en hvälfd port. Inuti denna stå trenne eller kanske snarare tvänne personer med bredskyggiga hattar (fullkomligt liknande dem på Tjängvide-stenen), som hafva mellan sig en kort och tjock kropp. Eller skall det hela hällre vara en krets af samma slag som den, som förut omtalats sväfva eller hvila öfver hästens rygg? På ena sidan om denna port eller krets står en mycket smärt och lång menniskofigur, som vänder ryggen till porten och således ansigtet åt skansen och foglarne. Och på den andra sidan derom, å det smala rummet mellan porten och valknutsranden till höger, reser sig något, som nästan ser ut som ett högt och smalt trä med korta grenar — eller kanske en liljestängel?

Föröfrigt finnes på hela stenen icke det minsta tecken till runor eller annan skrift, ej häller något korstecken.

Nu uppstår den frågan: hvad monde allt detta betyda? — och vidare: till hvilken tid och till hvilket folk hör denna sten? — Ehuru det väl blifver nära nog omöjligt att gifva ett tillfredsställande svar på dessa spörsmål, utom kanske det sista, så vill jag likväl framkasta min förslagsmening derom, bedjande de lärde att derpå vidare pröfva sin skarpsinnighet. Ty denna sten (jämnte hans frände Tjängvide-stenen) förtjenar i sanning de lärdes och isynnerhet de Nordiskes högsta uppmärksamhet, då han utan tvifvel är den i sitt slag ypperste vi ege i behåll från Nordens forntid.

Låtom oss börja med det, som jag ofvanföre kallat skansen, och antaga att detta verkeligen skall föreställa en befästad stad, borg eller ett fast läger, omgifvet af vallar eller torn. — Det sker ett fientligt anfall derpå, innevånarne göra ett utfall och det uppstår en skarp drabbning utanför murarne. Det vigtigaste och mest afgörande

uppträdet i denna strid, höfvidsmännens sammanträffande och envige, se vi till venster på figurfältet. Kanske skola de otydliga figurerne ofvanföre betyda stridstumlet längre bort på slagfältet; — eller kanske skall det utmärka en staden på denna sida omgifvande skog. I sådant fall torde de på andra sidan befintliga foglarne vara änder och gäss, hvilkas dervaro kan antyda, att vatten omgifver staden på den sidan.

Efter den ene anförarens fällande medelst ett nidingshugg bakifrån, tillhör segern hans motståndare, som troligen är den, som anfallit staden, och ett festligt segertog ordnas derefter. Först skrida tre män med hvarjehanda djurhufvuden — symboliska figurer, eller skola djurgestalterna antyda deras nesliga fångenskap? — och sist kommer segerherrens vagn; han står sjelf ledig deruti och jämnte honom hans körsven, som styr hästen.

Den flatbogiga kretsen, som omtalades sist vid figurfältets beskrifning, skall törhända föreställa en flathvälfd port, hvarifrån antingen de stridande uttoga till kampen, eller dit segervinnarena på sistone ställa sin väg. Den långsmärta figuren, som står derinvid, är möjligen en väktare eller utpost. Att denna port befinner sig utom staden eller borgen, äfvensom att figurer af menniskor, djur och ting icke, hvad deras jämnföriga storlek angår, stå i riktigt förhållande inbördes, bör icke förundra oss vid ett så fornt verk som detta. Ej häller bör det väcka någon anstöt, att en kanske under flere dagar fortgående handling här framställes på en gång och samtidigt inför åskådaren. Sådant tillhör ju alltid konsten i dess barndom.

Men det märkvärdigaste af allt är ändock, att hela denna bildliga framställning till någon del påminner om de basreliefer, som nyligen blifvit funna i Persepolis; men på ett ännu mera slående sätt om dem, som den outtröttelige Britiske resanden Layard uppgrafvit från den mångtusen-

åriga hvilan i och omkring det gamla Ninive. Jag förutser, att denna dristiga sammanställning skall tyckas de fleste i egentligaste mening långsökt, ja, till och med löjlig; men jag beder dock läsaren, att icke låta detta löje afhålla sig ifrån, att genomgå de afteckningar, som finnas uti nämnde Layard's Niniveh and its Remains (2ne tomer; London). Han skall verkeligen der finna flere framställningar af strider, som hafva stort syskontycke med den på Alskogs-stenen; och isynnerhet skall han ofta träffa på konungars triumph- och jagt-tog, hvaraf segertoget på den Gotländske stenen nästan ser ut som en sämre utförd kopia. Konungen åker der alltid stående och har jämnte sig sin kusk, som kör de vanligtvis 2 eller 3 hästarne. Ja, sjelfva vagnens anspann med den dubbla tisteln är alldeles det samma som på de Forn asiatiske vagnarne, hvilka dock oftast äro tvåhjuliga. Äfven hafva alle eller de fleste hästar derstädes alltid smala och med band hoplindade svansar, just som på de bägge Alskogs-stenarne. På de Ninivitiska afbildningarne ser man stundom äfven städer och borgar, mycket liknande den på Alskogs-stenen. Sammaledes är vatten eller grafvar, som gränsa intill en sådan stad, klumpigt betecknade genom en mängd ditsatta simmande foglar eller fiskar.

Äfven har en forskare i den Fornorientaliska vetenskapen och odlingen gjort mig uppmärksam på, att den runda eller aflånga krets, som hvilar öfver hästens rygg, särdeles mycket liknar de medallioner, som oftast synas på hvarje Fornegyptisk bildlik framställning, och som man nu antager innehålla furstens eller konungens namnchiffre i bildskrift[1]. Måhända hör äfven den krets, som jag

[1]) Layard beskrifver äfven ett elfenbensbord, med en dylik namnmedallion, som han funnit i Ninive, tror jag; och han gissar, att det kommit från Egypten.

tyckt vara likare en port, till detta slag. Denna sista sammanställning må dock gerna betraktas såsom ett löst hugskott, ehuru det kanske ändock borde undersökas.

Men Gotland och — Ninive! — utropar man — hvad kan det finnas för beröring eller sammanhang mellan dessa till afstånd och tid så vidt åtskilda egnder? — Ja, min mening kan nu för ingen del vara, hvarken att Forngotländingarne eller Gutarne inflyttat till sin Baltiska ö direkte från Mesopotamien, ej häller att de derifrån fått sina stenhuggare; då dessutom den Fornbabyloniska kulturen var försvunnen kanske mer än ett årtusende förr än Gotland kan antagas hafva fått sin första åtminstone Germaniska eller Gutniskt-Gotiska befolkning. Men man bör likväl ihogkomma, dels att den Fornpersiska och Mediska odlingen nog blomstrat vida utöfver den krets, der vi hittills upptäckt dess spor, och dels att denna odling möjligen kunnat fortlefva på några ställen vida längre ned i tiden, än vi ännu fått reda på. Vidare är det ju genom den nyare jämnförande språkforskningen afgjordt, att alla Germaniska folk härstamma från Asiens Arier, d. ä. Sanskritfolk, förmedlade genom Fornperser och Meder. Och enär det har mycken sannolikhet för sig, att Gotland, som nästan är den östligaste punkt i Skandinavien, också först blifvit berördt och befolkadt af de östan kommande Nordgermanerne, — så ligger det icke rent af någon omöjlighet deruti, att desse invandrare, som snart torde hafva utbildat sig till en liten lugn östat, ännu en tid efter ankomsten dit kunde ega i behåll minnet af vissa föreställningar, seder och bruk, ja, af vissa redskap, såsom vapen och måhända vagnar och deras anspann, hvilkas hjelp de nog tarfvat under den långa landvägen.

Frågan, hvilket folk Alskogs-stenen tillhör, är således redan till en del besvarad. Han härrör nämligen utan allt tvifvel från den Germaniska stämma, som vi kalla

Nordboar, kanske närmast af den Sydskandinaviska gren, som än i dag kallas Götar på Sveriges fastland, Gutar på Gotland och Jutar i Danmark; men i alla fall Nordboar. Och att detta så förhåller sig, hvad Alskogs-stenen angår, bevises ovedersägligen deraf, att han är af Gotlands vanliga kalksten, och således icke kan vara ditförd (i fall detta icke ändock vore en orimlighet), och sedan deraf, att han vid första ögonkastet visar sig tillhöra samma tid och, om jag så får säga, konstutveckling som Tjängvide-stenen. Men denne är lika säkert både af Gotländskt och rent Nordiskt ursprung, enligt hvad de äkta Nordiska runornas dervaro klarligen bestyrka. Det är således en verklig lycka, att vi, jämnte Alskogs-stenen, också ega Tjängvide-stenen; ty annars skulle gissningarnas fält blifvit vida mer obegränsadt vid bestämmandet af hans ursprung och plats bland öfriga Nordiska minnesmärken från forntiden.

Den mening jag här försökt att korteligen framställa är visserligen ny, och jag inser derföre mer än väl, att hon icke kan annat än förefalla de fleste oväntad och tvifvelaktig, ja, kanske orimlig, och det är också ganska möjligt, att framtiden kommer att alldeles underkänna henne. Men det är å andra sidan också en möjlighet, att vi här se den första svaga uppslagsändan till en tråd, som kan leda oss till insigt af ett närmare samband mellan fjärrbelägna orter, folk och händelser, än hvarom vi nu hafva en aning. Först böra likväl alla dylika minnesmärken samlas och nyckeln till deras förklaring hittas, innan derpå kan byggas något beståndande. Men skulle det då befinnas, att det Nordiska folk, som å Tjängvide-stenen ristat Nordiska runor och tecknat Odens jättehäst och sitt eget stäfhöga drakskepp, som å Alskogs-stenen afbildat en strid till hemstadens försvar, samt ett derpå följande segertog, — skulle det då befinnas, att ett Nordiskt folk gjort detta, ännu med ledning utaf fortlefvande minne

af Fornasiatiska bruk och inrättningar; — så torde derutaf småningom komma att utveckla sig en helt annan åsigt om de Nordiska runornas, Asatroens och en mängd andra Nordiska tings ålder, rätta ursprung och betydelse, än den som nu gäller för den sanna.

I betraktande af allt detta, och utan att vilja föregripa framtidens dom i denna och dithörande frågor, anser jag de bägge Alskogs-stenarne för att vara bland de allra märkvärdigaste fornsaksfynd, som på lång tid gjorts inom Norden. Ja, redan det att de efter all anledning innehålla de bäst och konstrikast utförda bildliga framställningar i sten, som vi ege från Nordens förskriftliga tid (ty åtminstone så gamla töra de vara!), gör dem förtjenta af den högsta uppmärksamhet. Derföre tager jag också säkerligen icke fel, när jag förutsätter, att alle Nordiske fornforskare och häfdakunnige med mig skola önska, att de bägge Alskogs-stenarne snart och med lämpa måtte varda förde till ett säkrare ställe, än der de nu befinna sig, den ene visserligen i en kyrka och den andra under hederlige dannemäns samvetsgranna vård, men likväl hvarje stund utsatta för okynnets och barnslighetens åverkan. Måtte alltså dessa dyrbara fornminnen blifva förda till Gotlands eller Sveriges medelpunkter för fosterlandskärlek och vetenskapsbog, till Visby gymnasium eller Stockholms fornsaks-museum; måtte dessa bägge orter täfla om att förekomma hvarandra i deras förhvärfvande, innan — en tredje kanske kommer dem i förväg och bortsnappar klenoderna, ty de äro sannerligen för goda att utanför en bryggarstuguvägg tjena till skottafla för leklystna gossars stenkast eller att som golfsten förnötas af järnbroddade stöfvelklackar!

Sluteligen vill jag än en gång fästa forskarens uppmärksamhet på följande, icke ovigtiga omständighet Drakskeppet

på Tjängvide-stenen liknar, åtminstone hvad skrofvet angår, ganska mycket den städse förekommande skeppsformen på de Skandinaviska hällristningarna, ehuru det derjämnte har segel och är utfördt med vida större fulländning. Denna likhet skulle vara mycket större och ännu mera i ögonen fallande, om man ej af det trånga utrymmet hindrats ifrån att gifva det dess tillbörliga längd. Man kan således knappast misstaga sig på, att bägge slagen tillhöra samma sjöfarande folk, om ock från olika tider. Och skulle denna mening vinna styrka af ytterligare anställda forskningar och af möjligen framtida upptäckter, så skulle deraf följa, att hällristningarna verkeligen tillhöra ett Nordiskt eller Skandinaviskt folk (och således icke Kelter, Cimbrer, Lappar eller andra), och detta lika säkert som Tjängvide-stenen, för hvilkens Nordiskhet runskriftens dervaro ju är ett oomkullstötligt bevis. Åtminstone finge man härigenom en någorlunda fast stödjepunkt vid bedömandet af de hemlighetsfulla hällristningarnas ursprung och förhållande till de öfriga fornminnesmärkena i Norden.

Köpenhamn, d. 1 Juni 1853.

NYFUNNA SVENSKA RUNINSKRIFTER.

AF CARL SÄVE.

Det var en tid, då det i Sverige med kraft och framgång arbetades i den Nordiska och fosterländska språkkunskapen. Men landet är icke stort, och arbetarena kunna således icke städse vara lika många, ej häller allmänhetens lust för sådant alltid lika lefvande. Den raska verksamheten aftog derföre efter någon tid, lefde åter upp, åtminstone delvis, och domnade så återigen. På detta sätt har det

skiftat i flere omgångar. Det var under den första, för det Nordiska språkstudiet kanske gynnsammaste perioden, som den tidens lärde, med upplyst och kärleksfull tillskyndan från Sveriges konung Carl XI, genomforskade nästan hela landet, för att uppdaga och afrita den stora skatt af runstenar, öfver hvilkens egande särdeles det gamla Svealand med rätta kan vara så stolt. Tiden har sedan, ehuru med temmeligen långa mellanskof, gifvit oss tvänne samlingar såsom frukten af det sjuttonde århundradets prisvärda arbete i denna riktning: Göransons Bautil (trykt 1750) med något öfver 1100 Svenska runstenar i träsnidt, samt Liljegrens Runurkunder (tryckta 1833), som upptaga alla då kända runinskrifter både inom och utom Sverige och Norden, så väl egentliga runstenar, som andra, till ett antal af något öfver 2000[1]. Bägge dessa arbeten äro, hvart för sin tid, onekligen rätt goda, särdeles med afseende på vetenskapens dåvarande ståndpunkt. Men hvarje vetenskap går ju framåt, och den Nordiska, och ännu mera den Germaniska språkvetenskapen, har på de sista hundrade åren i sanning framgått med jättesteg. Det kan derföre icke förundra någon, att många runinskrifter ej äro fullkomligen rätt läste, samt att en ny granskning och omläsning af alla runstenar blifvit ett nästan oundvikligt behof för allt studium af Nordiska fornspråket. Ty har det en gång befunnits, att man icke med fullkomlig trygghet kan lita på en och annan runskrifts gamla läsning, så börjar forskaren snart att tvifla på dem alla och det uppstår ett vetenskapligt fammel, som ingalunda är godt. Ett bevis härpå är Dieterichs Runen-Sprachschatz eller Runlexikon (Stockh. 1844), som skulle vara ett så förförträffligt verk, om det icke egde en mängd felaktigheter,

---

[1]) Nära 1000 Runmynt, Runstafvar och Kalendrar, m. m. utelemnas då ur räkningen.

som dock till större delen äro en följd af de bristfälliga texter, författaren nödgats att följa.

Men på de mera än hundrade och femtio år, som förflutit sedan de stora och egentliga runstensletningarna i Norden, hafva en stor mängd nya runstenar upptäckts, som dels stått mosslupna och undangömda i nästan otillgängliga skogar, dels varit nedlagde i grundvalar och murar under kyrkor och enskildes hus. Några af dessa dyrbara fynd hafva visserligen råkat falla i förståndigt och tänkande folks händer och hafva sålunda blifvit tagna till vara. Och en del af dessa hafva derjämnte lyckligtvis blifvit afritade eller inskrifterna åtminstone afskrifna, hvarefter några blifvit tryckta här och der i de mest olika skrifter: Landskaps- och Sockenbeskrifningar, Disputationer, lärda Sällskaps Handlingar m. m., der det återigen icke är så lätt att finna dem. Men andre, som haft det missödet att falla i händerna på vettlöse egare, hafva antingen genast utan nåd blifvit nedmurade igen, eller, hvad som är det allra värsta, hafva de blifvit sönderslagna af murarens slägga, för att begagnas till murfyllning. — En stor mängd af de redan hos Worm, i Bautil och af Liljegren upptagna runstenarne hafva på en så lång tid icke kunnat undslippa detta sorgliga olycksöde. När en gång den stora räkenskapsdagen kommer för runminnesmärkena, så skall man häpna öfver den mängd af desse dyrbara runstenar, som nu är sporlöst försvunnen — i helt eller i småbitar sönderkrossadt tillstånd, uppsluken af murar, trappor, stengärdesgårdar m. m. Ett sådant barbari är afskyvärdt!

Denna glömska af förfädrens oskattbara minnesmärken är ovärdig Nordens styrelser och folk!

Det är derföre som jag i vetenskapens och den Nordiska fosterländskhetens namn vågar ställa den varmaste och mest inträngande uppmaning till de Sällskap och förmående

Män, som älska och sysselsätta sig med Nordisk språk- och fornforskning, att med det snaraste och på det kraftigaste förena sina bemödanden, att såväl sjelfva, som genom att framställa sakens vigt för sina regeringar, söka att åstadkomma en ny och noggrann undersökning af alla redan beskrifna runstenar och runinskrifter, med upptagandet af nya afritningar af de nyfunna. Detta gagnrika arbete har allt för länge legat nere, så att det verkeligen bär på tiden, att det en gång sker; — ty förstörelsens verk fortgår, ty värr, stadigt och ohämmadt, utnötande, grusande, tillintetgörande!

Då Sverige inom sina nuvarande landamären, af de i Liljegrens Runurkunder för 20 år sedan upptagna runinskrifter, ensamt egde **1800**, och således icke mindre än nio tiondedelar af hela antalet, — så ligger deruti visserligen en stor förmon för den Svenska fornforskningen; men dermed följer också ett lika stort ansvar, att rätt vårda en så stor skatt, samt att göra honom tillgänglig för vetenskapen. Detta blifver så mycket angelägnare och nödvändigare för vårt land, som vi — när sju eller åtta Landskapslagar frånräknas — ege så få andra rätt gamla skriftliga minnesmärken från vår forntid. Dessutom behöfver jag icke här fästa uppmärksamheten på, huru mycket dessa inskrifters vigt förökas deraf, att bland de Svenska, särdeles det gamla Svithjods, runstenar finnas sådane, som innehålla det allra äldsta och fornaste, som vi i skrift hafva qvar af Nordisk tunga. De utgöra således ett nödvändigt och oskattbart led uti i all Nordisk, ja, i all Germanisk språkforskning.

Måtte derföre landets Styrelse, som på så många sätt visat sig ega en så upphöjd kärlek för det fosterländska och vetenskapliga, och måtte de Myndigheter, som enkom hafva forn- och häfdaforskning till det ädla målet för sin verksamhet, — måtte de snart vända sin uppmärksamhet

äfven på detta ämne! Men det är icke nog att utstädja uppmaningar till landets prester och andre, att hvar i sin ort uppsöka och insända berättelser om der befintliga runstenar. Desse män hafva dels så mycket annat af stor vigt att sköta, och dels kunna de icke, äfven med största nit och beredvillighet för saken, åstadkomma något i denna väg, hvarmed den nutida vetenskapen kan varda belåten. Undantag finnas naturligtvis, men de äro nog icke särdeles många, och jag talar här om saken i allmänhet [1].

---

[1]) Men stundom träffar man beklagligtvis äfven hos personer, som ursprungligen fått ett visst mått af vetenskaplig bildning, och af hvilke man således kunde vänta något mera, en sådan glömska af allt hvad till kärleken för det historiskt märkvärdiga hörer, en sådan dåsig försunkenhet i de dagliga sysslornas tarf, att man stadnar i häpen förundran. I anledning häraf vill jag berätta ett par smådrag, som jag varit vittne till under mina språkresor; emedan de mer än allt annat bevisa, huru högst angeläget det är att åtminstone från universiteten utsprida en större aktning för fornminnena.

En gång steg jag in i en prestegård och utbad mig anvisning, hvar jag skulle söka 2 runstenar, som uppgifvits skola finnas vid eller uti kyrkan. Mannen, till hvilken jag vände mig, förundrades öfver min fråga och försäkrade, att han aldrig hört omtalas några dylika der, samt att sådane troligtvis aldrig funnits, emedan derom icke stod ett ord i kyrkans inventarier. Då jag likväl sjelf ville bese stället, i hopp om att åtminstone något stycke af dem kunde finnas liggande i någon vrå, sade han, att han visst gerna ville följa mig dit; men att det i alla fall vore lönlös möda, emedan han under 6 år minst söndagligen besökt kyrkan och likväl icke sett något tecken till någon runsten. Jag förlorade nu nästan allt hopp; men vi gingo ändock. Det första mina ögon föllo på, när vi trädde inom kyrkogärdsluckan, var de båda sökte runstenarne, som ganska riktigt stodo midt på kyrkogården, icke 20 steg från stigen till kyrkodörren. De stodo visserligen icke som vanligt ändreste,

För att råda bot på allt detta, gifves det icke mer än ett enda säkert medel, nämnligen att någon till detta ändamål inrättad myndighet eller akademi utsänder en eller flere små expeditioner, för att enkom resa från socken till socken, från runsten till runsten, med det enda uppdraget att efterse och jämnförande återläsa alla förut kända och beskrifna runstenar. Derjämnte skulle de naturligtvis, genom oaflåtliga efterforskningar och frågor till gamle och ortkunniga personer, söka att uppleta nye, d. ä. hittills okände eller obeskrifne, runstenar, samt taga noggranna afskrifter och afritningar af dem. Vidare skulle de uttryckligen anmärka alla gamle, som alldeles försvunnit, och såvidt möjligt efterspana sättet, hvarpå detta skett; om de antingen äro rent af sönderslagne och således för alltid förlorade, eller blott inmurade i byggnader (hvilket ej sällan är händelsen) och att således ännu hopp finnes, att de en

---

utan i stället af okunnighet nedsatte så djupt i jorden efter långsidan, att halfva inskriften derigenom doldes; men de voro i alla fall omkring 1½ aln höge och intogo bägge en längd af 4—5 alnar, och det var således nästan omöjligt att öfverse dem. Detta hade dock under 6 år lyckats för denne utomordentlige man. „Det var besynnerligt!" yttrade han. — På ett annat ställe fann jag en grafhäll inlagd såsom trappsten framför sjelfva den stora ingången i prestgården, och då hon icke fanns upptagen af Liljegren, började jag att afskrifva hennes runskrift. Prosten kom i det samma och sporde mig skämtande, om min kärlek för allt gammalt gick så vida, att jag till och med afritade gamla trappstenar? Men när jag då visade honom runraden, utropade han: „Hvad i all verlden, står det runor der — och jag, som aldrig vetat det, ehuru jag nu i elfva år bott här och dagligen stigit på denna trappa — besynnerligt!" — Och huru många runstenar hafva dessutom icke blifvit rent af förstörde vid kyrkoreparationer, genom att man jämnat och borthuggit kanter och inskrifter, för att få dem att passa till golf-, tröskel- och trappstenar, — och detta oftast med vederbörande presterskaps uttryckliga lof och tillsägelse!

gång åter kunna komma till rätta; eller om de bara blifvit flyttade till annan ort, för att t. ex. stå som prydnad i någon trägårdstäppa [1].

Dessa små runexpeditioner skulle aldrig kunna blifva särdeles kostsamma, då runstenarne nästan alla finnas i Sveriges mest odlade landskap, och då till hvarje sådan utfärd icke fordras mer än tvänne personer: en runläsare och en runritare. Ty ehuru det väl icke kunde vara omöjligt att finna en person, som uti sig förenade dessa bägge färdigheter, så er det dock i alla afseenden att föredraga, att tvänne städse samverka, emedan saken derigenom går både snabbare och säkrare, då fyra ögon alltid se mera än två. Dessutom äro en del runstenar så beskaffade, att de icke stå att läsa, utom när sol och dager falla på dem på ett visst gifvet sätt. Så har jag mer än en gång nödgats öfvergifva en runstens afskrifning, när han var halfläst, bara emedan solen skred bort, för att om möjligt söka att komma igen en annan gång, hvilket sedan icke alltid kunnat ske: — på sådant sätt sparas hvarken tid eller penningar! Det förstås af sig sjelft, att den, som jag här kallat runläsaren, bör noggrannt känna det Nordiska

---

[1]) Så har t. ex. skett med en märkvärdig sten, som förut stod inom Eks socken i Vadsbo härad af Vestergötland (Liljegrens Runurkunder, No. 1334). Om denne sten har Mag. Iv. U. Sörensson helt nyligen gifvit underrättelse, att han i orten inhemtat: „Den stenen lät salig baron Posse föra från Ek (öfver 1 mil) till grannlåtsprydnad för trägården här på Ingarud", som ligger i Berga socken, annex till Hassle eller rättare Hassled. — Om en annan runsten i Hassled (Liljegren, No. 1327) meddelade han på samma gång, att den af honom förgäfves blifvit eftersökt och icke kunnat återfinnas. Således bortförd eller sönderslagen! — Monne icke 50—100 Riksdalers böter skulle kunna stäfja slikt våldförande? Eller skulle icke en kanske för evig tid förstörd runsten vara värd lika mycket som en i oloflig tid skuten elg!

fornspråket, åtminstone det prosaiska. Är han tillika redan förut förtrolig med runläsning och med det Svenska runspråkets egenheter och vändningar, är det så mycket bättre; eljest vinner han väl efter hand erfarenhet häruti allt efter som arbetet fortgår.

Under afvaktan på, att en sådan återläsning af de Svenska runstenarne i stort skall varda företagen, har jag ansett det för ett kärt åliggande att uppsöka och läsa alla de gamla och nyfunna runstenar, som jag under mina resor kunnat påträffa; nämnligen i den mon som det egentliga syftet för min verksamhet — forskandet i landskapsmålen — det medgifvit. Mina bemödanden i denna väg hafva derföre hittills inskränkt sig till Gotland, samt vissa delar af Helsingland, Gestrikland, Uppland och Vestmanland. Jag leddes i begynnelsen dertill bara af intresset att läsa runinskrifterna, utan att tänka på att strängt granska dem. Men när jag snart såg, att de allra fleste runstenar voro åtminstone till någon del oriktigt läste, ökades min lust stadigt att kunna få undersöka allt flere. Jag har dessutom haft glädjen att emottaga flere bidrag af åtskillige personer, på hvilkes omdöme och noggrannhet jag kunnat förlita mig.

För de Gotländska runstenarne — som, ehuru i allmänhet hörande till de lättlästare, likväl oftast äro förunderligen illa återgifna — har jag haft det väsentligaste bistånd af min i Visby boende Broder, Collega Scholæ P. A. Säve, som ypperligt förstår att afrita dessa och alla andra monumenter, och dertill eger en af få öfverträffad förmåga att med skarpsinnighet och trohet läsa och utreda de svårlästaste medeltida inskrifter, så väl med runor som med den invecklade munkstilen.

Det är min mening att här efterhand meddela en följd af mina iakttagelser öfver de Svenska runinskrifterna, så väl de helt och hållet nyfunna, som bättre läsningar af de gamla. Till de förra önskade jag hälst att meddela ritningar eller plancher, när sådana kunnat anskaffas af full trovärdighet; emedan forskaren alltid sluteligen önskar sådana. Och jag begagnar vid allt detta dels mina egna samlingar, och dels andres, om hvilkas tillförlitlighet jag icke eger något skäl till tvifvel.

I. 1. Runinskrift å en gammal Ljuskrona i Hväte socken på Gotland.

(Tab. VII. b.)

I Hväte[1] kyrka på Gotland fann min Broder, under en resa 1852, bland en mängd gammalt järnskräp, bitar af sönderbrutna katholska helgonbilder af trä, m. m. dyl., ett afbrutet stycke af en gammal Ljuskrona med en derå tecknad runskrift. Ljuskronan har bestått af dubbla ringar af tunnt och ursprungligen förtennadt järnbleck, förenade med pånitade tvärplåtar. På hvarje sådan tvärplåt har till prydnad blifvit fastnitad en sexuddig stjernros med trubbiga flikar. Hela den dubbla järnringen är omkring 4½ tum bred och har en längd af 2¾ Sv. alnar. Han är afbruten och har troligtvis varit mycket längre; åtminstone om man får sluta deraf, att uti Lau kyrka, några mil från Hväte, finnas två ljuskronor ännu i bruk, af alldeles samma gamla och enkla slag som denna, hvilka hafva ett tvärmått af nästan 3 alnar, och hvilkas omkretsringar således äro omkring 10 alnar i längd. Dessa ljuskronor bestå nästan endast af denna ring, på hvilken ljuspiporna sitta, och det hela

---

[1]) Hväte är annex till Heide. Namnet skrifves nu ofta *Väte*, men orätt, då socknen fordom städse skrefs: *i Hvetium*.

bäres af en mängd små kedjor och tog, som sammanlöpa i den stora upphängningskedjan. För öfrigt har jag icke sett några flere slika ljuskronor på Gotland; men de töra nog fordom hafva varit allmännare, tills de blifvit ersatta af de nyare och dyrbarare kronorna af malm eller brons, som nu sällan saknas i någon af öens kyrkor. På ljuskronorna i Lau finnas inga inskrifter.

Hvardera af de båda hufvudringarne, af hvilka hela kronringen bildas, är omkring $1\frac{1}{4}$ tum bred. På den öfversta af dessa finnes medelst 3 nitnaglar fastnitad en smalare remsa af järnbleck, af endast $\frac{2}{3}$ tums bredd och $\frac{1}{16}$ tums tjocklek, på hvilken runorna äro ristade eller ingrafna. Denna remsa synes icke ursprungligen hafva varit förtennad, som det öfriga, och har derföre antagit en mörkare rostbrun färg. Hon är beklagligtvis afbruten, som det ser ut, midt i inskriften, så att hon nu endast är 22 tum lång, hvilket just utgör en treding af hela den återstående kronringens längd [1].

Runorna äro djupristade och således ganska tydliga, samt äro till antalet 87, med en antydning till den 88de. Inskriften utgöres af $21\frac{1}{2}$ ord och innehåller en fullständig mening, ehuru orden: hann gaf .... fyrst .... ok siþan .... antyda, att en fortsättning följt, som blifvit borthruten, med undantag af de två första inledande orden. — Det yttrades ofvanföre, att det troligtvis var just halfva inskriften, som fanns i behåll. Anledningen till detta antagande hemtar jag deraf, att inskriftens första del jämnt upptager en hel och oskarfvad bleckremsa; men just vid dennas slut är en skarf, medelst hvilken ett nytt stycke remsa är vidnitad, på hvilken fortsättningen af inskriften varit ristad. Det är likväl lätt möjligt, att fortsättningen

---

[1]) Den åtföljande planchen (tab. VII. b.) återgifver endast en liten bit af ringen och inskriften, i icke fullt halfva storleken.

icke varit så lång, som jag här antagit; men det är naturligtvis också möjligt, att hon varit mycket längre, så att bara en ringa del af den ursprungliga inskriften nu är qvar.

Runskriften meddelas här: 1) i trogen afskrift, 2) rättad från ristarens felskrifningar, 3) i Gutalagens språk, 4) på Isländska, 5) i Gotländsk och 6) i Svensk öfversättning.

1) Runskriften på den gamla Ljuskronan i Hväte:

† ᛁᚢᛅᚿ : ᛁ : ᚴᚱᛂᚿᛁᚢᛘ : ᚼᛅᚿ : ᚴᛅᚠ : ᚦᛁᛋᛅ : ᚴᚱᚢᚿᚢ : ᚠᚤᚱᛋᛏ :
ᚴᚢᚦᛁ : ᚯᚴ : ᚡᛅᚱᛁ : ᚠᚱᚢ : ᚯᚴ : ᚦᛅᛁᚱᛁ : ᚼᛂᛚᚼᚢ : ᚴᛁᚱᚴᛁᚢ : ᛋᛂᚿᚿᛁ :
ᛋᛁᛅᛚ : ᛏᛁᛚ : ᚦᛅᚱᚠᛅ : ᚯᚴ : ᛋᛁᚦᛅ .....

2) Rättad efter sitt eget språk:

IUAN I GRENIUM HAN GAF ÞISA KRUNU FYRST GUDI OK VARI FRU OK ÞAIRI HELGU KIRKIU SENNI SIAL TIL ÞARFA OK SID(A).....

3) På Gutniska, d. ä. Guta-lagens språk:

Iuan i Grenium hann gaf þissa krunu fyrst guþi ok ori (l. vari?) fru (l. froiu?) ok þairi helgu kirkiu, senni sial til þarfa, ok siþ(a*n*) .....

4) På Isländska:

Ión *l.* Ióan i Grenium hann gaf þessa krónu fyrst Guði ok várri Frú ok þeirri helgu kirkiu, sinni sál(u) til þarfa, ok síðan .....

5) På Gotländska:

Johan i Gräne hann gav hissu (l. *issu*) *kronu fyrst til Gud u var Fräu u til dä hälgu körku, säin siäl til tarv, u siden* .....

6) Svensk öfversättning:

Johan i Grenjum han gaf denna krona först till Gud och vår Fru och den helga kyrkan, sin själ till tarf, och sedan .....

Innehållet är, att en bonde i socknen, Johan i Gräne, gaf denna ljuskrona till kyrkan i Hväte, för att bereda sig Guds och Jungfru Marias nåd till sin själs frälsning. — Då meningen för öfrigt är alldeles klar och tydlig och

bara få ovanligare ord deruti förekomma, skall jag endast fästa mig vid några af dem.

Juan; denna form, som närmare öfverensstämmer med det Grek. Ἰωαννης, än Johan eller Johannes, hvilket åter mera liknar det Hebr. Jochanan, förekommer föröfrigt bara på 4 runstenar, alle likaledes på Gotland; på det öfriga Sveriges runstenar träffas allenast formerna Johan och Jon, samt en enda gång Jun, Isl. *Jón* och *Jóan*.

Grenium, dat. pl. f., namnet på den gård, som ännu finnes och heter *Gräne*. Ordet kommer troligtvis af Gotl. *grän*, f., Isl. *grön* (pl. *granir)*, Dal. *grån* (pl. *gräner)*. Namnet i Grenium, som visst aldrig brukades i sing., betydde väl således endast: bland granarna. — Nästgränsande socknen intill Hväte är *Haugrän* el. *Haug-grän*, d. ä. Hög-gran.

Þisa, för þissa, acc. sg. f., Guta-lag *þissa*, Isl. *þessa*, denna. Dennna form igenkännes ännu i det Gotl. *issen* eller *hissen*, såsom ordet ännu uttalas längst norrut på öen, och hvilka på ett märkvärdigt sätt öfverensstämma med de fjärran ljudande Dal. *issen* och Færöska *hesin*.

krunnu, ett uppenbart ristfel för: krunu, acc. sg. f., (jf. Guta-saga *krunaþr*, part.); Björn Halld. Lex. upptager för Isl. formen *krúna* jämnte *króna*, och på Gotl. uttalades ordet ännu för 50 år sedan med *u*-ljud. Ordet kruna är ej förut anmärkt å någon runsten.

guþi, och det sista ordet siþan, hafva bägge stunget þ för att uttrycka d, hvilket är anmärkningsvärdt, då detta ljud annars alltid skrefs med ᛐ, sedan stungna runor kommit i bruk.

vari, Isl. *várri*, dat. sg. f., vår. Här skulle man nästan hafva väntat ori, enär Guta-lag endast brukar denna form, nämnligen: *or*, nom. sg. f., *orum*, dat. pl. och sg. m., samt *oru*, dat. sg. n.; ännu säges allmänt på Gotl. *ore*, vår, hvilket nu är nästan oböjligt.

frru, äfvenledes ett påtagligt ristfel för: fru. Detta är tillika det enda ord i hela inskriften, hvartill icke någon motsvarighet förekommer i sjelfva Guta-lagen; men uti den derefter följande Guta-sagan står *husfroya*[1]. På de Gotl. runstenarne har ordet de skiftande formerna: *hus-fraua*, *hus-frova*, *hus-froia*, *hus-preya*, *hos-fria*, *hus-fru*, m. fl.

helhu, för: helgu, dat. sg. f. def. (Guta-lag *hailigr* def. *helgi)*; på en Gotl. runsten (Liljegr. 1696) läsas äfven de 2 orden: *þairi helhu (kirkiu?)*, hvilka troligen stå i samma slags förbindelse som å ljuskronan. Som bekant är finnes ofta midljudande[2] *g* skrifvet med *h* på runstenarne, särdeles efter en flytande konsonant, och äfven annars, t. ex. *Helha*, acc. sg. m. (Liljegr. 588), *biarhi*, pres. conj (Liljegr. 907), *Rahnfriþr*, f., m. fl., ja, till och med *hahal* för *hagal*, Isl. *hagall.* Troligtvis har också *g*'ets ljud här varit något mera lent eller adspireradt, hvartill man dessutom kan hafva någon anledning att sluta af det ofta förekommande medeltida skrifsättet med *gh*, för mid- och slut-ljudande *g*.

senni, dat. sg. f., Guta-lag *sinni*, Isl. *sinni:* egenheten att skrifva *e*, motsvarande Isl. *i* (icke *í*), uti detta pronomen är äfven genomgående i Guta-lag. Nu heter det dock i Gotl. *sinn, säin, sitt*, Isl. *sinn, sín, sitt*, men i Dal. *senn, sai, sett.*

þarfa, g. pl., af þarf, f., Isl. *þörf*, Guta-lag *þarfa*, g. pl., tarf, behof, nödtorft. Detta ord har hittills icke funnits inom runspråket.

siþa(n), Guta-lag *siþan*, Gotl. *siden*, Isl. *síðan*. Det kan icke vara något tvifvel om, att ju icke här har stått siþan, då *a*'ets qvist synes och bleckremsan således blifvit afbruten just i dess staf. — Hvad som följt i slutmeningen, är naturligtvis nu omöjligt att säga; men troligen

---

[1]) I Guta-Sagans 4de Kap. står egentligen *hus-foyu*, genom skriffel. — [2]) *Inlautend:* Grimm.

har deri berättats om någon ytterligare gåfva till kyrkan, antingen af den samme Juan i Grenium, af hans husfru eller någon annan, — vare sig nu att det gifna bestått i någon annan kyrkoprydnad, eller, hvad som antagligare är, af ett stycke jord, för hvilkets årliga lega eller afrad ett visst antal själamessor skulle sägas för gifvarens själ. En sådan formel brukas nämnligen på en Gotl. runsten (Liljegren 1696), som för öfrigt till flere delar finnes oriktigt läst hos Liljegren; men som, ty värr, numera icke helt kan rättas, då han är mycket skadad.

Huru vigtigt det än vore i språkligt afseende, att kunna bestämma närvarande runskrifts ålder, så låter det sig icke göra, annat än på ett ungefär. De Gotlänska runstenarne äro nämnligen i allmänhet mycket unge och flere af dem hafva årtal, och derföre blifver det kanske i en framtid möjligt att med temmelig säkerhet fastställa deras ålder, när en gång de dertill nödiga förarbetena blifvit gjorda, — hvartill i främsta rummet hör, att de ånyo varda granskade. Här får jag derföre inskränka mig till att blott hänvisa till 5 Gotl. runinskrifter hos Liljegren, af hvilka en är af år 1326 (Liljegren No. 1731), två af år 1350. (Liljegren 1705 och 1732), samt två af år 1449 (Liljegren 1763 och 1764). På alle desse stenar finnas vokalerna *e* och *y* (ᚽ, ᚤ) stungna, och äfven någon gång ᛑ för ᛏ, men icke ᛑ för ᚦ på de 3 äldste. Å de 2 siste, omkring ett århundrade yngre, stenarne finnas deremot stungna och samstafva runor genomgående och nästan öfver allt, der det var någon möjlighet att bruka dem. Ja, på No. 1764 finnes (i namnet, ᚱᚢᚦᚡᛁ, d. ä. *Ruþvi*) t. o. m. det gamla ᚢ utbytt mot stunget ᚡ. När man tagit allt detta i öfvervägande — och särdeles bruket af stunget ᚦ såsom en öfvergångsform —; så tager man visst icke synnerligen miste, om man anser vår i fråga varande ljuskrona vara från tiden midt mellan de nämnda 5 runstenarne,

och således från omkring år 1400 eller åtminstone från slutet af 14de århundradet.

Kaste vi nu blicken tillbaka på de olika målbrytningar eller dialekter, i hvilka jag ofvanföre återgifvit denna omkring 450 år gamla Gutniska inskrift (dervid jag dock låtit ordaföljden så mycket som möjligt lämpa sig efter grundskriften), så gifver hon åtskilliga icke ovigtiga upplysningar. I Företalet till qvartupplagan af Gotlands-lagen eller Guta-lagen, kommer den fräjdade Utgifvaren, efter en noggrann pröfning, till det slutomdöme, att denna lags enda återstående skinn-handskrift icke kan vara äldre, „än från senare hälften eller närmare slutet af 13de århundradet". Ehuru, med ledning af de med årtal försedda Gotländska runstenar, möjligen ett och annat litet språkligt inkast skulle kunna göras emot denna bestämmelse, så antages denna tid, emedan det skulle föra allt för långt från närvarande ämne att här upptaga en så invecklad sak till skärskodande.

Vår Hväte-inskrift är alltså minst hundrade år yngre än Guta-lagen; men äfven bara med denna mellantid, må det i sanning väcka undran, att språket på Gotland så långt ned i tiden kunnat bibehålla sig så forntroget som det visar sig uti inskriften. Vi kunna nämnligen deraf sluta, att Gutniskan eller Gotlands fornspråk ännu vid Kalmare-unionens begynnelse lefde i full renhet, och att nästan intet var förloradt af de gamla böjningsändelserna. Äfven bokstafven þ häfdade då ännu sitt rum, liksom i Guta-lag, icke blott i ordens början, utan äfven i midten och slutet; ty om också detta sista icke förekommer uti inskriften, så kan man dock med full trygghet antaga det såsom gällande för hennes tid, då andra och vida yngre runstenar städse bruka slut-þ för Isl. ð. Ja, denna Gutniskans fornrenhet bibehöll sig nästan ogrumlad åtminstone till midten af det 15de århundradet, enligt de bägge redan

nämnda Lye-stenarnes (Liljegr. 1763, 1764) vittnesbörd. Jämnföra vi sedan inskriften med den bifogade Isländska öfversättningen, så visar sig likaledes en högst märkvärdig öfverensstämmelse nära nog i allt. Den hufvudsakliga olikheten ligger nästan allenast uti, att språket, likasom i allmänhet i Guta-lagen, har ett något mera fornt skaplynne, som visar sig i bevarandet af *þ*, för *ð*, och *ai* för *ei*, — hvilket sista förhållande ännu i dag utan allt undantag gäller på öen. I några tillfällen tör dock Isländskan hafva äldre former, t. ex. det dubbla *r* uti *várri* och *þeirri*, emot Gutniskans *vari* och *þairi*; såvida denna skiljaktighet i forntiden verkeligen låg i ljudet, och icke endast bestod i skriftsättet.

Närvarande inskrift skulle uti Liljegrens Runurkunder hafva sitt rum i Flocken VI och efter No. 1966, om man vill följa den der uppställda ordningen. Runinskrifterna äro nämnligen der icke ordnade efter orterna i geographisk följd, utan efter de mera tillfälliga yttre olikheterna hos de föremål, på hvilka de ristats; såsom stenarnes form, om inskriften står på en kyrkodörr, ett rökelsekar, en dopfunt eller en klocka, o. s. v. Härigenom får man inskrifter från alla de 3 Nordiska rikenas mest fjärrliggande landskap blandade om hvarandra i ett brokigt virrvarr. Ehuru det visserligen icke ligger så stor makt uppå den ordning, i hvilken en dylik uppställning skett, bara systemet strängt följes, så försvårar likväl det i Runurkunderna följda i icke ringa grad öfversigten af de Nordiska dialekterna under runtiden i olika landsändar. Men att vinna en sådan öfverblick öfver språkets olika förhållanden i vår forntid, borde, tyckes det mig, vara det förnämnsta målet, hvartill alla bemödanden skulle riktas.

II. Runstenar från Södermanland.

(Tab. VIII—XI).

Dessa runstenar blefvo för omkring 5 år sedan funne af Magistrarne Baron R. C. G. Rudbeck og Ivar Ulr. Sörensson i förening. Ehuru icke egentligen fornforskare, hade desse Herrar likväl den prisvärda omtanken att genast affatta dem alla i särdeles noggrannt och väl utförda afritningar. Inskrifterna äro ock så riktigt uppfattade, der sådant varit möjligt, att deras eget vittnesbörd i detta fall är tillräckligt för antagandet, att kanske ingen skall kunna läsa dem bättre. — Det är en kär pligt jag uppfyller, när jag till Hrr. Rudbeck och Sörensson härmedelst frambär min tacksamhet för det vänskapliga meddelandet af deras vackra fynd och ritningarna dertill, jämnte tillåtelsen att dem behandla och allmängöra. Måtte rätt månge af Sveriges unge vetenskapsidkare och andre hafva ett lika öppet öga för det, som förtjenar uppmärksamhet, och tillika förmåga och god vilje att på ett lika vackert sätt bidraga till det funnas bevarande för efterverlden och vetenskapen!

Runstenarne äro 5 till antalet och befinna sig alla i en och samma egnd af Svartlösa härad i Södermanland, nämnligen 1 från Salems och 4 från Grödinge socken. De hafva hittills varit alldeles förbisedda, med undantag af att en af dem (Tab. X. b) finnes omnämnd i Tillägget till Liljegrens Runurk. s. 292, under Nr. 818 a), men utan att något af inskriften anföres. Ritningarna till de 4 första stenarne äro affattade efter skala och visa dem förmindskade till $\frac{1}{20}$ af rätta storleken. Äfven den 5te är utförd efter ungefär samma mått, men hans starkt framåt lutande ställning hindrade en fullt noggrann uppmätning. Desse 5 runstenar böra i Liljegr. Runurk. ställas efter Nr. 818.

2. Runsten i Salems socken, nära Tumba pappersbruk, vid allfarvägen derifrån till Södertelje. Stenen är ganska tunn och ovanligt jämn å båda sidor; inskriften

är tydlig och alldeles oskadad, samt löper i två mot hvarandra vända ormar, — endast det sista ordet har blifvit ristadt utanföre slingan af brist på utrymme. Öfverst synes ett stjernkors, och hela stenen har ett ganska prydligt utseende. Inskriften är denna (Tab. VIII):

Första slingan: ᛋᛁᚴᛁ : ᛆᚢᚴ : ᛏᛁᛆᚱᚢᛁ : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱᛆᛁᛋᛆ

Andra slingan: ᛋᛏᛆᛁᚿ : ᚦᛁᚿᛋᛆ : ᛁᚠᛏᛁᛦ . ᚦᚭᚱᚴᛁᛚ : ᚠᛆᚦᚢᚱ , ᛋᛁᚿ.

D. ä.. SIKI AUK TIARUI LITU RAISA STAIN ÞINSA IFTIR ÞORKIL FAÞUR SIN.

Isländska: *Sigi* l. *Siggi ok Tiörvi lètu reisa stein þenna eftir Þorkel föður sin.*

D. ä.: Siggi och Tiarvi läto resa sten denna efter Thorkel fader sin.

Den korta inskriften är således fullkomligt tydlig och deri är intet, som tarfar att särskildt vidröras, utom namnen. Det kan endast anmärkas, at bogen på runan ᚦ städse griper så vidt från ofvan, att hon nästan liknar ett D, hvilket mera sällan förekommer på äldre Svenske runstenar.

Siki, m., är ett hittills på runstenar okändt namn. Då ᚴ så ofta företräder det nyare ᚵ, torde väl här menas *Sigi*, som kan vara af samma rot som *sigr* och således betyda segrare. Det kunde likväl också stå för *Siggi* (då konsonanter aldrig skrifvas dubbla på de äldre runstenarne), hvilket kanske är en biform till Isl. *seggr*, m., man, kämpe.

Tiarui, m., finnes förut allenast på en enda runsten i Uppland (Liljegren 401) och i den ännu fornare formen *Tirui* (således med ännu obrutet *i*, för *ia*, i rotstafvelsen). Detta namn är troligen det samma som det hos Isländingar ej sällan förekommande *Tiörvi*, (t. ex. en prest med detta namn dog på Island 1299 [1]), ehuru detta, förmodligen orätt, skrifves *Tiörfi*. Hvad *Tiarvi* eller *Tirvi* betyder

---

[1]) Íslenzkir Annálar, s. 174.

vet jag icke; men det tyckes nästan vara en med *v* afledd substantiv-form af en adjektiv-stam *tir*, *tiar*, *tiör*, *tier* eller *ter*, hvilkens ändande *v* framkommer i böjningarna, liksom *mióvi* af *miór*. Upplysande är träl-namnet *Hösvir*, (Rígsmál, 12), Run. *Hasvi* eller *Haosvi* (Liljegren 381 och 380), den grå (gråklädde eller smutsige?), af *höss*, hvaraf *hösvan*, acc. sg. m., ses i Snorra Edda (1848) s. 418, hvilket ord möjligen återfinnes i det Sv. hyssjig, gråduskig, Gotl. *ysugur*, gråaktig. Härmed kan ock jämnföras namnet *Sölvi*, Run. *Salvi* (Liljegr. 748 och 897), som troligtvis är befryndadt med *söl* (g. *sölva)*, n. pl.[1], ett slags ätlig sjötång af mörk färg. *Sölvi* kunde således ursprungligen, liksom *Hösvir*, vara ett trälnamn, som betydt den, som samlar hem *söl*-tång, eller ock den mörke, smutsige, då Isl. *söla*, nedsöla, smutsa. Då det omtalade ytterligare bestyrker det kända förhållandet, att trälnamnen ofta hafva till grundbetydelse något mörkt, smutsigt, fult, styggt, eller utmärka den, som utför låga sysslor, så skulle man härigenom möjligtvis kunna blifva ledd till förklaring af namnet *Tirvi*, *Tiarvi*, *Tiörvi*. Det skulle nämnligen kunna härledas af Isl. *tiara*, tjära, Dal. *tiör*, f., och således betyda: den som sysslar med tjärubränning, den med tjära besuddlade, den smutsige eller mörkbrune. Att det, ehuru ifrån begynnelsen ett trälnamn, likväl kan hafva öfvergått till ett bondenamn, är väl icke så utan exempel, att det kan hindra den här försökta förklaringen. Slutligen vill jag anmärka, att detta *Tiarvi* eller *Tirvi* icke må förblandas med ett annat mycket vanligt runstens-namn *Tirfr*, *Tiarfr* l. *Tierfr*, som hör till Isl. *diarfr*, djärf,

[1]) Af denna rot är väl också namnet *Salvo-rain* el. *-raiv*, ett farligt undervattens ref söder ä Gotland, så kalladt antingen efter den derpå groende tången, eller af den deraf orsakade mörka färgen (?). Den tångart, som på Island och Färöarna har detta namn, finnes dock ej vid Gotland.

och *dirfast*, djärfvas, och således är derifrån alldeles rotskildt.

---

3) Runsten, som står vid allfarvägen på den stora skogen Uringe Malm, på gränsen mellan Grödinge socken i Svartlösa härad och Vesterhanninge socken i Sotholms härad. Stenen står upprest, men är något bakåt lutande, med framsidan vänd åt vägen. Inskriften är för det mesta tydlig, utom det att 2 eller 3 runor icke kunna urskiljas i det första ordet, hvilket gör det okänneligt, samt att ett stycke är bortslaget ur brädden, hvadan 6, högst 7, runmynder försvunnit från början af runradens senare hälft. Meningen fordrar likväl bestämdt, att de sistnämnda mynderna varit : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱ*aisa*, och det är således allenast det näst förut gående ordet, som blifver osäkert, enär en, högst två, runor deraf gått förlorade.

Herr R. Dybeck, *Runas* utgifvare, fann äfven i fjor denna runsten, jämnte den härefter följande, och har venskapligen tillsändt mig en afskrift deraf, med tillägg, att han tagit henne i hast, och att hon således vidare borde efterses. Afskriften öfverensstämmer i det mesta med närvarande ritning, men genom tidens knapphet har icke så stor fullständighet kunnat uppnås.

Inskriften lyder sålunda (Tab. XI):

: ᚼ... ᛆᚢᚱ : ᛆᚢᚴ : ᚴᛆᚱᛚ : ᛆᚢᚴ : ᛋᛁᚼᛁᛆ(ᛚ)ᛘᚱ : ᛆᚢᚴ : ᚢᛁᚼᛁᛆᛚᛘᚱ : ᛆᚢᚴ : ᚴᛆᛁᚾᛁ . ..... .ᛆᛁᛋᛆ : ᛋᛏᛆᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛆ : ᛆᚠᛏᛦ : ᚢᛁᚾᛘᛆᚱ : ᚠᛆᚦᚱ : ᛋᛁ :

D. ä. H... AUR AUK KARL AUK SIhHIALMR AUK UIhHIALMR AUK KAINI .. *LITU R*AISA STAIN ÞINnA AFTR UINMAR FAÞuR SIn.

Isländska: *H... aur ok Karl ok Sighiálmr ok Vígiálmr (l. Vèhialmr?) ok Geini.. (?) lètu reisa stein þenna eftir Vinmar, föður sinn.*

D. ä. H . . . aur och Karl och Sighjalm och Vighjalm och Geini . . läto resa sten denna efter Vinmar, fader sin. Här förtäljes således, att 5 söner, eller 4 söner och en dotter, hafva låtit resa stenen öfver sin fader; och allt är således lätt att reda, utom förste sonens och det sista barnets namn, om hvilket senare man ej en gång vet, huruvida det är son eller dotter.

H . . . aur, m.; om hvad detta första namn skall betyda, kan jag ej ens hysa en osäker förmodan, all den stund något dylikt namn, som börjar med *H* och ändar med *aur*, icke förekommit mig inom den Fornnordiska litteraturen. Då jag icke har någon anledning att tro, att de såsom säkra uppgifna runorna skulla vara oriktigt lästa, så måtte mellan *a* och *u* något vara öfverhoppadt af runristaren. Men äfven med detta antagande, kan jag endast gissa på ett möjligt Hraþur, för Hraþþur, hvilket skulle motsvara ett Isl. *Hraðþórr*, af *hraðr*, snabb, hurtig, och *þórr*. Eljest kunde man äfven tänka på en felristning för *Haukr*, ett på några runstenar stående namn; men det är mindre troligt, enär en lucka finnes mellan *H* och *a*. — *Karl* är på runstenar ett vanligt namn.

Sihialmr, m.; angående detta namn stadnar man i någon ovisshet, om dermed menas ett Isl. *Sighiálmr* eller *Síhiálmr*. Men då formen Sikhialmr redan är känd från två Svenska runstenar (Liljegr. 32 och 36), torde denna också här vara menad; hälst man bara behöfver göra den tillåtna dubblingen af *h* för att få Sihhialmr, d. ä. Sighialmr (segerhjelm). För att göra formen *Síhiálmr* antaglig, nödgas man taga *-hiálmr* för ett adjektivum, hvadan det skulle betyda: den städse (*sí)* hjelmade, — men detta är här föga troligt, ehuru en liknande sammansättning finnes i *Sitiarfr* (Liljegr. 116), Isl. *Sídiarfr (?)*.

Vihialmr, m.; troligen för Vihhialmr, och således svarande mot ett Isl. *Víghiálmr*, stridens hjelm. Namnet

förekommer dessutom med de två formerna Vihialmr och Vihielbr, för Vihielmbr (Liljegr. 850 och 955). Formen Vi-hialmr templets hjelm, helgedoms-beskyddare, vore emellertid också tänkbar, af *vi*, Isl. *vè*, helgedom.

Kaini.. är icke lättare att återställa än det första H...aur; men det är mera lockande att söka att utgrunda, då det endast kan sakna en eller högst två slutrunor. All den stund gissningar icke alltid äro förkastliga inom vetenskapen, tillåter jag mig att här att framställa en och annan sådan. Ordet, för att till en början endast taga det såsom det står, moste på Isl. motsvaras af ett *keini* eller *geini;* men då knappast något enda Isl. ord börjar med *kein*, så lemnar jag detta. Med stafvelsen *gein* begynner ej häller något enda Isl. ord, så vidt jag vet, utom *gein*, imperf. af *gína*, gapa (? vara girig, glupsk). Af detta verbum skulle man emellertid kunna tänka sig utledt ett *geinir*, med betydelsen den gapande, glupske (inhians), eller den, som äggar til glupskhet, hvilket sålunda vore danadt alldeles i de Nordiske kämpanamnens anda. En dermed analog och likbetydande form vore *geini* (då ingenting strider emot, att icke ordet kan stå fullständigt på stenen). Emot dessa gissade Isl. former[1] svara regelmätigt Runformerna Kainir och Kaini. En annan utväg vore, att antaga ordet för befryndadt med

---

[1]) Efter samma regel äro bildade: Isl. *rennir*, påskyndare, som låter ränna (Ol. Tryggv. Sag., k. 57), af *renna*, v. a., och detta af *renna*, *rann*, v. n.; *beitir* l. *beiti*, förföljare, som låter bita, af *beita*, v. a., jaga, af *bíta*, *beit*, v. a., bita; *neytir*, nyttjare (Har. Hårf. S., k. 6), af *neyta*, v. a., nyttja af *nióta*, *naut*, v. a., njuta; och likaså *skelfir*, som skakar, injagar skälfvan, af *skelfa*, v. a., af *skialfa*, *skalf*, v. n., skälfva. Så skulle nu också ett Isl. *geinir* l. *geini*, närmast utgå från ett möjligt Isl. *geina*, v. a., göra gapande, ägga till glupskhet, af *gína*, *gein*, gapa, glupa (vara glupsk?).

Isl. *kænn*, klok, erfaren, behändig, (D. *kjön*), eller dristig? jfr. T. *kühn*. Men detta kan här icke antagas, då rotvokalen är *œ*, icke *æ* (ty man må icke låta sig narras af det oriktiga Isl. skrifsättet *kænn*), och man således af flere skäl icke i runspråket kan vänta ett *kain*, utan snarare *kon*, *kun*, el. *kunr*.[1] Men ännu finnes en tredje möjlighet till en förklaring af detta mörka ord. På Gotland bestå öfver hälften af alla gårdsnamnen af Fornnordiska mansnamn, ställda i genitiv, hvaraf man ser, att det är någon gammal egares namn, som öfvergått till gårdens. Derföre kan också gårdsnamnet ännu i dag genast förvandlas till egarens, genom att låta det återgå till den gamla nominativen. Ändar sig gårdsnamnet på *-s* (har stark böjning), får mansnamnet *-ur*, men ändar det sig på *-a* (har svag böjning), får det ändelsen *-en*, emedan den gamle nominativen varit *-i*. Exempelvis vill jag anföra några gårdsnamn: Airiks, Aimunds, Audungs, Dans, Gairvalds, Gauks, Haralds, Hardings, Hugraifs, Ka-ungs, Lauks, Rangvalds, Rings, Roalds, Rolaiks, Siglaifs, Sigraifs; Ainbjänna, Gumbalda, Hallfreda, Hälga, Sigvalda, Ugglausa. Bönderne, som ega dessa gårdar, benämnas städse: Airikur, Aimundur, Audungur, Danur, Gairvaldur, Gaukur, Haraldur, Hardingur, Hugraivur, Ka-ungur, Laukur, Rangvaldur (Isl. *Rögnvaldr)*, Ringur, Roaldur, Rolaikur, Siglaivur,

---

[1]) Detta är så mycket vissare som detta adj. redan förut är funnet på en runsten (Liljeg. 797). Der läses: Hulfastr lit braut ruþia aftr Ikul i Eþi auk Ura, vina sina kuna uk vaska, d. ä. Isl. *Holmfastr* (l. *Hollfastr?) lèt braut ryðia eftir Jökul i Eiði ok Orra, vini sína kæna ok vaska.* — Jag upptager detta här, för att rätta ett misstag hos Dieterich (Runensprachsch., s. 38), som öfversätter *vina kuna* med „schöne Gattin" och således tager *vina* för adj. och *kuna* för subst. Men oafsedt, att det då skolat vara *vina kunu*, så vore det dessutom underligt att bruka *vask*, strenuus, fortis, om en qvinna.

Sigraivur; Ainbjännen, Gumbalden, Hallfreden, Hälgen, Sigvalden, Ugglausen. De sista 6 namnen skulle motsvaras af de Isl. namnen: Einbiarni, Gumbaldi, Hallfreði, Helgi, Sigvaldi, Ugglausi, — om de alla funnes. Af denna sista art vill jag ännu framhålla två namn, hvilka möjligen kunna upplysa vårt Kaini, nämnligen *Gaibjänna* och *Gaistäda*, i hvilka den första delen är den vokaliska roten Gai. Uregaren till det första har således hetat Gaibiarni, och till det andra *Gai'r* (i acc. *Gai*), hvilket blifvit satt framför ortbenämningen *staþr* eller *steþi*, — liksom t. ex. Gotl. *Tängel-gards*, är Isl. *Þengilsgarðr*. Här hafva vi således en Nordisk ordrot *gai*, som visserligen är okänd i Isl.[1], men der borde heta *gei* och i runspråket kai, d. ä. Gai, och denna rot anser jag mig, till följe af det sagda, med lika rätt kunna antaga som den föga vanligare Gain l. Kain, hälst då vi icke hafva ordet i någon annan, än i dess härvarande stympade skepnad. Ja, jag gör detta så mycket hällre, som jag dymedelst tror mig komma till en, om icke säker, dock sannolikare förklaring af ordet, än med antagandet af roten *Gain*. Den återstående delen af det afbrutna ordet blifver då Gaini.., d. ä. ᚴᛆᛁᚿᛁ.., och derutanför kan icke hafva fått rum mer än en, högst två runor; ja, det är så föga utrymme, att ordet äfven mycket väl kan vara fullständigt, så att der har stått: ᚴᛆᛁᚿ(ᛁ : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱ)ᛆᛁᛋᛆ. Men då skadan går så nära emot ᛁ, att dettas topp till och

---

[1]) Man må icke förblanda henne med Isl. *geirr*, Run. Kair! Uti det Isl. sago-namnet *Geigaðr* är väl första stafvelsen *geig*, af *geigr*, räddhoga; ännu mera aflägset är *Gýlaugr*, hvilkens stavelse *gý*, väl återfinnes i runnamnen Ku-friþr, Ku-lifr, Ku-tirfr, m., Kulauk l. Gilauk, f. (Isl.? *Gýlaug?*), m. fl., och hvilka således ej skola börja med *Kuþ* l. *Kun*, såsom en och annan förut oriktigt antagit. Kan detta Ku, *Gý*, vara det mythiska *Gó*, f., (= Isl. *kú*, ko?)? Endast Ku, f.?, finnes ock (Liljegr. 610).

med är afskuren, så kan man tänka sig, att det varit antingen ᛚ eller ᚢ, i stättet för ᛁ, och då det icke kan hafva varit ᛚ, återstår att försöka med ᚢ, hvilket allt för väl skulle kunna fylla rummet. Ordet skulle således varit ᚴᛆᛁᚾᚢ, d. ä. Gai-nu, hvilket skulle motsvara ett Isl. *Gei-ný* och således vara ett qvinnonamn, för hvilket antagande intet är till hinders på detta ställe. Likväl moste det anmärkas, att, så vanlig ändelsen *ný* är uti Isländska qvinnonamn, så finnes tillförne intet enda exempel derpå anmärkt å någon runsten[1]. Med allt detta vet jag icke, hvad det dunkla ordet Gai l. *Gei* betyder. Möjligen kan det förklaras genom något Forntyskt ord, som jag icke känner, och hvilket jag ej häller nu kan uppleta, af brist på hjelpemedel. Hade jag icke så svårt att tro på en felläsning, så kunde der möjligtvis stå Kairi, hvilket vore mansnamnet *Geiri* (Landnáma), eller ock kunde det stå för qvinnonamnet Kairvi, d. ä. *Geirvè*, hvilket förut läses på två runstenar (Liljegr. 2, 1305),

Uinmar l. Vinmar, acc. sg. m., ett förut okändt runstensnamn, hvilkets första ord vin äfven för öfrigt är så sällsynt i rent Nordiska namn, att det hittills endast funnits i Venurþ, acc. (Liljegr. 1347), Isl. *Vinurðr* l. *Vinvörðr* l. *Vanvörðr (?)* eller t. o. m. Vèniöðr! (icke: Vinorð, „Freundwort", Dieterich), samt i det ovanliga Vinoman, acc. (Liljegr. 527). Någon felläsning för t. ex. Vihmar, d. ä. *Vígmarr* (jf. Liljegr. 258), kan jag så mycket mindre antaga, som mina båda källor hafva ᚾ, icke ᚼ.

faþr si har runristaren satt för faþur sin, i anseende til utrymmets knapphet.

Sluteligen kan anmärkas, att tveskrifna runor i denna inskrift förekomma ej mindre än 3 gångor, likväl städse

---

[1]) Såvida ej det en enda gång (Liljegr. 853) förekommande *Irni*, f., skulle vara *Irný* l. *Arný* l. *Arnný*, d. ä. *Arinný*.

i olika ord, nämnligen: auk Karl, huk *l.* auk Kaini och þina[1] aftr. Detta är temmeligen ovanligt, åtminstone på de äldre Svenske runstenar, som ännu icke börjat att bruka stungna runor; ty på slika insparade man då oftast den ena runan, såväl när en sådan egentligen skulle stå dubbel midt i ordet, som när ett ord slutade med samma runa, hvarmed det följande började, t. ex. i den så ofta förekommande formeln: Kuþ hialbi hon sal u kuþs muþir, d. ä Guþ hialbi hans salu uk kuþs muþir.

---

4) Runsten på Grödinge kyrkogård, liggande jämnt med marken utanför södra kyrkodörren. Han är den minsta af de här anförda och är genom fottramp så nött, att vissa runor endast med möda och ej med full säkerhet kunna läsas (de äro på afbildningen svagare uppdragna, samt här nedan inneslutna i parenthes eller utmärkta med kursiv stil), några få kunna alldeles icke urskiljas, särdeles der ett litet stycke är bortslaget ur stenens brädd. På denna sten finnes intet korstecken. — Inskriften lyder (Tab. X. a.):

ᛅᚱ(ᛁ)ᛚᚠᚱ ᛅᚢ(ᚴ) . (ᚦᛅ)ᛚᚠᚱ : ᛅᚢ(ᚴ) : (ᛋᛁᚴᛋ)ᛏᛁᚾ : ᛅᚢᚴ .
[....] ᛅᚱ . ᚦᛅᛁᚱ . ᚱᛁᛋᛏᚢ . ᛋᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛋᛅ : ᛁᚠᛏᛁᚱ :
(..ᚱ)ᛅᛚᛏ ᚠᛅᚦᚢᚱ ᛋᛁᚾ.

D. ä.: **ARh*I*LFR AU*K* Þ*A*LFR AU*K* *SIKS*TaIN AUK ...AR ÞAIR RISTU StAIN ÞINSA IFTIR ...*R*ALT FAÞUR SIN.**

Isländska: *Arhiálpr* (l. *Arulfr?*) *ok Þialfr ok Sigsteinn ok [? Gunn]arr, þeir ristu stein þenna eftir [Ha] rald föður sinn.*

D. ä.: Arhjalp (l. Arulf) och Thjalf och Sigsten och (Gunn)ar de ristade (l. reste) sten denna efter (Ha)rald fader sin.

---

[1]) Enligt Dybeck; men den äldre uppteckningen har þini aftr, då qvisten på *a* väl är något otydlig.

Arilfr, m., står utan tvifvel för Arhilfr. Efter runan ᛁ icke är alldeles tydlig, kunde man väl äfven formoda, att der i stället menats Arulfr, men rummet mellan ᚱ och ᛚ tyckes vara för trångt för ett ᚢ. Arhilfr är ett förut alldeles okändt mansnamn; ja, slutordet hilfr förekommer ej ens som masculinum, utan finnes blott i qvinnonamnen Raknilfr (Liljegr. 378), Aselfi, acc. (Liljegr. 530) och Hilf(r), nom. (Liljegr. 1182), de första utan *h*. Men ingenting kan hindra oss ifrån att antaga en masculin namnändelse på hilfr, *hiálpr*, lika väl som en feminin på hilfr, hilf el. hiálp, enär vi hafva både *Guðlaugr, Guðleifr*, m., och *Guðlaug, Guðleif*, f., m. fl.[1]. Förstafvelsen ar, som visserligen icke är så vanlig uti Isl. och Norska namn, förekommer deremot så mycket oftare å runstenar. Detta ar är troligen det samma som Isl. *ár*, adv., arla, först, och *árr*, m., magnat, sändebud; och om ordet lägges framför ett namn, så får detta betydelsen af något ypperligt, förnämligt, såsom uti Arfastr, Arkil, Armuntr, m., Arkerþr, f. Möjligtvis ingår denna rot äfven i namnet *Ari* och i *Arhiálmr*, samt i det dunkla *arin-greypr* (Atlakviða, 1, 3, 16); men hvad jag anser alldeles säkert är, att det är samma rotstafvelse, som finnes i ordet ära, samt uti namnet Arier, hvilket de uräldsta Sanskritfolken och deras afkomlingar Iranerne städse tillade sig som en hedersbenämning. Om icke *arn* (uti t. ex. *Arngeirr*) stode så nära örn, så skulle man nästan vilja räkna äfven detta hit; ja, hvi skulle t. o. m. icke *ari* och *örn*, örn, foglakonungen, kunna höra till denna förnäma stam?

---

[1]) Att Arhilfr här är manligt och icke qvinnligt, derför borgar oss det efterföljande þair; ty eljest skulle der stått þau l. þaun, n. Står kanske det en enda gång och dock något osäkra Arilr, m. (Liljegr. 38) för Arilfr l. Arhilfr?

Þalfr, m.; då de två första runorna icke äro rätt tydliga, är det möjligt, att här stått Þialfr, med hvilket det dock möjligen är samma ord. Detta namn, jämnte dess biformer Þialfar och Þialfi, läses temmeligen ofta på runstenar, särdeles Svenska; men sporas föröfrigt icke förr än så långt tillbaka som i mythen om Thor och hans följesven Þialfi. Förhåller det sig riktigt med det af Björn Haldorsson anförda *þiálf*, n., så är dessa namns betydelse det samma som: arbetare, träl — och således ett mycket godt trälnamn. Kunde man åter tänka sig ordet såsom från början sammansatt, så kunde det kanske vara hopkommet af *Þý-álfr* eller *Þý-ulfr*, träl-son eller från trälaätt kommen stridsman. Ja, den endast på Danske runstenar och en Östgötsk förekommande formen Þulfr och Þolfr är verkeligen inbjudande till en slik forklaring. Eller skulle Þalfr stå för Þalafr (Liljegr. 1599; finnes ej hos Dieterich), som kunde motsvara ett Isl. *Þálafr*, jf. *Ólafr*, då þá kanske hör till samma rot som Isl. *þá*, f. = *þeyr*, m., tö, hvartill hör ett hittills okändt Isl. verbum *þá*, v. a., töa, uppsmälta (förtära, ödelägga?); jfr. versen i Olof Tryggv. Saga, kap. 28: *Tein-hlautar tíra-Týr vildi þá fiör Gauta.* Troligen har en biform *þeya*, Sv. töa, hört till *þá*, liksom *heya* till *há*.

Sikstin, antager jag utan tvekan stå för Sikstain, d. ä. Isl. *Sigsteinn*, m., då orden þair och s(t)ain utvisa, att stenen är bland dem, som helt och hållet tilhöra de oförsvagade tveljudens tidsålder. *Sigsteinn*, den segrande Sten, är väl icke så vanligt i det vestra Skandinavien, men destomera andra namn med förstafvelsen *Sig-;* på runstenar ses det deremot ofta.

...ar. Då det här bortslagna stycket icke är större, än att 3, allra högst 4, runmynder der kunnat rymmas,

så är det nästan säkert, att der stått Kunar[1], m., d. ä. Gunnarr. Då detta troligen är det samma som det äldre Tyska *Gunta-hari*, *Gunt-heri* (Günther), så betyder det väl: kampherrskare, stridsherre; men vid slutstafvelsen kunde man väl ock komma att tänka på det ofvan omtalade ar, uti Arhilfr. — Af andra namn kan man här endast tänka på Sturkar, Isl. *Styrkárr*, eller Vikar (Liljegr 1301, 1314), d. ä. Isl. *Vèkárr*, hvilket i Runensprachsch. göres til gen. sg. af Viki, d. ä. *Vígi*.

ristu, 3 pl. ipf. af Run. rista, raist, ristum, ristin, rista. Det vore likväl tänkeligt att ristu stode för raistu, då det komme af Run. raisa, resa, — efter som dessa ord ofta äro svåra att åtskilja.

sain, felristning för stain, sten.

þinsa, acc. sg. m., denne. Ehuru formen þansi endast några få gångor förekommer (Liljegr. 478, 830, 876, m. fl.) och þinsa är vida vanligare, så anser jag dock den förra vara mera äkta, och sammansatt af acc. þan l. þann och det oböjliga suffixet si (troligen af samma rot som nominat. *sá*, *sú*). Detta si ses också i þaimsi, d. sg. m. (Liljegr. 1323), þatsi (Liljegr. 895, 896) och þausi, acc. n. och troligen plur. Då *a* såsom slutljud var vanligare i acc., lät man deraf småningom förleda sig att antaga formen þinsa, þansa och þensa, hvaraf slutligen vard þenna, denna. På liknande sätt hafva äfven flere andra former i detta pronomen blifvit förderfvade, t. ex. þatsi till *þetta*. På den allra sista tiden åtnöjde man sig icke ens med att hafva det neutrala *t*'et inne uti ordet, utan fordrade det äfven i slutet, och så fick man i Dalskan

---

1) Namnet Kunar står på en mängd Upplandsstenar, (t. ex. Liljegr. 19, 439, 529, 659, 761), men är utelemnadt af Dieterich, som för öfrigt ställer de andra förekommande Kunor, Gunnar, under det afkortade (?) Kunr.

sitt *'ittað*, och monne icke äfven ett motsvarande þ e t t a ð nu stundom höres på sjelfva Island? — en form som emellertid i sig sjelf icke är stort orimligare än på sin tid þ i n s a för þ a n s i.

. . r a l t. All den stund utrymmet icke medgifver mer än 2, högst 3, runors dervaro, kan här icke gerna hafva stått något annat än H a r a l t, sg. m. Hvad det i Norden så allmänna namnet H a r a l d r betyder vet jag icke, då både stafvelsen *har* och *aldr* till bemärkelsen äro lika dunkla. Troligen sammanhänger det med det i nyare tider åter inkomna ordet härold. Några hafva trott sig kunna antaga ett gammalt Germaniskt verbum *haran, hara*, ropa. Stafvelsen h a r börjar dessutom följande Runstensnamn: H a r v a r þ r, H a r v a l t r, H a r u l f r, H a r þ u r *(Har-þórr* el. *Harð-þorr?)* och H a r s t e i n (eller är det H a r þ s t e i n? jfr. Liljegr. 85). Man skulle dock vid denna förklaring äfven kunna tänka på det förut omtalade a r l. h a r i i *Gunnarr, Guntahari*. Skulle i slutordet -a l d r dölja sig h a l d r, sedan Isl. *höldr*, storbonde? Namnet V e þ r a l t i, m. (Liljegr. 675, 21) synes ej häller strida häremot.

---

5) Runsten nära Löfstalunds gård eller Skälby i Grödinge socken, vid allmänna landsvägen, som går derifrån till Södertelje. — På de tre redan behandlade runstenarne äro inskrifterna nästan hela och oskadda, men på de tvänne följande är detta, ty värr, icke fallet. Så har från denna runsten ett stort stycke blifvit afslaget och med detta hafva flere ord af inskriften, troligen för alltid, gått förlorade. Stenen är annars tjock och klumpig, så att han derigenom nedsunkit så djupt, att en mängd jord moste bortgräfvas, för att inskriftens nedersta del skulle kunna läsas. Äfven denna sten har senare blifvit funnen och afritad af Hr. R. Dybeck, och denna afritning har

han nyligen meddelat mig, en välvilja för hvilken jag är särdeles tacksam, då det alltid är en stor fördel att hafva flere, oberoende af hvarandra gjorda teckningar af samma föremål. Dessutom är denna sten redan omnämnd af Liljegren (Runurkunder Nr. 818 a], i Tillägget, s. 292), utan likväl att något af inskriften anföres. Inskriften är så lydande (Tab. X. b):

: ᚮᛋᚴᛅᚢᛏᚱ : ᚱᛅᛁᛋᛏᛁ : ᛋᛏᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛋᛁ : ᛁᚠᛏᛁᚱ : ᚼ.ᚱᚾᚠᛅᛋ(ᚢ) : ᛘᚢ [1] .... — .... ᛋ : ᚢᚴ ᛅᚠᛏᛁᛦ : ᚢᛁᛅᚠᚢ ᚴᚢᚾᚢ : ᛋᛁᚾᛅ : ᚴᛅᛁᚱᚦᛁ : ᚮᛋᚴᛅᚢᛏᚱ : ᚴᚢᛘᛚ : (ᚦ)ᛅᚢᛋᛁ .

D. ä. OSKAUTR RAISTI STAIN ÞINSI IFTIR HIRNFAStU (?) MU.... — ....S UK AFTIR UIAFU KUNU SINA KAIRÞI OSKAUTR KUML ÞAUSI.

Isländska: *Ásgautr reisti stein þenna eftir Arnföstu* (l. *Herföstu) mó[þur sína, dóttur N. N'.]s; ok eftir Vèöfu* (l. *Vefu, Vèálfu?), konu sína, gerði Ásgautr kuml þau.*

D. ä. Asgaut reste sten denna efter Arnfast el. Harfast mo[der sin, dotter N. N.']s; efter Viafa (el. Vefa el. Vialf), hustru sin, gjorde Asgaut kummel el. märken dessa.

Oskautr l. Askautr, Isl. Ásgautr, m.; bägge formerna äro förut kända (den förra Liljegr. 1441, och den senare 994). Förstafvelsen *ás* var myckat älskad i Nordiska namn och medförde väl betydelsen af något ypperligt, högt, från gudarne utgånget. *Gautr* är ett af Odens namn, betydande den gjutande, alstrande, aflande, skapande; sedan blef det ett mannanamn (jfr. Liljegren 528, 958 1614, m. fl.), som från begreppet gud gick öfver till att beteckna kämpe, hjelte.

---

[1]) Härefter har säkerligen följt: ᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾᛅ, och derpå troligen: ᛏᚢᛏᚢᚱ : och sist ett namn, t. ex. ᚴᛅᛁᚱᛚᛅᛁᚠᛋ, hvaraf endast ᛋ finnes qvar; ty just så mycket kan ungefärligen hafva rymts i luckan. Jfr. Liljegr. 397 och 1062, der en liknande mening läses.

Hirnfasu. På den första ritningen står Airifasu[1], hvilket troligen bör vara åtminstone Airifastu; men då intet runstensnamn har något Airi (utom endast det besynnerliga Airu, acc. sg. m., Liljegr. 1441 (förbigånget i Dieter. Runenspr.), så följer jag här hällre Dybecks läsning, som har Hirnfas.... (deri *n* dock icke är rätt säkert), och vet ej bättre, än att antaga det stå för Irnfastu, med förutskrifvet oväsentligt *h;* liksom i *h*risti (Liljegr. 29, 771, m. fl.) för risti, eller *H*aklati (Liljegr. 1233) för Aklati, d. ä. Anklanti, (England), m. fl. Detta Irnfastu är acc. sg. af Irnfast, f., hvilket är en förtunnad form af Arnfast, som väl förut icke är känd, men hvartill dock finnes det motsvariga Arnfastr, m. (Liljegr. 33), som t. o. m. jämnte sig har öfvergångsformerna Ernfastr och Irnfastr (Liljegr. 366 och 352). Eljest finnas såsom namn både Run. Fastr, Fasti, m., och Fasta, f., samt flere sammansatta med fast både före och efter. Uti Isl. källor äro slika namn deremot mycket sällsynta, t. ex. *Sigfastr*, m., *Fastný*, f. (Landn. s. 203, 242). Irn-, Arnfast, f., skulle låta på Isl. *Arnföst*. Men Irnfast kunde möjligen icke komma af arn, örn, utan af irn (med obrutet *i*) för Isl. *iárn*, järn, och således vara ett Isl. *Iárnföst* (jfr. *Iárngerðr* i Landn. och Sturlunga). Slutligen kunde man äfven falla på, att Hirnfast, Airifast, stode i stället för Hirifast och detta för Harifast, jfr. Hariulfr (Liljegr. 783), Isl. *Heriulfr* l. *Heriolfr*, af *herr*, Got. *harjis*, här. Hvad ändelsen fast angår, så hänger hon troligen samman med Isl. *fastr*, *föst*, *fast*, adj., fast, ihärdig; men man kunde äfven tänka på Isl. (skald.) fasti och fastr, m., eld

[1]) Der står egentligen bara Airifas, men det af ristaren först uteglömda ᚢ har han sedan utmärkt genom ett snedt streck, som utgår från nedra stolpen uti ᛋ.

(glans?). Denna ändelse finnes såsom qvinnlig i flere runstensnamn, t. ex. Iofastu, acc. (Liljegr. 216), Jufurfast, (Liljegr. 92, 121, 306, 418, 433, 439) nom. acc., hvilket senare Dieterich gör till masc., ehuru de alla troligen äro fem., åtminstone är det fallet med de 2 sista.

mu....... Här har utan allt tvifvel stått: muþur sina, och derefter: tutur, dotter, hvarpå Oskauts moderfaders namn moste hafva följt; — see Not.[1] till sid. 237.

Uiafu l. Viafu, acc. sg., af ett Viafa (l. Viafr?), f. Om detta högst ovanliga namn kan jag endast framkasta lösa gissningar. Funnes ett Isl. *afa* (= *amma*), f., farmoder, motsvarande afi, m., farfader, så kunde man möjligen antaga ett förloradt Isl. *Vè-afa*, ehuru med föga stor sannolikhet[1]. Likväl finnes roten *af* uti Isl. fornnamnet *Af-valdr* af *Afvaldsnesi* (Landn., s. 121, 348). Eller skulle Viafu vara Vefu (med till *ia* brutet *i*?) och betyda väfverska, af *vefa?* — men man borde då snarare väntat Vafu. Den sista tillflygten är att antaga, att ristaren uteglömt en runa, så att der egentligen skulle stå Vi-alfu, af en nomin. Vialf, f., d. ä. Isl. *Vèálf*, jfr. Roþalf, f. (Liljegr. 1592), d. ä. Isl. *Hróðálf*, hvilka bägge vore möjliga Isl. qvinnonamn, jfr. Isl. *Þóralfr*, m., (Ísl. Annál.) och Þuralfr (Liljegr. 1535). På detta sätt blefve alla svårigheter lätt häfna, och man kunde så mycket hällre vara böjd för detta antagande, som ett Vi-alfi, m. verkeligen finnes på en Småländsk runsten (Liljegr. 1283).

kairþi l. kiarþi, ipf. af kiara, göra.

---

[1]) Det på flere Danske runstenar förekommande Abi (Liljegr. 1425, 1447, 1497) är troligen icke Isl. *afi*, utan bör väl rättare skrifvas Abbi (jfr. Abi(s) sun, och Æbbis sun, af nom. Abbir, Liljegr. 1837, 1840), d. ä. Dansk Ebbe, hvilket troligen är slägt med Isl. *abbast* och *amast*, kifvas, Sv. dial. *abba*, förtreta, jfr. Gotl. *ampa*, *ampla*, Isl. *ambla*, äflas.

kuml, acc. pl., af kuml. l. kumbl, äfven kubl, n., Isl. *kuml*, *kumbl*, *kufl*. Man antog fordom, att ordets egentliga betydelse var kummel, backe, stenhög, hvartill man kanske ock till en del förleddes af ordets likhet med Lat. *cumulus;* men urbetydelsen är säkert: tecken, något som visar sig högt och tydligt genom sin storlek eller glans. Derföre kan det stå i Guðrúnar-hvöt 7: *Guðrún valdi konunga kumbl or kerum*, vidare finnes *kumbla-smiðr* (Atlakviða 24), troligen vapensmed, den som gör *herkuml*, härtecken. Denna ordets urbetydelse lefver också ännu på min fäderneö, Gotland, der *kymbel*, n., betyder hvarje slags igenkänningsmärke, hvarmed man märker boskap, bohags- eller redskapsting, och häraf har man der sedan utbildat *kymbla*, v. a., märka, inskära, inbränna bomärke. Att det Nord. *kuml* sedan fått betydelsen: hög, kummel, kommer kanske deraf, att vissa vid kusterna uppstaplade stenkummel utgjorde sjömärken eller landkänningar för seglare. Det på runstenar så ofta förekommande kuml är således alldeles liktydigt med merki och har icke afseende på något upplagdt stenkummel, utan stundom på sjelfva inskriften, minnesmärkena, stundom på hela stenen såsom ett synligt märke. I förra fallet står ordet derföre också oftast i plur., alldeles såsom merki, ehuru man icke alltid kan se det, af brist på något dithörande bestämningsord, emedan både kuml och merki såsom neutra hafva sing. och plur. lika. — Att kuml på detta ställe verkeligen är plur., ses af det åtföljande pronomen.

(þ)ausi. På Rudbecks och Sörenssons ritning läses endast ausi, men då Dybeck på sin angifver et knäkrökt streck just framför *a*, så kan det icke vara något tvifvel om, att här må läsas det af sammanhanget fordrade þausi, acc., pl. n., dessa. Om detta ords forklaring får jag hänvisa till tolkningen af þinsa här ofvan (s. 235).

6) Runsten i Grödinge socken å byen Öster-bröta egor, midt i en skog, der nu ingen annan väg framgår, än en gångstig. Han är mycket hög och derjämnte temmeligen tunn, och hans ställning är så starkt lutande framöfver, att det ej var möjligt att afrita hanom efter skala. I denna sin framlutande ställning hvilar han med hela tyngden på en liten underliggande rund sten, som dymedelst bortskymmer några runor af inskriften (ty värr just på ett särdeles vigtigt ställe!), hvilka icke kunna läsas förr än stenen blifver upprest, och hvartill vid afritningen inga medel funnos. Utom denna lucka, som man framdeles kan hoppas se fylld, är, i tvänne ord, den öfre delen bortslagen af 6 runmynder, tillika med ett stycke af den öfverste kanten; men lyckligtvis kan man genom meningen med fullkomlig visshet sluta sig till, hvilka de varit. Inskriftens slut är äfven borta, emedan hon utlöper åt venster, der stenen lidit stort men. Inskriften är ristad i en orm som slingrar sig i två öglor i form af en 8, och i den öfversta af dessa synes ett korstecken, liksom äfven orden äro åtskilda af små kors. Der läses (Tab. XI):

† ᚢᛁᚼᛘᛆᚱ † (ᛚᛁᛏ) † ᚱᛆ(ᛁᛋᛆ) † ᛋᛆᛁᚿ † ᚦᛁᚿ(ᛋ)ᛆ † ᛆᛏ †
ᛁᛆᚱᚢᚦᛆ † ᛘᛆᚼ † ᛆᚢ . . . . ᛆᛋᛁᚿ † ᛆᚢᚴ † ᛒᚢᚦᚢᚱ † ᚴᛆ . . . .

D. ä. UIHMAR *LIT* RA*ISA* StAIN ÞIN*S*A AT IARUnÞA MAH AU(*K*?) . . . A SIN AUK BrUÞUR KA . . . .

Isländska: *Vígmarr lèt reisa stein þenna at Jörunda, mag ok . . . a sinn ok bruður Ka . . . .* l. *Gei . . . .* l.: *ok Búþórr ge(rði) . . .*

D. ä. Vigmar lät resa sten denna åt Jarunde måg och . . . . sin och broder Ka . . . .; eller: och Bothor gjo(rde) . . . .

Uihmar l. Vigmar, m., Isl. *Vígmarr*, om det funnes, af *víg*, n., kamp, envige, el. *vigr*, f. (Bj. Hald.), spjut, och ändelsen *marr*, som antingen betyder häst, eller ock kommer

af *mærr*, adj., fräjdad, berömd; i detta fall borde man skrifva *Vígmárr*, *Valdimárr*, *Graumárr*, m. fl. Å runstenar har man hittills bara en gång anmärkt Vihmar (Liljegr. 258), icke: Vikmar (Dieterich, s. 37).

lit raisa. Man kan med fullkomlig säkerhet af sammanhanget sluta, att här så moste läsas, ehuru man blott ser stafvarnes fötter af runorna ᛚᛁᛏ och .. ᛁᛋᛆ.

sain, ristfel för stain, sten, alldeles såsom ofvanföre (s. 235) på stenen å Grödinge kyrkogård.

þina, acc. sg. m., denne, af runristaren sjelf, som det synes, rättadt till þinsa, genom att låta ett streck nedlöpa snedt till höger ifrån qvisten paa ᚿ, och hvarigenom det hela får en viss snarlikhet med ett samstafva ᚿᛋ, eller mera liknande ett: ᚿᛌ. Denna rättelse är af vigt att märka sig, emedan hon bevisar, att stenen tillhör en tidsålder, då suffixet -si ännu icke hopsmultit med þan eller þin till det nyare þina, d. ä. þinna, Isl. och ännu nyare Run. þenna.

Iaruþa, acc. sg. m., af Iaruþi, möjligen för Iarunti, en biform till Iaruntr (Liljegr. 484, 539, m. fl.) eller Iuruntr (Liljegr. 294, 720, m. fl.), hvilket får stöd af formen Iarutr (Liljegr. 1355, 352), ehuru man snarare skulle väntat *t*, än *þ*, för det föregående, ehuru icke utsatta *n*. Run. Iaruntr är (utan omljud) det samma som Isl. *Iörundr*, hvilka båda moste hafva utgått från ett (obrutet) Iruntr, en form, som man nästan borde finna på någon runsten, liksom man der eger både: Ikul, Ikil och Iukul, Isl. *Iökull*, af *iökull*, isbräde, glacière, eller kanske rättare: ispigg, glittrande spjutspets[1]. Rotstafvelsen

[1]) De första missförstår Dietrich alldeles, då han förer dem till roten *ing*; ej häller torde *Iukul*, Isl. *iökull*, m., isberg, svallis, stamma „aus den Lappländischen" (för hvilken Hyperboreiska tunga denne författare tyckes hysa en särdeles stor kärlek); ty eljest kan man knappt fatta, huru det kunnat blifva så vida

ir, uti Iruntr, kunde föra oss till ar, uti det ofvan omtalade Arhilfr, och till Isl. *ár.* Men att döma endast efter Run. Iuruntr, hvartill äfvan finnes en motsvarande Isl. form *Iörundr*, tyckes det att man borde dela ordet i *Ió-rundr*, och denna delning understödjes äfven af *Iórunn*, f., hvilket leder till Isl. *ió(r)*, m., Got. *aihv(s)*, häst, samt *rundr* och *runn*, antingen af *renna*, *rann*, *runnum* (hvaraf Isl. *runnr*, m., buske, trä; man), eller af *hrinda, hratt, hrundum*, störta, således i bägge fallen: en som låter löpa, gifver stöt framåt, påskyndar. Eger det grund, att det i Sæm. Edd. (Völuspá 14) förekommande ordet *Iöruvellir*, pl., kommer af ett Fornisl. *iara*, f., strid, så är det icke omöjligt, att vi just deri hafva den rätta roten till såväl det Run. Iaruþi, som till Iaruntr, Iruntr och Isl. *Iórundr,* med betydelsen: den stridande, stridbare. Dvärgnamnet *Iari*, (Völusp. 13) hör väl också hit.

mah, d. ä. mag, acc. sg. af magr, Isl. *mágr*, m., måg, svåger, svärfader och i allmänhet man i svågerlag, ett ord, som ofta ses på runstenar.

au.... *(k* el. *t)*asin. Vore icke luckan i insriften, som döljes af den förut (s. 241) omtalade stödstenen, så liten, sa skulle man lät hafva gissat på, att det skulle vara, mak au*(k filaka)*a sin, eller också: mak au*(k frit)*a sin; då frita är frinta, acc. sg. m., af frinti, Isl. *frændi*, frände. Ingendera förklaringen är god, då på ingen annan

---

utspridt inom och utom Skandinavien. Ännu i dag är i Dalarne *ikkil*, m., istapp, liksom det Engelska *ice-icle* (bägge ännu obrutna!). Man får således vid förklaringen af detta ord icke tänka på ett helt isberg eller Alpernas glättscher, utan på de liksom blanka spjut från bergens kanter nedhängande ispiggarne. Uti ordet är alltså det spjutlikt hvassa och glänsande grundbetydelsen; jfr. igelkott. Run. Iukulfast, betyder väl derföre: spjutfast, och ej: „fest wie ein glättscher" — så groft tillskuro icke våre förfäder sina bilder.

bekant runsten finnes och man knappt kan tänka sig bruket att kalla en person på samma gång *még* och *félaga*, måg och stallbroder, och ännu svårare är det att antaga detta om *még* och *frænda*, måg och frände, hvilka äro nästan liktydiga ord, ehuru ej fullkomligt. För utrymmets skull, passade dock det sista bättre än det förra, då det innehåller en runa mindre; ty i luckan kunna icke få rum mer än 3 eller 4, allra högst 5 mynder. Dock, denna gåta torde snart kunna blifva löst af en kommande forskare, och jag vill derföre icke spilla vidare gissning derpå.

buþur; jag tror så mycket hällre, att detta blott är ett ristfel för **bruþur**, som ett dylikt äfven läses på en annan runsten (Liljegr. 1316), nämnligen: **eftir Ketil boþur sin**. **Bruþur** är acc. sg. af **bruþir**, m., Isl. *bróðir*, broder; meningen blifver då: Vigmar lät resa denna sten åt Jarunde, måg (? och frände el. kamrat) sin, och broder Ka....s, d. v. s. att Jarunde var Vigmars måg och Ka....s broder. Men ehuru jag anser detta antagande för det sannolikaste, så vill jag dock icke neka, att ju ej saken äfven kunde ses på annat sätt. Det vore nämnligen icke omöjligt, att **Buþur** kunde vara ett namn och stå här alldeles fullständigt, varande subjekt i en ny sats, sålunda: Vigmar lät resa denne sten åt Jarunde, måg.... sin, och Bothor gjo(rde kummel åt t. ex. broder sin, nl. Jarunde, el. dyl.). **Buþur**, m., skulle motsvaras af ett Isl. **Búþórr** eller t. o. m. ett **Búðþórr**, ja, ett **Bótþórr**, af *bú*, n., bo, *búð*, f., bod, eller *bót*, f., bot (och detta sista är i synnerhet vanligt i runstensnamn, t. ex. **Butmuntr**, **Butraifr**, **Botulfr**, m., **Butvi** l. **Buþvi** (!), f.). Namnen **Buþur**, **Buþþur** l. **Butþur** äro hittills visserligen icke funna på någon runsten; men det ligger intet orimligt i dem, så mycket mindre som en ung Gotl. runsten

(Liljegr. 1741) har namnet Bostan[1], troligen bara ristfel för Bostain, d. ä. äldre Run. Bustain, och då det Isl. *Búi* och Svenska Bo visa, att denna ordrot länge brukats i Nordiska namn, om ock mera sällan i den allra äldsta forntiden. Dessutom ega vi alldeles liknande namnbildningar uti runstensnamnen: Husbiorn och Huskarl (Liljegr. 325 och 265, 432).

ka...., detta ord skulle, efter min först framställda mening, utgöra begynnelsen till ett namn i genit., t. ex. Kairmuntar, Kars, Kara, m., Kairlaukar, Kairviar, f., eller något annat. Enligt den andra förslagsmeningen skulle det åter vara karþi, gjorde, ipf. af det mångformiga kara, karva, kiara, kira, m. m., göra.

Om det var skäl att antaga, att den i början af denna afhandling först behandlade Gotländska runinskriften är ifrån den nära nog yngsta runstenstiden, så tör man med lika stor sannolikhet få anse de sist beskrifne 5 Södermanländske runstenarne tillhöra de allra äldste i Sverige, dock falla de utan tvifvel inom kristna tiden, enär 4 af dem bära korstecken. För deras ålderdom talar, efter min tanke, först språkets fornrenhet, i ty att ej allenast alla forna böjningsändelser äro bibehållna, utan äfvan att ändelsen -si el. -sa icke lidit af bortfall eller sammansmältning uti pron. þinsi, þinsa, þausi, utom i mer än en enda inskrift, äfvensom att den förmodligen äldsta formen auk, och, städse nyttjas, utom en gång uk, — och der ser det ändock nästan ut som att det bara gjorts för att spara på utrymmet, då mynderna deromkring stå mycket hopträngda och man underlåtit att utsätta prickar mellan orden

---

[1]) Efter hvad jag sjelf sett; — Liljegren och, efter honom, Dieterich hafva oriktigt Bostaan.

på flere ställen. Sedan är det ett vigtigt bevis för deras ålder, att i alla dessa 5 inskrifter ej en enda stungen runa finnes.

Det man vid hvarje ny runskrifts uppdagande först spanar efter är naturligtvis, om runspråkets, ty värr, så fattiga ordförråd dervid kan vinna någon tillväxt. Vanligtvis äro dock inskrifterna så ordknappa och deras innehåll städse följande en och samma formel, att något ord, som förut icke anmärkts å någon runsten, sällan är att vänta. Endast i fråga om namnen, manliga och qvinnliga, kan man hoppas att finna något nytt, ehuru äfven i den helt nya ordstammar sällan uppdyka. Man får derföre vara glad, om man kan hitta nya sammansättningar af förut kända beståndsdelar, då uti dessa namn i alla fall hufvudstoden af de äldsta Nordiska ordrötterna ligger förborgad. Ju flere olika skiftningar man upptäcker i deras sammansätningar, desto klarare lär man sig nämnligen att inse deras äldsta grundbetydelse. Det är äfven en vinning, om man hos ett redan bekant ord finner en kasualböjning, som förut icke varit sedd.

Det kan derföre vara på sitt ställe att i korthet omnämna den tillökning, kunskapen om runspråket vunnit genom de här första gången framdragna runinskrifterna. De alldeles nya orden äro få och tillhöra alla den Gotländska indskriften på ljuskronan i Hväte, hvilken tillika innehåller ett nytt ortnamn. De 5 Södermanländske stenarne äro särdeles rika på namn; i ty att de deraf hafva ej mindre än 19 eller 20. Af dessa äro likväl 5 ofullständiga eller osäkra, utom att man med någorlunda sannolikhet kan sluta sig till åtminstone ett af dem: (Ha)ralt och kanske (Kun)ar. Bland de 15 säkra namnen äro icke mindre än åtminstone 8 alldeles nya. Jag anför desse tillkomlingar här uti nominativus, och ställer jämnte dem de Isl. ord, som svara eller skulle svara emot dem:

a) På Gotland:

fyrst, adv., Isl. *fyrst*, först; — förut finnes endast fyrsta, adj. def., en enda gång (Liljegr. 1952), såvida icke det på en Bornholmsk runsten (Liljegr. 1482) förekommande furst skulle vara detta adv.; men meningen är der icke rätt klar. Ordet är uteglömt hos Dieterich.

kruna, f., Isl. *krúna* l. *króna*, krona.

þarf, f., Isl. *þörf*, tarf, nödtorft, behof.

vari, dat. sg. fem., Isl. *várri*, åt vår; — detta pronomen finnes förut icke i denna kasus. — þairi, dat. sg. fem., Isl., *þeirri*, åt den, förekommer endast en gång, också på Gotland (Liljegr. 1696).

Grenium, dat, troligen af ett Grenar, pl. fem., nu Gräne, en gård i Hväte socken på Gotland.

b) I Södermanland:

Arhilfr, m., Isl. *Arhjálpr*.

Hirnfast, f., skall troligen vara Irn-, Arnfast, Isl. *Arnföst*.

Iaruþi l. Iarunti, m., Isl. *Iörundi*.

Sikhialmr, m., Isl. *Sighiálmr*.

Siki l. Sigi, m., Isl. *Sigi*, *Siggi* (l. *Sinki?*).

Viafa (l. Vialf?), Isl. *Véafa* l. *Vèalf*.

Vikhialmr, m., Isl. *Víghiálmr* (l. *Vèhiálmr?*)

Vinmar, m., Isl. *Vinmarr*.

Utaf de redan kända nammen finnes Tiarvi, m., förut bara en gång, nämnl. under den äldsta formen Tirvi (Liljegr. 401), Isl. *Tiörvi*; Vigmar likaledes en gång (Liljegr. 258); och Þalfr, m., är förmodligen det samma som Run. Þulfr, Þolfr; eller äro alla dessa hopdragningar af det ofvan anförda Þalafr (Liljegr. 1599), Isl. *Þálafr* l. *Þáleifr?* De återstående Karl, m., Oskautr, m., Sikstain, m., och Þorkil, m., äro vanliga så väl pä runstenar som uti Isländska skrifter. — Uti det, ty värr, ofullständiga kaini.. ligger utan tvifvel ett nytt namn, antingen Isl. *Geini*,

Geinir, m., el. *Geinǫ*, f.; och om icke Buþur står för bruþur, så skulle också detta vara nytt, motsvarande ett Isl. *Bóþórr*, m., hvilket allt endast kan upplysas af möjligen nya runstensfynd.

Till hvad här ofvan (s. 246) yttrades, att hufvudstoden af de äldsta Nordiska ordrötterna ligger förborgad i namn, må tilläggas, att detta icke får tagas så inskränkt, som att det allenast gällde om menniskonamn. Nej, äfven i de Nordiska ortnamnen slumrar en mängd af kanske de uräldsta, ja, t. o. m. för-skandinaviska ord; men de äro af den nyare tungan ofta förändrade till nästan okännelighet. Såsom exempel vill jag bara nämna de bägge i så många Svenska ortnamn förekommande orden garn och kind, — t. ex. Tullgarn, Vänngarn, Östergarn, och Kind, Hammarkind, Östkind, Vestkinde, m. fl. — Detta ämne förtjenade i sanning en omfattande undersökning.

Till sluts kan jag icke underlåta att fästa uppmärksamheten på det glädjande uti, att icke mindre än 5 nye och förut okände runstenar således blifvit funne inom en enda ganska inskränkt egnd, och det uti en af de tätast bebyggda delar af det gamla Svithjod. Ty om man å ena sidan med bedröfvelse förnimmer de härjningar, som tidens tand och vår egen oaktsamhet låtit öfvergå dessa, särdeles för Sverige, så dyrbara minnesmärken från forntiden; så gifver dessa lyckliga fynd oss å den andra sidan ett grundadt hopp om, huru mycket som ännu i denna sak kan vinnas genom en ny och noggrann undersökning. Men en dylik undersökning moste då anställas snart, och ledas med sakkunskap, kraft och kärlek!

Anmärkn: Läsaren behage att rätta ett förvillande tryckfel, som insmugit sig mot slutet af min föregående artikel om Alskogsstenarne på Gotland. Der står nämnligen, s. 206 rad. 12: „som vi ege från Nordens förskriftliga tid" — Läs: som vi ege från Nordens för-handskriftliga tid.

Köpenhamn d. 1 Juli 1853.

OM NÅGRA NORDISKA METALL-LEGERINGARS SAMMANSÄTTNING, AF N. J. BERLIN.

Såsom bidrag till utredandet af sammanhanget mellan de antika bronsernas sammansättning och ålder, tillåter jag mig att härmed framlägga resultaterna af den kemiska undersökning, hvilken jag anställt på åtskilliga Nordiska fornlemningar af brons. Material för undersökningen har blifvit mig benäget meddeladt hufvudsakligen från Museum for Nordiske Oldsager i Kjöbenhavn.

Nr. 1. Refflad Hufvudring af Brons. Kiöb. Olds. Nr. 5631.

Tenn	8. 31
Koppar	90. 88
Nickel	0. 36
	99. 55

Nr. 2. Fragment af en sikelformad Knif. Från Bronsåldern. Kiöb. Olds.

Tenn	11. 89
Koppar	87. 76
Nickel	0. 27
	99. 92

Nr. 3. Fragment af ett skålformadt Spänne från Jernåldern. Kiöb. Olds. Nr. 5500.

Bly	3. 77
Zink	11. 00
Koppar	84. 44
Silfver	0. 66
	99. 87

Nr. 4. Fragment af en Spjutspets, funnen i Fyen. Vide Antiqu. Ann. IV S. 561.

Tenn	9. 94
Koppar	88. 16
Jern	0. 47
Nickel	0. 80
	99. 37

Nr. 5. Fragment af en Ring, som har tjent som Hårsmycke. Kiöb. Old. Nr. 5976.

Tenn	9. 86
Koppar	89. 57
Nickel och jern	0. 57
	100. 00

Nr. 6. Bronsnål, funnen med andra Bronssaker i en Hög på Broholms mark i Fyen. Kiöb. Olds. Nr. 2927.

Tenn	8. 10
Koppar	91. 33
Nickel	0. 57
Spår af silfver	
	100. 00

Nr. 7. Fragment af en Bronsbarre. Kiöb. Olds. Nr. 4774.

Tenn	22. 85
Koppar	76. 16
Nickel och zink	0. 99
	100. 00

Nr. 8. Bronsbarre, funnen vid Lindholmen i Skåne. Ur Prosten J. Bruzelii samling.

Tenn	8. 35
Zink	4. 31
Koppar	87. 11
Jern	0. 34
	100. 11

Nr. 9. Fragment af en Bronsbarre. Från Stockholms Antiqvariska Museum.

Zink	11. 72
Bly	18. 49
Koppar	69. 96
Jern	0. 29
Silfver	0. 13
	100. 59

Nr. 10. Fragment af ett kar af Brons, funnet tillikamed en Celt, en Ingus och nogra sönderbrutna Spiralringar vid Mergelgräfning vid Byen Riserup på Falster. Kiöb. Olds. Nr. 9406.

Tenn	9. 15
Koppar	89. 40
Silfver	1. 45
Spår af nickel	
	100. 00

Nr. 11. Ett stycke af ett Bronssvärd, funnet tillikamed en Guldarmring i en Hög vid Lödderup på Mårsö i Limfjorden. Vide Antiqu. Ann. IV. S. 469.

Tenn	14. 30
Koppar	85. 25
Nickel	0. 45
	100. 00

Nr. 12. Ett stycke af en Bronssåg, hvarpå man ännu icke har uthuggit tänder, funnet i en hög i Nimtofte socken, Randers Amt. Kiöb. Olds. Nr. 3409.

Tenn	6. 01
Koppar	93. 00
Silfver	0. 43
Nickel och jern	0. 56
	100. 00

Nr. 13. Fragment af en Spjutspets. Kiöb. Olds. Nr. 4138.

Tenn	6. 65
Koppar	92. 46

Nickel och jern ..	0. 89
Spår af silfver ...	
	100. 00

Nr. 14. Fragment af en Pincette. Kiöb. Olds. Nr. 4717.

Tenn	5. 47
Koppar	93. 92
Nickel och Jern ..	0. 61
	100. 00

Nr. 15. Fragment af en Knif. Kiöb. Olds. Nr. 6964.

Tenn	12. 60
Koppar	86. 55
Nickel och jern ..	0. 85
	100. 00

Nr. 16. Fragment af en Pincette. Kiöb. Olds. Nr. 7276.

Tenn	6. 06
Koppar	93. 61
Nickel	0. 33
	100. 00

Nr. 17. Fragment af en Lur, funnen i en torfmosse på Falster. Kiöb. Olds. Nr. 9434.

Tenn	10. 61
Koppar	88. 90
Nickel och jern...	0. 49
	100. 00

Nr. 18. Bleck af metall. Fragment funnet i Ungern. Kiöb. Olds. Nr. 6420.

Tenn	6. 78
Koppar..........	92. 79
Nickel	0. 43
	100. 00

Nr. 19. Fragment af en sköldplåt. Kiöb. Olds. Nr. 10932.

Tenn	15. 73
Koppar	83. 79
Nickel	0. 48
	100. 00

Nr. 20. Fragment af en sköldplåt. Ur Prof. Nilsons samling.

Tenn	13. 03
Koppar	86. 97
	100. 00

Nr. 21. En spjutspets, funnen i Skåne. Ur Prof. Nilsons samling.

Tenn	11. 75
Koppar	86. 19
Jern och nickel	1. 18
	99. 12

Nr. 22. Bronsbitt, som stelnat i gjuthålet, hvarigenom den smälta metallen gjutits in i formen. Funnen i Skåne. Ur Prof. Nilsons samling.

Tenn	6. 93
Koppar	92. 08
Silfver	0. 69
	99. 70

Nr. 23. En Pålstaf, som är funnen i närheten af Bregentved i Själland. Kiöb. Olds. Nr. 2704.

Koppar	96. 73
Tenn	1. 73
Nickel	1. 11
Silfver	0. 55
	100. 12

Nr. 24. Ett 23 tum långt Bronssvärd, som är funnet vid ett jordskred nära vid byen Nîoraî i pro-

provinsen Etávah emellan floderna Ganges och Jumnal. Kiöb. Olds. Nr. 4705.

Koppar 100
Jern } spår.
Tenn

Nr. 25. En 14 tum lång Brons-lansspets, som är funnen vid ett jordskred nära vid byen Nîoraî i provinsen Etávah mellan floderna Ganges och Jumnal. Kiöb. Olds. Nr. 4706.

Koppar 100
Tenn
Jern } spår.
Bly

NÅGRA MATERIALIER FÖR BEDÖMANDET AF SAMMANHANGET MELLAN DE ANTIKA BRONSERNAS SAMMANSÄTTNING OCH ÅLDER,

AF N. J. BERLIN.

Antalet af kemiska undersökningar på de metallblandningar, hvaraf man i forntiden förfärdigade vapen och prydnader, är redan så stort, att man snart bör kunna draga någorlunda säkra slutsatser om sammanhanget mellan dessa metallblandningars ålder och deras sammansättning, så i qvalitatift som qvantitatift hänseende. Att ett sådant sammanhang verkeligen eger rum, synes ganska troligt, då man besinnar, att de i blandningarna ingående metaller blifvit på olika tider upptäckta, efter hand framställda i renare skick och allmännare, samt sålunda mindre dyra.

Emellertid bör härvid mycken varsamhet iakttagas, om man icke vill utsätta sig för förhastade och grundlösa slutsatser.

För att i någon mån bidraga till detta ämnes närmare utredande har jag här nedan sammanfört de analyser å antika bronser, hvilka kommit till min kännedom och dervid följt den ordning, att de af koppar och tenn bestående först anföras efter tennhalten, och slutligen de, i hvilka zink ingår, efter zinkhalten. Den lilla halt af silfver, som understundom förekommer, men är alldeles tillfällig, är utsatt i en särskild kolumn; den sista kolumnen upptager under ett siffertal de främmande metaller, hufvudsakligen jern, nickel och någongång kobolt, hvilka såsom föroreningar åtföljt den i bronsen ingående kopparn. Att de i många analyser saknas, torde icke härröra deraf, att de varit alldeles frånvarande, utan deraf, att de icke blifvit bestämda. Noga taget upplysa de ingenting.

Ehuruväl de antika mynten i sin sammansättning i allmänhet visa en betydlig olikhet med den till vapen och prydnader använda bronsen, likasom de sinsemellan äro betydligt olika, har jag dock bifogat en särskild tabell, upptagande analyser af sådana antika mynt, hvilkas ålder kunnat med någorlunda säkerhet bestämmas. De upplysningar om andra bronsers ålder, de kunna lemna, äro icke många, men möjligen dock af något värde, t. ex. för tidsbestämmelsen, då zink började sammansmältas med koppar.

Till slut torde få anföras dels några anmärkningar om de i bronserna ingående metallernas förekommande och tiden, då hvar och en af dem sannolikt blifvit allmännare känd, dels några af de slutsatser, hvartill man af det anförda synes vara berättigad.

Tab. I. Antika vapen och prydnader.

1. Chirurgiskt instrument ur en Fornhellenisk graf.....
2. Speglar, lampor, musik-instrument ur en annan dylik
3. Lansspets, funnen i Irland ....
4. Framea, funnen i Meklenburg (Hünengrab).........
5. Broche, funnen i Meklenburg (Wendisch-Kirchh.)...
6. Knifblad, funnet i Danmark ....
7. Naglar på ett Svärd, funna i Mark-Brandenburg....
8. Pincette, funnen i Danmark ....
9. Celt, funnen i Danmark.........................
10. Såg, funnen i Danmark (Randers Amt)...........
11. Pincette, funnen i Danmark.....................
12. Lansspets, funnen i Danmark ....
13. Metallbleck, funnet i Ungern.....................
14. Fragment ur ett gjuthol, funnet i Sverige (Skåne) ..
15. Knifblad, funnet i Danmark ....
16. Ring på Demenurnan, funnen på Rügen (Jasmund)..
17. Bronsnål, funnen i Danmark (Fyen) ....
18. Svärd, funnet i Irland ....
19. Refflad hufvudring, funnen i Danmark ....
20. Böjlig ring, funnen med Rom. mynt vid Rheims....
21. Kärl, funnet i Danmark (Falster)................
22. Celt, funnen i England.........................
23. Verktyg, funnet i ett kalkbrott i Frankrike (Nogent)
24. Brons, funnen i Frankrike (Pont-Sainte-Maxence) ...
25. Svärd, funnet i England ....
26. Trekantig skena, funnen i Danmark ....
27. Urna, funnen på Rügen.........................
28. Pincette, funnen i Danmark......................
29. Celt, funnen i England...........................
30. Ring till hårprydnad, funnen i Danmark..........
31. Spjutspets, funnen i Danmark (Fyen).............
32. Framea, funnen i Meklenburg (Kegelgrab).........
33. Celtiskt vapen, (funnet i England?)..............
34. Svärd, funnet i Irland ....
35. Ring på en urna, funnen på Rügen ....
36. Ring, tvärstrimmig, funnen i Danmark ....
37. Lur, funnen i Danmark (Falster)..................
38. Brons, funnen i Frankrike (Cherbourg).............
39. Svärd, funnet i Mark-Brandenburg ....
40. Forngrekisk vapenrustning, funnen på Sicilien ......
41. Spiralvriden skena, funnen i Danmark.............
42. Svärd, funnet i Danmark.........................

Analytikern.	Koppar.	Tenn.	Bly.	Zink.	Silfver.	Främ. Met.
(1) Landerer[1] .	100.	»	»	»	»	»
(2) Landerer . .	100.	»	»	»	»	»
(3) Phillips[2] . .	99. 71	»	»	»	»	0. 29
(4) v. Santen[3].	98. 64	1. 19	»	»	0, 75	»
(5) v. Santen . .	97. 32	1. 96	»	»	»	0. 72
(6) Berzelius[4] .	97. 94	2. 06	»	»	»	»
(7) Hünefeld[5] .	97. 75	2. 25	»	»	»	»
(8) Berlin[6]. . . .	93. 92	5, 47	»	»	»	0. 61
(9) Berzelius . .	94. 49	5. 51	»	»	»	»
(10) Berlin	93. 00	6. 01	»	»	0. 43	0. 56
(11) Berlin	93. 61	6. 06	»	»	»	0. 33
(12) Berlin.	92. 46	6. 65	»	»	»	0. 89
(13) Berlin	92. 79	6. 78	»	»	»	0. 43
(14) Berlin	92. 08	6. 93	»	»	0. 69	»
(15) Berzelius . .	92. 75	7. 25	»	»	»	»
(16) Hünefeld . .	92. 00	8. 00	»	»	»	»
(17) Berlin	91. 33	8. 10	»	»	»	0. 57
(18) Phillips . . .	91. 79	8. 17	»	»	»	»
(19) Berlin	90. 88	8. 31	»	»	»	0. 36
(20) Klaproth[7] .	91. 00	9. 00	»	»	»	»
(21) Berlin	89. 40	9. 15	»	»	1. 45	»
(22) Phillips . . .	89. 93	9. 19	»	»	»	0. 57
(23) Moëssard[8].	90. 52	9. 48	»	»	»	»
(24) Moëssard. .	90. 44	9. 56	»	»	»	»
(25) Phillips . . .	89. 69	9. 58	»	»	»	0. 33
(26) Berzelius . .	90. 35	9. 65	»	»	»	»
(27) Hünefeld . .	90. 33	9. 67	»	»	»	»
(28) Berlin	90. 30	9. 70	»	»	»	»
(29) Phillips . . .	90. 18	9. 81	»	»	»	»
(30) Berlin	89. 57	9. 86	»	»	»	0. 57
(31) Berlin	88. 16	9. 94	»	»	»	1. 27
(32) v. Santen . .	90. 00	10. 00	»	»	»	»
(33) Pearson[9] . .	90. 00	10. 00	»	»	»	»
(34) Phillips . . .	89. 62	10. 02	»	»	»	0. 44
(35) Hünefeld . .	89. 97	10. 03	»	»	»	»
(36) Berzelius . .	88. 81	10. 60	»	»	»	0. 59
(37) Berlin	88. 90	10. 61	»	»	»	0. 49
(38) Moëssard. .	89. 29	10. 71	»	»	»	»
(39) Klaproth . .	89. 00	11. 00	»	»	»	»
(40) Klaproth . .	89. 00	11. 00	»	»	»	»
(41) Berzelius. .	88. 88	11. 12	»	»	»	»
(42) Berzelius. .	88. 75	11. 25	»	»	»	»

43. Forngrekisk qvinnofigur ....
44. Lansspets, f. i Sverige (Skåne) ....
45. Broche, f. i Meklenburg (Wendisch Kirchh.).......
46. Sikelformig knif, f. i Danmark ....
47. Dolk, f. i Danmark ....
48. Brons, f. i Frankrike (Pont-Sainte-Maxence)........
49. Celtiskt vapen, (f. i England?) ....
50. Svärd, f. i Danmark ....
51. Knif, f. i Danmark ....
52. Urna, f. i Meklenburg (Kegelgrab)................
53. Sikelformig knif, från Rügen.....................
54. Blecket på en sköld, f. i Sverige (Skåne) ....
55. Armring, f. i Meklenburg (Kegelgrab) ....
56. Dolk, från Egypten ....
57. Celtiskt vapen, (f. i England?)..................
58. Grekisk vas, ur en graf i Neapel ....
59. Svärd, f. jemte en guldring i Danmark ....
60. Sikelformig knif, f. i Mark-Brandenburg............
61. Svärd, f. vid Stralsund ....
62. Svärd, f. på Rügen ....
63. Svärd, f. på Rügen ....
64. Framea, f. på Rügen...........................
65. Sköldbleck, f. i Danmark.......................
66. Svärd, f. i Meklenburg (Kegelgrab).. ....
67. Svärd, f i Sverige (Skåne).......................
68. Broche, f. i Meklenburg (Kegelgrab) ....
69. Brons, f. i Frankrike (Rom. lägret vid Bresle) .....
70. Antik hjelm, f. i Citadellet på Corfu ....
71. Brons, f. i Frankrike (vid Agena, de l'Oise) ....
72. Spegel, f. i Meklenburg (Kegelgrab) ....
73. Likkista, ur en Tschudisk graf i Altai ....
74. Brons, f. i Frankrike (Rom. lägret vid Bresle) .....
75. Diadem, f. i Meklenburg (Kegelgrab)...............
76. Pilspets, ur en Egyptisk graf....................
77. Bronsbarre, f. i Danmark ....
78. Kommandostaf (utländsk), f. i Meklenburg.........
79. Yxa (Romersk), f. i Frankrike (vid Elbeuf)........
80. Likkista, ur en Tschudisk graf i Altai ....
81. Bronsring, ur en Gallo-Romersk graf (350 e. Chr.)..
82. Celt.......................................
83. Celt, f. i Irland............................
84. Celt, f. i Irland............................

Analytikern.	Koppar.	Tenn.	Bly.	Zink.	Silfver.	Främ. Metall.
(43) Göbel[10] . . .	88. 54	11. 46	»	»	»	»
(44) Berlin	86. 19	11. 75	»	»	»	1. 18
(45) v. Santen. .	88. 15	11. 85	»	»	»	»
(46) Berlin	87. 76	11. 89	»	»	»	0. 27
(47) Berzelius. .	88. 02	11. 98	»	»	»	»
(48) Moëssard. .	88. 02	11. 98	»	»	»	»
(49) Clarke[9] . . .	88. 00	12. 00	»	»	»	»
(50) Berzelius. .	87. 44	12. 56	»	»	»	»
(51) Berlin	86. 55	12. 60	»	»	»	0. 85
(52) v. Santen. .	87. 36	12. 64	»	»	»	»
(53) Klaproth . .	87. 00	13. 00	»	»	»	»
(54) Berlin	86. 97	13. 03	»	»	»	»
(55) v. Santen .	86. 90	13. 10	»	»	»	»
(56) Vauquelin[9].	85. 00	14. 00	»	»	»	1. 00
(57) Pearson. . .	86. 00	14. 00	»	»	»	»
(58) Klaproth . .	86. 00	14. 00	»	»	»	»
(59) Berlin	85. 25	14. 30	»	»	»	0. 45
(60) Klaproth . .	85. 00	15. 00	»	»	»	»
(61) Hünefeld . .	85. 00	15. 00	»	»	»	»
(62) Hünefeld . .	84. 80	15. 20	»	»	»	»
(63) Hünefeld . .	84. 78	15. 22	»	»	»	»
(64) Hünefeld . .	84. 78	15. 22	»	»	»	»
(65) Berlin	83. 79	15. 73	»	»	»	0. 48
(66) v. Santen. .	84. 16	15. 84	»	»	»	»
(67) Hjelm[11]. . .	84. 00	16. 00	»	»	»	»
(68) v. Santen. .	84. 00	16. 00	»	»	»	»
(69) Moëssard. .	82. 80	17. 20	»	»	»	»
(70) Davy[12] . . .	81. 50	18. 50	»	»	»	»
(71) Moëssard. .	81. 24	18. 76	»	»	»	»
(72) v. Santen. .	80. 40	19. 60	»	»	»	»
(73) Göbel.	80. 27	19. 66	»	»	»	»
(74) Moëssard. .	80. 29	19. 71	»	»	»	»
(75) v. Santen. .	78. 08	21. 92	»	»	»	»
(76) Göbel.	77. 60	22. 20	»	»	»	»
(77) Berlin.	76. 16	22. 85	»	»	»	0. 99
(78) v. Santen. .	74. 80	24. 08	»	»	1. 12	»
(79) Moëssard. .	74. 90	25. 10	»	»	»	»
(80) Göbel.	73. 00	26. 74	»	»	»	»
(81) Salvétat[13].	75. 55	23. 52	0. 47	»	»	»
(82) Fresenius[9].	92. 09	6. 70	0. 69	»	»	»
(83) Phillips . . .	90. 68	7. 43	1. 28	»	»	»
(84) Phillips . . .	83. 61	10. 79	3. 20	»	»	»

85. Bronsring, ur en Gallo-Rom. graf (350 e. Chr.) ...
86. Armring, f. i Meklenburg (Wend. Kirchh.) ....
87. Beslagsring på en urna, f. i Meklenburg (Wend. Kirchh).
88. Etruskisk-Grekisk spegel, f. i en graf i Neapel ...
89. Brons, f. i Aalborgs Amt, sannolikt från 10 århund. e. Chr.
90. Brons, från samma ställe ....
91. Brons, från samma ställe ....
92. Romersk Crater, f. i Meklenburg ....
93. Fibula, f. i Herculanum ....
94. Gallo-Romersk yxa, f. i Frankrike ....
95. Bronsbarre, f. i Sverige (Skåne) ....
96. Spänne från jernåldern, f. i Danmark ....
97. Bronsbarre, f. i Sverige ....
98. Rom. vigter, f. vid Palfur i Ryska Östersjöprov. ..
99. Den dertill hörande vågskålen ....
100. Rom. vågskålar, f. vid Ascheraden i Rysk. Öst. prov.
101. Vågbalken dertill ....

Dessutom följande i Ryska Östersjö-provinserna, funna:

102. Bronstråd från Hasau i Kurland ....
103. Bronstråd från Ascheraden ....
104. Kedja från Kasephten ....
105. Fibula från Kasephten ....
106. Handring från Dünaburg ....
107. Ring af en fibula från Ösel ....
108. Fibula från Ascheraden ....
109. Bronsperlor från Segewolde ....
110. Kedja från Ösel ....
111. Ring från Fianden ....
112. Mindre handring från Kremon ....
113. Fibula från Ronneburg i Liffland ....
114. Brons-stilett från Ascheraden ....
115. Handring från Kasephten ....
116. Fibula från Alt-Kusthof ....
117. Bronskedja, väfd med ull, från Kasephten ....
118. Handring från Ascheraden ....
119. Bronskedja, väfd med ull, från Acheraden ....
120. Större handring från Kremon ....
121. Ring från Kremon ....

---

[1]) Buchners Repertorium der Pharmacie, Nr. 69. 1841. (Hos Göbel, v. infra). — [2]) J. A. Phillips: Untersuchungen einiger

Analytikern.	Koppar.	Tenn.	Bly.	Zink.	Silf-ver.	Främ. Met.
(85) Salvétat . .	79. 93	15. 73	3. 50	»	»	»
(86) v. Santen.	89. 44	6. 32	4. 24	»	»	»
(87) v. Santen.	83. 60	10. 80	5. 60	»	»	»
(88) Klaproth .	62. 00	32. 00	6. 00	»	»	»
(89) Forchh. [14]	74. 71	0. 99	2. 17	19. 09	»	3. 04
(90) Forchham.	67. 13	9. 24	3. 39	20. 39	»	0. 11
(91) Forchham.	70. 29	0. 91	0. 74	28. 03	»	0. 03
(92) v. Santen.	71. 20	15. 60	13. 20	»	»	»
(93) Göbel. . . .	93. 04	6. 14	»	0. 82	»	»
(94) Girardin [9].	77. 77	19. 61	1. 18	1. 44		
(95) Berlin . . .	87. 11	8. 35	»	4. 31	»	0. 34
(96) Berlin . . .	84. 44	»	3. 77	11. 00	0. 66	»
(97) Berlin . . .	69. 96	»	18. 49	11. 72	0. 13	»
(98) Göbel. . . .	80. 95	»	5. 25	13. 86	»	»
(99) Göbel. . . .	79. 45	2. 25	1. 31	16. 95	»	»
(100) Göbel. . . .	76. 45	3. 51	»	20. 03	»	»
(101) Göbel. . . .	76. 50	2. 45	»	20. 30	»	»
(102) Göbel. . . .	82. 55	10. 39	0. 60	6. 34	»	»
(103) Göbel. . . .	85. 75	4. 78	1. 50	7. 50	»	»
(104) Göbel. . . .	91. 00	»	»	9. 00	»	»
(105) Göbel. . . .	83. 50	»	3. 19	13. 35	»	»
(106) Göbel. . . .	80. 30	0. 75	3. 51	15. 40	»	»
(107) Göbel. . . .	65. 00	4. 29	14. 93	15. 62	»	»
(108) Göbel. . . .	78. 18	1. 64	4. 03	16. 13	»	»
(109) Göbel. . . .	78. 14	2. 36	1. 25	17. 25	»	»
(110) Göbel. . . .	79. 13	2. 04	1. 42	17. 36	»	»
(111) Göbel. . . .	78. 25	1. 50	0. 75	18. 25	»	»
(112) Göbel. . . .	75. 50	2. 50	3. 50	18. 25	»	»
(113) Göbel. . . .	78. 30	2. 12	0. 14	18. 36	»	»
(114) Göbel. . . .	78. 75	1. 25	0. 75	18. 50	»	»
(115) Göbel. . . .	79. 50	0. 75	0. 25	18. 50	»	»
(116) Göbel. . . .	79. 50	1. 25	0. 75	19. 00	»	»
(117) Göbel. . . .	78. 50	1. 83	0. 75	19. 19	»	»
(118) Göbel. . . .	79. 00	1. 75	1. 25	19. 25	»	»
(119) Göbel. . . .	77. 75	1. 25	0. 50	19. 50	»	»
(120) Göbel. . . .	73. 50	2. 75	4. 25	19. 50	»	»
(121) Göbel. . . .	77. 50	1. 50	1. 00	20. 00	»	»

Münzen und Waffen der Alten (in Ann. der Chemie und Pharmacie Bd. 81 p. 206, ur Lond. Chem. Soc. Quart. Journ. IV. 252). —

[3]) von Santen: Chemische Analyse antiker Metalle aus heidnischen Gräbern Meklenburgs. Schwerin 1844. (Ur Lisch's Jahrbücher, 9. Jahrg.). — [4]) Berzelius: Undersökning af metallmassan i några fornlemningar. (I Ann. for Nordisk Oldkyndighed, 1836-37, p. 104). — [5]) Hünefeld und Picht: Rügens metallische Denkmäler. (Hos Göbel, v. infra). — [6]) N. J. Berlin: Om några Nordiska metall-legeringars sammansättning. — [7]) Klaproth: Chemische Beiträge, Bd. VI. — [8]) A. Moëssard: Analyse verschiedener alten Broncestücke, welche im Departement de l'Oise gefunden wurden.

Tab. II. Antika mynt.

1. Romersk As 500 f. Chr. ....
2. Dylik ....
3. Romersk Semis 500 f. Chr.? ....
4. Dylik ....
5. Romersk Quadrans ....
6. Hiero I 478 f. Chr. ....
7. Dylikt...
8. Forn-Attiskt mynt...............................
9. Forngrekiskt mynt, f. på Sicilien ....
10. Attiskt mynt ....
11. Dylikt...
12. Dylikt...
13. Dylikt...
14 Mynt från Olbia ....
15. Dylikt ....
16. Dylikt ....
17. Syracusanskt mynt..............................
18. Neapoliton ....
19. Kentoripinon ....
20. Brettion ....
21. Mamertinon ....
22. Philip II af Macedonien 346 f. Chr. ....
23. Densammes.......................................
24. Alexander d. store 335 f. Chr.....................
25. Densammes ....
26. Densammes.......................................
27. Philip III 323 f. Chr. ....
28. Philip V 200 f. Chr...............................
29. Ptolomæus VI 220 f. Chr. ....
30. Ptolomæus-mynt (VIII?) ....
31. Ptolemæus X 70 f. Chr.............................

(I Erdmanns Journal Bd. 37, p. 255, ur Comptes rendus XXI. 1277). — [9]) F. J. Otto: Lehrbuch der Chemie. 2te Aufl. Braunschweig 1849. 2. Bd. p. 832. — [10]) F. Göbel: Über den Einfluss der Chemie auf die Ermittelung der Völker der Vorzeit. Erlangen 1842. — [11]) Kongl. Wet. Acad. Nya Handl. för Apr.-Jun. 1797. p. 98. — [12]) Frorieps Notizen 13. (Hos Göbel, v. supra). — [13]) Salvétat: Analyse zweier antiker Bronzen. (I Erdmanns Journal Bd. 52, p. 63, ur Ann. de Chimie et de Physique XXX. 361). — [14]) Mémoires des Antiquaires du Nord 1840–1844, p. 114.

Analytikern.	Koppar.	Tenn.	Bly.	Zink.	Silfver.	Främ. Met.
(1) Phillips[1] ..	69. 69	7. 16	21. 82	»	»	1. 04
(2) Göbel[2]....	79. 30	6. 55	14. 13	»	»	»
(3) Phillips ...	62. 04	7. 66	29. 32	»	»	0. 60
(4) Göbel.....	83. 10	5. 68	11. 16	»	»	»
(5) Phillips ...	72. 22	7. 17	19. 56	»	»	0. 86
(6) Phillips ...	94. 15	5. 49	»	»	»	0. 32
(7) Klaproth[3]..	87. 20	4. 87	7. 45	»	»	»
(8) Mitscherlich[4]	88. 46	10. 04	1. 50	»	»	»
(9) Dizé[5].....	97. 50	2. 50	»	»	»	»
(10) Phillips ...	88. 37	9. 95	0. 63	»	»	0. 91
(11) R. Wagner[4]	83. 62	10. 85	5. 53	»	»	»
(12) Ulich[4]....	87. 89	11. 58	»	»	»	0. 27
(13) Heldt[4]....	88. 81	9. 61	»	»	»	1. 18
(14) Göbel.....	90. 00	9. 82	»	»	»	0. 18
(15) Göbel.....	94. 00	5. 89	»	»	»	0. 11
(16) Göbel.....	98. 00	1. 75	»	»	»	»
(17) Klaproth ..	83. 02	6. 08	10. 80	»	»	»
(18) Klaproth ..	69. 20	8. 90	21. 60	»	»	»
(19) Klaproth ..	85. 60	8. 30	6. 50	»	»	»
(20) Klaproth ..	84. 10	4. 65	10. 80	»	»	»
(21) Klaproth ..	84. 60	7. 60	7. 10	»	»	»
(22) Göbel.....	85. 35	13. 10	1. 42	»	»	»
(23) Göbel.....	83. 80	14. 74	1. 42	»	»	»
(24) Phillips ...	86. 78	12. 99	»	»	»	0. 06
(25) E. Schmid[4]	95. 96	3. 28	0. 76	»	»	»
(26) R. Wagner[4]	86. 76	10. 24	2. 31	»	»	»
(27) Phillips ...	90. 27	9. 43	»	»	»	»
(28) Phillips ...	85. 15	11. 12	2. 85	»	»	0. 42
(29) Göbel.....	90. 75	9. 25	»	»	»	»
(30) Göbel.....	85. 55	6. 95	7. 45	»	»	»
(31) Phillips ...	84. 25	15. 64	»	»	»	»

32. Macedoniskt Konungamynt ....
33. Attiskt mynt från Romerska tiden................
34. Pompejus 55 f. Chr. ....
35. C. Cæsar Dictator 45 f. Chr. ....
36. Atiliernas familj 42 f. Chr. ....
37. Julius & Augustus 40 f. Chr. ....
38. Augustus & Agrippa 30 f. Chr. ....
39. Divus Augustus Pater 29 f. Chr. ....
40. Cassiernas familj 23 f. Chr. ....
41. Cæsar Augustus & Germanicus 19 e. Chr. ....
42. Tiberius 30 e. Chr. ....
43. Caligula 37 e. Chr. ....
44. Claudius 41 e. Chr. ....
45. Densamme ....
46. Nero & Drusus 54 e. Chr. ....
47. Nero 60 e. Chr. ....
48. Vespasianus 70 e. Chr. ....
49. Densamme ....
50. Titus 79 e. Chr. ....
51. Trajanus 98 e. Chr. ....
52. Densamme ....
53. Adrianus 120 e. Chr. ....
54. Faustina jun. 165 e. Chr. ....
55. Samosata 212 e. Chr. ....
56. Victorinus sen. 262 e. Chr. ....
57. Densamme ....
58. Tetricus sen. 267 e. Chr. ....
59. Densamme ....
60. Claudius Gothicus 268 e. Chr. ....
61. Densamme ....
62. Densamme ....
63. Tacitus 275 e. Chr. ....
64. Densamme ....
65. Densamme ....
66. Probus 275 e. Chr. ....
67. Densamme ....
68. Densamme ....
69. Licinius 311 e. Chr. ....
70. Constantinus Magnus 323 e. Chr. ....
71. Justinianus I 527 e. Chr. ....
72. Basilius 867 e. Chr. ....

---

[1]) J. A. Phillips, vide supra. — [2]) F. Göbel, vide supra. — [3]) Klaproth, vide supra. — [4]) Zusammensetzung einiger Alt-

Analytikern.	Koppar.	Tenn.	Bly.	Zink.	Silfver.	Främ. Met.
(32) O. Monse [4]	87. 95	11. 44	»	»	»	»
(33) Mitscherlich [4]	76. 41	7. 05	16. 54	»	»	»
(34) Phillips . . .	74. 17	8. 47	16. 15	»	»	0. 28
(35) Göbel	81. 75	5. 89	1. 70	10. 50	»	»
(36) Phillips . . .	68. 69	4. 86	25. 43	»	»	0. 11
(37) Phillips . . .	79. 13	8. 00	12. 80	»	»	»
(38) Phillips . . .	78. 45	12. 96	8. 62	»	»	»
(39) Klaproth . .	100. 00	»	»	»	»	»
(40) Phillips . . .	82. 26	»	»	17. 31	»	0. 35
(41) Klaproth . .	79. 30	»	»	20. 70	»	»
(42) Göbel	87. 00	9. 80	3. 10	»	»	»
(43) Klaproth . .	100. 00	»	»	»	»	»
(44) Klaproth . .	77. 80	»	»	22. 00	»	»
(45) Göbel	72. 20	»	»	27. 70	»	»
(46) Klaproth . .	80. 10	»	»	19. 90	»	»
(47) Phillips . . .	81. 07	1. 05	»	17. 81	»	»
(48) Klaproth . .	81. 30	0. 83	1. 10	16. 30	»	»
(49) Klaproth . .	100. 00	»	»	»	»	»
(50) Phillips . . .	83. 04	»	»	15. 84	»	0. 50
(51) Klaproth . .	84. 02	0. 77	»	15. 20	»	»
(52) Klaproth . .	80. 55	3. 01	»	16. 40	»	»
(53) Phillips . . .	85. 67	1. 14	1. 73	10. 83	»	0. 74
(54) Phillips . . .	79. 15	4. 97	9. 18	6. 27	»	0. 23
(55) Phillips . . .	70. 91	6. 75	21. 96	»	»	»
(56) Phillips . . .	95. 37	0. 99	»	»	1. 60	»
(57) Phillips . . .	97. 13	0. 10	»	»	1. 76	1. 01
(58) Phillips . . .	98. 50	0. 37	»	»	0. 76	0. 46
(59) Phillips . . .	98. 00	0. 50	»	»	1. 15	0. 05
(60) Phillips . . .	81. 60	7. 41	8. 11	»	1. 86	»
(61) Phillips . . .	84. 70	3. 01	2 67	»	7. 93	0. 31
(62) Göbel	80. 75	7. 77	11. 36	»	»	»
(63) Phillips . . .	86. 08	3. 63	4. 87	»	4. 40	»
(64) Phillips . . .	91. 46	»	»	»	5. 92	2. 31
(65) Göbel	92. 00	2. 80	5. 53	0. 70	»	»
(66) Phillips . . .	90. 68	2 00	2. 33	1. 39	2. 24	0. 61
(67) Phillips . . .	94. 65	0. 45	0. 44	»	3. 22	0. 80
(68) Göbel	92. 15	3. 50	3. 65	0. 60	»	»
(69) Göbel	83. 75	7. 77	7. 82	0. 66	»	»
(70) Göbel	87. 50	7. 14	4 26	0. 91	»	»
(71) Göbel	100. 00	»	»	»	»	»
(72) Göbel	100. 00	»	»	»	»	»

griechischen Broncemünzen. 1 Erdmanns Journal Bd. 40 p. 371. —
[5]) Rozier: Observations sur la physique. 1790. Hos Göbel.

Vid bedömandet af dessa analytiska resultater, är det nödigt att erinra sig den ordning, hvari de metaller, som konstituera de olika bronsblandningarne, blifvit bekanta, de former, hvarunder de i naturen uppträda, och de ställen, hvarest de först och i största mängd blifvit anträffade.

Koppar. Till följe af sitt sätt att förekomma och sina egenskaper, var denna metall den, som först af alla förarbetades till vapen och verktyg; ty den förekommer, i gediget tillstånd, ej sällan i så stora stycken, att dessa genast kunna hamras, i annat fall sådan, att den blott behöfver utsmältas ur bergarten. Detta bevittnas äfven af våra äldsta historiska böcker och af hvad som ännu sker hos flera vilda folkslag. Först sednare har man lärt att utsmälta koppar ur dess malmer, och sannolikt först ur röd kopparmalm (kopparoxidul) och kolsyrad kopparoxid (Malachit och kopparlasur), hvarur metallen lättast kan vinnas. Den gedigna kopparn så väl som dessa malmer förekomma, utom i Indien och Orienten, mest i Siberien, England, Ungern och på några ställen i Tyskland och Frankrike; i den Skandinaviska Norden förekomma de så sällsynt, att det knappt är sannolikt, att koppar här blifvit utsmält förr än man lärt den konstigare smältningen ur kopparkis, hvilket knappt torde hafva skett före jernålderns inträde. Falu koppargrufva i Sverige erhöll sina gamla privilegier förnyade år 1347.

Tenn. I afseende på tiden då denna metall blifvit bekant har man i sednare tider [1] velat draga i tvifvel, huruvida det i Gamla Testamentet förekommande ordet *bedil*, hvilket i den älsta Grekiska öfversättningen (i 3. årh. f. Chr.) blifvit återgifvet med *κασσίτερος*, verkeligen skulle beteckna tenn. Samma tvifvelsmål har man framkastat om betydelsen af ordet *κασσίτερος* hos Homerus,

---

[1]) Kopp: Geschichte der Chemie Bd. IV p. 126.

Herodotus och Aristoteles. Det är väl möjligt att *bedil* betecknat äfven något annat än tenn, emedan det stundom finnes öfversatt äfven med μολυβδος, men att det i andra fall betecknat en från guld, silfver, koppar, jern och bly skild metall, det synes af 4:de Mos. 31. 22, hvarest dessa metaller uppräknas jemte *bedil* (och i den Grekiska öfversättningen jemte *kassiteros)*.

De äldsta vapen och prydnader af brons bestå af endast koppar och tenn. Att bronsen icke bereddes genom nedsmältning af koppar med tennmalm (såsom sednare messing af koppar och zinkmalm) derom vittnar följande uttryck af Aristoteles (i 4:de årh. f. Chr.) i dess bok „de mirabilibus auscultationibus": „man berättar, att den Mossinösiska kopparn är ganska glänsande och ljus, icke derföre att tenn (kassiteros) blifvit tillsatt, utan emedan en derstädes förekommande jord blifvit sammansmält dermed". (Mossinösierna bodde vid Svarta hafvet). Tennet var således kändt förr än brons, och på Aristoteles' tid benämndt kassiteros.

Tennet förekommer väl aldrig gediget, men ur dess enda malm, tennoxiden, kan metallen med lätthet erhållas. Malmen förekommer hufvudsakligen i Ostindien (Banca, Malacca), England, Spanska Gallicien och i några trakter af mellersta Tyskland. I den Skandinaviska Norden förekommer tennmalm så sparsamt, att tenn aldrig der kunnat utsmältas.

Bly anses hafva varit kändt sedan urminnes tider. Troligtvis har det i början stundom blifvit förvexladt med tenn; att det sednare förekommit sammansmält med tenn, som dermed blifvit förfalskadt, synes följa af några yttranden hos Plinius.

Zink. Man vet icke med säkerhet att denna metall i isoleradt tillstånd varit bekant i Europa före 15:de seklet, då den samma omtalas af Basilius Valentinus. Sannolikt

har den tidigare varit känd i China. Emellertid visste man långt förut att bereda den blandning af koppar och zink, som benämnes messing, Aurichalcum, genom den förra metallens nedsmältning med zinkmalm (gallmeja, cadmia), ehuruväl den härigenom erhållna blandningen icke ansågs innehålla någon främmande metall, utan endast betraktades såsom ett ljusare slag af koppar. Tiden för messingens första beredning skulle man möjligen, med stöd af Aristoteles' ofvan anförda yttrande, kunna utsätta till 4:de seklet f. Chr.; men i analyserade bronser finner man icke zink uppträda förr än i de Romerska mynten vid Christi födelse.

Det SILFVER, som någon gång i ringa mängd ingår i vapen och prydnader af brons, är en oväsendtlig inblandning, härrörande antingen från kopparn eller ock från bly, då detta finnes närvarande. Likaså härröra de små portioner *jern* och *nickel* från en deraf förorenad koppar.

Att koppar och tenn varit hvar för sig kända, innan man började göra de förre hårdare genom tillsats af det sednare, eller innan man började smälta och förarbeta brons, synes af alla anledningar vara säkert. Med afseende på de bronsers ursprung, som anträffas i den Skandinaviska Norden, framställa sig med anledning deraf tvänne frågor till besvarande, nemligen: 1^{0} har denna brons blifvit af sina beståndsdelar sammansmält inom landet? och 2^{0}, om så icke är, har bronsen i oförarbetadt tillstånd införts i landet för att der arbetas, eller hafva vapen och prydnader af brons blifvit i fullfärdigt tillstånd införda?

Då hvarken koppar eller tenn vid denna period utsmältes inom landet, hvilket vi förut sökt visa vara troligt, ej heller oförarbetad koppar eller tenn i oblandadt skick blifvit funna bland andra fornlemningar, synes man berättigad att besvara den första frågan med Nej. Hvad den andra frågan angår, hafva visserligen bronsbarrer, eburu sällsynta, blifvit träffade i jorden, och man skulle

derpå kunna grunda påståendet om införseln af brons i oarbetadt skick; men dessa bronsbarrer visa, antingen genom sin höga tennhalt eller genom en halt af zink en sammansättning, som icke träffas hos bronsålderns vapen och prydnader, hvarföre de sannolikt under jernåldern blifvit införda. Emellertid visar det sig af funna gjutformar och af bronsbitar ur gjuthålen, att bronspjeser blifvit inom landet förfärdigade. Materialet för dessa arbeten har då sannolikt varit redan införda bronspjeser, hvilka blifvit skadade eller utnötta. Måhända kan man häri söka en bland orsakerna till den likhet i form och sirater, som anträffas hos de i olika länder funna vapen och prydnader från bronsperioden; de hafva från början blifvit med samma, mera kultiverade folk utförda till andra länder, der de vunnit burskap, så att vid deras omarbetning samma form bibehållits.

Från de ofvan anförda analyserna å bronser från olika tider och länder synes man för det närvarande berättigad att draga följande slutsatser:

1° Vapen och verktyg af koppar hafva, inom samma land eller folk, haft en högre ålder, än dylika af brons.

2° Den egentliga bronsålderns bronser bestå af koppar och tenn, utan någon annan inblandning, än spår af de metaller, hvilka förorenat kopparn. Tennhalten varierar hufvudsakligen mellan 6 och 15 procent, dock innehålla de flesta bronser omkring $\frac{1}{10}$ af sin vigt tenn, en sammansättning, som hufvudsakligen öfverensstämmer med den i sednare tider brukliga kanonmetallen.

3° Om den olika tennhalten skulle i någon mån vara betingad af den olika tillgången på tenn under olika tider, skulle man häraf kunna göra den slutsats, att en brons är desto äldre ju mindre tenn den innehåller (t. ex. Tab. I n. 6 & 8); detta är likväl icke så tillförlitligt som det

synes säkert, att bronser med en tennhalt af mer än 16 procent äro af ett yngre datum.

4° Bly, hvilket svårligen med endast koppar kan sammansmältas till en homogen massa, förekommer deremot ganska sällan jemte koppar och tenn i vapen och verktyg, emedan det väl gör en sådan blandning mera lättgjuten, men deremot mjukare. Oftare förekommer bly med koppar och tenn i mynt, och med koppar och zink i sednare bronser, hvilka mest tjenat till prydnader.

5° Zink träffas icke i bronsålderns produkter. Den börjar först framträda i de Romerska mynten ungefär vid början af vår tideräkning, och anträffas sedan hufvudsakligen i prydnader, ytterst sällan i vapen, men hvilka alla äro af ett sednare datum. Om således zinkhalt i en metallblandning angifver ett nyare ursprung, är det likväl icke gifvet, att detta skall vara Romerskt, såsom Göbel och Kruse velat påstå, då, ehuru zink påträffas i de fleste Romerska bronser af en sednare tid, zinkhaltig koppar kunnat äfven af andra folk beredas.

6° Vid bedömandet af bronsers ålder efter deras sammansättning, får man icke förbise, att ett i förra tider så dyrbart ämne som brons icke bortkastades, då vapnet eller verktyget var skadadt eller förbrukadt, utan att det en eller flera gånger blifvit omgjutet eller omarbetadt, samt dervid kunnat erhålla den form och de sirater, som tillhört en sednare tid. Sålunda kunna bland jernålderns lemningar träffas prydnader af den äldre bronsens sammansättning, men försedda med de sirater, som tillhöra jernåldern.

7° Den brons i oarbetadt tillstånd (bronsbarrer), hvilken blifvit anträffad i Sverige och Danmark, har en sammansättning, som angifver ett sednare ursprung än bronsåldern.

8° Vid förfärdigandet af bronspjeser har man redan i forntiden förstått att genom hastig afkylning göra bronsen

smidbar, hvilket bevisas af de tunna, hamrade sköldbleck, som stundom blivit anträffade.

9° De i Ryska Östersjöprovinserna funna och af Göbel analyserade prydnader af brons äro af ett sednare datum och hafva i sin sammansättning (liksom äfven i sin form) intet gemensamt med den Skandinaviska Nordens prydnader under bronsåldern.

10° De Grekiska och Romerska mynten bestå dels af ren koppar, dels af koppar och tenn med eller utan tillsats af bly. Först under Kejsaretiden börja de innehålla zink, och det i så öfvervägande mängd, att den lilla halten af tenn och bly tydligen inkommit genom äldre, med den zinkhaltiga kopparn hopsmälta mynt. Först under de trettio Tyrannernes tid börjar silfver uppträda i de Romerska koppar- och bronsmynten till den mängd, att man deraf kan se detsamma vara uppsåtligen inblandadt.

BEMÆRGNINGFR OM EN DANSK RUNESTEEN FRA DET ELLEFTE AARHUNDREDE, FUNDEN MIDT I LONDON; VED C. C. RAFN.

LUNDÚNABORG er allra borga mest ok ágæzt of öll Norðrlönd, London er den störste og berömteste af alle Borge i de nordiske Lande. Saaledes hedder det allerede i Ragnar Lodbroks Saga[1]. Nordboers Besög hos Kong Athelstan, som residerede i London, omtales i Egilssaga og de norske Konge-Sagaer[2]. Den Gang var alt i flere

---

[1]) Fornaldar Sögur Norðrlanda 1 p. 289. — [2]) Egils saga Skallagrímssonar c. 65, p. 467; Olafs saga Tryggvasonar c. 8—9; Fornmanna Sögur 1, p. 16—17.

Aarhundreder de Danskes Herredömme i Northumberland og andre Dele af England, navnligen i Norfolk og Suffolk, af stor Betydning. Efterat Knud den Store havde indtaget London og senere tiltaget sig Eneherredömmet, vandt det en lignende Betydning i hele England, der varede i mange Aar. En stor Deel Nordboer, især Danske, vare naturligviis den Gang nedsatte i England i betydelige Stillinger, navnligen ogsaa i London.

Det er et Monument, oprettet upaatvivlelig af tvende af disse, vi her nærmere skulle omtale.

Vi skylde vort Selskabs i London boende, for dets Anliggender særdeles nidkjære Medlem John Brown, at vi blive i Stand til at give en nöiagtig Meddelelse om dette Fund. Han henvendte sig nemlig, strax efterat Fundet var blevet bekjendt i London, til Mr. James T. Knowles junior, Architect, ved hvis foretagne Arbeider Stenen var fremkommen, som med störste Beredvillighed ikke alene meddelte os en omstændelig Beretning om Fundet, men ogsaa sendte Selskabet den höist velkomne Foræring af en Afstöbning af Stenen, hvormed man sættes i Stand til at foretage en sikrere Undersögelse af Indskriften.

Ved Brev af 11te Decbr. 1852 sendte han vort Selskab Afstöbningen af dette höist interessante Runemonument, som opgroves forrige August midt i London, („in the heart of the city of London" som han udtrykker sig). I sin Skrivelse tilföier han: „Skulde jeg ved Udförelsen af mine Arbeider som Architect træffe flere saadanne Levninger fra Oltiden som den der er Gjenstand for nærværende Meddelelse, vil jeg föle en særdeles Tilfredsstillelse ved at oversende Beretning desangaaende til dem og saaledes at kunne paa nogen Maade fremme Formaalet for den skandinaviske Archæologie".

London var fra Byens förste Tider deelt, i Retning fra Nord til Syd, ved en smuk Bæk med godt Vand, der kom fra de norden for Byen beliggende Marker, gjennemskar den Staden omgivende Muur og löb midt igjennem Byen ud i Themsen. Lige til det 13de Aarhundrede var London inddeelt i 24 Qvarterer, af hvilke 13 laa paa Östsiden og 11 paa Vestsiden af den nævnte Bæk, der formedelst dens Löb gjennem Murene *(wall)* kaldtes Wallbrooke. De paa Vestsiden liggende Qvarterer tiltoge meget mere end de paa Östsiden, hvorfor det ene af dem, Farringdon, som var betydelig udvidet ogsaa ved Bygninger udenfor Portene, blev ved en Parlamentsact i Aaret 1393 deelt i to Qvarterer, det ene udenfor Murene, det andet og ældre indenfor samme. I dette Qvarteer „Farringdon ward within the walls" var St. Pauls Kirke med tilhörende Kloster og övrige Bygninger beliggende paa samme Plads, som denne Kirke og nærmeste Omgivelser endnu indtage. Kirken omgaves, som den endnu omgives, af St. Pauls Kirkegaard, der dog nu for en stor Deel er tagen til Bebyggelse for Privathuse, saa at man nu ved dette Navn alene betegner en Gade eller oval Plads, der er omgiven af Huse. Cathedralkirken grundlagdes först omtrent ved Aaret 610 af Ethelred, Konge af Kent, som skjenkede Landgods til St. Pauls Kloster. Blandt de Konger, som i den nærmest fölgende Tid rigeligst begavede denne Kirke, nævnes Athelstan, Edgar, Knud den Store, Edvard Confessor og Vilhelm Erobreren.

I Aaret 1086 brændte St. Pauls Kirke i den store Ildebrand, som fortærede, tilligemed den, den störste Deel af Byen. Biskop Mauricius lagde da Grundvolden til en ny St. Pauls Kirke, en Bygning af saa betydeligt Omfang, at Folk den Gang troede den aldrig kunde ventes fuldfört. For at sikkre den mod Ild, opförtes den paa Steenbuer, en indtil den Tid i England ubekjendt Bygnings-

maade, der var indfört fra Frankrig, ligesom ogsaa Stenene hentedes fra Caen i Normandiet. Mauricius's Eftermand i Bispedömmet, Richard Beamor udvidede Kirkens Territorium ved paa egen Bekostning at lægge til samme flere store Gader og Stræder. I det 14de Aarhundrede omgaves Kirkegaarden med en Muur. Omtrent midt paa Kirkegaardens nordre Deel var det berömte Kors med der anbragte Prædikestol, som holdtes for en af Nationens mærkværdigste og höitideligste Pladse, hvor gjennem Aarhundreder de anseteste Theologer og störste Lærde havde prædiket og hvor ogsaa höitidelige Statsforhandlinger vare foretagne. Efter en Parlaments-Beslutning nedbrödes dette Kors i Aaret 1643. St. Pauls Cathedral ödelagdes atter i Londons store Ildebrand 1666 og opförtes igjen i Aarene 1675 til 1710, svarende til sin forrige Betydning. Den nye St. Pauls Kirke er den störste og pragtfuldeste i den protestantiske Christenhed og ved Opregningen af Kirkebygningerne i Europa anföres den bestandig umiddelbar efter St. Peterskirken i Rom.

Talrige Monumenter vidnede om de i den ældre Kirke begravne. Erkenwalde, Biskop af London, var begravet i den gamle Kirke ved Aaret 700 og hans Legeme förtes over i den nye Kirke i Aaret 1140. Öst-Saxernes Konge Sebba begroves ogsaa i den gamle Kirke og flyttedes til den nye, ligeledes Vest-Saxernes Konge Ethelred[1]. Saavel i Harald Haardraades som i Edvard den Helliges Saga berettes det, at Kong Edvard döde i London og blev begraven i Pauls Kirke *(var jarðaðr í Páls kirkju),*

---

[1]) Jvfr. „The history and antiquities of London, by Thomas Allen, vol. III, London 1828"; og især „A Survey of London, conteyning the Original, Antiquity, Increase, Modern Estate, and Description, written in the year 1598 by John Stow; a new edition by William J. Thoms, London 1842".

og tilföies der at han strax efter sin Död forherligedes ved Mirakler, og han laa der i Jorden, lige til den hellige Erkebiskop Thomas tog ham op og lod ham lægge i et anseeligt Skriin. I Harald Haardraades Saga berettes endvidere, at Harald Godvinson, som derefter udraabtes til Konge, blev den 8de Dag i Julen 1066 salvet i St. Pauls Kirke *(var vígðr konúngs vígslu í Páls kirkju)*[1].

De forudskikkede Bemærkninger ville tjene til at betegne Localiteten. Vi ville dernæst indföre Hr. Knowles Meddelelse om Fundet.

Clapham Park December 1852.

RUNE-GRAVSTEEN FRA ST. PAULS KIRKEGAARD[2], LONDON.

Den Steen, af hvis monumentale Afdeling den hermed fölgende Astöbning er en nöiagtig Efterligning, blev opdaget ved Opgravning efter Grundvold for Messrs Cook Sönner & Co.'s nye Pakhuus paa Sydsiden af St. Pauls Kirkegaard, i August Maaned dette Aar.

I en Dybde af noget mere end 20 Fod fra Overfladen, naaede man den naturlige Grundflade, bestaaende af en compact mörkeguul sandsteenagtig Sand, som bedækker et Lag af Kiselsteens-Gruus. Paa Overfladen af denne Sand fandtes den udhugne Steen, og ved dens nordre Side var der udgravet en lang ildegjort Fordybning, hældende fra Syd til Nord med en Vinkel af 16° til 20°, og denne indeholdt et Menneskeskelet. Hovedskallen med næsten alle Benene blev kastet i den nye Udhulning og saaledes begravet igjen; men femur og tibia af det ene Been

[1]) Haralds saga harðráða c. 112, Fornmanna Sögur VI, 396; Saga Játvarðar konúngs hins helga c. 6, Annaler f. nord. Oldk. og Hist. nærv. Bind p. 30. — [2]) *Church-yard*, et Navn paa en Gade, eller rettere den Række Huse paa begge Sider, som danne en oval Figur omkring St. Pauls-Kirken.

tilligemed tibia af det andet bleve heldigviis opbevarede, og disse ere nu i min Besiddelse og gjemmes for det Britiske Museum.

Selve Stenen er af en meget skjör Oolith sandsynlig af Bath-Oolith. Dens Dimensioner ere: 1 Fod 10½ Tomme bred; 2 Fod 4¾ Tomme lang; da 10½ Tomme af den nederste Deel vare nedgravne i Jorden, var Tykkelsen 4 Tommer ved den överste Deel og 5 Tommer ved den nederste nedgravne og kun grovt tilhuggede Ende. Den nöiagtige Störrelse af den indhuggede Deel er 18½ Tomme den ene Vei og 13½ Tomme den anden.

Det vil bemærkes at Pladen er sönderbrudt i 4 Stykker, det femte Stykke blev kastet i en af de opfyldte Grave, men dets Tab er af ingen Vigtighed, eftersom hele den nederste Deel af Stenen er kun grovt tilhugget paa den mest kluntede Maade, og denne havde öiensynlig været nedgravet i Jorden.

Kanten af Pladen viser, ved den Maade hvorpaa dens tilhuggede Overflade ender (det vil sige hele den Deel af Stenen, som ei var nedgravet), den Heldings-Vinkel, under hvilken denne antiqve Hoved-Steen blev opstillet. Denne var omtrent 30°, idet Stenens indhuggede Front dannede en stump Vinkel med Jordens Overflade af næsten 60°.

Sculpturens överste Overflade har været bedækket med en meget mörkeblaa Farve, som endnu er ret kjendelig paa Orginalen. Runerne ere dybt indhuggede.

Den Afstöbning, som ledsager denne Meddelelse, kan man forlade sig paa som en tro Afskrift og et paalideligt Facsimile af saa meget af dette interessante Monument, som den indeholder. Det övrige kan klart opfattes af efterfölgende Skitse (jfr. den her tilföiede Afbildning af Stenen).

P. S. Man kan gjöre den Bemærkning, at, hvorvel Rune-Inscriptionen bliver betragtet som ufuldstændig af

adskillige engelske Lærde — saa opdages dog aldeles intet Spor af nogensomhelst anden Skrift paa Pladen — hvis Fuldendthed og fuldstændige Opbevaring före til den sikre Slutning, at ingen videre Indskrift nogensinde för fandtes derpaa. Og hvad det tabte Stykke angaaer, saa maa det, som allerede er bemærket, have været aldeles utilhugget — og saaledes nedgravet at det aldrig kom tilsyne.

Jeg vilde ogsaa hendrage Opmærksomheden — som noget der er aldeles afgjörende — paa Slutnings-Linien, paa Pladens Kant, som, da den er en Fortsættelse af den krumme Linie paa Stenens Front, synes at tilkjendegive Skriftens Fuldstændighed i den Retning.

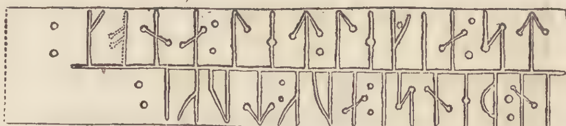
James T. Knowles.

Efter den meddelte Afstöbning give vi her (tab. XII) en Afbildning af Stenen, seet fra Siden, saa at ogsaa den derpaa anbragte Runeindskrift bliver synlig. Iövrigt fremstiller denne Afbildning hele Pladen i en Sjettedeels Störrelse, saaledes som den forefandtes. Kun den överste Deel af Forsiden er udhugget med Forestillinger i Relief indenfor en Indfatning, der foroven i begge Hjörner er prydet med Arabesker. Der forestilles paa Pladen en phantastisk fiirföddet Dyrfigur; det med tvende tilbagestaaende Takker forsynede Hoved er tilbagevendt og har to Hugtænder og fremstaaende Tunge; Klöerne have en særegen krummet Form. Forunderlige Böininger og Snoninger ere anbragte over Dyrets bageste Deel samt tværs over og mellem dets Hale og Bagbeen. En mindre Dragefigur er anbragt foran den större Dyrfigur og med den bageste Deel, der ender sig i en tvedeelt Hale, snoet ind imellem det store Dyrs krydslagte Forbeen.

Lignende Forestillinger af Dyr finder man paa ikke faa Runestene her i Norden; man sammenligne især

f. Ex. de svenske Runestene, som ere afbildede i Bautil Nr. 383, 595, 639, 642, 644, 758, 760, 956, 968, og med Hensyn til Snoningerne især Nr. 560, 649, 653, 660 med flere. Vi gjenkjende de samme Motiver og den samme Kunstsmag, som Monumenterne fra Jellinge fremvise, saavel de i Thyres Höi fundne Oldsager, for en stor Deel bestaaende af Snitværk, som i Særdeleshed Kong Gorm den Gamles Mindesteen[1].

Runeindskriften er anbragt paa Kanten til Venstre i samme Udstrækning som Forestillingen paa Siden, hvilket lader antage at den er fuldstændig. Den er indhugget i to ved en Tværstreg afdelte Linier, saaledes at Slutningslinien begynder ved den Ende, hvor den förste Linies sidste Rune staaer, og man maa vende sig for at læse den, hvad man i gammel græsk Skrift pleier at kalde βουστροφηδόν. Vedstaaende Afbildning viser Indskriftens Stilling og Characterer:

Udtrykt med latinske Bogstaver læses denne Indskrift saaledes:

KONA : LET : LEGIA : ST

: IꓘՈꓕ : ꓘՈ∀ : ISNƎℲ : NI

Kona; den förste Rune er noget beskadiget, men sees dog tydelig at være ᚴ, eftersom Begyndelsen af Tværstregen foroven er bestemt. Af den anden Rune er kun Hovedstaven tilbage; men foran denne er afskallet et Stykke af Stenen, saa at det maa ansees rimeligt at der har staaet ᚮ. Der kan ikke have staaet ᚢ, da den bevarede

[1]) man sammenholde den næste Artikel i nærværende Bind.

Stav, der maatte have været den bageste af dette Bogstav, gaaer heelt op til Kanten. *Kona*, der som Fællesnavn betyder en Kvinde eller Hustru, kunde vel, ligesom *Kuna* i enkelte svenske Runestene (Liljegren 431, 1317), være et Kvindenavn; imidlertid antager jeg det dog for rimeligere at ᚿ fra det fölgende Ord her maa, tænkt fordoblet, föies til det foregaaende Ord, saa at vi maa læse Navnet Konal eller egentlig Konáll. Det var nemlig en Regel, som sædvanlig iagttoges i Runeindskrifter, at man ikke satte samme Bogstav to Gange ved Siden af hinanden men kun een Gang og antog det fordoblet. Man kunde synes at det havde været rimeligere at have föiet ᚿ til Navnet og udeladt det i det fölgende Gjerningsord lèt, imprf. af *láta*, men Runeristeren har vel anseet den her fulgte Fremgangsmaale for tydeligere. Som overeensstemmende Exempler anföres Vedyxestenen (L[1] 211, B[2] 404): kuþ hjalbi hōs al uk uþsmuþir, d. e. kuþ hjalbi hons salu uk kuþs muþir; Löfstadstenen (L 141, B 477): Kardar : auk : utirik, d. e. Karlar auk Kutirik; Tjursåkerstenen (L 441, B 99): Sibi : auk : irmuntr, d. e. Sibi auk Kirmuntr; Häringestenen (L 264): Þurbiurn : auk : nutr . . . hon salu kuþs, d. e. Þurbiurn auk Knutr . . . hons salu uk kuþs; Högelbystenen (L 816, B 685): auk : uþmuþ, d. e. auk Kuþmuþ.

legia; der staaer egentlig ᚴ, men af Afbildningen vil bemærkes, at her den Deel af Stenen mellem Hoved-Staven og Tværstregen foroven er afskallet, og har höist rimelig en Prik været anbragt i Aabningen, hvorved denne Afskalling lettere har kunnet foranlediges. Naar ᚴ tænkes fordoblet, bliver det leggja efter almindelig islandsk Skrivemaade.

stin for *stein*, *acc.* af *steinn*, en hyppig forekommende Skrivemaade af Ordet.

---

[1]) J. G. Liljegren, Runurkunder, Stockholm 1833. — [2]) Bautil m. Anm. af J. Göransson, Stockholm 1750.

þENSI, en Form som ogsaa jevnlig forekommer for *acc. þenna* af *þessi*, f. Ex. paa Söderby-Stenen (L 1356), Larfs-Stenen (L 1390).

AUK; saaledes skrives denne Conjunction sædvanlig i Runeindskrifterne.

TUKI, et ofte forekommende nordisk, navnlig dansk Mandsnavn.

Denne Indskrift bliver altsaa efter Olddanskens senere anvendte sædvanlige islandske Skrivemaade: Konáll lèt leggja stein þensi (þenna) ok Túki, d. e. Konal og Tuke lode lægge denne Steen.

KONÁLL er et islandsk eller oldnordisk Mandsnavn af irsk Oprindelse. „Oct Conaill", otte Konall bleve dræbte i Slaget ved Magh Rath i Aaret 637[1]. Fortællingen om dette Slag er fra Slutningen af det 12te Aarhundrede; Udgiveren O'Donovan tilföier i en Note: Conall er endnu i Brug blandt enkelte Familier som et Mands Egennavn, men almindeligst som et Familienavn, i hvorvel det ikke synes rimeligt at Familienavnet O'Connell udledes fra det, eftersom dette er en angliseret Form fra det irske O'Conghail. Familien Conall nedstammer fra Conall Gulban, Sön af Niall of the nine hostages, Eneherre over Irland i det 4de Aarhundrede[2]. Een af de Helgene, som dyrkedes paa den skotske Ö Arran, hed ogsaa St. Conall[3].

---

[1]) Jvfr. The Banquet of Dun na n'gedh and the Battle of Magh Rath, an ancient historical tale, edited by J. O'Donovan, published by the Irish Archæological Society, Dublin 1842 p. 290—291. — [2]) Jvfr. The Circuit of Ireland, by Muircheartach Mac Neill, Prince of Aileach; a poëm, written in the year 942 by Cormacan Eigeas, chief poet of the North of Ireland, edited by J. O'Donovan, published by the Ir. Arch. Soc., Dublin 1841 p. 50 — [3]) See A chorographical description of West or H-Iar Connaught, by O'Flaherty, edited by J. Hardiman, publ. by the Ir. Arch. Soc.,

I vort Nordens, navnligen Islands, Oldskrifter, er Konáll et oftere forekommende Navn. Landnámabók anförer alene sex Personer, der bare det.

Berses Sönner Thormod den Gamle og Ketil droge fra Irland til Island og toge i Besiddelse hele Akranes paa Sönderlandet mellem Örrida-aa og Kalmans-aa; de vare irske; Kalman var ogsaa irsk, efter hvem Aaen er opkaldt, og boede först paa Katanes. Thormod var Fader til Berse og Geirlaug, som var gift med Önund breidskegg, deres Sön var den bekjendte Tungu-Odd. Ketils Sön var Jörund den Christne, som boede paa Jörundarholt paa Akranes, senere benævnt Gardar. Edna var en Datter af Ketil Bersason; hun var gift med en Mand paa Irland, som hed Konáll, deres Sön var Asolf alskik; han udvandrede til Island og landede i Osar i Östfjordene. Han var vel christen og vilde ikke have Omgang med Hedningerne og ikke modtage Spise af dem. De droge tolv sammen östenfra, indtil de kom til Thorgeir den Hördskes Gaard i Holt under Öfjeldene og opsatte der deres Telt. Der byggede Asolf sig en Skaale under Öfjeldene paa det Sted, som nu hedder den östligste Asolfs Skaale; man var begjerlig efter at vide, hvad han havde til Föde, og man bemærkede da i Skaalen mange Fiske. Der löb en Aa tæt ved Asolfs Skaale; det var i Begyndelsen af Vinteren, Aaen blev strax fuld med Fiske. Thorgeir besværede sig over at de benyttede hans Fiskeplads. Asolf drog da bort derfra og byggede sig en anden Skaale, senere kaldet Midskaale, længere vesterpaa ved en anden Aa, som benævnes Ir-aa, eftersom de vare irske Mænd. Da de nu kom til denne Aa, var den strax opfyldt af Fiske, saa at Folk syntes

Dublin 1846 p. 75. Det bemærkes at et „Castle Connell" omtales i Jacobi Grace Kilkenniensis Annales Hiberniæ, ed. by the Rev. R. Butler, publ. by the Ir. Arch. Soc. Dublin 1842 p. 83.

ikke at have seet saadant Under, men nu vare alle Fiske borte af den östligere beliggende Aa. Da joge Herredets Beboere dem bort derfra, og Asolf drog nu længere vest paa, hvor han byggede den vestligste Asolfs-Skaale; men det gik her paa samme Maade. Bönderne ansaae dem for troldkyndige, ihvorvel Thorgeir paastod at de vare brave Mænd. Om Vaaren droge de bort og vesterpaa til Akranes til Asolfs Frænde Jörund. Denne indböd ham til at forblive hos sig; men da han önskede ikke at være hos andre Folk, lod Jörund opföre et Huus for ham paa Indre-Holm; derhen bragte de ham Spise, og der var han, saalænge han levede. Der blev han ogsaa begraven, og hvor hans Gravsted er, opförtes en Kirke. Han holdes for at være en meget hellig Mand, om hvem ogsaa Legender berettes[1].

Den ovennævnte Kalman var af syderöisk Slægt; han udvandrede til Island, landede i Hvalfjord i Sydfjerdingen og nedsatte sig ved Kalmansaa, men tog siden Land i Besiddelse vestenfor Hvitaa mellem denne og Fljot, hele Kalmanstunga, hvor han bosatte sig. Kylan hed Kalmans Broder, hans Sön var Kare, som havde Stridigheder med Karle paa Karlastad, der var frigiven af Rolf paa Geitland; denne Karles Fader hed Konáll og var upaatvivlelig ogsaa en Irlænder[2]. Dette Navn kan, som ovenanfört, antages at være fra Irland kommet til Island, hvor saavel i som efter Landnamstiden flere bare det. Saaledes hed Ölver Barnakarls Sönnesön Konáll, hvis Datter Alfdis den Bareyske ægtede den berömte Landnamskone Aude den Grundriges Sönnesön Oleif feilan, Sön nemlig af hendes Sön Thorstein Rød, der havde været Konge over en Deel af Skotland men var falden i et Slag imod Skotterne[3]. Samme Navn

---

[1]) Landnámabók I, 15, Isl. Sögur I p. 49—52. — [2]) Landn. III, 1, Isl. Sögur I p. 64-65. — [3]) Landn. II, 19· V, 11, Isl. Sögur I p. 116, 309.

bar ogsaa en Sön af Ketil fra Hördaland i Norge og denne Konals Sönnesön, Sokkes Sön, hed igjen Konáll. Stamfaderen Ketil Thorsteinson boede i Reykjadal paa Nordlandet, hvor den danske Mand Nattfare, der i Aaret 863 var fulgt ud med Islands förste Opdager Gardar Svavarson, havde, et Decennium för Nordmanden Ingolf kom til Landet, nedsat sig og tilkjendegivet sin Besiddelsestagen af Districtet ved Mærker paa Træerne, men hvorfra Ketils Broder Einar havde fordrevet ham, saa han maatte tage sin Bopæl i den efter ham opkaldte Nattfaravig. Man træffer saaledes Navnet Konáll saavel paa Sönder- og Vesterlandet som paa Nordlandet i Landnamstiden, og det har ogsaa i den fölgende Tid vedligeholdt sig i Landet. I den mærkelige Præstefortegnelse af 1143, affattet for det forestaaende Bispevalg og indeholdende Navnene paa nogle ansete Præster, som vare indfödte i Island, forekommer paa Nordlandet Bjarne Conalsson[1]. I Beretningen om Slaget paa Videnes 1208 mellem Biskop Gudmund Arason og Kolbein Tumason nævnes blandt de Mænd, der understöttede Biskoppen og strede tappert paa hans Side, Konáll Sokkason, uden Tvivl, efter Navnene at dömme, der gjerne vedligeholdt sig i Familien, en Descendent af den ovennævnte Mand af samme Navn[2]. I Beretningen om Eyulf Thorsteinsons Angreb paa Gissur Thorvaldson paa Flugumyre i 1253 nævnes blandt Eyulfs Vaabenfæller Ragnhildes Sönner Brynju-Hallr og Konáll[3].

Ogsaa her i selve Scandinavien finder man Navnet Konáll anvendt i en tidlig Periode; det forekommer saaledes i Indskriften paa en Runesteen i Upland, paa Trockhammar-Stenen i Skå Sogn, Färentuna Herred (L 356, B 286): Kiulakr : lit : raisa : stain : iftir : kvih svain sin :

---

[1]) Isl. Sögur I p. 384 og facsimilet tab. iij. — [2]) Sturlúnga Saga II p. 5, 6, 12. — [3]) Sturlúnga Saga III p. 184.

ᚴᚢᚾᛅᛚ (Kunal), der efter den sædvanlige Retskrivning maatte hedde: Kjulákr lèt reisa stein eftir kvikan svein sinn Kunál, d. e. Kjulak lod reise denne Steen efter sin raske Svend Kunal.

Navnet Tóki var allerede fra ældgamle Tider anvendt i Danmark saavelsom i andre Dele af Norden. Blandt Harald Hildetands Kæmper i Slaget paa Brovallahede nævnes i Sögubrot af Skjöldúnga Saga[1] en Tóki og blandt de flere, som Saxo fortrinsviis anförer som ypperlige i dette Slag, var ogsaa denne „Toki Jumensi provincia ortus (fra Jum eller Jom)"[2]. Saavel Saxo som andre historiske Skrifter anföre baade tidligere og senere flere Personer af dette Navn.

Meget hyppig forekommer ogsaa det samme Navn i Runeindskrifter saavel i Danmark som i Sverige, og skrives det der stundum ᛏᛅᚴᛁ, men oftest, aldeles som i Londoner-Stenen, ᛏᚢᚴᛁ, der i nyere Dansk er gaaet over til Tyge (Tycho). Sjeldnere forekomme Formerne ᛏᚢᚴᛁᚱ og ᚦᚢᚴᛁᚱ. Vi ville her indskrænke os til at nævne alene tre af de Runestene i Sverige, paa hvilke dette Navn forekommer. I Angarns Sogn, Vallentuna Herred i Upland, ligger en Steen (L 969, B 94) til Erindring om en Tukir, som omkom i Grækenland; i Högby Sogn, Göstrings Herred i Östergötland findes en (L 1180, B 882), som en Þukir har sat efter sin Fætter Asur, der ogsaa döde i Grækenland. Paa Kaga-Stenen, Hanekinds Herred i Östergötland (L 1145, B 850) læses: Ruþr : risti : stin : þansi : eftir; Tuki : bruþur : sin : sar : varþ : tribin : a: I lāti : tri*k*r: arþa : kuþr :, efter sædvanlig Skrivemaade: Rútr (Hrútr) risti stein þenna eftir Tuki, bróður sinn, sá er varð drepinn á Englandi (á I*k*lanti *eller* á Eylandi), drengr harðla góðr, d. e. Rut ristede denne Steen efter sin Broder Tukir,

---

1) Fornaldar Sögur Norðrlanda, ed. C. C. Rafn, 1 p. 379. — 2) Hist. Danica, rec. P. E. Müller 1. p. 379.

som blev dræbt i England, en meget brav Mand. Paa Runestene i Danmark finder man dette Navn endnu hyppigere, og er der Formen ᛏᚢᚴᛁ almindeligst. Paa Hjarup-Stenen, Upåkra Sogn, Bara Herred i Skåne (L 1439, W 154[1]) læses: Nafni : risþi : stin : þisi . iftir : Tuka : broþur sin .... han : varþ : vistr : tuþr : d. e. Nafne ristede denne Steen efter sin Broder Tuke, han döde i Vesterleden, altsaa paa de britiske Öer. I Hellestad Kirkemuur, Torna Herred, ligeledes i Skåne, forekommer Navnet Tuki (*gen.* og *acc.* Tuka) paa tre Stene (L 1440-1442, B 1164, 1172) fem Gange og nævnes en ᛏᚢᚴᛁ : ᚴᚢᚱᛘᛋ: ᛋᚢᚾ, Tuki Kurms sun d. e. Toke Gormsson. Paa Bregninge Stenen, Musse Herred paa Laaland (L 1490, W 262) nævnes tvende Tuke'r. Aars-Stenen i Aalborg Amt har tvende Indskrifter, den ene i Fornyrðalag, over Hövdingen Valtoke, ᚢᚼᛚᛏᚢᚴᚼ (*acc.*), et Navn dannet af *valr*, en Hög eller en Valplads, og *Tuki*, ligesom Valbrandr, Valborg[2]. Thordrup-Stenen, Hundborg Hoved, Thisted Amt, (L 1507, W 293) nævner en Tuku, ᛏᚢᚴᚢ *(acc.)*, ligesom Navnet anföres, ligeledes i *acc.*, Tuko, ᛏᚢᚴᚯ paa Falsberga-Stenen, Valby Sogn, Trögds Herred i Upland (L 688, B 615). Tillidse-Stenen i Sönder Herred paa Laaland (L 1609, W 252-253), ligesom Stäby-Stenen i Östmo Sogn i Södermanland (L 834, B 673), har Navnet Toki ᛏᚬᚴᛁ, aldeles som Oldskrifterne, og et Rögelsekar (L 1960) i Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn: Toke. Ellers forekommer Tuki. Den Tuki smiþr, som omtales paa Runestenen ved Kirkedören i Grendsteen i Viborg Amt (L 1513, W 313) er mulig den samme, hvem en nylig paa Hörning Mark i Skanderborg Amt funden, hidtil ubekjendt, Runesteen skyldes, paa hvilken læses : Tuki : smiþr : riþ : stin : ift : Þurgisl : Kuþmutar :

---

[1]) O. Worm, Monumenta Danica. — [2]) Finn Magnusens Undersögelse i Ant. Tidsskrift 1843-1845 p. 182-185 og tab. V.

sun : is : hanum : kaf : kuþ : uk : frialsi, efter sædvanlig Skrivemaade: Tóki smiðr reit stein eftir Þorgisl Guðmundarson, is honum gaf guð ok frjálsi, d. e. Toke Smed ristede Runerne paa Stenen efter Thorgils Gudmundson, som gav ham Gud (omvendte ham til Christendommen) og Frihed. Foruden paa tidligere bekjendte forekommer Navnet ᛏᚢᚴᛁ ogsaa paa tvende nylig fundne, den ene i Gylling By i Nærheden af Horsens, den anden paa Fjellerad Mark i Gunderup Sogn, Aalborg Amt.

Blandt de danske Toker ere imidlertid de, der tilhöre den berömte fyenske Slægt, de i Historien mærkeligste[1]. Tóki á Fjóni havde med sin Kone Thorvör tvende Sönner Áki eller Aage, som dræbtes af Harald Blaatands Mænd, fordi man frygtede hans Magt, og Palner eller Palne. Palnes Sön var den berömte Palnatoke i Fyen, en af den Tids mægtigste Mænd i Danmark. Han gjorde, omtrent i Aaret 956, et Tog til England og kom til Bretland eller Wales, hvor han ægtede Olöf, en Datter af Stefner Jarl; han fik da Jarlsnavn og det halve af Stefner Jarls Rige, hvis Bestyrelse han overdrog til Björn den Bretske, Olöfs Fostbroder, der havde raadet til Giftermaalet. Med sin Kone havde han Sönnen Aage (*Aki*), der var Fostbroder til Kong Haralds Sön Svend Tveskæg, hvem Palnatoke understöttede imod hans Fader. Palnatoke besögte jevnlig sin Svigerfader i Bretland, men opholdt sig dog i længere Tid for det meste i Danmark. Efter Styrbjörns Död blev han Hövding i Jomsborg og gav Jomsvikingerne Love. Efterat han (i 985) havde dræbt Harald Blaatand, og Svend Tveskæg var udraabt til Konge, reiste han igjen til Bretland, hvor hans Svigerfader var död, hvis Rige han nu tog i Besiddelse. Da han, ledsaget af Björn den Bretske, efter

[1]) Jvfr. Jómsvíkinga Saga c. 14 flg., Fornmanna Sögur 11 p. 43 flg.

Svend Tveskægs Indbydelse, var tilstede ved det af denne (i 988) foranstaltede Gravöl efter Faderen, var Halvdelen af hans Mandskab Danske og den anden Halvdeel Britter. Paa dette Gravöl vedkjendte Palnatoke sig Haralds Drab og drog derefter igjen tilhage til Bretland og herjede efter Olöfs Död i flere Somre paa Skotland og Irland. Hans Sönnesön, den unge Vagn Aageson (Akason) var optagen i Forbundet i Jomsborg og deeltog med Jomsvikingerne i Slaget i Hjörungavaag 995, hvor han toges til Fange men skjenkedes Livet. Han havde en Sön, som hed Aage og var Hövding paa Bornholm († 1020) og denne igjen en Sön Vagn († c. 1050), hvis Sön Aage ogsaa var Hövding paa Bornholm († 1080).

Grev Pallig eller Paling, upaatvivlelig Palne, som var gift med Gunnhild, en Datter af Harald Blaatand, kom fra Danmark til England, hvor han med sin Kone gik over til Christendommen. Han holdt snart med det ene, snart med det andet af de da i England stridende Partier. Han blev rigelig begavet med Jordegods, Guld og Sölv af Kong Ethelred, men, da Kongen hadede de i Landet værende Danske, lod ogsaa denne sig bestemme til at tage sine Landsmænds Parti. Efter Kong Ethelreds Befaling, udstædt til de forskjellige Landskaber i England, at myrde alle der boende Danske uden Hensyn til Stand, Alder eller Kjön, udförtes dette skrækkelige Blodbad paa St. Briccii Dag, den 13de November, 1002. Blandt de ved denne Leilighed myrdede var ogsaa Grev Palne og hans Hustru Gunnhild samt deres spæde Sön. Denne Palne var höist rimelig, hvilket Suhm ogsaa antager, en Sön af Palnatoke, opkaldt efter dennes Fader. Derfor synes at tale saavel Navnet som Svogerskabet og den Betydning, denne Mand vandt i England strax ved hans Ankomst i dette Land;

---

[1]) Suhms Hist. af Danmark 3 B. S. 337 flg., 350-351.

og neppe har han eller Broderen undladt, efter den Tids almindelige Skik, at opkalde en af sine Sönner efter sin berömte Fader. At en saadan Toke ikke nævnes i vore nordiske Oldskrifter, kan have sin rimelige Grund i den Omstændighed, at han er bleven opdragen i England og er forbleven der bosiddende. Antager man en saadan Toke födt i 990 og en Sön af ham, hvem man har givet det i Familien hyppige Navn Aage, 30 Aar derefter i 1020, saa vilde i Aaret 1050 Faderen have været 60 Aar gammel og Sönnen 30 Aar.

Omtrent fra dette Aar, eller i alt Fald fra eet af Aarene 1046-1060, er et Gavebrev af Biskop Ealdred (Wigornensis ecclesiæ episcopus) til Munkene ved vor Frue St. Mariæ Kirke i Worcester (Uuigornaceastre), ifölge hvilket han skjenker til denne Kirke et Landgods *(rus)*, kaldet Deotinctun, tilligemed en dertil liggende Landsby Ælfsigestun. Dette Landgods havde Kongens meget mægtige og rige Hirdmand *(præpotens et dives minister regis)* Toke for sin Levetid besiddet frit for alle Afgifter med Undtagelse af de Kongelige, men han havde för sin Död ved Testament skjenket det til Biskoppen formedelst det mellem dem bekræftede Venskab og for sin Sjæls Fred; men hans Sön ved Navn Aage *(Aki)*, en mægtig Mand og ligeledes Kongens Hofsinde, vilde gjöre Faderens Testament ugyldigt og tilbagefordrede Landgodset som sig tilhörende ifölge hans Arveberettigelse efter Faderen. Da imidlertid saavel Kongen som Leofric Jarl og denne Provinds's övrige ypperste Mænd bifaldt og samtykte Gaven, havde Aage mod et Vederlag af 8 Mark reneste Guld overdraget ham det, frigjort saavel fra hans Fordring som fra hvilkensomhelst Fordring, der kunde grunde sig paa Arveberettigelse, og ved et ved Vidner bekræftet skriftligt Document bestemt, at Biskoppen skulde kunne uden nogen Modsigelse give eller sælge det til hvemsomhelst han vilde.

Dette mærkelige Document er underskrevet af Kong Edvard og Dronning Eadgid, af selve Biskop Ealdred, af Hövedsmændene Leofric, Ælfgar og Odda, og af Hirdmændene Owine, Wagen, Berthric Ælfgarson, Atsor og Osgod. Af de her nævnte Vidner er Wagen (Vagn) rimeligviis af selv samme Slægt, og, ligesom Odda, Adzer (Özur) og Asgaut, af dansk Herkomst.

Det er upaatvivlelig den samme her nævnte Toki, der ogsaa anföres i en Deel andre Documenter fra den nærmest foregaaende Tid, saaledes i et af Knud den Store af 1019, hvor han nævnes: Toga minister, i et af samme 1033: Tokig miles, i et af Biskop Ædelnod i 1033: Tokig, i et af Hardeknud 1042 ligeledes: Tokig miles, i et af Eadweard 1042: Toky minister, i et af Eadweard 1043: Đokig minister. Sönner upaatvivlelig af denne Toke: Care (Kári), Ulf og Askyl nævnes i Documenter af 1046 og 1060[2]. Vi have her en Toke fra den Tid, den i London fundne Runesteen kan antages at være, og er det vist ikke usandsynligt, at det er netop ham, som nævnes i dens Indskrift.

De puncterede Runers Anvendelse i Indskriften, ᚴ, som forekommer tre Gange, og ᚠ, der rimeligviis maa læses saaledes i det tredie Ord, henviser til en noget senere Tid, end den de ældste bevarede Runeindskrifter tilhöre, og passer godt for den her angivne Tidsalder.

En Særegenhed ved Runerne er ogsaa de paa Bistavene eller Tværstregerne anbragte Prikker. Aldeles lignende findes paa den ene af Sjonhem-Stenene paa Gulland

---

[1]) See Codex diplomaticus aevi Saxonici; opera Johannis M. Kemble, Londini t. IV. 1846, p. 75, 138-139; 141-143; t. VI. 1848 p. 194, 195, 197. Jvfr. The Saxon Chronicle ed. John Ingram p. 284-285, hvor der ved Aaret 1079 nævnes en Tokig Viggodes sun.

(L 1592) ifölge en mig af Carl Säve velvilligen meddeelt, nylig af hans Broder P. A. Säve udfört Tegning; og kan denne Indskrift, som omtaler en Mand, der blev dræbt i Valachiet, rimeligviis ogsaa antages at være fra det samme Aarhundrede. Paa disse Sjonhem-Stene findes Slangefigurer med Slyngninger, der ligne dem, som ere anbragte paa og ved de paa Londoner-Stenen forestillede Dyr. Som ovenanfört, findes de samme Motiver paa Gorm den Gamles Mindesteen ved Jellinge, der egner sig til at fremstilles til Sammenligning.

De her ommeldte Documenter ere udgivne i „Codex diplomaticus aevi Saxonici opera Johannis M. Kemble". Da dette vigtige Værk er sjeldent her i Norden, har jeg troet det hensigtsmæssigt at vedföie her fire af disse Documenter, af hvilke de tvende angelsaxiske meddeeltes med Oversættelse af George Stephens. De to förste af disse Documenter vedkomme Donationer af Kong Knud den Store til St. Pauls Monasterium eller Kirke i London, det tredie af Erkebiskop Ædelnod anmelder en testamentarisk Bestemmelse af Tokigs (rimeligviis den samme Tokes) Frænde Wulfnad, og det fjerde er ovenmeldte Actstykke af Biskop Ealdred, vedkommende det Testament, hvorved Kongens mægtige og rige Hofsinde Toke overdrog Biskoppen Landgodset Deotinctun med tilliggende Landsby Ælfsigestun.

MCCCXIX. CNUT, omtrent 1033 (t. VI p. 183).

✝ Ic Cnud cyng gréte míne biscopes and míne eorles and ealle míne þegenas on ðán scíran ðær míne preóstas on sanctes Paules mynstre habbað land inne freóndlíce; and ic cíðe eów ðæt ic wylle ðæt híg beón heóra saca here and sócna weorð, tolles and teámes, binnan tíd and búton tíd, and swá full and swá forð swá híg hæfdon on

æniges cynges deage fyrmest on ællan þingan, binnan burh and bútan; and ic nelle geðafian ðæt nán man æt ænigum þingan heom misbeóde. And ðyses is tó gewitnesse, Ægelnóð arcebiscop, and Ælfríc arcebiscop, and Ælwi biscop, and Ælfwine biscop, and Duduce biscop, and Godwine eorl, and Leófríc eorl, and Osgod Clape, and Ðored, and óðre genoge. God hine áweorge ðe ðis áwænde.

d. e. Jeg Knud Konge hilser mine Biskopper og mine Jarler og alle mine Undersaatter i den Shire (Provinds), hvor mine Præster til St. Pauls Domkirke eie Landgods; og jeg forkynder at jeg vil at de skulle være Herrer over disses Jurisdiction og Asylret, deres Told og Appellret i alle Henseender, og dette i en saa fuld Udstrækning som de besade dem i nogen Konges Tid, fremst for alle Ting baade uden Borg og inden; og jeg vil ei taale at nogensomhelst forurettter dem i nogen Henseende. Og herpaa ere Vidner Ægelnod Erkebiskop og Ælfric Erkebiskop og Ælwi Biskop og Duduce Biskop og Godwin Jarl og Leofric Jarl og Osgod Clape og Thored og endvidere flere. Gud ham forbande, som dette vil hindre!

MCCCXX. CNUT, omtrent 1033 (t. VI p. 183).

✝ In nomine domini dei saluatoris nostri Ihesu Christi! Ego Cnudus Anglorum rex concedo tibi Ælfwino episcopo, pro meae animae remedio, sciens michi in futuro prodesse saeculo quicquid in praesenti uita largitus fuero, omnes terras iuris mei uel antecessorum meorum ad augmentum monasterii beati Pauli apostoli, gentium doctoris, quod positum est in ciuitate Lundoniae, omnes has terras consentiens confirmaui, testantibus episcopis et comitibus et istius terrae principibus. Si quis uero harum terrarum condonationem contradicere praesumpserit a Paradisiaco consortio exul existat. Amen.

MCCCXXI. ÆÐELNÓÐ, omtrent 1033 (t. VI p. 184).

✝ Her swuteliað on ðisse Cristes béc Æðelnóðes arcebisceopes forword and Tokiges embe ðæt land æt Healtúne; ðæt wæs ðæt Tokig com tó Hrisbeorgan tó ðám arcebisceop sýððan Æðelflæd his wíf forðfaren wæs, and cýðde him Wulfnóðes cwyde ðæt he ðæt land becweden hæfde intó Cristes cyrcean æfter his dæge and his wífes, and bæd ðone arcebisceop ðæt he ðæt land habban móste his dæg; and æftær his dæge ðæt hit lage intó Cristes cyrcean mid eallum þingum ðe he ðæron getilian mihte unbesacen, and cwæð ðæt he wolde ðám biscope þances kepan and his mannum. And se arcebisceop him ðæs tiðude, and sæde ðæt he riht wið hine gedón hæfde, ðæt he sylf him for ðám cwyde secgean wolde, ðeh he hit ær ful georne wiste. And ðises wæs tó gewitnysse, Æðelstán æt Bleddehlæwe, and Leófwine his sunu, and Leófríc æt Eaningadene, and feala óðra góðra cnihta, ðeh we hi ealle ne nemnon, and eall ðæs arcebiscopes hired ge gehádude ge læwede[1].

d. e. Her forkyndes i denne Christi Bog Erkebiskop Ædelnods og Tokigs Forord om dette Landstykke ved Healtun (? Halton i Buckinghamshire). Det var at Tokig kom til Hrisbeorg (? Risborough i Buckinghamshire) til Erkebiskoppen, efterat hans Kone Ædelfled var död og tilkjendegav for ham (sin Faders eller ældre Broders) Wulfnods testamentariske Bestemmelse, at han havde testamenteret dette Landstykke til Christs Kirke efter sin og sin Kones Död; og bad han Erkebiskoppen at han (Tokig) maatte besidde dette Landstykke, saa længe han levede, men at det efter hans Död skulde uden Indsigelse tilfalde Christs Kirke tilligemed alle derpaa i hans Besiddelsestid skete Forbedringer; og lovede han at han

[1]) Cfr. Nr. MCCCXXXVI, Eádsige arcebisceop 1045-1052.

vilde vedligeholde det for Biskoppen og hans Mænd uden Betaling. Heri samtykte Erkebiskoppen, og sagde at han havde handlet ret i selv at gjöre ham bekjendt med dette Testamente; ihvorvel han vidste det godt forud. Og hertil vare Vidner Ædelstan af Bleddeblæw (? Bledlow i Buckinghamshire), og Leofwin hans Sön, og Leofric af Eaninggaden, og flere andre gode Mænd, ihvorvel vi nævne dem ikke alle, og Erkebispens hele Hird, baade Klerke og Lægfolk.

DCCCV. EALDRED, 1046-1060 (t. IV p. 138—139).

Regnante in perpetuum rege regum domino nostro Ihesu Christo! Ego Ealdredus Wigornensis aecclesiae episcopus, quandam telluris partem, scilicet rus quod ab incolis Ðeotinctun vocatur cum alio uiculo ad illud pertinente qui Ælfsigestun nominatur, tres, uidelicet, hidas terrarum in duabus, ut prædixi, uillulis, cum licentia domini mei regis Eaduuardi, pro remedio animae meae et ipsius domini mei, deo et sanctae dei genetrici Mariae condono ad usus fratrum deo seruientium in aecclesia ipsius sanctae et perpetuae uirginis Mariae in Uuigornaceastre; ut habeant et possideant iure aecclesiastico perpetua haereditate, cum saca et socno, tolle et teame, reditibus et campis, pascuis et pratis, et cunctis utilitatibus ad praenotatam uillam pertinentibus. In ciuitate etiam Uuigorna curtem unam ad eam pertinentem, ut habeant et pacifice utantur, et quamdiu fides christiana in Anglia permanserit, his donationibus minime careant. Hanc terram Toki, praepotens et diues minister regis, iure haereditariae successionis, liberam ab omni seruitio humano, praeter regale, quod dumtaxat toti patriae commune est, quamdiu uixerit, tenens, mihi, ob amicitiam inter nos confirmatam et pro animae suae remedio moriens testamento donauit. Sed cum filius suus Aki nomine, potens et ipse minister regis, patris testamentum

irritum facere uolens, eam parentum successione ad suum ius reclamasset, fauente et consentiente ipso domino meo rege, et Leofrico comite et caeteris optimatibus huius provinciae attestantibus, datis sibi .viii. marcis auri purissimi, liberam a sua et ab omni parentelae suae haereditaria proclamatione, eam mihi reddidit, et scripto coram testibus firmato reconsignauit, ut libere eam possem dare seu uendere cuicumque uellem absque ullius contradictione. Unde et ego cum licentia ipsius domini mei regis, deo et sanctae dei genetrici, ad aecclesiam quae sita est, ut praediximus, in Uuigornaceastre, ita eam liberam trado sicut ipse eam liberam ipse tenebat et ego eam liberam ab eo accepi, tam a seruitio uillae episcopalis Breodune, ad quam dicebatur antiquis temporibus pertinere debuisse, licet hoc nullius iam uiuentis hominis memoria posset recolere, quam a caeteris cuiuscumque hominis seruitiis, praeter, ut diximus, regis, iuxta morem patriae. Sit autem, ut praediximus, haec terra libera a Breodune, ab omni seruitio tam aecclesiastico quam saeculari et episcopali etiam, cum saka et socne, tolle et teame, ciricsceatte, et decimis, et omnibus reditibus, ita ut nullus successorum meorum, aut eorum praepositi, ad Breodune quicquam seruitii de hac terra, nec de pertinentibus ad eam, habeant reclamare, quia iniustum est.

✝ Ego Eaduuardus rex Anglorum donationem hanc mea licentia factam signo crucis munio. † Ego Eadgid regina Anglorum consensi. † Ego Ealdredus episcopus consensi. † Ego Leofricus dux consensi. † Ego Ælfgarus dux consensi. † Ego Odda dux consensi. † Ego Owine minister. † Ego Wagen minister. † Ego Berhtric Ælfgares sunu. † Ego Atsor minister. † Ego Osgod apud Heailea.

I England henledededes Opmærksomheden först paa dette Monument ved en med Træsnit oplyst Meddelelse desangaaende af Hr. Knowles i „Illustrated London News."

August 28, 1852 (Nr. 576, vol. XXI p. 157), hvori han omtaler at han agtede at lade tage en Afstöbning af Stenen, som han havde bestemt at offerere til Antiquarernes Selskab i London „i den Forvisning", som han udtrykker sig, „at nationale Monumenter fra Oldtiden frembyde en dobbelt Interesse, naar de opdages i de ældste Dele af vor Hovedstad". Af en Beretning fra dette Selskab sees, at Hr. Knowles's Meddelelse afgaves i dets Möde Thorsdagen den 20de Januar 1853 og til denne föiede Selskabets Medlem W. D. Sawl Esq. nogle Bemærkninger om Runeindskriftens Indhold. Han havde desangaaende skrevet til to Venner i Lancashire, som godt forstode sig paa Indskriftens Characterer og Sprog; disse havde været enige om at læse det förste Ord Ina.

Som det synes, havde man den Gang i dette Londoner Selskab ikke bemærket, at allerede i Morning Chronicle af September 18, 1852 havde denne Tidendes Correspondent i Kjöbenhavn, foranlediget ved Meddelelsen i „Illustrated London News" leveret Bemærkninger om Stenen og dens Indskrift, der med Undtagelse af det förste Navn ingen Vanskelighed frembyder. Dette förste Navn har han, efter den tidligere Afbildning, læst Eina og meent kunde maaskee være Einar, et vel bekjendt oldnordisk Navn. Vi ville ikke nægte vore Læsere den Tilfredsstillelse i övrigt af hans Bemærkninger her at kunne læse fölgende: „Denne uskatteerlige Oldtidslevning er en nordisk Runesteen, upaatvivlelig dansk, opreist over nogen Hövdings Grav. Den fantastiske Dragefigur ligner flere paa andre scandinaviske Monumenter og har en paafaldende Overeensstemmelse med Forestillinger, der forekomme paa mange af de gamle Guldbracteater, som ere fundne hist og her i de nordiske Lande."

„Dette Monument er eneste i sit Slags, den eneste danske Runesteen der er bekjendt at existere i England, og skylder sin Bevaring den Omstændighed, at den har

været nedgraven i Jorden. Runernes Characteer med videre viser at Indskriften ikke hörer til den alleræeldste Art og heller ikke til den alleryngste. Jeg skulde være tilböielig til at henföre den til det 10de eller 11te Aarhundrede. Muligen vilde fortsatte Udgravninger have bragt flere lignende Skatte for Lyset eller i det mindste selve Gravens Indhold. Man kan vist vente, at selve Stenen strax vil blive offereret til vort National-Museum, hvor den passende vil begynde Rækken af britiske Gravmonumenter med Indskrifter. Dansken maa have været et mægtigt Element i vor oldengelske Stamme, naar den Nations Hövdinger kunde ligge i vor Hovedstad uforurettede og med deres nationale Erindringer om sig. Der er intet paa Stenen, som kan lede os til at antage, at den her begravne eller hans Venner have været Christne. Skulde det Britiske Museum nægtes dette prægtige Monument, som jeg dog ikke kan bringe mig selv til at troe, burde man i det mindste drage Omsorg for at der tages en nöiagtig Afstöbning af Stenen, förend Overfladen beskadiges ved Tilfælde eller Luftens Paavirkning."

Det Haab, som Correspondenten her udtaler, synes ikke at være gaaet i Opfyldelse, eftersom en Beretning om Mödet i det Archæologiske Institut af 4de Februar 1853 ommelder, at man forgjeves har gjort Forsög paa at erhverve denne mærkværdige Oldtidslevning for det Britiske Museum, og at den nærværende Eier havde besluttet at beholde Stenen ophængt i sit Varelager formodentlig for at vække Kjöbernes Opmærksomhed.

Med Hensyn til den ovenmeldte Yttring, at der er intet paa Stenen, som henviser til at den begravne eller hans Venner, som reiste Stenen, vare Christne, da forholder det sig vistnok med Hensyn til Forestillingerne saa, men derved maa dog bemærkes, at den samme Smag, som tilhörte den seneste Periode af Hedenolden her i

Norden, vedligeholdt sig ind i Christendommens förste Tider, hvorom talrige, tildeels ogsaa den christelige Gudstjeneste vedkommende, Levninger vidne. Med Indskriften derimod turde vel Forholdet stille sig noget anderledes, da man vel kan antage, at Anvendelsen af de puncterede Runer henvise til en Tid, da Christendommen var udbredt i Norden og det latinske Alphabet der kjendt.

Af de ovenanförte Meddelelser vil det sees, at vi skylde Hr. Knowles's Interesse for den nordiske Archæologie, at saavel Antiquarernes Selskab i London som vort Selskab her i Kjöbenhavn har erholdt paalidelige Afstöbninger af dette dansk-britiske Monument.

Nogle af eet af vort Selskabs Medlemmer Thorleif Gudm. Repp meddelte Bemærkninger om denne Runesteen antages at være af Interesse som afgivende yderligere Oplysninger, og tilföies derfor her.

Rune-Indskriften paa denne Steen er overmaade klar og tydelig; blot med Undtagelse af de to allerförste Bogstaver, eftersom Stenen paa dette Sted er sönderbrudt. Vel var jeg dog i Begyndelsen, saalænge jeg intet andet havde at holde mig til end Tegningen i "Illustrated London News" tilböielig til at antage at "Morning Chronicle's" Correspondents Læsemaade endogsaa af disse to Bogstaver, var den rigtige, ihvorvel den Omstændighed, at Navnet Eina, som ikke lettelig forekommer i noget nordisk eller keltisk Sprog, ikke er gunstig for samme; men nu troer jeg det kan ansees for sikkert, at Etatsraad Rafn har ved Hjælp af Afstöbningen, som naturligviis er accuratere end Tegningen, udfundet den rette Læsemaade, saa at man bör læse: KONA : LET : etc., hvilket, ifölge Rune-Indskrifternes bekjendte Bogstav-Karrighed, er at opfatte, som om det var skrevet KONAL : LET. etc. Om ingen

af de övrige Bogstaver kun der næres mindste Tvivl, ikke en Gang om Bogstavet ᚽ i Ordet þensi, skjönt Stenen her synes at være lidt beskadiget.

Indskriften er arrangeret βουστροφηδὸν, og hvert af dens syv Ord adskilt fra det efterfölgende med tydelige to Punkter: afskreven med latinske Bogstaver faaer den et saadant Udseende:

KONA : LET : LEKIA : ST

: IKUT : KUA : ISNEÞ : NIE

Heraf sees nu tillige at Indskriften — i det mindste for dens eget Vedkommede — er aldeles heel, og at slet intet mangler i den; thi den begynder ved Randen, eller Grændsen af Stenens bearbeidede eller tilhuggede Deel og den omdreiede Linie naaer igjen næsten til samme Rand, saa at her ikke er Plads for et eneste Ord til. Heller ikke er der Plads for nogen Linie, da Indskriften saa temmelig udfylder hele den Margin, som er levnet udenfor Sculpturen. Saaledes er Mr. Knowles's Paastand om Indskriftens Integritet fuldkommen beviist.

Mr. Knowles kalder denne Steen en *Hovedsteen* (head stone), fordi, ifölge hans Beskrivelse, den har været opreist paa samme Maade, i skraa vertical Retning, som saadanne Stene eller Tabletter endnu ofte opreises paa engelske og andre Kirkegaarde ved Hovedet af en Grav.

I sin förste Meddelelse til „Illustrated London News" har Mr. Knowles intet meldt om det Menneske-Skelet, som han udförligt omtaler i Brevet til det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskabs Secretair. Maaskee kan man deraf slutte, at Skelettet först senere er blevet opdaget.

Indskriften indeholder aldeles intet, som antyder at den er en Mindesteen efter en afdöd Person: den Omstændighed, som snarest skulde tilkjendegive dette, er Stillingen, i hvilken Stenen er opreist; dog kan denne Stilling næppe betragtes som noget afgjörende Beviis, da

Hensigten med en saadan Stilling ikke var nogen anden, end at Indskriften mere skulde falde i Öiet og læses lettere. Hvis denne Steen skal kaldes en Mindesteen efter en Afdöd, saa maatte det være i Ordets uegentligste Betydning, siden den aldeles intet melder om den afdöde Person, om hvilken den skulde minde.

Kun i det Tilfælde at Konal og Tuke i deres levende Live havde ladet Stenen tilhugge, og saa befalet, at den skulde opreises ved Hovedet af deres Grav efter deres Död, kunde den siges at være et, men dog temmelig utydeligt Slags af Mindesteen efter dem. Dog vilde dette være et nyt Factum i Runemonumenternes Historie.

I ethvert Tilfælde afviger den foreliggende Indskrift fra den sædvanlige Indskrifts Formel. Det hedder ikke her, som sædvanlig „N. N. *reiste* denne Steen", men „*lod lægge* denne Steen", hvorvel Stenen ifölge Mr. Knowles's Forklaring rettere kan siges at være *reist* end *lagt*.

Maaskee blev denne Hoved-Steen opreist ved Hovedet af en anden liggende Steen, som indeholdt den Begravedes Navn, og da vilde Verbet *leggia* referere sig til den horizontale Steen, og ei til selve Stenen, hvorpaa vor Indskrift findes. Noget lignende forekommer endnu den Dag i Dag ved engelske Grave. I dette Tilfælde vilde nærværende Indskrift ikke være noget andet end en Tillægs- eller Hjælpe-Indskrift.

Denne sidste Conjectur vinder noget Sandsynlighed, naar vi betænke Stedet, hvor Stenen er funden. Paa den foreliggende Hoved-Steen findes nemlig aldeles intet, som er christeligt; og dog bliver man vist let enig om, at den ikke vel kan være ældre end fra det 10de eller 11te Aarhundrede. Men en virkelig Gravsteen, *opsat i London* i denne Periode, maatte nödvendigviis være christelig. London var fuldkommen christen længe för det 10de Aarhundrede. At denne Stad flere Gange blev taget af indbrydende

Hedninger, kan her næppe komme i Betragtning. Hedningernes Occupation var aldrig langvarig og slet ikke saa sikker, at de kunde tænke paa at opföre hedenske Monumenter. Og hvis de havde gjort dette, vilde da saadanne Monumenter ret længe have faaet Lov til at staae? Naar vi derimod forudsætte, at denne Indskrift kun er en Tillægs-Indskrift og denne Steen kun en Hoved-Steen, og at der foruden den maa have været en anden horizontalt liggende Gravsteen, saa maa vi tillige antage, at denne nu tabte Steen indeholdt den Afdödes Navn, den sædvanlige Bön for hans Sjæl, Korsets Tegn o. s. v.

Det vil maaskee befindes at være mest sandsynligt at dette Monument skriver sig fra Knud den Stores Tid. Men i saa Tilfælde maatte det egentlige Gravminde være ganske christeligt og den Christendom, som savnes paa denne *Hoved-Steen*, maatte da findes paa den egentlige Gravsteen i en udförligere Indskrift, til hvilken den nærværende da maatte betragtes som et blot Supplement.

Verbet *leggja*, som tilvisse er usædvanligt, forekommer mig at indeholde en Beviisgrund for denne Conjectur.

THORL. GUDM. REPP.

Af de ovenfor indförte Artikler vil det bemærkes, at baade en engelsk og en islandsk Lærd, hvis Stemmer have Vægt, have yttret den samme Formening, som Betragtning af Forestillingerne paa Stenen og Indskriftens Undersögelse, saavel i palæographisk Henseende som i Henseende til Sprog og Indhold, have ledet mig til, nemlig at det er et dansk Mindesmærke vi have for os, hidrörende fra det 11te Aarhundrede, omtrent fra Knud den Stores Tidsalder.

Denne Formenings Grund vil imidlertid vinde större Fasthed og dens Betydning större Klarhed ved Monumentets Sammenligning med et i næste Artikkel omhandlet

analogt dansk Mindesmærke, hvis Tidsalder kan nogenlunde bestemt angives og med flere danske Indskrifter af samme Categorie.

BEMÆRKNINGER OM GORM DEN GAMLES OG THYRE DANABODS MINDESTENE I JELLINGE;

VED C. C. RAFN.

NORDENS OLDSPROG og flere Grene af den nordiske Oldtidsvidenskab vilde upaatvivlelig vinde Oplysninger, som fremtidige Granskere ville skatte höit, hvis man kunde blive i Stand til at revidere og paa ny udgive de hidtil bekjendte Runeindskrifter og föie dertil de ikke saa ganske faa senere opdagede samt ledsage dette hele Apparat med Indices til Veiledning saavel i sproglig Henseende som ogsaa i historisk, geographisk og archæologisk. Nærværende Annaler og Antiquarisk Tidsskrift ere passende Bevaringssteder for dette Slags Oldskrifter og passende Organer for deres yderligere Oplysning. Vi ville bestræbe os for at tilfredsstille en vel begrundet Forventning ved i de nærmest fölgende Bind, ligesom i dette, at optage Bidrag i denne Retning. — Hvor önskeligt vilde det ikke være, om det lod sig udföre, at disse Bidrag kunde omsider danne en saavidt muligt fuldstændig Samling af de hidtil opdagede nordiske Runeindskrifter. En nidkjær Medarbeider i Sverige, Mag. Carl Säve, Docent i Oldnordisk ved Universitetet i Upsala, har lovet at levere Bidrag til Bearbeidelsen af den svenske Afdeling, der i Omfang vel kan antages at være fjorten Gange större end alle de övrige tilsammentagne. En anden svensk Medarbeider, Hr. Richard Dybeck, har paa antiquariske Reiser i flere Provindser i Sverige allerede samlet værdifulde Materialier til Afbenyttelse for dette Öiemed og lover at fortsætte sine Bestræbelser

i denne Retning. Til den danske Afdeling har man allerede værdifulde Forarbeider og Samlinger. Den norske Afdeling frembyder færre Vanskeligheder, fordi de i Norge værende Runeindskrifters Antal ikke er stort og de fleste findes i Omegnen af Christiania-Fjorden. Vor dygtige norske Medarbeider, P. A. Munch, som i nærværende Annaler (i Bindet for 1850, p. 273—287) har gjort os nöiere bekjendte med de paa Man og Syderöerne værende Runestene, paatager sig gjerne Bearbeidelsen af de i Norge bevarede. De hidtil paa Færöerne, Island og Grönland opdagede Monumenter af denne Classe ere ikke talrige. Hvad der her forelöbig kan tilkjendegives er, at Bestræbelser, som gaae ud paa at oplyse de nordiske Runemindesmærker, kunne, ganske i Overeensstemmelse med vort Selskabs Plan og Formaal, fra sammes Side vente redebon Bistand, og at Beskrivelser af disse Monumenter, oplyste ved Afbildninger, forsaavidt saadanne skulde finde hensigtsmæssige, ville, til Granskeres fremtidige Afbenyttelse, blive optagne i Selskabets archæologiske Tidsskrifter.

Et saadant förste Afsnit, hvis Værd Kjendere ville paaskjönne, af en Beskrivelse over nyopdagede Runemonumenter i Sverige er optaget i nærværende Bind. Ved Bemærkninger meddelte om enkelte deels nyopdagede, deels tidligere bekjendte, danske Runemonumenter bestræber jeg mig for at levere ogsaa et lidet Bidrag til denne Green af den nordiske Oldtidsvidenskab. Jeg har derved alene sat mig til Opgave at levere Indskrifterne saa nöiagtige og fuldstændige, som det har været mig muligt, men ingenlunde lagt Vind paa at tilföie udförlige philologiske og historiske Undersögelser.

Den nuværende Landsby Jelling, som i Oldtiden benævntes JALÁNGR og den Gang, da den dog vel först som en enkelt Gaard, endog i lang Tid var et Kongesæde, havde langt större Betydning end nu, ligger i Jylland halv-

anden Miil i Nordvest fra Kjöbstaden Veile i Tyrild Herred, Veile Amt. Den hörer til de Byer, hvis Navne tidligst forekomme i Fædrelandets Oldhistorie. De islandske Sagaer nævne den allerede i Frode Fredegods Dage; der herskede den Gang, hedder det[1], en almindelig Fred over hele Landet; Ran og Tyveri vare aldeles hævede, saa at en Guldring laa i mange Aar paa den alfare Vei paa Jalangs Hede *(at gullhríngr lá marga vetr á þjóðleið á Jalángrs-heiði)*. Senere, i det 2det eller 3die Aarhundrede, opholdt sig ifölge Saxo[2] her paa Gaarden Jalang *(villa Jalanga)* Kong Vermund Frodason.

Jalang nævntes saaledes langt tilbage i den forhistoriske Tid som en Kongsgaard og var det endnu ved den historiske Tidsalders Begyndelse, thi her boede i Slutningen af det 9de og i den förste Hælfte af det 10de Aarhundrede Danmarks berömte Konge Gorm den Gamle, der först forenede de danske Stater under sit Herredömme, og med ham hans ikke mindre navnkundige Dronning Thyre med det betegnende Tilnavn Danabod eller de Danskes Frelse, og her bleve de begge efter deres Död höilagte efter hedensk Skik, eftersom Christendommen först indförtes i deres Söns, Harald Blaatands, Regjeringstid. Svend Aagesen beretter, at denne lod sine Forældre jorde paa hedensk Viis i tvende hinanden lignende Höie som herlige Gravmæler ved Kongsgaarden i Jelling *(tumulis gemellis et paribus, quasi illustribus mausolæis, secus regis curiam in Jelling)*[3], og Saxo anförer ligeledes, at Harald stædte sin Moder Thyres Lig med stor Pragt til Jorden ikke langt fra hendes Mands Gravsted, hvor nu Kirken staaer imellem begge Ægtefællers ved hinanden liggende Gravhöie *(ubi nunc sacrarium perspicere est duorum conju-*

---

[1]) Fornmanna Sögur II p. 413 i det förste der indförte Sögubrot jfr. Snorra Edda t. I p. 376, Skáldskaparmál c. 43. — [2]) Hist. Dan., ed. Mülleri p. 163. — [3]) Langebek, Script. rer. Dan. I, p. 51.

gum socialibus bustis intersitum)[1]. Disse tvende Gravhöie, der ere af en overordentlig Störrelse, svarende til de Personers Betydning, over hvilke de vare opförte, ere endnu talende Vidnesbyrd fra hin fjerne Tid, og ligger Gorms Höi sönden for Kirkegaarden men Thyres norden for samme. Tilfældige Arbeider, som foretoges i 1820, foranledigede en nöiere Undersögelse af Dronningens Gravhöi, som afgav et höist interessant antiquarisk Udbytte[2].

Tvende Runestene, som vi her nærmere ville omtale, stode tidligere, hvilket ogsaa deres Indskrifter antyde, paa disse tvende Gravhöie, men de ere nu begge, den paa Kongens Höi allerede i 1586, efter Foranstaltning af den daværende Lehnsmand paa Koldinghuus Casper Markedaner til Sögaard, henflyttede til Kirkegaarden.

Allerede Ole Worm har i Monumenta Danica 1643 (p. 331—341) meddeelt Afbildninger af begge Stene og har tilföiet Fortolkning af Indskrifterne, der imidlertid trængte til yderligere Berigtigelse, hvortil Bidrag leveredes navnligen ved en af S. Abildgaard 1771 udfört Afbildning og ved en senere, 1811, af M. F. Arendt tagen Afskrift.

Særdeles værdifulde Oplysninger har Finn Magnusen, der selv i 1821 besögte Stedet og undersögte Indskrifterne, om disse og tvende andre de samme Monumenter vedkommende meddeelt i Antiquariske Annaler[3], og R. Rask, som senere, i Juli 1823, ogsaa tog selve Indskrifterne i Öiesyn, föiede dertil enkelte yderligere Bemærkninger. Dette Apparat giver ypperlig Veiledning. Tillige har jeg benyttet de af Adam Müller udförte fortrinlige Afbildninger i större Maalestok, der ere bestemte for den af hans Fader bearbeidede Udgave af Saxo, hvilke bleve mig af Professor Velschow, der har

---

[1]) l. c. p. 486. — [2]) See Antiquariske Annaler IV, 1 p. 64 og flg.; jfr. nærv. Annaler 1840—1841, p. 167—176. — [3]) IV, I, p. 100—123, 267—271.

overtaget denne Udgaves Fuldförelse, velvilligen laante[1]. Derhos har jeg, for om muligt at supplere Indskriftens Fortolkning, brevvexlet med Stedets Præst Hr. Seminarieforstander Carl Emil Kemp, der har jevnfört den tagne Copie med selve Indskrifterne paa Stenene og bestræbt sig for at skimte enkelte af de Træk, der ikke havde været gjengivne. Hans Meddelelser have afgivet Bidrag til Monumenternes fuldstændigere Oplysning.

THYRE DANEBODS MINDESTEEN I JELLINGE.

Thyre Danebod, Gorm den Gamles Dronning, var ifölge de islandske Skribenter en Datter af Klakk-Harald, Jarl over Jylland *(af Jótlandi)*[2] eller Holsteen, *(rèð fyrir Hollsetulandi)*[3], vel især over Angeln. Saxo derimod siger at hun var en Datter af den engelske Kong Edelred *(Anglorum regis Edelradi filia)*[4]. Suhm söger at forene disse Beretninger ved at antage hendes Fader Harald for en Sön af Gurmund eller Guthrum, dansk Konge i Ost-Angeln, hvorved Thyres engelske Herkomst vilde bekræftes. Rimeligere hidrörer Faderens Navn hos Saxo fra Misforstand af Angli, som man har udlagt ved Englændere istedenfor Angler. De gamle historiske Skrifter ere enige i at prise hendes fortrinlige Egenskaber, hendes Skjönhed, hendes Klogskab og Mandhaftighed. Svend Aagesens Skildring af disse[5] stemmer ganske med Islændernes Angivelser.

---

[1]) Disse Tegninger ere allerede udförte i smukke Kobberstik af P. C. Schöler. Archivsecretair A. Strunk var saa beredvillig at meddele mig til Afbenyttelse de forskjellige Tegninger og Aftryk, som bevares i det antiquarisk-topographiske Archiv, blandt hvilke han især fremhæver som „meget gode" de for Illustreret Danmarks Historie af A. Fabricius efter Adam Müllers Afbildninger af M. Petersen reducerede og raderede Blade. — [2]) Snorre Hk. 1 p. 79; Fornmanna Sögur 1 p. 2, 115—116. — [3]) Jómsvíkinga Saga c. 2, Fornm. S. 11 p. 3—8. — [4]) Hist. af Danmark 2 p. 438. — [5]) Sven. Agg. hist. reg. Daniæ, Langebeks Script. rer. Dan. 1. p. 28.

Saxo kalder hende *Daniæ majestatis caput* og Svend Aagesen *regni decus* eller *decus Daciæ*. Annalerne benævne hende med det Navn, hun endnu sædvanlig bærer, DANABÓT, de Danskes Frelse, ligesom hendes ældste Sön Knud, Guld-Haralds Fader, förte Tilnavnet *Danaást*, de Danskes Kjærlighed. I de islandske Sagaer derimod, saavel hos Snorre som i Olaf Tryggvasons Saga og i Jómsvíkinga Saga, förer hun det selvsamme Tilnavn som paa Jellinge-Stenen: DANMARKARBÓT[1]. Dette skjönne Tilnavn, Danmarks Pryd, Frelse eller Forbedrerinde, skal hun have faaet, fordi hun ved sin Fremsynethed og kloge Raad frelste Landet i Uaar[2].

Den særskilte Mindesteen over Thyre Danebod er af Granit, 5 Fod höi og 3 Fod bred. Den forreste Side, som er flad, har tre Runelinier. Den anden Side er buget og har ligesom tre Flader, og paa den midterste af disse findes

---

1) Dette, „Danmarkebot", forekommer ogsaa i en anonym Forfatters Genealogia regum Daniæ og i Capiteloverskriften hos Svend Aagesen, Scr. rer. Dan. 1 p. 22, 48. — 2) Dette Navn stemmer saaledes i Betydningen, ligesom i Henseende til Sammensætningens sidste Ord, med det Tilnavn, man gav Harald Haarfagers Datter Olöf, nemlig ÁRBÓT, *annonæ-levatrix*, fordi hun ved sine vise Foranstaltninger forbedrede Aaringerne eller frelste Landet i Uaar, *gerði mönnum árbót*, som man derom dengang udtrykte sig (Fornm. Sögur 2 p. 74). Forbedring i Klædedragt benævnes BÚNINGSBÓT i Áns saga bogsveigis c. 2, Fornaldar Sögur Norðrlanda 2, p. 329; saaledes betyder ogsaa HUGARBÓT Sindsforbedring eller Tröst (see Sv. Egilssons Lex. poët. ant. lingvæ sept. under *bót* p. 71). I Olaf Kyrres Tid anvendtes i Nidaros en stor Klokke til at sammenkalde Gildebrödrene, hvilken benævntes BÆJARBÓT, der udlægges Byens Pryd (*oppidi ornamentum*, see Fornm. Sögur 6 p. 440). At Verbet *bœta* har en lignende Betydning sees af Eymundar Saga (c. 1, Fornm. S. 5 p. 267, Ant. Russes t. 2 p. 174), hvor det siges om Olaf Haraldson og Eymund Ringson, at disse to Fostbrödre i deres Ungdom vænnede sig til alle doldrætter, *er karlmann bœtti*, som prydede en Mand.

Indskriftens Slutning, een Linie i bred Indfatning ligesom i Baand.

De her vedföiede Afbildninger fremstille den fuldstændige Indskrift paa begge Sider[1]:

Med latinske Versalier bliver denne Indskrift at læse saaledes: KURMR: KUNŪKR: KARÞI: KŪBL: ÞAUSI[2]:

---

[1]) Paa den forreste Side ere nu ved Afstödning enkelte Træk beskadigede; denne Beskadigelse fandtes ikke i Worms Tid, hvis Afbildning har disse Runer fuldstændige, men derimod i Abildgaards 1771. Den her meddelte Afbildning viser ved fulde Streger hvad der endnu er synligt af disse Runer. For Nöiagtigheds Skyld tilföies iövrigt her Pastor Kemps Bemærkninger derom: „I anden Linie er af anden Rune Hovedstaven og den venstre Deel af Tværstregen tydelig, den höire Deel derimod næsten udslettet; den tredie Rune er saa at sige ganske udslettet, den fjerde Rune sees tydelig nok. Af tredie Linies anden Rune sees Hovedstaven tydelig, Tværstregerne derimod ere næsten udslettede; af den tredie Rune er den venstre Hage næsten udslettet, Hovedstaven og höire Hage ere derimod tydelige." — [2]) Den 11te Rune i förste Sides anden Linie havde Adam Müller givet med en Tværstreg paa Hovedstaven (ᛏ), medens derimod Worm og Abildgaard her have alene ᚢ. Jeg antog denne Tværstreg, som maatte antyde et ᛏ, der ikke her kunde passe, for en tilfældig Ridse i Stenen, og bad derfor Pastor Kemp nöie at eftersee denne Rune, om der fandtes nogen Tværstreg paa

AFF: ÞURVI: KUNU: SINA: TANMARKAR: BUT. Omskreven efter sædvanlig islandsk Orthographie: Gormr konúngr gerði kumbl þetta (þessi) eftir Þyri, konu sína, Danmarkarbót, d. e. Kong Gorm gjorde denne Höi over sin Kone Thyre Danmarks Pryd.

GORM DEN GAMLES MINDESTEEN I JELLINGE.

Kong Gorms Mindesteen er ligeledes af Granit; dens Grundflade danner en Trekant, hvis ene Side med Hoveddelen af Indskriften har forneden en Brede af 8 Fod 10 Tommer, den anden, hvorpaa en phantastisk Dyrefigur, 5′ 2″ og den tredie, hvorpaa en Christusfigur, 5′, altsaa den hele Steen 19′ i Omkreds forneden. Stenen, hvis Höide over Jorden er 8′ 2″ gaaer pyramidalsk op i en Spids. Paa den anden Side er foroven til venstre et stort Stykke borte, omtrent 1′ i Höide, 13″ i Længde og 8″ i Brede eller Dybde.

Paa den förste Side findes den störste Deel af Indskriften i fire ved dobbelte Tværstreger fra hinanden adskilte Linier. Tværstregerne udvikle sig for Enderne i Snoninger, der fortsættes ovenfor Indskriften. Den her i Texten p. 318 tilföiede Afbildning fremstiller denne Side af Stenen med Hoveddelen af Indskriften, der fortsættes og fuldföres paa de tvende andre Sider.

---

dens Hovedstav, hvilken i saa Fald rimelig kunde være vendt den modsatte Led, betegnende ᛭, ei ᛏ. Hr. Kemp bemærker at der staaer tydelig ᚢ og aldeles sikkert at den förste Stav ikke har Tværstregen for ᛏ, ihvorvel man kan skjelne Grunden til at denne Rune er tegnet saaledes, da der neden for Stavens Midte findes en tilfældig Ridse i Stenen. Om derimod denne Runes forreste Stav har ovenover denne tilfældige Ridse, altsaa paa Stavens Midte, en den modsatte Vei vendende Tværstreg (᛭), tör han ikke bekræfte og heller ikke benægte, da der virkelig „sees Spor af en saadan Streg".

Paa den anden Side, af hvilken en Afbildning her meddeles tab. XIII, sees et phantastisk fiirföddet Dyr, der har nogen Overeensstemmelse med det paa Londoner-Stenen fremstillede, hvis lignende Klöer dog ere noget mere udförte; det har, ligesom dette, en fremstaaende omböiet Tunge men opreiste Takker. Halen ender sig i en fiirdeelt Svands; omkring Dyrets Hals, Krop og Hale er snoet en fuldstændig Slangefigur med Hoved og Hale.

Den anden Side adskilles fra den tredie af en Slags dobbelt gothisk Söile, der er dannet af tvende Snoninger. Disse udvikle sig i fortsatte Slyngninger og Snoninger, der tjene som Indfatning af de paa de tvende Sider anbragte Forestillinger. Underneden denne Indfatning fortsættes Indskriften med een Linie paa den anden Side og sluttes ligeledes med een Linie paa den tredie.

Paa den tredie Side, som er her afbildet tab. XIV, forestilles en skægget Mandsfigur med en ved Kors betegnet Glorie omkring Hovedet. Denne er upaatvivlelig en Christusfigur; dens aabne Arme synes ikke at være udstrakte men kun betegnende. Den er iført en snævert sluttende kort Kjole, og Benene synes at være ubedækkede.* Slyngninger, der have Lighed med Slangesnoninger, skjönt dog intet Slangehoved her er synligt, omgive Figuren til alle Sider og omfatte tillige saavel Kroppen som Armene.

Indskriften paa den förste Side er ved de ovenanförte tidligere Undersögelser bragt til næsten fuldstændig Klarhed[1]. Ordene (ᛅᛋ eller) ᛁᛅᛋ:ᛋᚭᛦ i 4de Linie, som tidligere vare urigtig aftegnede (hos Worm ᚴᛅᛋ ᛋᚭᛦ), læste, ligesom Arendt tid-

[1]) Ved den 16de Rune i anden Linie Φ bemærkes, at Adam Müllers Tegning her forneden har to smaae Hager, som skulde antyde ᛦ; disse have hverken Worms eller Abildgaards Afbildninger, og de maae derfor antages tilföiede i en senere Tid, upaatvivlelig af en Rune-Dilettant, der ikke har forstaaet Oldsprogets Former; de have altsaa ingen Værd og maa udelades.

ligere, Finn Magnusen, efterat Indskriften var renset, upaatvivlelig saaledes rigtig, og Adam Müller har ligeledes gjengivet dem i sin Tegning, ligesom Pastor Kemp har, efter min Anmodning, netop nöie efterseet disse Ord og derved gjort den Bemærkning, at der mellem det forangaaende Navns Slutningsrune ᚱ og Begyndelsesbogstavet ᛁ er en paa den nedenstaaende Afbildning bemærket Udspaltning i Stenen, rimeligviis foranlediget ved et Skilletegn, som der har været anbragt. Midtstregen i det andet Ords Slutningsrune ᛦ er nu aldeles usynlig, og Figuren viser sig som ᛦ. Af disse Ord gav Finn Magnusen den Fortolkning at ᛁᛅᛋ var det relative Pronomen IS, ES, der siden gik over til at blive ER, og ᛋᚭᛦ, SÓR, Imperfectum af *sverja*, sværge. Han formente nemlig at der sigtedes til den Ed, Kong Harald höitidelig aflagde om at antage og befordre den christne Tro. Rask, som bemærker: „Der kan ingen Tvivl være om Læsemaaden ᛁᛅᛋ: ᛋᚭᛦ", har rimeligviis ogsaa bifaldt denne Fortolkning af den, da han ikke yttrer nogen derfra forskjellig Anskuelse. En anden Sprogforsker[1] har fortolket det andet af disse Ord ved SÆR, sig, der altsaa skulde svare til *sèr* efter sædvanlig islandsk Skrivemaade. En tredie ogsaa fortrinlig Sprogforsker[2] formener at ᛁᛅᛋ er Verbet ES, *er*. Det er vistnok utvivlsomt at de nævnte Ord i Runeindskriftens Tidsalder kunne have været og virkelig have været anvendte i de af disse Granskere angivne Betydninger. Udtryksmaaden forekommer mig dog ikke ved nogen af dem ganske rimelig, og jeg vil til nöiere Overveielse fremsætte en fjerde Forklaring, som man neppe heller strax vil skjenke sit Bifald, men som dog har det for sig, at den

---

[1]) Danmarks Historie i Hedenold af N. M. Petersen 2 p. 153. — [2]) Kortfattet Fremstilling af den ældste nordiske Runeskrift af P. A. Munch, p. 38.

ikke tilförer vort i Runeindskrifter bevarede Oldsprog Udtryksmaader, der dog neppe kunne antages at være i prosaisk Lapidarskrift aldeles sikre.

Man kunde tænke sig at Runeristeren havde efter Kong Harald Blaatands Bud i hans levende Live, (efter Suhms Mening[1] omtrent ved Aaret 978, efter andres omtrent 960), thi til den Tid maatte jo Monumentet henföres, indhugget Hoveddelen af Indskriften paa denne Side med Ordene ᛋᛅ : ᚼᛅᚱᛅᛚᛏᚱ : ᛁᛅᛋ tilföiede og har da afbrudt sit Arbeide, muligen efter Kongens egen Bestemmelse eller fordi der ikke var i denne Sides Slutningslinie Plads til hvad han havde agtet at udtrykke, rimeligviis: ᚴᚱᛁᛋᛏᚾᛅᚦᛁ : ᛏᛅᚾᛘᛅᚢᚱᚴ, kristnaþi Danmaurk. I denne ufuldförte Tilstand har nu Monumentet i længere Tid henstaaet, maaskee lige til Svend Estridsens Regjering, da man har bestemt sig til at tilföie en Slutning og til denne tillige benyttet de underneden Forestillingerne paa de tvende andre Sider til saadan Anvendelse skikkede Pladser. Den, som paatog sig dette Hverv, har da fundet Udtrykket ᛋᛅ—ᛁᛅᛋ, sá—ias eller ies forældet og har da begyndt sit Arbeide med at tilföie til Forklaring det den Gang brugelige *sá er*, som han har sammentrukket til SÁ'R og ristet ᛋᚬᛦ, det selv samme sammentrukne Ord som det, i Lighed med det ældre ᛋᛅᛋ (L 624, B 247) dannede, paa mange Runestene forekommende ᛋᛅᛦ (f. Ex. L 192, B 388; L 312, B 267; L 587, B 216), saaledes paa den ene Husby-Steen i Lyhundra Herred i Attundaland i Upland (L 608), hvor der siges at fem Brödre lode reise denne Steen efter deres Broder Svein, som döde i Jylland men skulde have reist til England: ᛋᛅᛦ : ᚢᛅᚱᚦ : ᛏᚢᚦᚱ : ᛅ : ᛁᚢᛏᛚᛅᛏᛁ : ᚬᚾ : ᛋᚴᚢᛚᛏᛁ : ᚠᛅᚱᛅ : ᛏᛁᛚ : ᛁᚴᛚᛅᚾᚦᛋ, d. e. SA'R VARÞ TUÞR A IUTLĀTI ON

[1]) Hist. af Danmark 3, p. 138.

SKULTI FARA TIL ĪKLANÞS, efter almindelig Retskrivning: „sá er varð dauðr à Jótlandi en skyldi fara til Englands".

Det kunde ogsaa være tænkeligt at der oprindelig ikke har staaet ᛁᛆᛋ, som dog er en noget tvivlsom, neppe i ældre Runeindskrifter forekommende, Form, uagtet man vel senere finder ᛁᛆᛦ, men alene: ᛆᛋ, som oftere træffes, f. Ex. paa den ene Steen i Nykirke Sogn, Jönåkers Herred i Södermanland (L 895, B 771), som tvende Brödre havde reist til Erindring om deres Broder Svire eller Sverre, som döde i England: ᛆᛋ : ᚢᛆᚱᚦ : ᛏᛆᚢᚦᚱ : ᚬ : ᛁᚴᛚᛆᚾᛏᛁ d. e. AS VARÞ TAUTR O ĪKLANTI, efter almindelig Skrivebrug „es varð dauðr á Englandi". For at betegne at det fölgende Ord var en tilföiet Forklaring af det alt staaende forældede Ord, har Runeristeren forlænget Skilletegnet (:) til en Streg og udhugget et nyt Skilletegn foran, der har foranlediget den omtalte Udspaltning. Arendt allerede har læst disse to Ord ᚼᛋ : ᛋᚬᛦ og antager at den foregaaende Streg er en mislykket Rune, der ikke skulde medtages ved Læsningen; han har bemærket at dens Afstand fra den fölgende Character er lidt större end sædvanlig. Uden at antage noget Tidsforlöb inden den paafölgende Slutnings Indristning kunde man ogsaa antage at den her ommeldte Misristning af ᛁᛆᛋ istedenfor ᛆᛋ har foranlediget Risteren til strax at tilföie ᛋᚬᛦ, for at Meningen sikrere skulde kunne fattes.

De 4 sidste Runer i fjerde Linies Slutningsord ere temmelig utydelige i Tegningen og have af flere været ansete for ulæselige. Imidlertid har Hr. Kemp gjentagne Gange under fordelagtig Belysning tydelig kunnet see disse Runer og, naar Belysningen faldt skarpt paa dem, kunnet sikkert forfölge Trækkene, om hvis Læsning der vistnok ingen Tvivl kan være.

Indskriften i Linien underneden Dyrefiguren paa den anden Side er ogsaa tidligere læst og utvivlsom[1].

I Slutningslinien under Mandsfiguren paa tredie Side har man derimod alene gjengivet det förste Ord, den förste Rune af det andet Ord og Slutningsordet; af de midterste 8 eller 9 Runer bleve kun enkelte svage Træk med Usikkerhed bemærkede.

Vor förste Runolog og efter ham vor förste nordiske Sprogforsker har, som ovenfor bemærket, hver især underkastet selve Monumentet en nöiagtig Undersögelse, men ingen af dem har dristet sig til at udfylde Lacunen og, saavidt mig bekjendt, heller ingen anden för eller efter dem. Noget vovelig og uden stort Haab om et gunstigt Resultat syntes derfor et Forsög paa at udfinde hvad der har staaet at maatte blive. Imidlertid forekom det mig, især da dette Mindesmærke hörer til vore allervigtigste her i Danmark, at man ikke burde meddele denne Indskrift uden at gjöre et fornyet Forsög. Lærdom og Skarpsind til at fortolke en vanskelig Text er ikke altid forenet med Öie til at skimte halvt udslidte eller forældede Træk; hertil kommer at man ved fortsat, ofte gjentagen Betragtning af en saadan næsten halvt udslettet Indskrift under forskjellig Belysning, ikke alene naar den er beskinnet af Sollyset men ogsaa efter Solnedgang, dog muligen kan have den Tilfredsstillelse at skimte enkelte forhen ubemærkede Træk. Det gaaer i den Henseende med forvittret Lapidarskrift

---

[1]) Alle Runerne i denne Linie ere tydelige og den sidste har baade Worm, Abildgaard og Adam Müller gjengivet som ᚴ, men da den i A. Fabricius's Illustreret Danmarks Historie meddelte Radering her har ᛅ med Tværstregen noget lavere end paa den foregaaende Rune, eftersaae Hr. Kemp denne Linies Slutningsrune og bemærker at der staaer „aldeles tydelig ᚴ uden at der er mindste Spór af nogen Tværstreg over Linien, hverken forsætlig eller tilfældig".

ligesom med de udslidte eller afblegede Skrifttræk i Skindböger og paa gamle Papirsblade, hvor man ved oftere gjentagne Forsög stundum kan læse meget endog med Sikkerhed, som man förste Gang havde anseet fuldkommen ulæseligt.

Foranlediget af saadan Betragtning anmodede jeg Pastor Kemp om at gjöre gjentagne Forsög paa at spore enkelte Træk. Med störste Beredvillighed ydede han mig denne væsentlige Bistand, som jeg meget paaskjönner. Han betragtede Indskriften til forskjellige Tider paa Dagen og under forskjellige Belysninger, ogsaa efter Solnedgang, hvorefter han meddelte mig de Træk, som han troede med Sikkerhed at have opdaget. Jeg havde tidligere ikke vovet nogen Gisning, men i den Tanke, at det andet Ord, der sikkert saaes at begynde med et ᛏ, maatte være et Verbum, bad jeg ham dernæst at eftersee, om Ordet ikke kunde være ᛏᚢᚴ; jeg tænkte nemlig at der maatte staae tók (til), naar det ikke kunde være ᛚᛁᛏ (lèt). Han beskrev nöie hvert synligt Træk og bragde det til Vished, at denne Gisning ikke kunde være rigtig, og jeg ledede derefter ved de betegnede og beskrevne Træk til en anden Fortolkning.

Liniens Indskrift deels saaes, deels skimtedes at være som den her gjengives:

: ᚼ ᚢ ᚴ : ᛏ ᚼ ᚼ ᚼ ᚴ ᚢ   ᛁ ᛏ : ᚴ ᚱ ᛁ ᛋ ᛏ ᚾ ᚦ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10.11 12 13 14 og fölgende.

Runerne 1—4 ere aldeles tydelige og allerede af Worm, Abildgaard og Arendt gjengivne. Arendt har dog kun af 4, 5, 6 gjengivet det överste Parti ᛏᛁᛁ og, ligesom Abildgaard, af de nærmest fölgende til Slutningsordet aldeles intet. Sögende, som ovenanfört, et Verbum i denne Linie, forespurgte jeg mig dog, om ikke den förste Rune kunde være ᛏ, men fik den Oplysning at der aldeles ingen Tvivl var om at denne Rune maatte læses ᚼ.

Runen 5 havde Hr. Kemp betegnet som ᛁ „fuldkommen tydelig", ligesom Worm ogsaa havde givet den; men jeg

bad ham, efter at jeg havde fattet Meningen, at eftersee, om der ikke skulde findes den antydede Tværstreg, og han svarede derpaa at der kan föles og tildeels sees en svag Fordybning eller Afskygning i Stenen som en Tværstreg, men at Indskriften paa dette Sted ikke gaaer meget dybt ind i Stenen. Först senere saae jeg at ogsaa Adam Müller havde paa sin Tegning svagt antydet den samme Tværstreg.

Tværstregen over 6 (ᚾ) er ganske tydelig, og allerede Worm har her den selvsamme Rune.

Af Runen 7 (ᚼ), som Worm har læst ᛁ, er Hovedstaven aldeles tydelig og Tværstregen kan temmelig sikkert baade sees og föles, saa at der om samme ikke kan være nogen Tvivl. Derimod skjönnes der ikke at være noget Skilletegn efter.

Runen 8 viser sig kun som en Streg, hvoraf dog kun den nederste Deel er aldeles tydelig; ganske utydelige Spor sees eller tildeels föles af opadgaaende Tværstreger, saaledes som antydet. Med Sikkerhed kunde denne Rune ikke af Hr. Kemp læses. Worm har givet den som ᚴ, har altsaa kun seet een opadgaaende Tværstreg, uagtet han har formodet, at det maatte være ᚠ.

Runen 9 er temmelig tydelig at see; istedenfor ᚢ har Worm her ᚼ :, men sin Læsning af denne og de 4 nærmest fölgende Runer (ᛏᚦᛋᚴ) har han anseet for usikker. De tvende Runer, som skulde fölge nærmest efter, nemlig Nr. 10 og 11, ere aldeles usynlige, da Stenen der kun er en tabula rasa; det er aldeles umuligt at opdage mindste Spor af nogen Rune paa Pladsen. For en tredie Rune her, Nr. 12, er der kun liden Plads, men en saadan Rune synes dog at vise sig som ᛁ, (eller maaskee som ᚾ, ikke som ᚼ). Runen 13 er tydelig at see som ᛏ, uagtet dog Adam Müller kun har vovet at gjengive en yderst svag Tværstreg til höire ᛚ. Runerne 14 og fölgende ere, som tidligere bemærket, aldeles tydelige.

For at have en Forestilling om Forholdet, bemærkes, at hele Linien udgjör 3′ 9″; fra Rune 4 til 13, begge inclusive, 1′ 8½″; fra Rune 8 til 13, begge inclusive 1′ 1″.

Efter de saaledes meddelte Oplysninger skulde man vist ikke ansee det for en meget vovet Gisning at supplere Pladserne 10 til 12 ᛚᚴᛁ og at læse hele Linien:

: AUK : TANAFULKIT : KRISTNO :

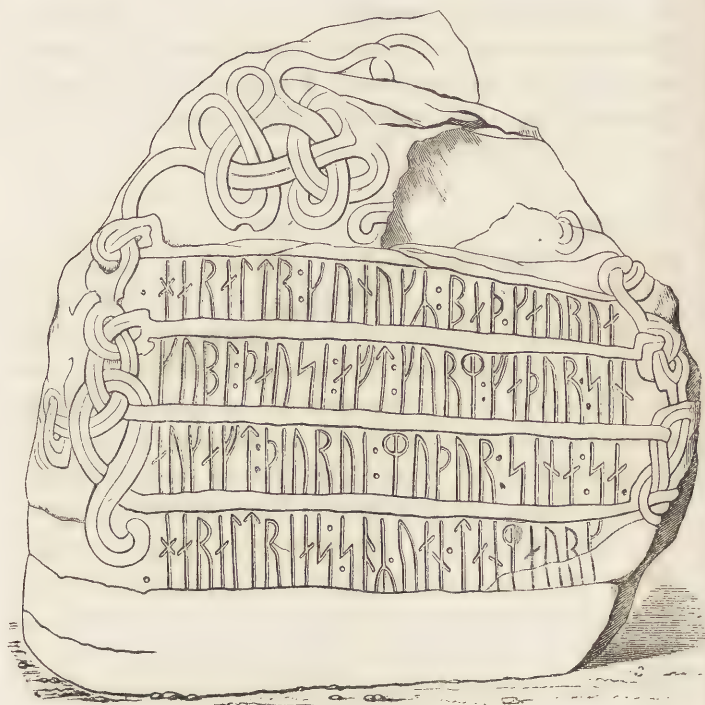
Kristno kan ikke være Substantivet, der hedder *kristni* og er foeminin; men det kunde være Adjectiv i Dativ neutrum, og det foregaaende Substantiv maatte da ogsaa være Dativ, fölgelig Pladsen 10 til 12 kun udfyldes med de to Runer ᛚᚴ, hvilket, som ovenfor bemærket, vel kan passe efter Pladsens Brede, og dernæst maatte Slutningsrunen i Ordet ikke læses som ᛏ men som ᛁ, uagtet den dog forekommer at være tydeligt ᛏ. Imidlertid, om man ogsaa kunde læse saa, skjönner jeg ikke at deraf kan udbringes nogen rimelig Mening.

Antager man derimod ᚴᚱᛁᛋᛏᚿᚭ for Verbets Infinitiv præsens, ledes man til en Fortolkning, der, saavidt jeg skjönner, kan have Sandsynlighed for sig. Et saadant Antagende bestyrkes ved det selvsamme Infinitivs sikre Forekomst i en anden Runeindskrift, nemlig paa Frösö-Stenen i Jæmteland (L 1085, B 1112, W 522), hvor der siges om Austmod Gudfastson (ᛆᚢᛋᛏᛘᚭᚦᛦ ᚴᚢᚦᚠᛆᛋᛏᛆᛦᛋᚢᚿ) at ᚼᚭᚿ ᛚᛁᛏ ᚴᚱᛁᛋᛏᚿᚭ ᛁᚭᛏᛆᛚᚭᚿᛏ: HON LIT KRISTNO IŌTALONT, hvor saaledes ᚭ i flere Ord forekommer istedenfor det sædvanlige ᛅ eller ᛆ: „hann lèt kristna Jámtaland”. Iövrigt bemærkes at Runen ᚭ i danske saavelsom svenske Runestene oftere bruges for ᛅ til at betegne samme a-Lyd, der vistnok her er Tilfældet ligesom i Ordet ᛋᚭᛦ ovenfor, naar den af mig foreslaaede Fortolkning antages.

Naar denne Læsning hyldes, bemærker man at der i Slutningslinien intet Verbum findes, hvoraf Infinitivet kristno kan afhænge; man henvises saaledes til det paa Indskriftens

Hovedside sidst forekommende Verbum VANN; *vinna* betyder overvinde, erobre, bemægtige sig, *superare, occupare, potiri,* og det har her i denne Betydning de to Objecter „Danmaurk ala" og „Nurviag", ligesom der paa en Runesteen paa Lunds Gjerde, Valbo Sogn i Gestrikland (L 1050, B 1100) siges om Ibiurn, at han „vant Selalant ala"; dernæst betyder det ogsaa udrette, opnaae, fuldföre, *efficere, patrare, assequi,* og i denne Betydning staaer det her med Infinitivet i Slutningen; VANN KRISTNA er det samme som *kristnaði,* aldeles ligesom, for blot at nævne et Par Exempler af mange, i Vegtamskviða i den ældre Edda (IV 5—6, der dog er tagen af en Papirsafskrift og maaskee mindre authentisk) *vann at vinna eið* er det samme som *vann eið* og i Skáldhelga-rímur, som höre til de ældste Digte af denne Digtart (I 52, Grönlands historiske Mindesmærker 2 p. 458) *vann leita* er det samme som *leitaði.* I Rekstefja, som Skjalden Hallarsteinn i det 11te Aarhundrede forfattede om Kong Olaf Tryggvason (str. 11, Scripta historica Islandomm vol. III p. 250) siger han om denne at han „*vann kristnat Ísland, Grænaveldi ok Eyjar*", kristnede Island, Grönland og Öerne, hvor altsaa Verbet *vann* forekommer i den selvsamme Betydning med Participiet. Det er troligt at Runeristeren netop har villet anvende denne Participform, der saaledes sees at være brugt aldeles i samme Forbindelse og Betydning i eller nær ved hans Tidsalder, hvortil der dog ikke har været Plads i Linien, og har han derfor maattet indskrænke sig til at udtrykke det samme med Infinitivet.

Efterat have forudskikket disse Bemærkninger, vil jeg her vedföie en Afbildning af Indskriftens Hovedside i formindsket Maalestok og derunderneden i samme Forhold, for at fremstille hele denne mærkelige Indskrift samlet paa eet Sted, de tvende Slutningslinier fra de andre Sider.

Den hele Indskrift læser jeg, ifölge hvad jeg ovenfor har forklaret, saaledes, udtrykt med latinske Versalier:

HARALTR : KUNŪKR : BAÞ : GAURUA : KŪBL : ÞAUSI : AFT : KURM : FAÞUR : SIN : AUK : AFT : ÞIURUI : MUÞUR : SINA : SA : HARALTR : [AS : SO'R : UAN . TANMAURK : ALA : AUK : NURUIAK : AUK : TANAFULKIT : KRISTNO.

Omskrevet efter den for Olddansken senere indförte almindeligste islandske Skrivemaade, bliver denne Indskrift at læse saaledes, hvorved imidlertid maa bemærkes, at mange af de ældste islandske Haandskrifter have Ordene „baþ, gaurva, faþur, danmaurk" skrevne tildels eller aldeles som i Runeindskriften:

Haraldr konúngr bað göra kumbl þetta(þessi)[1] eftir Gorm, föður sinn, ok eftir Þyri, móður sína, sá Haraldr es (ɔ: sá er) vann Danmörk alla ok Norveg ok Danafólkit kristna.

D. e. Kong Harald lod gjöre denne Höi efter sin Fader Gorm og efter sin Moder Thyre, den Harald som vandt (blev Herre over) hele Danmark og Norge og (udförte det Værk) at kristne (d. e. kristnede) Danefolket.

Det maa ved Kong Gorms Mindesteen bemærkes, at Forestillingerne paa dens anden og tredie Side ere udförte ganske i den samme Smag som bemærkes i de i Thyre Danebods Gravhöi fundne Gjenstande, hvorved saaledes Runestenens Udförelse henvises til samme Tidsalder.

---

[1]) I Gróugaldr i den ældre Edda (str. 1) forekommer det sammensatte Ord „kumbl-dys"; *dys* svarer i Betydning til det græske θίς, opkastet Höi, *agger*, og det persiske diz, en Höi (jfr. det svenske *dös,* en Höstak); *kumbl* betyder vel oprindelig en Dynge *(cumulus)*, navnlig en Steendynge, Steensætning; *kumbl-dys* er da en Steen-Dysse og, ligesom senere *kumbl* særskilt, en over en steensat Grav opfört Gravhöi; „kumbl þausi" antager jeg her brugt i plur. med denne Betydning i collectiv Forstand, og at der ligeledes i Indskriften paa Thyre Danebods Mindesteen (ovenfor p. 307) maa læses „kumbl þausi" og ikke þusi, forklaret þūsi = þonsi, acc. sing. masc., da *kumbl* er neutr. Paa samme Maade finder man Ordet i collectiv Forstand anvendt i Flertal paa andre Runestene: L 1383, 1265, 1254 og paa Löfstalund-Stenen (ovenfor p. 237, jfr. p. 235): kūbl þausi, þisi, þesi; medens det dog ogsaa stundum forekommer i sing.: L 895, 896: kuml þatsi og L 331: kūbl þita.

TILLÆG TIL DE HISTORISKE EFTERRETNINGER OM SÖBORG, AF C. F. WEGENER.

(Jfr. nærværende Annaler 1851 S. 215–376).

Kjöbsteden Söborg förte i det sextende Aarhundrede et Segl, hvori man saae et Slot med tre Taarne, idetmindste paa den ene Side omgivne af en Brandmuur. Forsaavidt man torde antage, at denne Afbildning maatte give en Slags Prospect af selve Slottet, vilde Seglet være et ganske interessant Bidrag til dets Historie. Da der nu i det Kongelige Geheimearchiv (Saml. Christianus IIdus Nr. 43) bevares et af Borgermestre, Raadmænd og Borgerskab i Söborg den nittende August 1519 udstedet Brev, hvis Segl endnu er i nogenledes uskadt Stand, saa meddeler man her dette.

Det utrykte Brev, hvortil dette Segl hörer, meddeles tilligemed samme.

Vij Burgemestre, Roedmend oc menighedt wdij Söborgh kendis oc wittarlicth göre met thette wort opne breff, ath he-

derlig mand her knudt matensön, wor keriste nadige herris Capellann, haffuer nw wæreth hoess oss och handlet met oss om then Scise oc giffuit oss hans nadis willij tiil kende ther om. Tha haffue wij alle welwillelighen Indgoet, Samtöcth oc fulburd Same Scise wd at giffue oc holle widt macth met alle puncte oc artickle, som hanss nadis breff oc scriffther paa giordt Inneholler oc wduise i alle made, Som gode tro vndersate böör ath göre. Ath saa er i sandhed oc tiil ydermere witnesburdh Trycke wij wort byss Signete nedhen paa dette wort apne breff. Giffuit i Söborigh fredaghen nesth effther wor ffrue dag assumptionis, Anno dñi mdxix.

Originalen er Papir med Seglet paatrykt i grönt Vox. Randindskriften, som deels er beskadiget, deels ganske ulæselig, kan man dog neppe være i Tvivl om: SIGILLVꝠ COꝠꝠVNITATIS SYOBURGENSIS.

Rättelser till de tre Svenska afhandlingar i Annalerna, ss. 130—248.

S. 139, L. 20: eget *läs* egt. S. 141, L. 32: hafva kunna *läs* kunna hafva. S. 147, L. 14: bara *l.* bana. S. 149, L. 11: *foire* *l.* *föire.* S. 159, L. 15: 13—14 *l.* 10—11. S. 188, L. 26: ᚱᛁᛌᛏ *l.* ᚱᛁᛌᛏᛁ. S. 206, L. 12: förskriftliga *l.* för-handskriftliga. S. 219, L. 20: Guta-lag *sinni* *l.* Guta-lag *senni* och *sinni.* S. 222, L. 30: det förnämnsta målet *l.* ett af de förnämnsta målen. S. 225, L. 15: Isl. *söla* *l.* Isl. *söla* är. S. 226, L. 23: Tab. XI *l.* Tab. IX S. 231, L. 23: *Vèniöðr* *l.* *Vèniörðr.* S. 233, L. 32: gång och *l.* gång förekommande och. S. 237, L. 17: *þau* *l.* *þessi.* S. 243, L. 4: Jõrundr *l.* Jórundr; L. 15: Jórundr *l.* Jörundr; L. 20: insriften *l.* inskriften. S. 246, L. 11: i den *l.* i dem.

INDHOLD AF AARGANGEN 1852.

Side

1. Saga Játvarðar konúngs hins helga, udgiven efter islandske Oldböger i Grundtexten med dansk Oversættelse af C. C. Rafn og Jon Sigurdsson .... 3.
(hertil tab. I Facsimile af Skindbogen Nr. 5 i fol. i det Kongelige Bibliothek i Stockholm.)
2. Geographiske Oplysninger om de i Sagaerne forekommende skotske og irske Stedsnavne, ved P. A. Munch ..... 44.
3. Nogle Bemærkninger om „málaspjót", „málajárn" og de beslægtede Ord af Gisle Brynjulfsson .... 103.
4. Hvor stod Lyrskovslaget? af J. J. A. Worsaae ...... 122.
5. Om Gotlands äldsta fornlemningar; af Carl Säve (fóredraget i Sällskapets möte den 26te Augusti 1852; med grundteckningar tab. III och IV) .... 130.
6. Alskogs-stenarne på Gotland; af Carl Säve (med afbilder tab. V—VII a) .... 171.
7. Nyfunna Svenska runinskrifter; af Carl Säve .... 207.
   I. Runinskrift å en gammal Ljuskrona i Hväte kyrka på Gotland tab. VII b.
   II. Runstenar från Södermanland: i Salems socken tab. VIII, Grödinge socken tab. IX—XI (jfr. Rättelserne S. 321).
8. Om några nordiska metall-legeringars sammansättning, af N. J. Berlin .... 249.
9. Några materialier för bedömandet af sammanhanget mellan de antika bronsernas sammansättning och ålder, af N. J. Berlin .... 254.
10. Bemærkninger om en dansk Runesteen fra det ellefte Aarhundrede, funden midt i London; ved C. C. Rafn (med Afbildning tab. XII) .... 271.
11. Bemærkninger om Gorm den Gamles og Thyre Danabods Mindestene i Jellinge; ved C. C. Rafn (med Afbildninger tab. XIII—XIV) .... 301.
12. Tillæg til de historiske Efterretninger om Söborg, af C. F. Wegener .... 320.

UDSIGT OVER AFBILDNINGERNE.

Tab. I. Facsimile af Játvarðar saga konúngs hins helga, af den islandske Skindbog Nr. 5 i fol. i det kongelige Bibliothek i Stockholm (jfr. S. 8, 10—12).

Tab. II. Facsimile af Ósvalds saga konúngs hins helga, af den islandske Skindbog Nr. 3 i fol. i det Kongelige Bibliothek i Stockholm. (Denne Saga udgives i Annalerne for 1854, og henvises betræffende denne Oldbog til de Udgaven der forudskikkede Bemærkninger).

Tab. III. a) Fliskummel Stori Haug og Grafskepp vid Landsnäsa på Fårö, Gotland, jfr. S. 143. b) Kummel af gråsten och kalkflisor vid Aines-Torpet på Fårö, jfr. S. 143. c) Stenkretsar vid Skallu-Haug på Lang-akur, Fårö, jfr. S. 143—144.

Tab. IV. a) Stensättningar på Gål-Rum i Alskog, Gotland; jfr. S. 145—146. b) Skeppssättningar vid Aikes Myr i Lau, Gotland; jfr. S. 150.

Tab. V. Alskogs-Stenen på Gotland; jfr. S. 171 flg., 195 flg.

Tab. VI. Tjängvide-Stenen i Alskogs socken på Gotland; jfr. S. 174 flg., 186 flg.

Tab. VII. a) Runraden på Tjängvide-Stenen, Gotland; jfr. S. 186 flg. b) Runinskrift å en gammal Ljuskrona i Hväte kyrka på Gotland; jfr. S. 215 flg.

Runstenar från Södermanland:

Tab. VIII. Runsten i Salems socken nära Tumba pappersbruk; jfr. S. 223 flg.

Tab. IX. — på Uringe Malm i Grödinge socken; jfr. S. 226 flg.

Tab. X. a) — på Grödinge kyrkogård; jfr. S. 232 flg.
b) — nära Skälby i Grödinge socken; jfr. S. 236 flg.

Tab. XI. — å Öster-bröta egor i Grödinge socken; jfr. S. 241.

Tab. XII. Dansk Runesteen, funden i August 1852 paa St. Pauls Kirkegaard i London; jfr. S. 271—301.

Tab. XIII—XIV. Kong Gorm den Gamles Mindesteen i Jellinge; jfr. S. 301—319.

I Texten findes indsatte Afbildninger af fölgende Gjenstande:

S. 137. Bautasten i Gothem mellan Nybingels och Bengtebingels, Gotland.

S. 139. Ett toppgröpt kummel i Nöii hagin SO om Landsnäsa på Fårö, Gotland. Gråstenskummel vid Tjälders i Boge, Gotland.

S. 140. Stenkista utanför et gråstenskummel vid Gandarfve, Gotland.

S. 142. Grafkummel af Kalksten (Fliskummel med den öppnade grafkistan) vid Tjälders i Boge på Fårö.

S. 149. En stor dubbel stenkrets nedom Mattsarfve gård i Lau.

S. 150. En stor skäf sten af en skeppssättning mellan Aikes-myr och Mattsarfve i Lau.

S. 153. Skeppet på skogen Braidfloar i Levide.

S. 155. Skepp vid Friggårds och Landsnäsa på Fårö.

S. 157. Tunneformig stensättning i Habblingbo.

S. 158. En styckevis stensatt jordvall af aflångt fyrkantig form uti Kauparve-äng i När.

S. 278. Indskriften paa den i August 1852 paa St. Pauls Kirkegaard i London fundne danske Runesteen.

S. 307. Dronning Thyre Danabods Mindesteen i Jellinge.

S. 318. Kong Gorm den Gamles Mindesteen i Jellinge, den förste Side med Hoveddelen af Indskriften og Slutningen af samme fra de tvende andre Sider.

S. 320. Kjöbsteden Söborgs Segl under et Brev fra Byens Borgermestre, Raadmænd og Borgerskab af 19de August 1519.

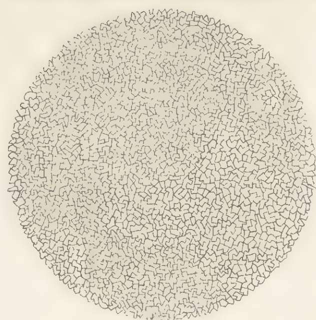
Rikardar hertoga af nordmandi hon var syster
robberz er kallaðr var diabol' hann let hertoga dom ⁊
gekk i heremita lif hinn helgi sannarliga elskaði þegar
sa unga alldri helga kirkiu ⁊ tiþagd klaustra at u
tia ok þa munka at elska er honum þotto helgaster ok
lifsamazst. Sva ⁊ agetar olmusur at giora þ
er u þaurf' ⁊ þurfaug h hafði iafnan akall til
almatigs guðs j sinu bæni ⁊ hins heilagra ma.
E ℏ þo tignaþi h fyrst næst guðe uara þ fru ma
riam sv mest petr pfa sem sin einkanligan fostr.
foður. Ok johanni ewangl'a s sem gæzlu m hell h
reina hygnaþar er h hellt alla sina œfui þt hio
segia sauþroþs m at þær hvar megnar sem hin fe
kker til eiginbuetta hiua ept afra helldu hvemli
þui af hs forvolit alla sina daga. En ept þt
er toplit moþur broþ hs er sik hafði fra skil
it R tok hertoga dom i nordmandi. Viliahn.s.
hns er kallaðr batthard. Enn h u þo eiginkonu son
⁊ het moð hs Gunnhilldr dott egerts kgs ⁊ u syst
apalrads kgs. En aller hertogar i nordmandi fyr h
voru fullu syn ⁊ var h þ batthardr kallaðr sem aller
hns forellrar. Þeir giordo þa fin i mikla vihalm
bath. ⁊ balldvin hin milldi greifui af flandr ⁊
het greifinn at gipta honum dottur sina mathill
de. Ok sem hertoghinn kom til greifuans at sia
ungfrna ⁊ h talade til hnar bliðliga ⁊ kallade
h hsina anuo. þa sv. iungfrm. ær ertu vallar
o er þu hygger at ek komin af kga ætt munu.
vilia giptaz einu bath. þa reiddiz þessi hini un
gi hertoghi ⁊ tok i hear hnar ⁊ fellði h at iard
⁊ trad hna und fotu s mælandi e er bath. ne
ma at aukrepne hliop h sidan a hest sin ⁊ reiþ

Gaudon ⁊ suere þa aꝼt m̃ȝ ſo buit. en ſeȝ hn ko
hei. bathnade hm ei at helldr þ botte. nu ma þa
hm vid nalga at hamaꝛt ⁊ ꝼaga aꝼ vtthr e hu
ꝼi vttha at dott hns v ȝ btw. eꝼt þ lęt hn boda
t ſin aulkv lnu vinu ⁊ mith hoꝼdngiu ⁊ lęt ſo ve
mȝ þm ordu at þr ſie koner. Jna ꝼinnt mȝ ſo
mla thgtt ſeȝ hvꝛ gęthe aꝼ ſtad kott. ⁊ ſeȝ þei
e t ſamne koner allir. ꝼorv þr þa eꝼt au ſunl
lde kgi ⁊ ꝼudu hn vnd eyne ey Gaudo kgr gugꝛ
a lad vpp mȝ allt ſitt ꝼolk ein þ v ſo nigt at. at hn
hapde þma ꝼ ein e auſvallldꝛ kgꝛ hapde. Ein þeg
at gaudo kem noch laugt upp a ey ſieꝛ hn hu oſ
valldꝛ ſit ⁊ dotter ſin hia hm verdꝛ hn abaꝼlga
reidr ⁊ kallar ſeȝ hn mta a oſvalld kg mȝ þem
ordu. þu hin otaꝛthe ovin. þu ⁊ þm ꝼylgiu he
ꝼa thek m dott ȝ buyttu med ꝼlęrd ⁊ und hn
⁊ ꝼ þ ſkulld verdi þuat ꝼolk dauda. þa ſuar
oſvalldꝛ. eꝼ ei a bet eꝼe v þa þa e m þ eina
mothe þu at lathe liꝼ mitt ꝼ mn ſkapa ⁊ heilag
a tru ſkylld ⁊ e þi þ ed beztha rad Gaude at
þu thab heilaga t ⁊ tekr a ſamangd. þa ꝼeid
dizt Gaudo ⁊ thobꝛt þa mȝ þu mlorꝛthaꝛ ⁊
rꝛaꝼ all a liegia ſudꝛ ⁊ mȝ þ lidaꝛtha þa mitte G
audo ſitt lid ſo mg at hn vaid ꝼꝛ v tien ⁊ oſva
lldꝛ matte latha þ hn gio ſeȝ. hn villde ⁊ mkte
ſid. t gaudoG. Nu e ſo koet ꝼ þi gaudo at e vil
at þu lat þ ſki ȝ naꝼe ȝ thu x ellegr ſkattu veꝛ G
audo ſvar ⁊ ſagdizt alld ſkyllde lig latha ſki
ne au ſvalldꝛ kgꝛ þigi þ aꝼ ſmugde ſo hn me ſia
lꝼz ſin hns magt. at hn gęꝼi nulli ſinu ꝼolke

a

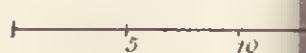
STORI HAU

GOTL

c

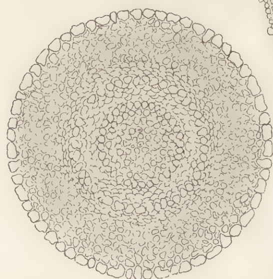
SKALLU-HAUG PÅ FÅRÖ.

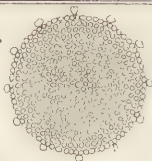
GOTLAND.

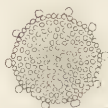
5 10 20

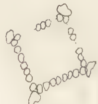
FÅRÖ.

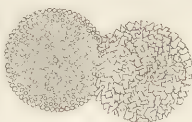
b VID AINES-TORPET PÅ FÅRÖ. GOTLAND.

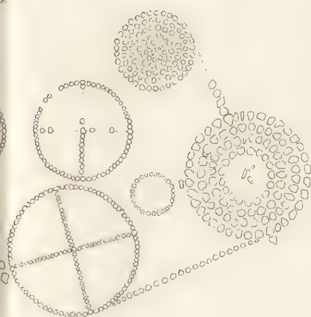

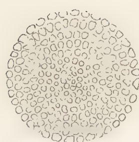

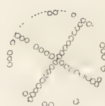

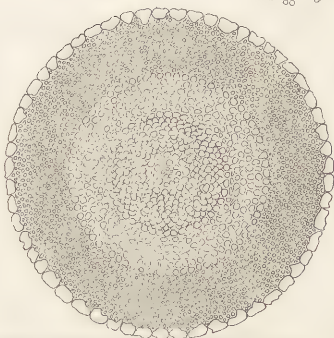

20 30 40 50 60 Sv. Al.

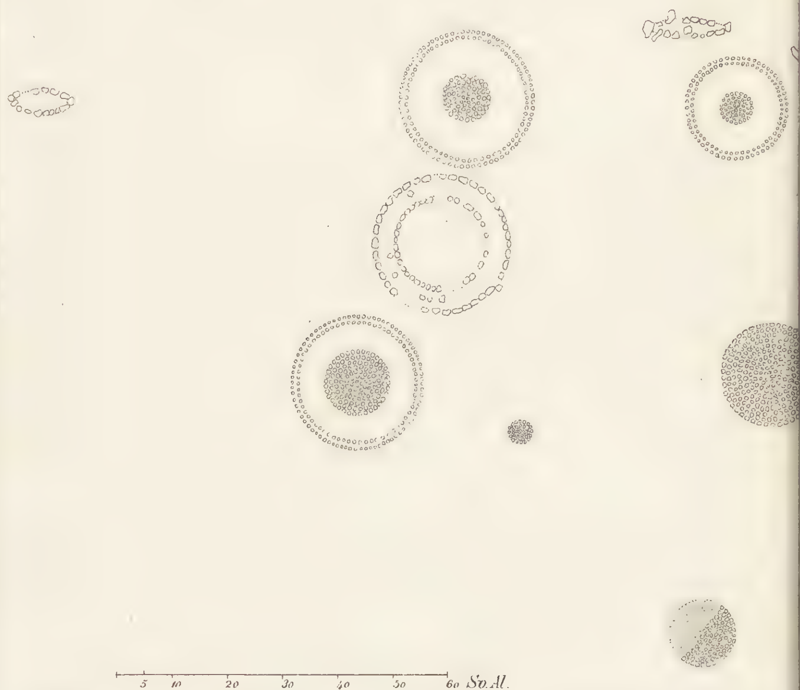

30 40 50 Sv. Al.

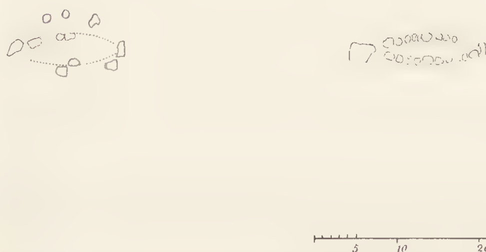
a

GÅL.RUM I ALSKOG.
GOTLAND.

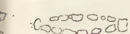

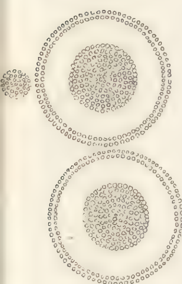

b

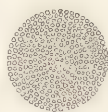
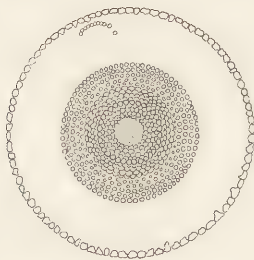
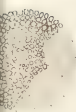
VID AIKES-MYR I LAU.
GOTLAND.

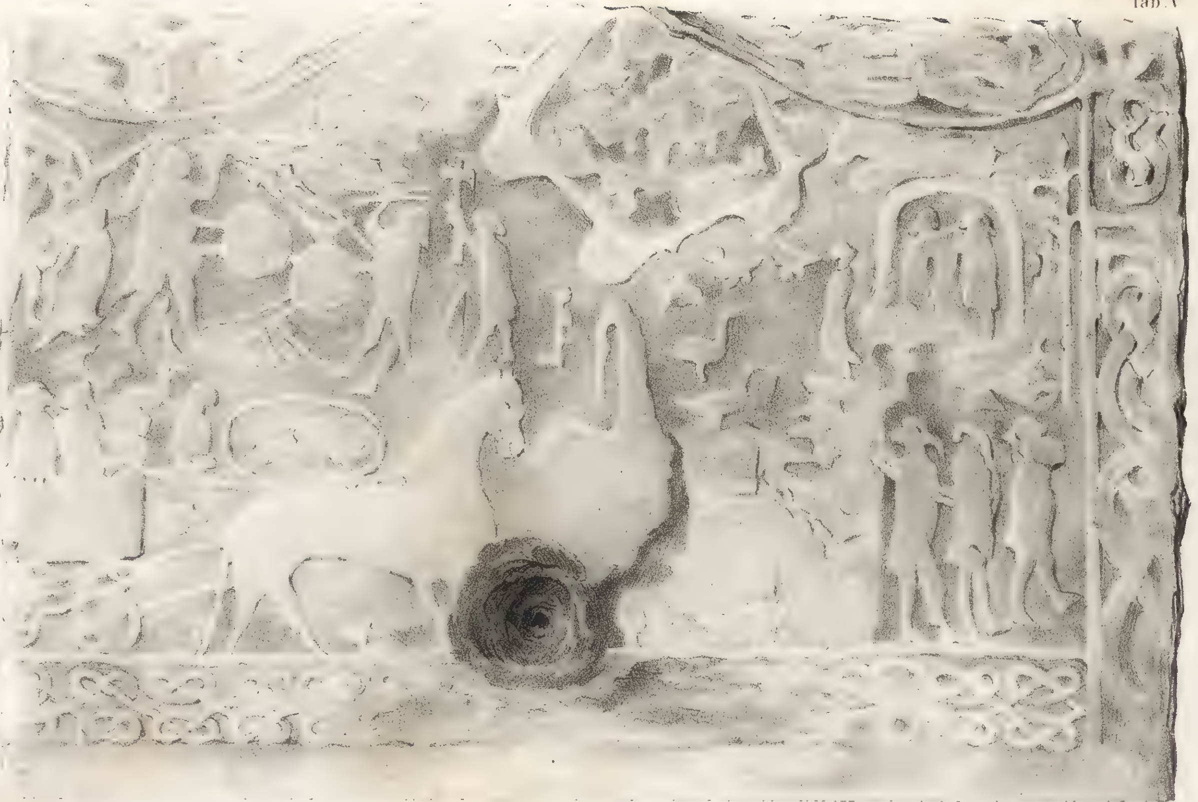

Sv. Al.

Tab. V

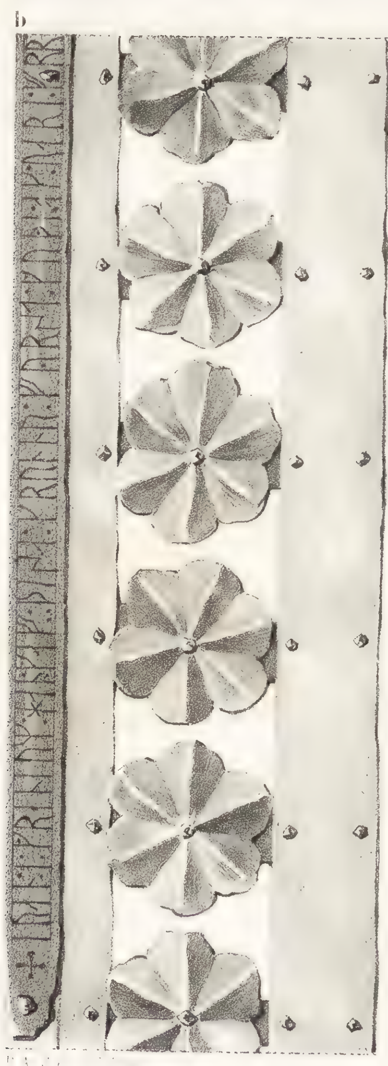

ALSKOGS STENEN PÅ GOTLAND

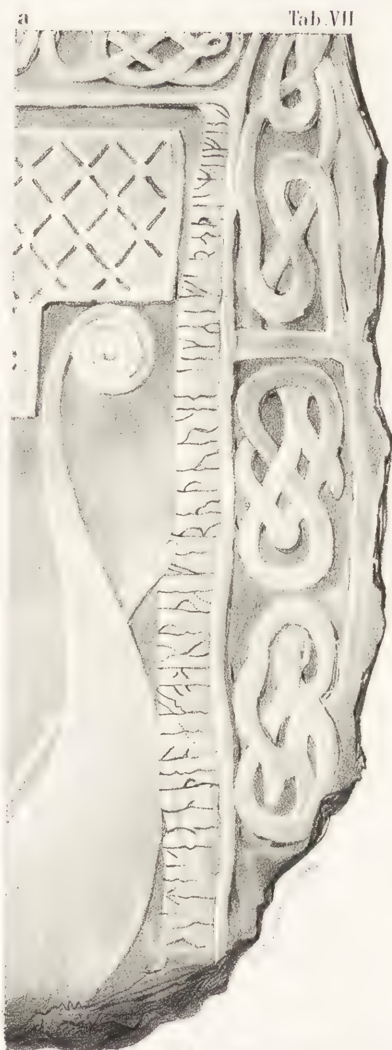
TJÄNGVIDE-STENEN
I ALSKOGS SOCKEN PÅ GOTLAND.

b

PÅ EN LJUSKRONA I HVÄTE.
GOTLAND.

a

RUNRADEN PÅ TJÄNGVIDE-STENEN.
GOTLAND.

SALEMS SOCKEN. SÖDERMANLAND.

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

a.

b.

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

FUNDEN PAA
ST PAULS KIRKEGAARD I LONDON.

GORM DEN GAMLES MINDESTEEN.

GORM DEN GAMLES MINDESTEEN.

